

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Sözleşme'nin 6. Maddesi

Adil yargılanma hakkı

(ceza hukuku yönü)

30 Nisan 2021'de Güncellenmiştir.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu rehberin bir bölümünü veya tamamını basılı veya elektronik olarak tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşların, izin koşullarını öğrenmek üzere publishing@echr.coe.int adresine başvurmaları rica olunur.

Hangi İçtihat Rehberlerinin çeviri halinde olduğunu öğrenmeyi derseniz, lütfen [Derdest Çevirileri](#) inceleyiniz.

Bu Rehber Araştırma Bölümü yetkisi altında hazırlanmıştır ve Mahkemeyi bağlamaz. Düzeltmeye konu olabilir.

Bu Rehber orijinal olarak İngilizce olarak hazırlanmıştır. Düzenli ve son olarak, 30 Nisan 2021’de güncellenmiştir.

İçtihat Rehberleri www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides) websitesinden indirilebilir. Yayınlamaya dair güncellemeler için, lütfen Mahkemenin Twitter hesabını takip ediniz. https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Bu çeviri Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı dâhilinde yayımlanmış olup çeviri sorumluluğu İstanbul Barosu’na aittir.

© İstanbul Barosu, 2021

OKUYUCUYA NOT	4
I. 6. MADDENİN CEZAI AÇIDAN GENEL HUSUSLARI	6
A. GENEL İLKELER	6
B. FERAGAT	7
II. KAPSAM: “SUÇ İSNADI” KAVRAMI.....	8
A. GENEL İLKELER	8
1. “İsnadın” varlığı.....	8
2. İsnadın “cezaî” niteliği	9
B. GENEL İLKELERİN UYGULANMASI	10
1. Disiplin yargılamaları	10
2. İdari hukuk davaları, vergi ve gümrük kanunu ile rekabet hukuku davaları ve diğer özel yargılamalar.....	12
3. Siyasi konular	13
4. Sınır dışı etme ve iade işlemleri	13
5. Ceza yargılamasının farklı aşamaları, fer’i davalar ve müteakip hukuk yolları	13
III. MAHKEMEYE ERİŞİM HAKKI	15
Sınırlamalar.....	15
1. Parlamenter dokunulmazlık.....	15
2. Usuli kurallar.....	16
3. Daha önce alınmış kararın icrasının gerekliliği.....	16
4. Mahkemeye erişim hakkını ihlal eden diğer sınırlamalar.....	17
IV. GENEL GARANTİLER: KURUMSAL GEREKLİLİKLER.....	18
A. “MAHKEME” KAVRAMI	18
B. YASAYLA KURULAN MAHKEME	19
1. İlgili ilkeler	19
2. Örnekler.....	21
C. BAĞIMSIZLIK VE TARAFSIZLIK	21
1. Bağımsız mahkeme	21
2. Tarafsız mahkeme	24
V. GENEL GARANTİLER: USULİ GEREKLİLİKLER.....	31
A. HAKKANİYET.....	31
1. Yargılamalara etkili katılım.....	31
2. Silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama.....	32
3. Yargı kararlarının gerçekleştirilmesi	37
4. Susma hakkı ve kendi aleyhinde tanıklık etmeme hakkı.....	40
5. Delil yönetimi	43
6. Tuzağa düşürülme.....	46
7. Doğrudan doğruyalık ilkesi.....	50
8. Hukuki kesinlik ve farklı içtihatlar.....	51
9. Olumsuz propaganda	52
10. Savunma pazarlığı	53

Okuyucuya Not

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Bundan sonra “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” ya da “Strazburg Mahkemesi” olarak anılacaktır.) tarafından yayınlanan İctihat Rehberlerinin bir parçası olan bu rehber, hukuk uygulayıcılarına Strazburg Mahkemesi’nin hükümleri ve kararları hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bu rehber, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (Bundan sonra “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi” olarak anılacaktır) 6. maddesinin cezai yönüne ilişkin içtihatları analiz etmekte ve özetlemektedir. Okuyucular burada bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili örnekleri bulacaktır.

Atıfta bulunulan içtihatlar, önde gelen, önemli ve/veya yakın zamanlı hükümler ve kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin hükümleri ve kararları, sadece huzuruna getirilen davaları karara bağlamaya değil, daha genel olarak, Sözleşme tarafından tesis edilen kuralları aydınlatmaya, korumaya ve geliştirmeye hizmet eder ve böylece Devletlerin Sözleşmeciler Tarafı olarak üstlendikleri taahhütlere uymalarına katkıda bulunur. (İrlanda v. Birleşik Krallık, § 154 ve daha yakın zamanda Jeronovičs v. Letonya [BD], § 109).

Sözleşme tarafından kurulan sistemin misyonu, bu nedenle, kamu politikası konularını kamu yararına belirlemek, böylece insan haklarının korunması standartlarını yükseltmek ve insan hakları içtihatlarını Sözleşme Devletleri topluluğu boyunca genişletmektir (Konstantin Markin v. Rusya [BD], 30078/06, § 89, AİHM 2012). Nitekim Mahkeme, insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı” olarak Sözleşme’nin rolünü vurgulamıştır (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda [BD], § 156).

Bu Rehber, Sözleşmenin ve Ek Protokollerinin atıfta bulunulan her bir maddesi için anahtar sözcüklere olan referansları içermektedir. Her davada ayrı ayrı ele alınan yasal konular, (çoğu davada) doğrudan Sözleşme metninden ve Protokollerinden alınan bir terimler sözlüğünden seçilen bir Anahtar Sözcükler Listesinde özetlenmiştir.

Mahkemenin içtihadına ilişkin HUDOC veritabanı, anahtar sözcük ile arama yapılmasına olanak tanır. Bu anahtar sözcüklerle arama yapmak, benzer hukuki içeriğe sahip bir grup belgenin bulunmasını sağlar (Mahkeme’nin her davadaki gerekçesi ve vardığı sonuçlar, anahtar sözcükler aracılığıyla özetlenmiştir). Bireysel olaylar için anahtar sözcükler, HUDOC’taki Dava Detayları etiketine tıklayarak bulunabilir. HUDOC veritabanı ve anahtar sözcükler hakkında daha fazla bilgi için lütfen HUDOC kullanım kılavuzuna bakınız.

* Bahsedilen içtihatlar, Mahkeme’nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun resmi dillerinden birinde veya her ikisinde (İngilizce ve Fransızca) olabilir. Aksi belirtilmedikçe, tüm referanslar, Mahkeme’nin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara yöneliktir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının Mahkeme kararına ait olduğunu ve “[BD]” ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü belirtir. Bu güncelleme tamamlandığında kesin olmayan Daire kararları bir yıldız (*) ile işaretlenmiştir.

6. madde – Adil Yargılanma Hakkı

2. “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir
3. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.
4. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:
  - (a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
  - (b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;
  - (c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;
  - (d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;
  - (e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

HUDOC anahtar sözcükleri

Hukuk davası (6) – Ceza davası (6) – İdari yargılama (6) – Anayasa davası (6) – Disiplin davası (6) – İcra davası (6) – Sınır dışı etme (6) – İade (6)

1. Medeni haklar ve yükümlülükler (6-1): Karar (6-1) – Uyuşmazlık (6-1); Suçlama (6-1): Karar (6-1) – Mahkemeye erişim (6-1) – Adil yargılanma (6-1): Çekişmeli yargılama (6-1); Silahların eşitliği (6-1); Adli yardım (6-1) – Aleni duruşma (6-1): Sözlü duruşma (6-1); Basının Dışlanması (6-1); Kamunun dışlanması (6-1) – Demokratik toplumda gereklilik (6-1): Ahlakın korunması (6-1); Kamu düzeninin korunması (6-1); Ulusal güvenlik (6-1); Küçüklerin Korunması (6-1); Tarafların özel hayatının korunması (6-1); Kapsam kesinlikle gerekli (6-1); Önyargı adalet menfaatleri (6-1) – Makul süre (6-1) – Bağımsız mahkeme (6-1) – Tarafsız mahkeme (6-1) – Yasayla kurulmuş mahkeme (6-1) – Kamu kararı (6-1)

2. Suç isnadı (6-2) – Masumiyet karinesi (6-2) – Suçluluğun yasal olarak sabit olması (6-2)

3. Suç isnadı (6-3) – Savunma hakları (6-3)

(a) Suçlamanın niteliği ve nedeni hakkında bilgi (6-3-a) – Acil bilgi (6-3-a) – Anlaşılan dilde bilgi (6-3-a) – Ayrıntılı bilgi (6-3-a)

(b) Savunmanın hazırlanması (6-3-b) – Yeterli zaman (6-3-b) – Yeterli tesisler (6-3-b) – İlgili dosyalara erişim (6-3-b)

(c) Şahsen savunma (6-3-c) – Adli yardım yoluyla savunma (6-3-c) – Kendi seçeceğiniz hukuki yardım (6-3-c) – Yetersiz araçlar (6-3-c) – Ücretsiz adli yardım (6-3-c) – Adaletin gerektirdiği menfaatler (6-3-c)

(d) Tanıklar (6-3-d) – Tanıkların sorgulanması (6-3-d) – Tanıkların katılımının sağlanması (6-3-d) – Aynı koşullar (6-3-d)

(e) Ücretsiz tercüman yardımı (6-3-e)

I. 6. maddenin cezai açıdan genel hususları

A. Genel ilkeler

1. Madde 6'nin uygulanmasına egemen olan anahtar ilke hakkaniyettir. (*Gregačević v. Hırvatistan*, § 49). Bununla birlikte, bir yargılamayı adil kılan unsur yalnızca değişmez bir kural olamaz, somut olayın koşullarına tabi olmalıdır. (*İbrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 250).
2. Her davada, Mahkemenin asli konusu ceza yargılamasının bütün olarak hakkaniyetini değerlendirmektir. Adil yargılamanın gerekliliklerine uygunluk, her davada, yargılamanın bir bütün olarak gelişimi dikkate alınarak incelenmelidir, belirli bir yönün veya belirli bir olayın münferit bir değerlendirmesi temelinde değil. Bununla birlikte, spesifik bir faktörün yargılamanın daha erken bir aşamasında adillik değerlendirilmesini sağlayacak kadar belirleyici olabileceği göz ardı edilemez. (*ibid.*, § 250). Bu bağlamda, usuli bir hata tespit edildiğinde, bu usuli hatanın yargılama sırasında giderilip giderilmediğine ilişkin değerlendirmeyi yapmak ilk aşamada yerel mahkemelere düşmektedir. (*Mehmet Zeki Çelebi v. Türkiye*, § 51). Ayrıca, çeşitli usuli hataların kümülatif etkisi, her bir kusur tek başına alındığında Mahkemeyi yargılamanın haksız olduğuna ikna etmese bile, 6. maddenin ihlaline yol açabilir. (*Mirilashvili v. Rusya*, § 165).
3. Sözleşmenin 6. Maddesinde yer alan hakkaniyetin genel gereklilikleri suçun türüne bakılmaksızın tüm ceza yargılamaları için geçerlidir. (bkz, adi suçlara dair yargılama örneği olarak, *Negulescu v. Romanya*,* §§ 39-42, and *Buliga v. Romanya*,* §§ 41-44). Bununla birlikte, yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığı belirlenirken, söz konusu suçun soruşturulması ve cezalandırılmasında kamu yararının ağırlığı dikkate alınabilir. Ayrıca, 6. madde, polis yetkililerinin Sözleşmenin 2, 3 ve 5 § 1 maddeleri uyarınca görevlerini yerine getirirken terörizm veya diğer ciddi suçlarla mücadele için etkili önlemler almalarının önüne orantısız zorluklar çıkaracak şekilde uygulanmamalıdır. Bununla birlikte, kamu yararı endişeleri, başvuranın savunma haklarının özünü ortadan kaldıran önlemleri haklı çıkaramaz. (*İbrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 252).
4. Adil duruşmanın gereklilikleri, Madde 6'nin özel hukuk bakımından aranan gerekliliklerine göre daha serttir. (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 67; *Carmel Saliba v. Malta*, § 67). Bununla birlikte, ceza hukuku bakımından var olan garantiler, özellikle geleneksel ceza hukuku kategorilerine ait olmayan yargılamalar bakımından, örneğin vergi ve gümrük yargılamalarında, adi karayolu trafik suçları yargılamalarında ya da fuhuş için yer temin etme nedeniyle idari para yaptırımına ilişkin yargılamalarda tüm gücü ile uygulanmayacaktır. (*Jussila v. Finlandiya* [BD], § 43), (*Marčan v. Hırvatistan*, § 37), (*Sancaklı v. Türkiye*, §§ 43-52).
5. Madde 6 kovuşturma yapmama hakkını garanti etmez. (*International Bank for Commerce ve Development AD ve Diğerleri v. Bulgaristan*, § 129). Özellikle taraflar üzerinde temelden geri döndürülemez bir zarar verici etkinin olmadığı durumlarda, bir başvuran aleyhindeki cezai suçlamalarla ilgili olarak kesin bir hüküm alma hakkını da garanti etmez. (*Kart v. Türkiye* [BD], § 113).
6. Bir kişi, beraat ettiği veya durma kararının verildiği yargılama sırasında meydana gelen Sözleşme'nin 6. maddesi uyarınca adil yargılanma hakkının ihlalinin mağduru olduğunu kendisine göre iddia edemez. (*Khlyustov v. Rusya*, § 103). Bir başvurana yöneltilen suçlamaların reddedilmesi, onu 6. Madde haklarının iddia edilen ihlalleri nedeniyle mağdur statüsünden mahrum eder. (*Batmaz v. Türkiye*, § 36). Ayrıca Mahkeme, yerel mahkemeler yalnızca kendisine karşı cezai yaptırımın açıklanmasını askıya alan bir tedbir uygulamışsa, başvuranın 6. Madde kapsamındaki haklarının ihlal edildiğinden yakınamayacağına karar vermiştir. (*Kerman v. Türkiye*, §§ 100- 106).
7. Son olarak, ölü bir kişinin yargılanmasının, doğası gereği silahların eşitliği ilkesi ve adil yargılanmanın hiçbir güvencesiyle bağdaşmadığı için 6. maddenin ilkelerine aykırı olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, ölen bir kişinin cezalandırılmasının mümkün olmadığı ve bu bağlamda ceza yargılaması sürecinin sekteye uğradığı da aşikardır. Ölen bir kişiye verilecek herhangi bir ceza, kişinin onurunu ihlal eder. Son olarak, ölü bir kişinin yargılanması, Sözleşme'nin 6. maddesinin konusu ve amacına olduğu kadar, iyi niyet ilkesine ve bu maddenin içerdiği etkililik ilkesine de aykırıdır. (*Magnitskiy ve Diğerleri v. Rusya*, § 281; ayrıca bkz., sanığın ölümünden sonra, eşinin istemi üzerine, kocasının suçu işlemediğine dair teyit almak amacıyla yürütülen ve Mahkeme'nin 6. maddenin medeni yönü kapsamında incelediği

yargılamaya ilişkin olarak *Grădinar v. Moldova*, §§ 90-104.)

8. Diğer yandan, 6. madde, bağlı ortaklığın ana faaliyetinin ana şirket tarafından sürdürüldüğü, hayatta kalan şirkete para cezası verilmesini yasaklamaz. (*Carrefour France v. Fransa* (k.k.)). 6. madde esas işin ana şirket tarafından sürdürüldüğü durumda ayakta kalan şirketin alt şirketin hakka tecavüz etmesine yönelik bir yaptırıma çarptırılmayı yasaklamaz.

B. Feragat

9. Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesinin ne lafzının ne de ruhunun, bir kişinin adil yargılanma güvencelerinden açıkça veya örtülü olarak hür iradesi ile feragat etmesini engellemediğine karar vermiştir. Bununla birlikte, bu feragat, Sözleşme amaçları açısından etkili olması için, açık bir şekilde oluşturulmalı ve önemi ile orantılı asgari güvencelerle desteklenmelidir (*Pfeifer ve Plankl v. Avusturya*, § 37). Bunlara ek olarak, feragat önem arz eden herhangi bir kamu yararına aykırı olmamalıdır (*Hermi v. İtalya* [BD], § 73; *Sejdovic v. İtalya* [BD], § 86; *Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 100).

10. Bir sanığın, davranışlarıyla Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki önemli bir hakkından örtülü olarak feragat ettiğinin söylenebilmesi için, davranışının sonuçlarını makul bir şekilde öngörebileceğinin gösterilmesi gerekir (*Hermi v. İtalya* [BD], § 74; *Sejdovic v. İtalya* [BD], § 87). Bu nedenle, örneğin Mahkeme, gönüllü olarak ve tam olarak bilgi sahibi olarak, savunma için belirli avantajlar sağlayan seri yargılamada yargılanmayı kabul eden başvuranların, yargılamada hariç tutulan 6. maddenin güvencelerinden açıkça feragat ettiklerine karar vermiştir. (yargılamanın temyiz aşamasında tanıkların dinlenmesi) (*Di Martino and Molinari v. İtalya*,* §§ 33-40).

11. Adil yargılanma kavramını oluşturanlar arasında temel haklardan olan ve Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan diğer güvencelerin etkinliğini sağlayan avukat ile temsil edilme hakkı gibi güvenceler, Mahkeme'nin içtihadınca oluşturulan “bilerek ve akıllıca feragat” standardının özel korumasını gerektirir. (*Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 101; *Pishchalnikov v. Rusya*, § 77-79).¹ Bununla birlikte, bu başvuranın avukata erişim hakkından geçerli biçimde feragat etmesi bir avukatın varlığına gerek duyduğu anlamına gelmez (*Fariz Ahmadov v. Azerbaycan*, §§ 50- 55).

12. Aynı şekilde, madde 6 § 3'te sıralanan ve adil yargılanma kavramını oluşturan temel haklardan biri olan tanığı sorgulama hakkından feragat edilmesi, Mahkeme'nin içtihadında yer alan feragat standartlarına kesinlikle uygun olmalıdır. (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 118).

II. Kapsam: “suç isnadı” kavramı

Sözleşmenin 6 § 1 Maddesi

“1. Herkes, davasının,... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan ....bağımsız bir mahkeme tarafından ... görülmesini isteme hakkına sahiptir ...”

HUDOC Anahtar Sözcükler

Ceza yargılamaları (6) – İdari yargılamalar(6) – Anayasal yargı (6) –
Disiplin yargılamaları (6) – İnfaz yargılamaları(6) – Sınır dışı (6) – Geri gönderme (6)
Suç isnadı (6-1): Karar alma (6-1)

A. Genel ilkeler

13. Suç isnadı kavramı, üye Devletlerin ulusal hukuk sistemlerindeki kategorilerden bağımsız olarak "özerk" bir anlama sahiptir. (*Blokhin v. Rusya* [BD], § 179; *Adolf v. Avusturya*, § 30). Bu, hem suçlamanın "cezai" niteliğinin belirlenmesi için hem de böyle bir "suçlamanın" var olduğu an için geçerlidir.
14. “Suç isnadı” ve “bir suçun yüklenmesi” terimlerini kullanırken, 6. maddenin üç paragrafı aynı durumlara işaret eder. Bu nedenle, Madde 6’nın cezai yönü kapsamındaki uygulanabilirlik testi üç paragraf için aynı olacaktır.

1. “İsnadın” varlığı

15. “İsnat” kavramı, Sözleşmedeki kapsamı ile anlaşılmalıdır. Mahkeme, 6. Madde ile öngörülen “isnat” kavramı kapsamında “resmi” bir algıdan ziyade “maddi” bir algıya sahiptir. (*Deweere v. Belçika*, § 44). Dolayısıyla isnat, “bir bireye, bir suç işlediğine dair bir iddianın yetkili makam tarafından resmi olarak bildirilmesi” olarak tanımlanabilir; bu tanım, aynı zamanda “[şüphelinin] durumunun esaslı bir şekilde etkilenip etkilenmediğine” yönelik teste de yanıt verir. (*ibid.*, §§ 42 and 46; *Eckle v. Almanya*, § 73, ve aynı şekilde *Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 249; *Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 110).
16. Mahkeme bir suç işlediğine dair şüphe dolayısıyla tutuklanan başvuranların (*Heaney ve McGuinness v. İrlanda*, § 42; *Brusco v. Fransa*, §§ 47-50), suç oluşturan eylemlere dahil konusunda şüphe olan başvuranların (*Aleksandr Zaichenko v. Rusya*, §§ 41-43; *Yankov ve Diğerleri v. Bulgaristan*, § 23; *Schmid-Laffer v. İsviçre*, §§ 30-31) ve bir suça karıştığı iddiasıyla sorgulanan başvuranların (*Stirmanov v. Rusya*, § 39), resmi olarak tanık olarak muamele görmüş olmasına bakılmaksızın (*Kalēja v. Letonya*, §§ 36-41) ayrıca iç hukukta belirtilen usul uyarınca bir suçla resmi olarak isnat edilen başvuranların (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 66; v. Danimarka[BD], § 44) hepsi “bir suç ile isnat edilmiş” olarak kabul edilebilir ve Sözleşme'nin 6. maddesi ile korunma isteminde bulunabilir. Öte yandan, sınır kontrolü kapsamında sorgulanan bir kişi, suç işlediğine dair makul bir şüphenin varlığının belirlenmesine gerek olmadığına, suç isnadı kapsamında değerlendirilmemiştir. (v. Birleşik Krallık§ 121).
17. *Deweere v. Belçika* (§§ 41-47) kararında, cumhuriyet savcısı tarafından başvurana gönderilen ve başvurana işyerini kapatmasını tavsiye eden ve kovuşturmadan kaçınmak için uzlaşma mahiyetinde olan bir miktar paranın ödemeye teşvik eden bir mektup, Sözleşmenin 6. Maddesinin uygulanabilirliğini tetikleyen “suç isnadı”nın varlığını ortaya çıkarmıştır.

18. Benzer şekilde, *Blaj v. Romanya* (§§ 73-74) kararında, Mahkeme, olayı rüşvet niteliğinde bir suç işlerken (suçüstü) yakalanan başvurana yönelik gerçekleştirilen eylemler bağlamında incelemiştir. Mahkeme için, olay yerinde ve başvurandan örneklerin alınması ve başvurandan kendi ofisinde bir zarf açma isteminde bulunulması, yetkililerin başvurana şüpheli muamelesi yaptığını düşündürmüştür. Bu koşullar altında, takip eden sorgulama sırasında başvurana iletilen bilgiler, başvuranın durumunu örtülü olarak ve önemli ölçüde etkilemiş ve 6. maddenin uygulanabilirliğini tetiklemiştir.

2. İsnadın “cezai” niteliği

19. Özerk niteliğe sahip olan "suçlu" kavramına ilişkin olarak Sözleşme, Sözleşmeciler Devletler arasında "suç olmaktan çıkarma" yönündeki hareketlere karşı değildir. Ancak, suç olmaktan çıkarmanın ardından "düzenleyici" olarak sınıflandırılan yaptırımlar, özerk bir "cezai" suç kavramı kapsamına girebilir. Bu suçları hariç tutma takdirini Devletlere bırakmak, Sözleşme'nin amacı ve amacı ile bağdaşmayan sonuçlara yol açabilir (*Öztürk v. Almanya*, § 49).

20. Ayrıca Mahkeme, Sözleşme'nin Devletlere, kamu yararının koruyucusu olarak işlevlerini yerine getirirken, ceza hukuku ile disiplin hukuku arasında bir ayırım yapmalarına ve yalnızca belirli koşullara bağlı olarak ayırım çizgisini çizmelerine izin verdiğini belirtmiştir. Sözleşme, Devletlere, koruduğu haklardan birinin normal kullanımını oluşturmayan bir eylem veya ihmali suç olarak belirleme özgürlüğü tanıır. 6. ve 7. Maddeleri uygulanabilir kılma etkisine sahip olan böyle bir seçim, ilke olarak Mahkeme'nin denetiminden kaçır. Ters seçim, kendi adına, daha katı kurallara tabidir. Sözleşmeciler Devletler, kendi takdirlerine bağlı olarak, bir suçu ceza yerine disiplin suçu olarak sınıflandırmayı veya "karma" bir suçun sahibini ceza düzleminden ziyade disiplin alanında kovuşturmayı başarabilseydi, 6. ve 7 onların egemen iradesine tabi olacaktır. Buraya kadar uzanan bir serbestlik, Sözleşmenin amaç ve konusuyla bağdaşmayan sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle Mahkeme, disiplinin uygunsuz bir şekilde ceza alanını ihlal etmediğinden emin olmak için 6. madde uyarınca yargı yetkisine sahiptir (*Gestur Jónsson ve Ragnar Halldór Hall v. İzlanda* [BD], § 76).

21. Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai suç konusunda uygulanabilirliğini değerlendirmek için başlangıç noktası *Engel ve Diğerleri v. Hollanda* (§§ 82-83) kararında ortaya koyulan kriterlerdir:

1. iç hukuktaki sınıflandırma;
2. suçun niteliği;
3. kişinin çarptırılabilceği cezanın ağırlığı.

22. İlk kriter göreceli olarak ağırdır ve sadece bir başlangıç noktası olarak hizmet eder. İç hukukta bir eylemi suç olarak sınıflandırır, bu belirleyici olacaktır. Aksi takdirde Mahkeme, ulusal sınıflandırmadan öteye bakacak ve söz konusu prosedürün maddi gerçekliğini inceleyecektir (*Gestur Jónsson ve Ragnar Halldór Hall v. İzlanda* [BD], §§ 85 and 77-78).

23. Daha önemli olduğu öngörülen ikinci kriteri değerlendirirken, (*Jussila v. Finlandiya* [BD], § 38), aşağıdaki faktörler dikkate alınır:

- söz konusu hukuk kuralının sadece belirli bir guruba yönelik olup olmadığı ya da geneli bağlayıcı bir karakterde olup olmadığı (*Bendenoun v. Fransa*, § 47);
- davanın kanunen infaz yetkileri bulunan bir kamu organı tarafından açılıp açılmadığı (*Benham v. Birleşik Krallık*, § 56);
- hukuk kuralının caydırma veya cezalandırma amacı bulunup bulunmadığı (*Öztürk v. Almanya*, § 53; *Bendenoun v. Fransa*, § 47);
- hukuk kuralının genellikle ceza hukuku tarafından korunan kamunun genel çıkarlarını korumayı amaçlayıp amaçlamadığı (*Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenya*, § 42);

- herhangi bir cezanın verilmesinin suçluluğa bağlı olup olmadığı (Benham v. Birleşik Krallık, § 56);
- karşılaştırılan usullerin Avrupa Konseyi'ne üye diğer Devletlerde nasıl sınıflandırılmış olduğu (*Öztürk v. Almanya*, § 53).

24. Üçüncü kriter, ilgili yasanın öngördüğü cezanın üst sınırına bakılarak belirlenir (*Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 72; *Demicoli v. Malta*, § 34).

25. *Engel ve Diğerleri v. Hollanda* kararında belirlenen ikinci ve üçüncü kriterler birbirinin alternatidir, birbirlerini zorunlu olarak tamamlamazlar; Sözleşme'nin 6. maddesinin uygulanabilmesi için, söz konusu suçun niteliği gereği Sözleşme açısından "cezai suç" olarak görülmesi veya suçun karşılığı olarak kişiye verilebilecek yaptırımın niteliği veya ağırlık derecesi itibarıyla genel olarak "cezai" alana ait olması yeterlidir (*Lutz v. Almanya*, § 55; *Öztürk v. Almanya*, § 54). Verilecek cezanın ağırlığının kıyasen daha az olması, bir suçu kendi özünde var olan cezai niteliğinden yoksun bırakmadığından, bir suçun hapis cezası ile cezalandırılmayı gerektirmemesi kendi başına belirleyici bir unsur değildir (*ibid.*, § 53; *Nicoleta Gheorghe v. Romanya*, § 26).

Ancak her bir kriterin ayrı ayrı analizinin bir suç isnadının varlığı konusunda açık bir sonuca varmayı mümkün kılmaması halinde, tamamlayıcı yaklaşım benimsenebilir A cumulative approach may, however, be adopted where separate analysis of each criterion does not make it possible to reach a clear conclusion as to the existence of a criminal charge (*Bendenoun v. Fransa*, § 47).

B. Genel ilkelerin uygulanması

1. Disiplin yargılamaları

26. Askeri disipline karşı suçlar, birkaç aylık bir süre için disiplin birimine sevk edilme cezasına çarptırılırsa, Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai sorumlusunun kapsamına girer (*Engel ve Diğerleri v. Hollanda*, § 85). Bunun aksine, iki gün boyunca yapılan gözaltı, "ceza hukuku" alanına giremeyecek kadar kısa tutulmuştur (*ibid.*).

27. Mesleki disiplin kovuşturmalarıyla ilgili olarak, *Albert ve Le Compte v. Belçika* (§ 30) kararında Mahkeme yargılamanın hukuk alanına girdiği sonucuna vararak konuyla ilgili bir karar vermenin gereksiz olduğunu değerlendirmiştir. Bununla birlikte, 6. maddenin medeni ve cezai iki yönünün mutlaka birbirine münhasır olması gerekmediğini vurgulamıştır (*ibid.*). Buna karşılık, spor federasyon mahkemeleri önündeki disiplin soruşturmaları bakımından Mahkeme, 6. maddenin cezai yönünün uygulanmadığına karar vermiştir (*Ali Rıza ve Diğerleri v. Türkiye*, § 154).

28. Bir avukat aleyhinde yürütülen disiplin yargılamasını konu alan *Müller-Hartburg v. Avusturya* (§§ 42-49) kararında Mahkeme, 6. maddenin cezai boyutunun uygulanabilir olduğuna karar vermedi. Yürürlükteki disiplin hükmünün genel kamuoyuna değil, özel statüye sahip bir meslek grubunun üyelerine hitap ettiğini ve baro üyelerinin mesleki davranışlarını düzenleyen belirli kurallara uymasını sağlamayı amaçladığını dikkate almıştır. Bu nedenle, bir suç unsuruna sahip değil, daha ziyade disipline edici nitelikteydi. Ayrıca, başvuran için özgürlükten yoksun bırakma hiçbir zaman söz konusu olmamıştır ve maruz kalma riskiyle karşı karşıya olduğu para cezası, cezai olarak kabul edilebilecek miktara ulaşsa da, söz konusu tedbiri ceza olarak nitelendirmek için tek başına yeterli değildir. Aynı durum, kalıcı bir etkiye sahip olmayan ve suçlamaları doğası gereği "suçlu" kılmayan, başvuruçunun baro sicilinden çıkarılması yaptırımı için de geçerlidir.

29. Bir memurun zorunlu emekliliği veya görevden alınmasıyla sonuçlanan disiplin kovuşturmaları durumunda; Mahkeme, yerel makamların bu tür kovuşturmaların 6. madde kapsamında "cezai" olmadığına karar vermiştir. Salt idari veya çalışma alanı içinde karar (*Moulet v. Fransa* (k.k.); *Trubić v. Hırvatistan* (k.k.), § 26; *Pişkin v. Türkiye*, §§ 105-109; *Čivinskaitė v. Litvanya*, §§ 98-99). Ayrıca, bir ordu subayının disiplin ihlali nedeniyle görevden alınmasına ilişkin bir uyuşmazlığı (*Suküt*

v. Türkiye (k.k.) ve ayrıca terfi yasağı ve maaş kesintisi nedeniyle askeri disiplin soruşturmasını 6. maddenin ceza başlığının dışında tutmuştur. (*R.S. v. Almanya* (k.k.), § 33).

30. Mahkeme ayrıca, bir icra müdürünün (*Bayer v. Almanya*, § 37) ve bir yargıcın (*Oleksandr Volkov v. Ukrayna*, §§ 93-95; *Kamenos v. Kıbrıs*, §§ 51-53) görevden alınmasına ilişkin yargılamaların da bir suç isnadının belirlenmesini içermediğinden; önemli bir para cezasının verilmesinin söz konusu olduğu bir yargıç aleyhine açılan disiplin soruşturması, cezai bir suçlamanın belirlenmesi anlamına gelmediğine karar vermiştir. (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portekiz* [BD], §§ 124-128). Benzer şekilde, inceleme sürecinden kaynaklanan bir yargıcın görevden alınması bağlamında, Mahkeme, görevden almanın yargı hizmetine yeniden katılmaya kalıcı bir engel teşkil etmesine rağmen, 6. maddenin cezai boyutunun geçerli olduğunu değerlendirmemiştir (*Xhoxhaj v. Albania*,* § 245).

31. Cezaevi bağlamı ve özel cezaevi disiplin rejimi için “gerekli ödenek” verilirken, cezaların niteliği ve cezaların niteliği ve ağırlığı *Ezeh ve Connors v. Birleşik Krallık* [BD], § 82; conversely, see *Štitić v. Hırvatistan*, §§ 51-63). Ancak, cezaevi sistemiyle ilgili yargılamalar, ilke olarak, 6. maddenin cezai sorumlusunun alanına girmez (*Boulois v. Luxembourg* [BD], § 85). Bu nedenle, örneğin, bir mahkumun yüksek denetim birimine yerleştirilmesi, bir suç isnadıyla ilgili değildir; böyle bir tedbire itiraz etmek için mahkemeye erişim ve buna eşlik etmesi gereken kısıtlamalar, Sözleşme 6 § 1’in medeni hukuk başlığı altında incelenmelidir (*Enea v. İtalya* [BD], § 98).

32. Bir mahkeme tarafından, önündeki yargılamalarda usulsüz davranışa ilişkin kurallar (mahkemeye saygısızlık) kapsamında verilen tedbirlerin, disiplin yetkilerinin kullanılmasına benzer olması nedeniyle normal olarak 6. maddenin kapsamı dışında olduğu kabul edilir (*Ravnsborg v. İsveç*, § 34; *Putz v. Avusturya*, §§ 33-37). Bununla birlikte, cezanın niteliği ve ağırlığı, özellikle iç hukukta sınıflandırıldığında, 6. maddeyi mahkemeye saygısızlıktan mahkumiyete uygulanabilir kılabilir (*Mariusz Lewandowski v. Polonya*, §§ 29-31, , bir mahkûma yönelik hücre hapsi cezasına ilişkin), (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], §§ 61-64, beş günlük hapis cezasına ilişkin).

33. *Gestur Jónsson ve Ragnar Halldór Hall v. İzlanda* [BD], §§ 84-98 kararında Mahkeme, birinci ve ikinci engel kriterlerine ilişkin olarak, mahkemeye saygısızlık yaptırımının geçerliliğinin kanıtlanmadığına karar vermiştir. İç hukukta “suçlu” olarak sınıflandırılmış; hem de, söz konusu mesleki görevlerin ihlalinin ciddiyetine rağmen, başvuranların suçunun doğası gereği cezai mi yoksa disiplin amaçlı mı sayılacağı açık değildi. Üçüncü Engel kriterine, yani yaptırımın ağırlığına ilişkin olarak, Mahkeme, para cezasının miktarına ilişkin bir üst yasal sınırın bulunmamasının, başlı başına 6. maddenin cezai açıdan uygulanabilirliği sorununu çözmediğini açıklığa kavuşturmuştur. Bu bağlamda Mahkeme, özellikle, söz konusu para cezalarının, diğer bazı ilgili davaların aksine, ödeme yapılmaması durumunda özgürlükten yoksun bırakmaya dönüştürülemeyeceğini kaydetmiştir; para cezaları başvuranların sabıka kaydına işlenmemiştir; ve para cezasının boyutu ölçüsüz değildi.

34. Parlamentoza saygısızlıkla ilgili olarak; mahkeme bir yanda, bir yasama organının, üyelerine uygulanan imtiyazın ihlali için kendi işlemlerini düzenleme yetkileri ile başka bir yerde meydana gelen fiiller için üye olmayanları cezalandırma yetkisini genişletme yetkisi arasında bir ayrım yapar. Diğer taraftan, ilki doğası gereği disiplin cezası olarak kabul edilebilir, oysa mahkeme, genel uygulamayı ve uygulanabilecek olası cezanın ağırlığını *Demicoli v. Malta*, § 32) davasında altmış güne kadar hapis ve para cezası § 32). dikkate alarak ikincisini cezai olarak kabul eder.

2. İdari hukuk davaları, vergi ve gümrük kanunu ile rekabet hukuku davaları ve diğer özel yargılamalar

35. Aşağıdaki idari suçlar, 6. maddenin ceza sorumluluğunun kapsamına girebilir.

- Ceza puanı veya trafikten men gibi para cezası veya sürüş kısıtlamaları ile cezalandırılan trafik suçları ([Lutz v. Almanya](#), § 182; [Schmautzer v. Avusturya](#); [Malige v. Fransa](#); [Marčan v. Hırvatistan](#), § 33; [Igor Pascari v. Moldova Cumhuriyeti](#), §§ 20-23
- Rahatsızlığa veya barışın bozulmasına neden olan küçük suçlar ([Lauko v. Slovakya](#); [Nicoleta Gheorghe v. Romanya](#), §§ 25-26; [Şimşek, Andiç veBoğatekin v. Türkiye](#) (kk), Mahkeme, önemli bir dezavantajın bulunmadığı gerekçesiyle kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir.
- Sosyal güvenlik mevzuatına karşı işlenen suçlar ([Hüseyin Turan v. Türkiye](#), §§ 18-21, verilen para cezasının mütevazı olmasına rağmen istihdam beyanında bulunmama);
- İdari bir uyarı ve söz konusu yayına el konulması ile cezalandırılan etnik nefreti teşvik eden materyalleri teşvik etme ve dağıtma idari suçu ([Balsytė-Lideikienė v. Litvanya](#), § 61);
- Kamu toplantısı düzenlemeye ilişkin idari suç ([Kasparov ve Diğerleri v. Rusya](#), § 39-45; [Mikhaylova v. Rusya](#), §§ 50-75).

36. Madde 6, normalde “cezai çağrışım” taşımayan olağan vergi davalarına uygulanmaz ([Ferrazzini v. İtalya](#) [BD], § 20). Ancak, vergilere eklenen ek ücret davalarında 6. maddenin uygulanmasına karar verildi ([Jussila v. Finlandiya](#) [BD], § 38; [Steininger v. Avusturya](#), §§ 34-37; [Chap Ltd. v. Ermenistan](#), § 36).

37. Mahkeme, 6. maddenin cezai boyutunun vergi ek ücretlerine uygulanabilirliğine karar verirken, özellikle aşağıdaki unsurları dikkate almıştır:

- Cezaları belirleyen yasa, tüm vatandaşları vergi mükellefi sıfatıyla kapsıyordu;
- Ek ücret, zarar için maddi tazminat olarak değil, esasen yeniden suç işlemeyi caydırmak için bir ceza olarak tasarlanmıştır;
- Ek ücret, hem caydırıcı hem de cezai amaçlı genel bir kurala göre uygulandı;
- Ek ücret önemliydi ([Bendenoun v. Fransa](#); tersine, bkz. [Mieg de Boofzheim v. Fransa](#) (k.k.) davasında geç ödeme faizi).

Vergi sürşarjının (ek ücretinin) düşük miktarına rağmen, suçun cezai niteliği 6. Maddeyi uygulanabilir kılmak için yeterli olabilir ([Jussila - Finlandiya](#) [BD] davasında yeniden değerlendirilen vergi yükümlülüğünün %10'u, § 38).

38. Ceza başlığı altındaki 6. maddenin gümrük kanununa ([Salabiaku v. Fransa](#)), bütçe ve mali konularda yetkili bir mahkeme tarafından verilen cezalara ([Guisset v. Fransa](#)) ve yetkileri olan bazı idari makamlara uygulanmasına hükmedilmiştir. Ekonomik, mali ve rekabet hukuku alanlarında ([Lilly France SA - Fransa](#) (kk); [Dubus SA - Fransa](#); [A. Menarini Diagnostics Srl v. İtalya](#); [Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenya](#), §§ 45-46; aksine karar için bkz. [Prina v. Romanya](#) (k.k.)), piyasa manipülasyonları dahil ([Grande Stevens ve Diğerleri v. İtalya](#), §§ 94-101)

39. [Blokhin v. Rusya](#) [BD] davasında (§§ 179-182) Mahkeme, bir küçüğün çocuk suçlular için geçici bir gözaltı merkezine yerleştirilmesine ilişkin yargılamalarda 6. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Başvurana uygulanabilecek ve fiilen uygulanmış olan özgürlükten yoksun bırakmanın niteliğini, süresini ve infaz şeklini dikkate almıştır. Mahkeme, başvuranın özgürlüğünden yoksun bırakılmasının, kendisine karşı yürütülen yargılamaların 6. madde anlamında “cezai” olduğuna dair bir karine oluşturduğunu ve böyle bir karinenin yalnızca tamamen istisnai durumlarda ve ancak özgürlükten yoksun bırakmanın kabul edilemediği

durumlarda çürütülebileceğini vurgulamıştır. Niteliği, süresi veya uygulama şekli göz önüne alındığında “önemli ölçüde zararlı”dır. Söz konusu davada, bu karineyi çürütebilecek böyle istisnai durumlar mevcut değildi.

40. Bazı durumlarda, 6. maddenin cezai yönü, akli dengesi yerinde olmayan suçluların bir psikiyatri hastanesine yerleştirilmesine ilişkin işlemlere uygulanabilir. Bu, yerel yargılamaların özel özelliklerine ve cezai uzvun geçerli olmadığı durumlarda (v. Birleşik Krallık (dec) ve [Antoine v. Birleşik Krallık](#) (kk) pratikteki işleyiş şekline bağlı olacaktır; bunları cezai yönün geçerli olduğu yerde karşılaştırın. [Valeriy Lopata v. Rusya](#) § 120 [Vasenin v. Rusya](#), § 130)
41. Son olarak, 6. maddenin cezai yönü özel ceza kovuşturması için geçerli değildir. Üçüncü şahısların bir suçtan dolayı kovuşturulması veya mahkum edilmesi hakkı bağımsız olarak ileri sürülemez: Bu, mağdurun iç hukukta hukuk davası açma hakkını, yalnızca sembolik tazminatı güvence altına almak veya bir medeni hakkı korumak için bile olsa kullanmasına bağlı olmalıdır. “İtibar” hakkı gibi ([Perez v. Fransa](#) [BD], § 70; [Arlewin v. İsveç](#), §§ 51-52).

3. Siyasi konular

42. 6. maddenin cezai yönü ile seçim yaptırımlarına ilişkin hükümlere uygulanmadığı sonucuna varılmıştır. s ([Pierre-Bloch v. Fransa](#), §§ 53-60); siyasi partilerin kapatılması ([Refah Partisi \(the Welfare Party\) ve Diğerleri v. Türkiye](#) (k.k.)); meclis araştırma komisyonları ([Montera v. İtalya](#) (k.k.)); seçilerek atanmış bir görevde çıkar çatışmasının aleni tespiti ([Cătănciu v. Romanya](#) (k.k.), §§ 38- 41); ve Anayasa'nın ağır ihlali nedeniyle bir ülkenin Cumhurbaşkanı aleyhindeki görevden alınma davasının ([Paksas v. Litvanya](#) [BD], §§ 66-67, aksi yönde, [Haarde v. İzlanda](#), eski bir Başbakan aleyhine Anayasa Mahkemesi'nde yürütülen davaya ilişkin suçlama).

43. Aklama süreciyle ilgili olarak, Mahkeme cezai ve caydırıcı çağrışımlar içeren unsurların (suçun niteliği, doğru olmayan aklama beyanı ve cezanın niteliği ile ağırlığı - belirli mesleklerin icra edilmesinin belirlenecek süre boyunca yasaklanması) baskın olmasının bu davaların sonucunda Sözleşme'nin 6.maddesine istinaden cezai sorumlusu kapsamındaki yargılamalar ([Matyjek v. Polonya](#) (k.k.); aksi yönde, bkz. [Sidabras ve Diautas v. Litvanya](#) (k.k.), and ve Diğerleri §§ 56-59).

4. Sınır dışı etme ve iade işlemleri

44. Yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin usuller cezai kovuşturma kapsamında uygulanabilecek olmalarına rağmen 6.maddenin cezai başlığının altında yer almaz ([Maaouia v. Fransa](#) [BD], § 39). Aynı dışlayıcı tavırdaki yaklaşım, iade işlemleri ([Peñafiel Salgado v. İspanya](#) (k.k.)) ve/veya Avrupa tutuklama emirleriyle ilgili işlemler ([Monedero Angora v. İspanya](#) (k.k.)) için de geçerlidir.

45. Bununla birlikte, tam aksine verilecek hapis cezasının yerine sınır dışı etme ve/veya on yıl süreyle ulusal topraklardan dışlama, ilk mahkûmiyet esnasında verilen ceza ile aynı temelde değerlendirilebilir ([Gurguchiani v. İspanya](#), §§ 40 and 47-48).

5. Ceza yargılamasının farklı aşamaları, fer'i davalar ve müteakip hukuk yolları

46. Düzensizliğin veya suçun önlenmesi için alınan tedbirler 6.maddedeki güvenceler kapsamında değildir ([Raimondo v. İtalya](#), § 43 ve [De Tommaso v. İtalya](#) [BD], § 143, veya, polisin özel gözetimi için; [R. v. Birleşik Krallık](#) (k.k.), Birleşik Krallık'da okuldaki kızlara ahlaksızca saldıran bir çocuk için veya polis tarafından verilen bir uyarı

47. Duruşma öncesi sürece - teftiş ve tahkikat- ilişkin olarak Mahkeme, yargılama sürecinin ön duruşması da dahil olmak üzere cezai yargılamayı bir bütün olarak değerlendirir ([Dvorski v. Hırvatistan](#), § 76). Erken dönem mahkeme içtihatlarına göre makul süre şartı veya savunma hakkı gibi 6.maddenin zorunlu kıldığı hususlara uyulmaması durumunda soruşturma yargıçları bir “suç isnadı” belirlemese de, kendileri tarafından atılan adımlar fiili yargılamalar da dahil olmak üzere müteakip yargılamaların yürütülmesi ve adil olması üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ([Imbrioscia v. İsviçre](#), § 36). Bu açıdan, 6.maddenin bir sorgu yargıcı tarafından yürütülen soruşturma sürecine uygulanabilir olduğu kabul edilir ([Vera Fernández-Huidobro v. İspanya](#), §§ 108- 114).

48. 6.madde cezalandırma süreci de dahil olmak üzere, (örneğin ulusal mahkemelerde görülen bir müsadere kararının verilmesi gereken miktarı değerlendirmesine olanak tanıyan dava işlemleri) yıkımı bir ceza olarak değerlendirebileceğinden imar izni olmaksızın inşa edilmiş bir evin yıkılmasıyla sonuçlanan davalara cezai yönü kapsamında da uygulanabilir” (*Hamer v. Belçika*, § 60). Bununla birlikte, ilk cezanın yeni Ceza Kanunu’nun lehte hükümlerine uygun hale getirilmesine yönelik işlemler için bu durum geçerli değildir (*Nurmagomedov v. Rusya*, § 50), ancak bu, başvuranın toplam hapis cezasını etki ediyorsa cezanın düzeltilmesi yöntemine gidilebilir (*Kereselidze v. Gürcistan*, §§ 32-33).

49. Af başvurusu davası (*Montcornet de Caumont v. Fransa* (k.k.)), şartlı tahliye işlemleri (*A. v. Avusturya*, Komisyon kararı), Sözleşme kapsamındaki devir işlemleri gibi cezaların infazına ilişkin işlemler, Hükümlü Kişilerin Nakli Sözleşmesi (*Szabó v. İsveç* (k.k.)), fakat aksi yöndeki karar için bkz, *Buijen v. Almanya*, §§ 40-45) – ve Yabancı bir mahkeme tarafından verilen bir müsadere kararının icrasına ilişkin davalar (*Saccoccia v. Avusturya* (k.k.)) 6. maddenin cezai başlıklarının kapsamına girmez.

50. Prensipde, haklarında herhangi bir cezai soruşturma tehdidinin bulunmadığı durumlarda, üçüncü şahısların mülkiyet haklarını olumsuz etkileyen müsadere tedbirleri, “suç isnadının tespiti” e” (Birleşik Krallık’ta bir uçğa el konulması *Air Canada v. Birleşik Krallık*, § 54; veya altın paralara el konulması *AGOSI v. Birleşik Krallık*, §§ 65-66.. (*Silickienė v. Litvanya*, §§ 45-46). anlamına gelmez. Bu tür tedbirler, bunun yerine 6. maddenin hukuk başlığı altına girmektedir

51. 6. maddenin güvenceleri ilke olarak kanuni konularda yapılan itirazlara uygulanır (*Meftah ve Diğerleri v. Fransa* [BD], § 40), ve anayasal yargılamalara (*Gast ve Popp v. Almanya*, §§ 65-66; *Caldas Ramírez de Arrellano v. İspanya* (k.k.)) burada bu tür işlemler, ilgili davanın bir sonraki aşamasıdır. Ceza yargılamaları ve sonuçları hükümlüler için belirleyici özellikte olabilir.

52. Son olarak, 6. madde, bir davanın yeniden açılması gibi olağandışı hukuk yollarına ilişkin işlemlere uygulanmaz. Mahkeme, cezası kesinleşen ve davasının yeniden açılması için tekrardan yargıya başvuran kişinin bu madde anlamında “suç isnadı” olmadığına karar vermiştir (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], §§ 60-61; *Fischer v. Avusturya* (k.k.)). Davanın tekrar açılması talebinin kabul edilmesinden sonraki yeni yargılama, bir suç isnadının belirlenmesine ilişkin olarak işleme konulabilir (*Löffler v. Avusturya*, §§ 18-19).). Bu yaklaşım, Mahkemenin ihlal tespiti sonrasında ceza yargılamasının yeniden açılması talebine ilişkin davalarda da izlenmiştir (*Öcalan v. Türkiye* (k.k.)).

53. Bununla birlikte, olağanüstü bir hukuk yolunun doğrudan/kendiliğinden veya belirli koşullar altında davanın tamamen yeniden değerlendirilmesine yol açması halinde, 6. madde “yeniden değerlendirme” işlemlerine olağan şekliyle uygulanır. Ayrıca, Mahkeme, yargılamaların iç hukukta “olağanüstü” veya “istisnai” olarak nitelendirilmesine rağmen, nitelik ve kapsam olarak olağan temyiz yargılamalarına benzer kabul edildiği durumlarda, 6. maddenin uygulanabilir olduğuna da karar vermiştir. Yargılamanın uygulanabilirlik açısından belirleyici olarak görülmemesi, özetle, ilgili olağanüstü usulün hukuki düzenlemede mahiyeti, kapsamı ve kendine has özellikleri, ilgili sistem, bu usulü 6. madde kapsamına sokacak şekilde içerir (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], §§ 60-72).

54. Benzer bir şekilde, nihai kararın değiştirilmesiyle sonuçlanan denetim incelemesi işlemleri, 6. maddenin cezai başlığı kapsamındadır (*Vanyan v. Rusya*, § 58).

III. Mahkemeye Erişim Hakkı

Sözleşmenin 6 § 1 Maddesi

“Herkes, davasının,... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan ....bağımsız bir mahkeme tarafından ... görülmesini isteme hakkına sahiptir...”

HUDOC Anahtar Sözcükler

Mahkemeye erişim (6-1)

55. “Mahkemeye erişim hakkı” ceza davalarında, hukuk davalarında olduğu kadar mutlak değildir. Zımnı sınırlamalara tabidir (*Deweer v. Belçika*, § 49; *Kart v. Türkiye* [BD], § 67).

56. Ancak bu sınırlamalar, hakkın kullanımını, hakkın özünü zedeleyecek şekilde veya ölçüde kısıtlamamalıdır. Meşru bir amaç gütmeli ve kullanılan araçlar ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık olmalıdır (*Guérin v. Fransa* [BD], § 37; *Omar v. Fransa* [BD], § 34, citing references to civil cases).

Sınırlamalar

57. Mahkemeye erişim hakkının sınırlandırılması aşağıdakiler dolayısıyla ortaya çıkabilir:

1. Parlamenter dokunulmazlık

58. Her iki tür milletvekili dokunulmazlığı (sorumsuzluk ve dokunulmazlık) tarafından sunulan garantiler, aynı ihtiyaca hizmet eder: görevini yerine getirirken Parlamentonun bağımsızlığını sağlama ihtiyacı. Hiç şüphe yok ki, dokunulmazlık, siyasi saikli herhangi bir cezai takibat olasılığını önleyerek ve böylece muhalefeti çoğunluğun baskısı veya istismarından koruyarak Parlamentonun tam bağımsızlığının sağlanmasına yardımcı olur. (hukuk davalarına atıfla, *Kart v. Türkiye* [BD], § 90). Ayrıca, milletvekilleri aleyhine dava açılması, mensup oldukları meclisin işleyişini etkileyebilir ve Meclis'in çalışmalarını aksatabilir. Olağan hukuka bir istisna oluşturan bu bağışıklık sistemi, bu nedenle meşru bir amaç güttüğü kabul edilebilir. (*ibid.*, § 91).

59. Ancak, davanın koşulları dikkate alınmadan, milletvekili dokunulmazlığının meşruiyetine ilişkin bu bulgunun Sözleşme'ye uygunluğu konusunda hiçbir sonuca varılamaz. Milletvekili dokunulmazlığının mahkemeye erişim hakkını, bu hakkın özünü zedeleyecek şekilde kısıtlayıp kısıtlamadığının tespit edilmesi gerekir. Böyle bir tedbirin orantılılığının gözden geçirilmesi, Parlamentonun bütünlüğünün korunmasındaki genel menfaat ile başvuranın mahkemede aleyhindeki cezai suçlamalara cevap verebilmek için milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik bireysel menfaati arasında kurulması gereken adil dengenin dikkate alınması anlamına gelir. Mahkeme, orantılılık konusunu incelerken, önündeki davadaki bağışıklığın kapsamına özellikle dikkat etmelidir. (*ibid.*, §§ 92-93). Koruyucu önlem Parlamentonun bütünlüğünü korumaya ne kadar az hizmet ederse, gerekçesi o kadar zorlayıcı olmalıdır. Bu nedenle, örneğin Mahkeme, bir milletvekilinin dokunulmazlığından feragat edememesinin mahkemeye başvurma hakkını ihlal etmediğini, çünkü dokunulmazlığın ceza yargılaması için geçici bir usul engeli olduğunu ve ceza yargılamasının süresiyle sınırlı olduğuna karar vermiştir. (*ibid.*, §§ 92-93, 95 and 111-113).

2. Usuli kurallar

60. Bunlar, örneğin bir temyiz için kabul edilebilirlik koşullarıdır. Sözleşme'nin 6. maddesi, Sözleşmeciler Devletleri temyiz veya temyiz mahkemeleri kurmaya zorlamaz. (*Dorado Baúlde v. İspanya* (k.k.), § 18). Ancak, bu tür mahkemelerin mevcut olduğu durumlarda, örneğin başvuranın mahkemeye etkin bir erişim hakkını garanti etmesi gibi, 6. maddenin güvencelerine uyulmalıdır. (*Maresti v. Hırvatistan*, § 33; *Reichman v. Fransa*, § 29).

61. Temyiz hakkı elbette yasal gerekliliklere tabi olabilsede, mahkemeler usul kurallarını uygularken yargılamanın adilliğini ihlal edecek aşırı şekilcilikten kaçınmalıdır. (*Walchli v. Fransa*, § 29; *Evaggelou v. Yunanistan*, § 23). Bir usul kuralının özellikle katı bir şekilde uygulanması bazen mahkemeye erişim hakkının özüne (*Labergère v. Fransa*, § 23), özellikle temyiz önemi ve uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış bir başvurucu için yargılamada neyin tehlikede olduğu göz önüne alındığında zarar verebilir (*ibid.*, § 20).

62. Mahkemeye erişim hakkı, örneğin, para cezalarına karşı yapılan itirazların veya muafiyet başvurularının kabul edilebilirliğini doğrulamaktan sorumlu bir savcılık görevlisinin, temyiz esas hakkında karar vererek ultra vires hareket etmesi, başvuruları söz konusu “suçlamanın” bir topluluk yargıcı tarafından belirlenmesi fırsatından yoksun bırakılması gibi, usule ilişkin bir usulsüzlük nedeniyle de temelden zarar görmektedir. (*Josseume v. Fransa*, § 32).

63. Aynı durum, bir temyiz başvurusunu hatalı gerekçelerle kabul edilemez bulan bir kararın, standart para cezası miktarına eşdeğer teminatın alıkonulmasına yol açtığı ve bunun sonucunda para cezasının ödenmiş sayıldığı ve kovuşturmanın durdurulduğu ve bunun imkansız hale geldiği durumlarda da geçerlidir. (*Célice v. Fransa*, § 34).

64. Bir başka örnek: başvurucu, yetkililerin, alt mahkemenin başvuran hakkındaki kararını tebliğ etme yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekirken yasal sürelerle uyulmaması nedeniyle temyiz başvurusunun kabul edilemez ilan edildiği bir mahkemeye erişim hakkının aşırı bir şekilde kısıtlanmasına maruz kalmıştır (*Davran v. Türkiye*, §§ 40-47; *Maresti v. Hırvatistan*, §§ 33-43, *Johansen v. Almanya*, §§ 46-57 kararının aksine).

3. Daha önce alınmış kararın icrasının gerekliliği

65. Haklarında verilmiş bir tutuklama kararı olmasına rağmen teslim olmayan temyiz başvuru sahiplerinin hukuka uygun olarak yaptıkları itirazların otomatik olarak kabul edilemezliğine ilişkin olarak:

- başvuranın firar etmesiyle bağlantılı gerekçelerle hukuka dayalı bir temyiz başvurusunun kabul edilemez ilan edilmesi halinde, bu, demokratik toplumda savunma haklarının ve hukukun üstünlüğü ilkesinin işaret ettiği önem dikkate alındığında, orantısız bir yaptırım anlamına gelir (*Poitrinol v. Fransa*, § 38; *Guérin v. Fransa*, § 45; *Omar v. Fransa*, § 42);
- temyiz başvurusunda itiraz edilen karara göre, temyiz başvurusunda bulunan kişinin teslim olmaması nedeniyle, temyiz başvurusunun kabul edilemez ilan edilmesi halinde, bu karar, temyiz edeni, itiraz edilen karardan kaynaklanan özgürlükten yoksun bırakmaya önceden tabi tutmaya zorlar, ancak bu karar, temyiz karara bağlanmadan veya temyiz başvurusunda bulunma süresi dolmadan nihai olarak kabul edilemez. Bu, temyiz edene orantısız bir yük getirmekte, dolayısıyla bir yandan yargı kararlarının uygulanmasını sağlamak için meşru kaygı ile Yargıtaya erişim hakkı ile savunma hakkı arasında kurulması gereken adil dengeyi bozmaktadır. (*ibid.*, §§ 40-41; *Guérin v. Fransa*, § 43).

66. Aynı durum, teslim olma yükümlülüğüne uyulmaması nedeniyle hukuken temyiz hakkının kaybedildiği durumlarda da geçerlidir. (*Khalifaoui v. Fransa*, § 46; *Papon v. Fransa (no. 2)*, § 100).

67. Bununla birlikte, hız cezasına karşı temyize gitmeden önce depozito verilmesi gerekliliği - bu şartın amacı karayolu trafik suçları alanında yavaşlatıcı veya eziyetli temyizleri önlemektir - mahkemeye erişim hakkına meşru ve orantılı bir kısıtlama teşkil edebilir (*Schneider v. Fransa* (k.k.)).

4. Mahkemeye erişim hakkını ihlal eden diğer sınırlamalar

68. Örneğin, bir sanık, ilk derece mahkemesi tarafından verilen cezanın hafifletileceğine dair yanlış bir vaat temelinde, yetkililer tarafından temyizi geri çekmeye ikna edildiğinde (*Marpa Zeeland B.V. ve Metal Welding B.V. v. Hollanda*, §§ 46-51); veya bir temyiz mahkemesinin, kendisine resmi olarak atanmış avukatının kendisine yardım etmeyi reddetmesinin ardından, yasal konularda temyiz başvurusunda bulunmak için yeni bir süre sınırı konusunda sanığa bilgi vermediği durumlarda ortaya çıkabilir (*Kulikowski v. Polonya*, § 70).

69. Başvurucu, idari bir makam tarafından verilen para cezasına, idari kararı gözden geçirme yetkisine sahip bir mahkeme huzurunda itiraz edemeyecek durumdaysa, mahkemeye erişim konusunda da bir kısıtlama olacaktır. (*Julius Kloiber Schlachthof GmbH ve Diğerleri v. Avusturya*, §§ 28-34).²

---

2. Bkz. Genel garantiler: kurumsal gereklilikler

IV. Genel garantiler: kurumsal gereklilikler

Sözleşmenin 6 § 1 Maddesi

“1. Herkes davasının, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından... görülmesini isteme hakkına sahiptir...”

HUDOC Anahtar Sözcükler

Bağımsız mahkeme (6-1) – Tarafsız mahkeme (6-1) – Yasayla kurulmuş mahkeme (6-1)

70. “Yasayla kurulmuş mahkeme” kavramı, bir mahkemenin “bağımsızlığı” ve “tarafsızlığı” kavramlarıyla birlikte, Sözleşmenin 6 § 1 maddesi içtihadının “kurumsal gerekliliklerinin” bir parçasını oluşturur ve bu kavramlar arasında çok yakın bir ilişki vardır (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], § 218).

71. Mahkeme, özellikle, -hele de yürütme organından- bağımsızlık ve tarafsızlık gerekliliklerini karşılamayan bir yargı organının, 6 § 1'in amaçları doğrultusunda “mahkeme” olarak nitelendirilemeyeceğine karar vermiştir. Benzer şekilde, bir “mahkeme”nin “kanunla kurulmuş” olup olmadığına bakarken “hukuk”a yapılan atıf, ihlal edildiği takdirde, bir veya daha fazla yargıcın bir davanın incelenmesine katılımını “usulsüz hale getirecek” herhangi bir iç hukuk hükmünü kapsar-buna özellikle, mahkeme üyelerinin bağımsızlığına ilişkin iç hukuk hükümleri de dahildir. Ayrıca, Mahkeme, bir mahkemenin 6 § 1 bakımından “bağımsız” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine bakarken, diğerlerinin yanı sıra, mahkemenin kuruluş alanıyla ilgili olan üyelerinin atanma şeklini de göz önünde bulundurur. Buna göre, her biri farklı adil yargılanma güvenceleri olarak belirli amaçlara hizmet etseler de, 6 § 1'de yer alan kurumsal gerekliliklerde hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığının temel ilkelerini destekleme amacı ekseninde yer almaları bakımından ortak bir çizgi vardır (Ibid., §§ 232- 233).

A. “Mahkeme” kavramı

72. Bir disiplin veya idari kurum, iç sistemde mahkeme veya yargılama olarak isimlendirilmese bile, 6. Maddenin özerk anlamı içinde bir mahkeme özelliğine sahip olabilir. Mahkeme içtihadında, bir mahkemenin yargı işlevi ile bir başka deyişle kendi yetki alanındaki konulara hukuk kuralları temelinde ve işlemlerin öngörülen şekilde yapılmasından sonra karar vermesi bu terimin temel anlamında tanımlanmaktadır. Ayrıca mahkeme bir dizi başka gerekliliği de sağlamalıdır -özellikle yürütmeden bağımsızlık, tarafsızlık; üyelerinin görev süresi; bir kısmı 6/1 madde de belirtilen usul tarafından sağlanan güvenceler. (*Belilos v. İsviçre*, § 64; *Coëme ve Diğerleri v. Belçika*, § 99; *Richert v. Polonya*, § 43). Ayrıca, hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir Devlette liyakate göre seçilen yargıçlardan, yani kendisinden beklenen yargısal işlevleri yerine getirmek için teknik yeterlilik ve ahlaki bütünlük gereklerini yerine getiren yargıçlardan oluşması “mahkeme” kavramının özünde vardır. (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], §§ 219-220 and 232).

73. İdari makamlardaki küçük ceza suçlarının kovuşturulması ve cezalandırılması ilgili kişiye 6. Maddenin güvencesinin sunan bir mahkeme huzurunda karar aleyhine başvuru olanağı sağlanması koşuluyla, Sözleşme ile tutarsız değildir (*Öztürk v. Almanya*, § 56; *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. İtalya*; *Flisar v. Slovenya*, § 33). Bu nedenle, Sözleşme'nin 6/1 maddesinin gereklerini yerine getirmeyen idari makamlarca alınan kararlar daha sonra “tam yetkisi olan bir yargı organı” tarafından incelemeye tabi tutulmalıdır. Böyle bir kurulun belirleyici özelliği karar altındaki vaka ve hukuka dair şüpheler üzerine her yönüyle kararı bozma gücünü içerir (*Schmautzer v. Avusturya*, § 36; *Gradinger v. Avusturya*, § 44; *Grande Stevens ve Diğerleri v. İtalya*, § 139):

Örneğin, yasal bir incelemenin ötesine geçen ve idari makam tarafından verilen cezanın uygunluğunun ve orantılılığının ayrıntılı bir analizini içeren adli incelemeyi yürüten idari mahkemeler. (rekabetten bağımsız bir düzenleyici otorite tarafından verilen para cezası ile ilgili olarak *A. Menarini Diagnostics S.R.L. v. İtalya*, §§ 63-67). Benzer şekilde, bir adli inceleme suçun ciddiyetine göre yaptırımını belirleyen yasanın kendisi olsa bile, madde 6 şartlarını yerine getirebilir. (sürücü ehliyeti puanlarının düşülmesiyle ilgili olarak *Malige v. Fransa*, §§ 46-51).

74. Yargısal olmayan bir otorite tarafından değiştirilemeyecek bağlayıcı bir karar verme yetkisi, “mahkeme” kavramında doğasında vardır (*Findlay v. Birleşik Krallık*, § 77).

B. Yasayla kurulan mahkeme

1. İlgili ilkeler

75. Sözleşmenin 6 § 1 maddesi uyarınca, bir mahkeme her zaman “yasa ile kurulmuş” olmalıdır. Bu ifade, Sözleşme ve Sözleşmenin ek protokolleri tarafından kurulan koruma sistemine içkin olan hukukun üstünlüğü ilkesini yansıtır (*Jorgic v. Almanya*, § 64; *Richert v. Polonya*, § 41). Nitekim, mevzuata göre kurulmamış bir organ, demokratik toplumda bireysel şikayetleri muhakeme etmek için gereken meşruiyetten yoksun bırakılacaktır (*Lavents v. Letonya*, § 114; *Gorgiladze v. Gürcistan*, § 67; *Kontalexis v. Yunanistan*, § 38).

76. Sözleşme 6 § 1’in anlamı içerisinde hukuk, özellikle yargı kurumlarının kurulması ve yetkilendirilmesine ilişkin mevzuatı içerir (*Lavents v. Letonya*, § 114; *Richert v. Polonya*, § 41; *Jorgic v. Almanya*, § 64) aynı zamanda, başka bir iç hukuk hükmü ihlal edilirse, bir davanın incelenmesini yapan bir veya birden fazla yargıcın katılımını hukukdışı hale getirir (*Pandjigidze ve Diğerleri v. Gürcistan*, § 104; *Gorgiladze v. Gürcistan*, § 68).). “Yasayla kurulmuş” ifadesi yalnızca bir mahkemenin varlığının yasal dayanağını değil, ancak aynı zamanda mahkemenin kendisini yöneten belirli kurallara uygunluğunu (*ibid.*) ve her bir dosyadaki hakim birleşiminin uygunluğunu da içerir (*Posokhov v. Rusya*, § 39; *Fatullayev v. Azerbaycan*, § 144; *Kontalexis v. Yunanistan*, § 42). Ayrıca, hukukun üstünlüğü ile yönetilen demokratik bir Devlette yargının düzgün işleyişi ve meşruluğu üzerindeki temel sonuçlarını göz önünde bulunduran Mahkeme, yargıçların atanması sürecinin zorunlu olarak mahkemenin “yasayla kurulmuş” olması kavramının doğasında bulunan bir unsur oluşturduğunu tespit etmiştir. (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], § 227).

77. Buna göre, eğer bir mahkeme iç hukukta geçerli hükümlere uygun olarak bir davalıyı yargılamak için yargı yetkisine sahip değilse, o mahkeme, Sözleşmenin 6 § 1 maddesi anlamında “yasayla kurulmuş” bir mahkeme değildir (*Richert v. Polonya*, § 41; *Jorgic v. Almanya*, § 64).

78. 6. Maddede “yasayla kurulmuş” teriminin amacı demokratik bir toplumda yargı teşkilatının yürütmenin takdirine bağlı olmamasını, ancak Parlamentodan çıkan yasalarla düzenlenmesini” sağlamaktır (*Richert v. Polonya*, § 42; *Coëme ve Diğerleri v. Belçika*, § 98). Hukukun yazılı hala getirildiği ülkelerde yargı sisteminin organizasyonu yargı makamlarının takdirine bırakılamaz, Ancak bu ilgili yerel mevzuatı yorumlama konusunda bir serbestliği olmadığı anlamına da gelmez (*ibid.*; *Gorgiladze v. Gürcistan*, § 69).

79. İlke olarak, mahkeme tarafından yargı organlarının kurulması ve yetkilendirilmesi ile ilgili ülke yasal hükümlerinin ihlali, 6/1 maddesinin ihlal edilmesine yol açmaktadır. (bir mahkemenin yetkisinin atanmasına ilişkin konuların, yargılamanın genel adaleti perspektifinden incelendiği durumlarda bkz *Tempel v. Çek Cumhuriyeti*) Mahkeme bu nedenle ulusal yasalara bu konuda uyulup uyulmadığını incelemede yetkilidir. Ancak Ulusal mahkemelerin kendi iç hukuk hükümlerini yorumlamaları ilk sırada yer almaktadır, Mahkeme, iç hukukun açıkça ihlali söz konusu olmadıkça yorumunu sorgulayamaz (*Coëme ve Diğerleri v. Belçika*, § 98 para cezası; *Lavents v. Letonya*, § 114; *Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], §§ 216 ve 242). Bu nedenle, Mahkeme'nin görevi, yetkililerin yargı yetkisi oluşturması için makul gerekçelerin olup olmadığını incelemekle sınırlıdır (*Jorgic v. Almanya*, § 65).

80. Mahkeme ayrıca, “yasayla kurulmuş mahkeme” şartı uyarınca yapılan incelemenin, 6 § 1 maddesinin kurumsal gerekliliklerinin ortak amacını gözden kaçırmaması gerektiğini ve belirli bir davada iddia edilen usulsüzlüğün hukuka uygun olup olmadığını sistematik olarak sorgulaması gerektiğini açıklamıştır. Bahsi geçen temel ilkeleri sarsacak ve söz konusu mahkemenin bağımsızlığını tehlikeye atacak ağırlıktadır. “Bağımsızlık”, bu bağlamda, tarafsız karar alma için gerekli olan gerekli kişisel ve kurumsal bağımsızlığı ifade eder ve bu nedenle tarafsızlık için bir ön koşuldur. Hem (i) bir yargıcın ahlaki bir bütünlük meselesi olarak dış baskılara karşı dayanıklı olduğunu gösteren bir ruh halini hem de (ii) bir dizi kurumsal ve operasyonel düzenlemeyi karakterize eder - hem yargıçların belirli bir zamanda atanabileceği bir prosedürü içerir. Liyakata dayalı olarak bağımsızlıklarını ve seçim kriterlerini sağlayan, hem bir yargıcın atanmasının ilk aşamasında hem de yargıcın icrası sırasında diğer Devlet yetkilerinin aşırı etkisine ve/veya sınırsız takdirine karşı güvenceler sağlamalıdır. (*Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], § 234).

81. Bu bağlamda, Mahkeme ayrıca, bir mahkemenin “yasayla kurulmuş bir mahkeme” olmadığı yönündeki bir tespitin, hukuki kesinlik ve yargıçların görevden alınamazlığı ilkeleri açısından önemli sonuçlar doğurabileceğini kaydetmiştir. Ancak, ne pahasına olursa olsun ve “yasayla kurulmuş bir mahkeme”nin gereklilikleri pahasına bu ilkelerin korunması, bazı durumlarda hukukun üstünlüğüne ve yargıya olan kamu güvenine daha da fazla zarar verebilir. Sözleşme'nin temel ilkelerinin çatıştığı tüm durumlarda olduğu gibi, bu tür durumlarda, hukuki kesinlik ilkesinden ayrılmayı haklı çıkaran - önemli ve zorlayıcı nitelikte - acil bir ihtiyacın olup olmadığını belirlemek için bir denge kurulmalıdır (*Ibid.*, § 240).

82. Yargıçların atanması süreciyle ilgili olarak “yasayla kurulmuş mahkeme” şartının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak, Mahkeme, toplu olarak alındığında, değerlendirmesine rehberlik edecek bir temel sağlayan aşağıdaki kriterleri oluşturmuştur. (*Ibid.*, §§ 243-252):

- İlk olarak, ilke olarak, nesnel ve gerçekten tanımlanabilir olması anlamında iç hukukun açık bir ihlali olmalıdır. Ancak, böyle bir ihlalin olmaması, ihlal olasılığını ortadan kaldırmaz, çünkü görünüşte kurallara uygun olan bir prosedür yine de yukarıdaki amaç ve amaçla bağdaşmayan sonuçlar doğurabilir;

- İkinci olarak, yalnızca hakimlerin atanmasına ilişkin prosedürün temel kurallarıyla ilgili ihlaller (yani, söz konusu hakkın özünü etkileyen ihlaller) muhtemelen bir ihlalle sonuçlanacaktır: örneğin, bir kişinin yargıç olarak atanması. İlgili uygunluk kriterlerini yerine getirmeyen veya aksi takdirde “kanunla kurulmuş” şartın amaç ve etkisini baltalayabilecek ihlaller. Buna göre, tamamen teknik nitelikteki ihlaller ilgili eşğin altına düşer.

- Üçüncü olarak, yargı atamalarına ilişkin bir yerel kuralın ihlalinin yasal sonuçlarının yerel mahkemeler tarafından gözden geçirilmesi, ilgili Sözleşme standartları temelinde gerçekleştirilmelidir. Özellikle, belirli koşullarda, ilgili olduğu üzere yargıçların görevden alınamazlığı ve yasal kesinlik ilkelerinden ayrılmayı haklı çıkaran, önemli ve zorlayıcı nitelikte acil bir ihtiyacın olup olmadığını belirlemek için adil ve orantılı bir denge kurulmalıdır. Zaman geçtikçe, yasal kesinliğin korunması, dengeleme uygulamasında artan bir ağırlık taşıyacaktır.

83. *Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD] kararında, yukarıdaki testi uygulayan Mahkeme başvuranın “yasayla kurulmuş bir mahkemeye” sahip olma hakkının özünün, atama prosedürü açık ve ciddi bir ihlalle ihlal edilen bir yargıcın duruşmasına katılması nedeniyle zedelendiğine karar vermiştir. Birinci ve ikinci kriterler bu bağlamda sağlanmıştır. Üçüncü kritere ilişkin olarak, Yüksek Mahkeme, söz konusu usulsüzlükler söz konusu yargıçlar göreve başlamadan önce kurulmuş olmasına rağmen, Sözleşmeye

uygun bir değerlendirme yapmamış ve ilgili rekabet eden ilkeler arasında doğru dengeyi kuramamıştır. Ayrıca, başvuranın son derece yerinde argümanlarına da yanıt vermemiştir. Yüksek Mahkeme tarafından başvuranın davasını incelerken sergilenen kısıtlama, yargının kuvvetler ayrılığının doğasında var olan kontrol ve dengeleri sağlamada oynadığı önemli rolü baltalamıştır.

2. Örnekler

84. Mahkemenin söz konusu organın “yasa ile kurulmuş bir mahkeme” olmadığını tespit ettiği örnekler:

- Bağlantı kuralı yasa ile oluşturulmadığı için, bakanların yargılandığı davalarla bağlantılı suçlar için Bakanların haricindeki müşterek sanıkları yargılayan Yargıtay (*Coëme ve Diğerleri v. Belçika*, §§ 107-108);
- Yılda en fazla iki haftalık hizmet veren ve gerekli kura çekilişinin yasal şartını ihlal ederek belirli bir durumda oturmak için seçilen iki meslekten olmayan hakimden oluşan mahkeme (*Posokhov v. Rusya*, § 43);
- Yeni yasa çıkarılmamış ve meslekten olmayan hakimler yasası yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen yerleşik geleneğe göre davalara karar vermeye devam eden mesai hakimlerinden oluşan bir mahkeme (*Pandjikidze ve Diğerleri v. Gürcistan*, §§ 108-111);
- Hakimlerinden ikisi davaya bakmaktan yasal olarak çıkarıldığı için, oluşumu yasaya uygun olmayan bir mahkeme (*Lavents v. Letonya*, § 115);

85. Mahkeme, aşağıdaki davalarda mahkemenin “yasa ile kurulmuş” olduğunu tespit etmiştir:

- Bosna'da işlenen soykırım eylemleri için bir kişiyi yargılayan bir Alman mahkemesi (*Jorgic v. Almanya*, §§ 66-71);
- Yolsuzluğu ve organize suçu yargılamak için kurulan özel bir mahkeme (*Fruni v. Slovakya*, § 140);
- başvuranların davasına bakmak için bir yüksek mahkemeden tek bir yargıcın görevlendirildiği durumlarda (*Maciszewski ve Diğerleri v. Polonya* (k.k.));
- bir davanın hukuka uygun olarak ve davanın sonucunu etkileme niyeti olmaksızın yapılan bir ihtisas mahkemesine devredilmesi (*Bahaettin Uzan v. Türkiye*).

86. Yasayla kurulmuş bir mahkeme” gerekliliğinin Mahkeme tarafından – 6 § 1 maddesinin hem cezai hem de hukuki yönleri kapsamında – incelendiği diğer durumlar için bkz. *Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], § 217).

C. Bağımsızlık ve tarafsızlık

87. 6/1. Maddesindeki adil yargılanma hakkı bir davanın kanunla belirlenmiş “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” tarafından açılmasını gerektirir. Bağımsızlık ile nesnel tarafsızlık kavramları arasında yakın bir bağlantı vardır. Bu nedenle, AİHM, genellikle iki gerekliliği birlikte değerlendirir (*Findlay v. Birleşik Krallık*, § 73). Bir mahkemenin “bağımsız ve tarafsız” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlerken uygulanacak ilkeler, profesyonel hakimler, meslekten olmayan hakimler ve jüri üyelerine eşit olarak uygulanır (*Holm v. İsveç*, § 30).

88. Bununla birlikte, 6/1 maddesi uyarınca bağımsızlık ve tarafsızlık garantisi, sadece bir başvuran aleyhindeki cezai suçlamaya karar vermesi için çağrılan organı ilgilendirir ve yargılamaya sadece taraf olan kovuşturma temsilcilerine uygulanmaz (*Kontalexis v. Yunanistan*, § 57; *Haarde v. İzlanda*, § 94; *Thiam v. Fransa*, § 71).

1. Bağımsız mahkeme

a. Genel ilkeler

89. . Sözleşmenin 6/1 maddesi, diğer iktidar dallarından (yani yürütme ve yasama organı) ve ayrıca taraflardan bağımsızlık gerektirir (*Ninn-Hansen v. Danimarka* (k.k.)).

90. Her ne kadar devletlerin siyasi organları ile yargı arasındaki güçler ayrılığı kavramı, Mahkeme içtihadında artan bir öneme sahip olsa da ne 6. madde ne de Sözleşme'nin herhangi bir hükmü Devletlerin, güçlerin etkileşiminin izin verilen sınırlarıyla ilgili teorik anayasal kavramlara uymalarını

gerektirmez. Sorun her zaman, belirli bir durumda, Sözleşmenin gereksinimlerinin karşılanıp karşılanmadığıdır (*Henryk Urban ve Ryszard Urban v. Polonya*, § 46).

b. Bağımsızlığı değerlendirme ölçütü

91. Bağımsızlık şartı uygunluk özellikle yasal ölçütler temelinde değerlendirilir (*Mustafa Tunç ve Fecire Tunç v. Türkiye* [BD], § 221). Bir organın “bağımsız” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlerken, Mahkeme aşağıdaki ölçütleri dikkate almıştır a (*Findlay v. Birleşik Krallık*, § 73):

- i. üyelerin atanma şekli ve
- ii. görev süreleri;
- iii. dış baskılara karşı güvencelerin varlığı;
- iv. organın bağımsızlık görünümü sunup sunmadığı.

i. Heyet üyelerinin göreve atanma şekli

92. Hakimlerin yalnızca Parlamento tarafından atanması bağımsızlıklarından şüphe duyulmasını gerektirmez. (*Filippini v. San Marino* (k.k.); *Ninn-Hansen v. Danimarka*(k.k.))

93. Benzer şekilde, yürütme tarafından yargıçların atanmasına, atanmaların yargılayıcı rollerini yerine getirirken etki ve baskıdan bağımsız olmaları koşuluyla izin verilir (*Henryk Urban ve Ryszard Urban v. Polonya*, § 49; *Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 79; *Maktouf ve Damjanović v. Bosna Hersek*[BD], § 49).

94. Bir davanın belirli bir yargıç veya mahkemeye atanması, yerel makamların bu konulardaki takdir sınırı içerisinde kalsa da Mahkeme, bu durumun 6/1 maddesiyle ve özellikle de bağımsızlık ve tarafsızlık gerekliliğiyle uyumlu olduğundan emin olmalıdır (*Moiseyev v. Rusya*, § 176).

ii. Heyet üyelerinin görevde kalma süresi

95. Asgari olarak belirli bir görev süresi belirtilmemiştir. Yargıçların görev süreleri boyunca azledilmemeleri genel olarak bağımsızlıklarının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte, yasada bu azledilemezliğin resmi olarak tanınmaması, gerekli diğer güvencelerin mevcut olması ve gerçekte tanınması şartıyla başlı başına bağımsızlık eksikliği anlamına gelmez (*Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 80).

96. Savaş suçları hakkında karar veren bir mahkemenin hakim heyetindeki iki yıllık bir görev süresinde yenilenebilir ikincil uluslararası hakimlerin varlığı, ülkedeki uluslararası varlığın geçici niteliği ve uluslararası ihalelerin mekaniği dikkate alındığında anlaşılabilir sayılmıştır (*Maktouf and Damjanović v. Bosna Hersek*[BD], § 51).

iii. Dış baskıya karşı garantiler

97. Yargı bağımsızlığı, bireysel yargıçların, yargı dışındaki ve içerisinden gelen hukuk dışı etkilerden arınmış olmasını gerektirir. İç hukukta yargı bağımsızlığı, diğer yargıçların veya mahkeme başkanı veya mahkeme içindeki bir bölüm başkanı gibi mahkemede idari sorumlulukları olanlardan kişilerin talimat veya baskılarından bağımsız olmalarını gerektirir. Yargı içerisinde ve bilhassa, üstleri karşısında yargıçların bağımsızlığına yönelik yeterli güvencelerin bulunmaması, Mahkemenin, bir başvuranın bir mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkındaki şüphelerinin nesnel gerekçelere dayandırılabilmesi sonucuna varmasına yol açabilir (*Parlov-Tkalčić v. Hırvatistan*, § 86; *Daktaras v. Litvanya*, § 36; *Moiseyev v. Rusya*, § 184).

iv. Bağımsızlığın görünümü

98. Bir mahkemenin 6/1 maddesi gereğince “bağımsız” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlenmesinde görünüm de önemli olabilir. Söz konusu tehdit altında olan şey, demokratik bir toplumdaki mahkemelerin kamuoyunda ve hepsinden önemlisi, cezai kovuşturmalarıyla ilgili olarak ilham vermesi gereken güvendir (*Şahiner v. Türkiye*, § 44).

99. Belirli bir mahkemenin bağımsızlığının veya tarafsızlığının eksik olduğundan endişe etmek için meşru bir sebep olup olmadığına karar verirken, sanığın bakış açısı önemlidir ancak belirleyici değildir. Belirleyici olan, şüphelerinin objektif olarak haklı gösterilip gösterilemeyeceğidir (*Incal v. Türkiye*,

§ 71). Mahkemenin “*nesnel bir gözlemcinin*” söz konusu dava koşullarında bu konuda endişe duyulması için hiçbir neden görmediği görüşünderken, bağımsızlıkla ilgili herhangi bir sorun doğmaz (*Clarke v. Birleşik Krallık* (k.k.)).

100. Bir mahkemenin üyelerinde görevleri ve hizmetlerinin durumu bakımından alt pozisyonda olan kişileri içerdiği durumlarda, taraflardan birine karşı, sanıkta, bu kişilerin bağımsızlığına ilişkin meşru bir şüphe uyandırabilir (*Şahiner v. Türkiye*, § 45).

101. *Thiam v. Fransa*, § 75-85 kararında Mahkeme, Cumhurbaşkanının yargılama sürecine bireysel olarak müdahil olduğu, Cumhurbaşkanının aleyhine işlenen bir suçtan dolayı aleyhindeki cezai bir suçlamayı inceleyecek mahkemenin yargıçlarını Cumhurbaşkanının ataması ve terfilerinde rol alması nedeniyle, Mahkemenin bağımsızlığının ve tarafsızlığının kalmaması hakkındaki başvurunun endişesini haklı görmemiştir. Mahkeme, hakimlerin kadrolarının anayasal olarak güvence altına alındığını ve onları bağımsızlıklarına yönelik olası saldırılardan koruduğunu belirtti. Dahası, hakimler Adalet Bakanlığına bağlı değildir ve Hakimler, Cumhurbaşkanı tarafından verilen talimatlar da dahil olmak üzere, yargı fonksiyonlarının kullanılmasında herhangi bir baskıya veya talimatlara tabi tutulmamıştır. Ayrıca, AİHM, yargı mensuplarının atanmasını ve kariyer ilerlemelerini, kariyer ilerlemelerini, devirlerini ve terfisini etkileyen kararların Ulusal Hukuk Servisi Komisyonunun (Conseil supérieur de la magistrature) müdahalesini takiben ve çekişmeli yargı işlemlerinin ardından alındığı gerçeğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, hakimlerin adaylığı isteğe bağlı bir konu değildir ve Danıştay tarafından kontrol altına alınmıştır. Mahkeme ayrıca, başvuranın, davasında yer alan hakimlerin Cumhurbaşkanı'nın etkisi altında olmasından korktuğunu gösterebilecek herhangi bir somut kanıt sunmadığını da kaydetmiştir. Özellikle, davanın Cumhurbaşkanı'nın siyasi işlevleriyle hiçbir ilgisi yoktur ve ne işlem başlattı ne de başvuranın suçluluğunu tespit etmek için delil sunmamıştır; yerel mahkemeler, başvuranın bütün iddialarını usulüne uygun olarak incelemiştir; ve müteakip anayasa değişiklikleri, Cumhurbaşkanının hakimlerin görevlerine atanmasında yer almasına engel olmuştur.

2. Tarafsız mahkeme

102. Sözleşmenin 6/1 maddesi, sözleşme kapsamındaki bir mahkemenin tarafsız olmasını gerektirmektedir. Tarafsızlık; genel olarak önyargı veya yanlılık olmamasını ifade eder ve bunun varlığı veya yokluğu çeşitli şekillerde sınanabilir (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 118; *Micallef v. Malta* [BD], § 93).

a. Tarafsızlığı değerlendirme ölçütleri

103. Mahkeme aşağıdaki hususlar arasında ayırım yapmıştır:

- i. *öznel yaklaşım*: Yani, belirli bir davadaki belirli bir yargıcın kişisel hükmünü veya çıkarlarını tespit etmeye çalışmak;
- ii. *nesnel yaklaşım*: Bu konuda herhangi bir meşru şüpheyi ortadan kaldırmak için yeterli güvence sağlayıp sağlamadığını belirlemek (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 118; *Piersack v. Belçika*, § 30; *Grievess v. Birleşik Krallık* [BD], § 69; *Morice v. Fransa* [BD], § 73).

104. Ancak iki görüş arasında su geçirmez bir ayırım yoktur, zira bir yargıcın tutumu, dışarıdan bir gözlemcinin (nesnel test) bakış açısından, tarafsızlık konusunda nesnel olarak şüpheyi ortaya çıkarmayabilir aynı zamanda yargıcın kişisel hükmü konusuna da gidebilir (öznel test). Bu nedenle, bir davanın bir test altında mı yoksa diğesinde mi yoksa her ikisinde birden mi ele alınıp alınmayacağı itiraz edilen davranışın özel gerçeklerine bağlı olacaktır (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], §§ 119 ve 121).

i. Öznel yaklaşım

105. Sübjektif testi uygularken, Mahkeme, aksine bir kanıt bulunana kadar bir yargıcın kişisel olarak tarafsızlığının varsayılması gerektiğine karar vermiştir (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 119; *Hauschildt v. Denmark*, § 47).

106. Gerekli olan ispat türüne ilişkin olarak, örneğin Mahkeme, bir hakimin düşmanlık gösterip göstermediğini veya kötü niyetli irade gösterip göstermediğini veya kişisel nedenlerden dolayı kendisine bir dava açıp açmadığını tespit etmeye çalışmıştır (*De Cubber v. Belçika*, § 25). Ancak, yargıcın savunma aleyhine usuli kararlar almış olabileceği gerçeği, tarafsızlık eksikliğinin göstergesi değildir. (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya (no.2)*, § 430).

107. Bazı durumlarda yargıcın öznel tarafsızlığının varsayımını reddedecek bir kanıt bulmak zor olsa da nesnel tarafsızlığın şartı daha önemli bir garanti sağlar. Mahkeme, öznel taraflılık nedeniyle 6. maddeye aykırı davranmanın zorluğunu gerçekten kabul etmiştir ve bu nedenle, davaların büyük çoğunluğu nesnel teste odaklanmaktadır (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 119; *Morice v. Fransa* [BD], § 75).

ii. Nesne yaklaşım

108. Nesnel teste göre, mahkeme gibi daimi kuruluşa uygulandığında, o kuruluşun üyelerinin herhangi birinin kişisel tutumlarından ayrı olarak, tarafsızlığına ilişkin şüpheler uyandırabilecek somut gerçeklerin olup olmadığı tespit edilmelidir (*Castillo Algar v. İspanya*, § 45).

109. Belirli bir durumda belirli bir organın tarafsızlığından yoksun olmasından korkmak için meşru bir sebep olup olmadığına karar verirken, tarafsız olmadığını iddia edenlerin bakış açısı önemlidir ancak belirleyici değildir. Belirleyici olan şey, bu endişenin nesnel olarak haklı gösterilip gösterilemeyeceğidir (*Ferrantelli ve Santangelo v. İtalya*, § 58; *Padovani v. İtalya*, § 27).

110. Nesnel test çoğunlukla yargıç ile yargılamanın tarafsızlığına ilişkin yanlış anlaşılmaları nesnel olarak haklı kılan yargı mensupları ile yargılamanın diğer tarafları arasında hiyerarşik veya diğer bağlantılar ile ilgilidir ve böylelikle nesnel teste göre Sözleşme standardı karşılamakta başarısızdır (*Micallef v. Malta* [BD], § 97). Bu nedenle her davada söz konusu ilişkisinin böyle bir nitelikte olup olmadığına ve mahkemenin herhangi bir parçası üzerinde taraflılığa işaret edip etmediğine karar vermelidir (*Pullar v. Birleşik Krallık*, § 38).

111. Bu bakımdan görünüm bile belli bir öneme sahip olabilir. Söz konusu olan, demokratik bir toplumda mahkemelerin, sanıklar da dahil olmak üzere halka esin kaynağı olması gereken güvendir.

Bu nedenle, taraflılığın hakkında endişe edilmesi konusunda meşru bir sebep olan herhangi bir yargıcın azledilmesi gerekir (*Castillo Algar v. İspanya*, § 45; *Morice v. Fransa* [BD], § 78; *Škrlić v. Hırvatistan*, § 43). Özellikle, katılımına herhangi bir engeli tespit etmek ve geri çekilmek veya kanunen kesin olarak hariç tutulmamasına rağmen diskalifiye edilmesinin tartışılabilir olduğu bir durumla karşı karşıya kalınması, bireysel olarak yargıcın sorumluluğundadır. (*Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. İzlanda*, § 35).

112. İç kuruluşun kuşkuları da hesaba katılmalıdır (*Piersack v. Belçika*, § 30 (d)). Tarafsızlığın sağlanması için ulusal prosedürlerin varlığı, yani hakimlerin azledilmesini düzenleyen kurallar ilgili bir faktördür. Bu tür kurallar, ulusal yasama meclisinin, ilgili hakim veya mahkemenin tarafsızlığına ilişkin tüm makul şüpheleri ortadan kaldırmak konusundaki endişelerini ortaya koymaktadır ve bu gibi endişelerin nedenlerini ortadan kaldırarak tarafsızlığı sağlama girişimi oluşturmaktadır. Gerçek önyargının yok olmasını sağlamasına ek olarak, bunlar herhangi bir taraflılık görünümünün kaldırılmasına yöneliktir ve bu nedenle demokratik bir toplumdaki mahkemelerin halka ilham vermesi gereken güveni arttırmaya hizmet ederler (bkz *Micallef v. Malta* [BD], § 99; *Mežnarić v. Hırvatistan*, § 27; *Harabin v. Slovakya*, § 132).

113. Mahkeme, bir “mahkemenin” tarafsız olup olmadığına ve özellikle başvuru sahibinin endişelerini nesnel olarak haklı olup olmadığına ilişkin kendi değerlendirmesini yaparken tarafsızlığı sağlayan bu tür kuralları dikkate alacaktır (*Pfeifer ve Plankl v. Avusturya*, § 6; *Oberschlick v. Avusturya (no. 1)*, § 50; *Pescador Valero v. İspanya*, §§ 24-29). Bu nedenle, başvuru sahiplerinin, ilgili iç hukukta mevcut olan bu kurallardan yararlanmaları beklenir (*Zahirović v. Hırvatistan*, §§ 31-37).

114. Taraflılığa ilişkin itirazlarda karar verme usulüne ilişkin olarak, Mahkeme, itirazın dayandırıldığı gerekçelerin doğasını inceler. Bir başvuran, yargıcın tarafsızlığına ilişkin makul şüpheler uyandırabilecek belirli ve/veya maddi gerçeklere atıfta bulunmadan, tarafsızlığa ilişkin itirazını genel ve soyut gerekçelere dayandırır, itirazı kötüye kullanma olarak sınıflandırılabilir. Bu gibi durumlarda, bu gerekçelerle itiraz edilen yargıcın, başvuranın itirazı üzerine karar vermiş olması, başvuranın tarafsızlığına ilişkin meşru şüpheler doğurmaz. Ayrıca, özellikle, başvuranın önyargı iddiasının reddedilmesine ilişkin gerekçelerin yeterli olup olmadığı ve usule ilişkin kusurun daha yüksek bir mahkeme tarafından giderilip giderilmediği gibi diğer unsurlar da dikkate alınmalıdır. (*Pastörs v. Almanya*, §§ 57 ve 62-63; *Mikhail Mironov v. Rusya*, § 36).

115. Mahkeme, özellikle, yargıçların meslektaşlarından birine yöneltilen itirazlarla ilgili bir karara katılımının, kendilerine aynı itirazlar yöneltilmişse, itiraz edilen üyelere her birinin tarafsızlığını etkileyebileceğini tespit etmiştir. Ancak Mahkeme, böyle bir prosedürün, başvuranın taraflılık hareketlerini ona karşı kişisel düşmanlığı veya düşmanlığı ortaya çıkarabilecek belirli, maddi gerçekler olmaksızın, genel ve soyut, neredeyse aynı gerekçelere dayandığı bir davanın özel koşullarında ilgili yargıçların tarafsızlığını etkilemediğini değerlendirmiştir. Bu bağlamda, itiraz edilen tüm hakimlerin bu zorluklara ilişkin kararlardan dışlanmasının, söz konusu tüm yargı sistemini felç edeceğini kaydetmiştir. (*A.K. v. Lihtenştayn*, § 68; sistemin felç edilmesine ilişkin bir risk olmadığına ilişkin olarak bkz *Kolesnikova v. Rusya*,* § 55).

116. Öte yandan, ulusal mahkemelerin tarafsızlık eksikliğine ilişkin bir şikayeti incelememesi ve bunun hemen açıkça dayanaktan yoksun görünmemesi, mahkemelerin kendi yargı yetkisine tabi olanlara itimat telkin etmesi gerekliliği bakımından Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açabilir (*Remli v. Fransa*, § 48). Bu nedenle, örneğin *Danilov*

v. Rusya, §§ 97-102 kararında Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuruçunun güvenlik izinli jüri üyelerinin tarafsız olmadığına ilişkin şikayeti ile ilgili olarak yargılamayı yürüten mahkemenin tarafsız bir mahkeme olarak kurulmuş olup olmadığını kontrol etmek için yeterli adımları atmadığını, başvuran aleyhine cezai takibat başlatan ilgili güvenlik servisi tarafından kabul edilmiş ve kontrol edilmiş oldukları gerekçesiyle 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

117. Ayrıca, daha yüksek veya en yüksek mahkemenin, bazı durumlarda, ilk derece yargılamasındaki kusurları tazmin etmesi mümkündür. Ancak, üst mahkeme tarafsız olmayan bir alt mahkemenin kararını bozmayı reddedip mahkumiyeti ve cezayı onadığı zaman, söz konusu eksikliği giderdiği söylenemez. (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 134; *De Cubber v. Belçika*, § 33; *Findlay v. Birleşik Krallık*, §§ 78-79).

118. Son olarak, Mahkeme bir hakimin tarafsızlığına ilişkin bir sorunun yargıcın yargılamaya katılımıyla ilgili olarak ortaya çıktığı görüşüne sahipse, kendisinin genişletilmiş bir hakim heyetinin parçası olması, Sözleşmenin 6 maddesine uyarınca nesnel tarafsızlık sorunu için belirleyici değildir. Müzakerelerin gizliliğini göz önüne alındığında, bir hakimin karar vermedeki fiili etkisinin tespiti imkansız olabilir ve mahkemenin tarafsızlığına yönelik gerçek bir şüphe ortaya çıkarabilir (*Morice v. Fransa* [BD], § 89; *Otegi Mondragon ve Diğerleri v. İspanya*, § 67; *Škrlić v. Hırvatistan*, § 46; *Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. İzlanda*, § 57).

b. Yargı tarafsızlığının olmadığı sorusunun ortaya çıkabileceği durumlar

119. Yargının taraflı olduğu hususunun gündeme gelebileceği iki olası durum vardır (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 121):

- i. İliki işlevsel niteliktedir ve örneğin, adli süreç içerisinde aynı kişinin farklı görevler ifa etmesi ya da işlemlere katılan başka bir kişiyle hiyerarşik ya da diğer bağlantılar;
- ii. İkincisi ise kişisel niteliktedir ve yargıçların belirli bir davadaki davranışından kaynaklanmaktadır.

120. Ayrıca, bir bütün olarak belirli bir mahkemenin yapısal tarafsızlık eksikliğinin bulunduğu durumlar da olabilir. *Boyan Gospodinov v. Bulgaristan* (§§ 54-60) kararında ceza mahkemesinde cezai süreçte yargılanan başvuruçunun, aynı zamanda ayrı bir hukuk davası davasında davalıydı.

i. İşlevsel niteliğe dair durumlar

Farklı yargı işlevlerinin yerine getirilmesi

121. Ceza mahkemesindeki bir hakimin, tutuklama ile ilgili kararlar da dahil olmak üzere dava öncesinde kararlar vermiş olması, tarafsızlık eksikliği konusundaki endişeleri haklı çıkarmak için olarak tek başına yeterli değildir (*Fey v. Avusturya*, § 30; *Sainte-Marie v. Fransa*, § 32; *Nortier v. Hollanda*, § 33). Tutuklu yargılanma kararını uzatma kararları konusunda “çok yüksek derecede açıklık” gerektirdiğinde, Mahkeme, ilgili mahkemelerin tarafsızlığının şüphe etmeye açık olduğunu ve başvuranın bu konudaki endişelerinin nesnel olarak haklı değerlendirilebileceğini tespit etmiştir. (*Hauschildt v. Danimarka*, §§ 49-52). Her durumda ilgili soru hakimin başvuranın tutuklu yargılanmasını emrederken davanın koşullarını ve başvuranın sorumluluğunu ne ölçüde değerlendirdiğidir (*Jasiński v. Polonya*, §§ 54-58, Sözleşmenin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğini ve *Romenskiy v. Rusya*, §§ 28-30 ile Sözleşmenin 6/1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir).

122. Yargıcın yargılama sürecine önceki katılımlarına ilişkin olarak bir önyargı sorunu ortaya çıktığında, aynı yargılamaya ilk katılımından beri yaklaşık iki yıllık bir zaman aşımı süresi yanlılığa karşı yeterli bir güvence değildir (*Dāvidsons ve Savins v. Letonya*, § 57).

123. Bir yargıcın bir zamanlar savcılık makamının bir üyesi olması, tarafsızlık kaybettiğinden endişe etmek için bir neden değildir; ancak, eğer bir kişi görevini yerine getirirken doğası gereği sırasında belirli bir meseleyle uğraşması gerekebilecek nitelikte bir makama sahip olduktan sonra, Daha sonra yargıç olarak aynı davada bulunursa, halk, yargıcın tarafsızlık konusunda yeterli garanti vermemesinden endişe etme hakkına sahiptir (*Piersack v. Belçika*, § 30 (b) and (d)).

124. Aynı davada aynı kişi tarafından tetkik hakiminin ve duruşma hakiminin işlevlerinin kullanılması. Mahkemenin, ilk derece mahkemesinin tarafsızlığından başvuranın şüphe etmesine açık olduğunu tespit etmesine neden olmuştur. (*De Cubber v. Belçika*, §§ 27-30).

125. Ancak, Duruşma hakiminin soruşturmayaya katılımı sınırlandırılmış bir zamanda, ve iki tanığın sorgulanmasından ibaretti ve herhangi bir delil değerlendirmesi yapılmadı ya da yargıcın herhangi bir sonuca varmasını gerektirmedi, Mahkeme, başvuranın yetkili ulusal mahkemenin tarafsızlıktan yoksun olduğuna dair korkusunun nesnel olarak haklı olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (*Bulut v. Avusturya*, §§ 33-34). Bu nedenle, bir sorgu yargıcının davayı ne ölçüde ele aldığını belirlemek için her davanın bireysel koşullarının değerlendirilmesine her zaman ihtiyaç duyulur (*Borg v. Malta*, § 89).

126. Ceza davası sırasında savcının bulunmaması, yargıcı, soruşturmayı yürütürken savcı makamının yerine koyabilir ve başvuran aleyhine delil eklemek, tarafsızlıkla ilgili başka bir konuyu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, Mahkeme yargıcın yargılamanın nihai koruyucusu olduğunu ve normalde kamu kovuşturması olması durumunda kamu makamının görevidir ve adli makamın diğerine karşı çıkarılan çekişmeli iddiaları ile ilgili cezai suç kanıtlamak görevi olduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla, davadaki iki rolü birbirine karıştırmak, Sözleşme'nin 6/1 maddesine göre tarafsızlık gerekliliğinin potansiyel bir ihlalidir (*Karelin v. Rusya*, §§ 51-85).

127. Benzer şekilde, Mahkeme, başvuru kararını aldı, başvuru kararından kaynaklanan sorunları yargıladı, mahkemede başvuru kararının hakaret ettiği iddiasıyla ilgili bir dizi davada tarafsızlık ilkesine uygunluk konusunu incelemiştir. Mahkeme, böyle bir durumda, müşteki, tanık, savcı ve yargıç arasındaki rollerin karıştırılmasının, yargıcın kendi davasında ve dolayısıyla mahkemenin tarafsızlığı konusunda hiç kimsenin davalı olmaması gerektiğine dair uzun zamandan beri süregelen bir ilke ile yargılamanın uygunluğuna ilişkin nesnel olarak haklı korkuları açıkça ortaya çıkarabileceğini vurgulamıştır (*Kyprianou v. Kıbrıs* [BD], § 126-128; *Słomka v. Polonya*, §§ 44-51; *Deli v. Moldova Cumhuriyeti*, § 43).

128. . Bir yargıç, yargılamanın diğer aşamalarında tamamen resmi ve usule ilişkin kararlar verdiğinde, adli tarafsızlık eksikliği sorunu ortaya çıkmaz (*George-Lavinu Ghiurău v. Romanya*, § 67). Bununla birlikte, yargılamanın diğer aşamalarında, bir yargıç sanığın suçluluğu hakkında görüş bildirmişse, tarafsızlık ile ilgili sorunlar ortaya çıkabilir (*Gómez de Liaño y Botella v. İspanya*, §§ 67-72).

129. Bir yargıcın benzer ancak ilgisiz ceza suçlamaları konusunda karar vermiş olması gerçeği, ayrı bir cezai takibatta bir suçlamada bulunmuş olduğu iddiası, müteakip bir davada bu yargıcın tarafsızlığından şüphe duymak için tek başına yeterli değildir (*Kriegisch v. Almanya* (k.k.); *Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, § 544). Bununla birlikte, önceki kararların, böyle bir sonraki davada bir sanığın suçluluğu ile ilgili önyargılı bulgular içermesi halinde, farklı bir meseledir (*Poppe v. Hollanda*, § 26; *Schwarzenberger v. Almanya*, § 42; *Ferrantelli ve Santangelo v. İtalya*, § 59). For instance, in *Meng v. Almanya*,* §§ 53-65, Mahkeme, başvuruyu cinayetten mahkûm eden mahkemenin tarafsızlığına ilişkin nesnel olarak haklı şüphelerle ilgili olarak, daha önce sadece onun suç ortağıyla ilgili ayrı yargılamalarda bulunan bir yargıcın başkanlık ettiği ve kapsamlı tespitler yapan 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

130. Ayrıca, yargılamayı yapan mahkemenin başvuru kararını katılmadığı farklı yargılamalarda incelenen delillere dayanarak belirli tespitlere varması durumunda genel adalet açısından bir sorun ortaya çıkabilir. (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya (no.2)*, § 522).

131. Bir mahkemenin başkan yargıcının daha önce benzer suçlamalarla ilgili önceki bir cezai takibatta

başvurana karşı önyargılı olduğu beyan edildiğinde, hem başvuran hem de onunla ilgili olarak, hakarete bulunmadığına dair tarafsız ve haklı bir tarafsızlık endişesi ortaya çıkabilir (*Otegi Mondragon ve Diğerleri v. İspanya*, §§ 58-69; aksi yönde, *Alexandru Marian Iancu v. Romanya*, § 72).

132. Tarafsız olma yükümlülüğü idari veya adli bir kararı iptal eden bir üst mahkemenin davayı yetkili bir başka mahkemeye veya söz konusu makamın farklı oluşuma sahip bir koluna iade etmek yükümlülüğü getirecek şekilde yorumlanamaz (*Marguž v. Hırvatistan* [BD], §§ 85-89); *Thomann v. İsviçre*, § 33; *Stow ve Gai v. Portekiz* (k.k.)). Başka bir deyişle, aynı yargıcın aynı ceza yargılamasında iki kez aynı işlevi yerine getirmiş olması, nesnel tarafsızlık eksikliğini göstermek için yetersizdir. (*Teslya v. Ukrayna*). Ancak, ilgili iç hukuk uyarınca böyle bir yükümlülük getirilmişse, bir mahkemenin kanunla kurulup kurulmadığı sorusu doğar (*Lavents v. Letonya*, § 115).

133. Başvuranın, davadaki tarafsızlığından şüphe duyduğu bir yargıç tarafından yargılanması gerçeği, adil yargılanmanın görünümü açısından bir sorunun ortaya çıkmasını getirebilir (*Rudnichenko v. Ukrayna*, § 118; *Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portekiz*, §§ 90-94; *George-Lavinia Ghiurău v. Romanya*, § 65). Ancak bu Sözleşmenin 6/1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermesi için yeterli olmayacaktır. Her durumda, başvuranın, hakim tarafsızlığına ilişkin endişeleri objektif olarak haklı gösterilmelidir (*Dragojević v. Hırvatistan*, §§ 116-123; *Alexandru Marian Iancu v. Romanya*, § 69).

Yargılamadaki diğer katılımcıyla hiyerarşik ya da diğer bağlantılar

• *Hiyerarşik bağlantılar*

134. Askerlik hizmetleri mahkemelerinin askerliğe yönelik personel aleyhine cezai suçlamada bulunma kararları prensip olarak 6. madde hükümleriyle uyumlu değildir (Cooper v. Birleşik Krallık [BD], § 110). Ancak, savaş mahkemesinin tüm üyelerinin burada rütbeli memurun emri altında olması ve emir komuta zincirine girmesi durumunda, başvuranın mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusundaki şüpheleri nesnel olarak haklı görülebilir (Findlay v. Birleşik Krallık § 76; *Miller ve Diğerleri v. Birleşik Krallık*, §§ 30-31). Benzer şekilde, bir askeri mahkeme, bileşiminde ordunun hizmetinde olan bir askeri subayı bulunduğu ve hiyerarşik amiri tarafından atanan ve hakimler için verilen aynı anayasal güvencelere sahip olmayan böyle bir mahkemenin, Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında bağımsız ve tarafsız olduğu düşünülemez (*Gürkan v. Türkiye*, §§ 13-20).

135. Sivillerin silahlı kuvvetler mensuplarının bir bölümünden oluşan bir mahkeme tarafından yargılanması, mahkemenin kısmi düşüncelerden haksız bir şekilde etkilenmesine izin verebileceğine dair meşru bir korkuya neden olabilir (*Incal v. Türkiye*, § 72; *Ibrahim Ülger v. Türkiye*, § 26). Bir askeri yargıç, yürürlükte kalmaya devam eden bir sivil aleyhindeki davalarda yalnızca bir ara karara katılsa bile, bütün yargılamaların bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yürütülmesinden mahrumdur (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 115).

136. Bir askeri mahkemenin, silahlı kuvvetlere karşı eylemde bulunmak üzere bir sivilin yargılama yetkisine sahip olduğu durumlar, böyle bir mahkemenin nesnel tarafsızlığı konusunda makul şüphelere yol açabilir. Silahlı kuvvetlere üye olmayan bir kişiyi yargılamak için bir askeri mahkemenin yetkilendirildiği bir adli sistem, mahkemenin bağımsızlığını garanti altına almak için yeterli güvenceye sahip olsa bile, mahkeme ile taraflar arasında cezai takibatla kolayca olması gereken mesafeyi azaltıyor gibi algılanabilir. (*Ergin v. Türkiye (no. 6)*, § 49).

137. Askeri mahkemelerde sivillere yönelik adli suçların belirlenmesi, yalnızca istisnai durumlarda 6. Maddeyle uyumlu olacak şekilde tutulabilir (*Martin v. Birleşik Krallık*, § 44; ayrıca bkz. *Mustafa v. Bulgaristan*, §§ 28-37).

• Diğer bağlantılar

138. Yargıtay başkanının yargıcının tarafsızlığına ilişkin nesnel olarak haklı olan şüphelerin, kocasının başvuranların davasıyla ilgilenen soruşturma ekibinin başı olduğunu tespit edilmiştir (*Dorozhko ve Pozharskiy v. Estonya*, §§ 56-58). Benzer şekilde, yargılamayı yürüten hakimın oğlunun, başvuranın davasıyla ilgilenen soruşturma ekibinin bir üyesi olması durumunda, nesnel bir tarafsızlık sorunu ortaya çıkmıştır (*Jhangiryan v. Ermenistan*, §§ 97-103).

139. Farklı yargı düzeylerinde bir davaya karar veren yargıçlar arasındaki aile bağı, tarafsızlığın olmadığı konusunda şüphelere yol açabilir. Ancak, başvuranın davasına birinci ve üçüncü yargı düzeyinde bakan iki yargıcın evli olduğu *Pastörs v. Almanya*, §§ 58-70 kararında, Mahkeme, başvuranın taraflılık şikayetinin, yeterli yargı yetkisine sahip ve Sözleşme'nin 6. maddesinin güvencelerini sunan bir yargı organının müteakip denetimine sunulduğu gerekçesiyle Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın, başka bir profesyonel yargıçla evli olan profesyonel bir yargıcın, aynı davada farklı bir yargı yetkisi düzeyinde karar verirken neden önyargılı olması gerektiğine dair herhangi bir somut argüman vermediğini ve bunun yanı sıra, eşin kararının doğrudan incelemeyi gerektirmediğini kaydetmiştir.

140. Dahası, taraflardan biriyle aile ilişkisi, hakimın tarafsızlığı ile ilgili endişelere yol açabilir. Mahkeme, yine de bu tür kötüye kullanımların nesnel olarak gerekçelendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Mahkeme, yine de bu tür kötüye kullanımların nesnel olarak gerekçelendirmek gerektiğine karar vermiştir. Nesnel olarak haklı olup olmadıkları çok fazla özel durumun koşullarına bağlı olacaktır ve bu konuda bir dizi faktör dikkate alınmaktadır. Bunlar, diğerlerinin yanı sıra, yargıcın akrabasının söz konusu davaya katılıp katılmadığı, firmadaki yargıcın akrabasının konumu, firmanın büyüklüğü, iç organizasyon yapısı, hukuk firması için davanın finansal önemi, ve akraba üzerine verilebilecek olası herhangi bir maddi faiz veya potansiyel faydayı içermektedir (medeni hukukla ilgili olarak *Nicholas v. Kıbrıs*, § 62). Bir aile üyeliği sorununu sıklıkla ortaya çıkabileceği küçük yargı bölgelerinde, bu durum işlemlerin başında açıklanmalı ve azledilmesinin gerçekten gerekip gerekmediğini belirlemek için ilgili çeşitli faktörler göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılmalıdır (*ibid.*, § 64).

141. Bir mahkeme üyesinin, bir davada tanıklardan birinin kişisel bilgisine sahip olması bu kişinin, o kişinin ifadesinden konusunda önyargılı olacağı anlamına gelmez. Her bir bireysel davada, söz konusu tanıklığın mahkeme tarafında tarafsızlık eksikliğine işaret edecek nitelikte ve derecede olup olmadığı karar verilmelidir (*Pullar v. Birleşik Krallık*, § 38, iki önemli kovuşturma tanığından birinin jürideki varlığına ilişkin; *Hanif ve Khan v. Birleşik Krallık*, § 141, bir polis memurunun jürideki varlığına ilişkin karar ve aksi karar *Peter Armstrong v. Birleşik Krallık*, §§ 39-45).

142. Başvuran aleyhine açılan bir ceza davasında mağdurun annesinin yargıç olarak görev alması 6/1 maddesine göre tarafsızlık şartını ihlal ettiği tespit edilmiştir (*Mitrov v. Makedonya Cumhuriyeti* §§ 49-56).

ii. Bireysel nitelikteki durumlar

143. Adli makamların tarafsız yargıç olarak görünümünü korumak için ele aldıkları davalarla ilgili azami takdir yetkisine sahip olmaları gerekir. Bu takdir yetkisi kısıktıldığı zaman bile basının kullanılmaktan onları caydırmalıdır. Bu görevi yerine getiren adli makamın yüksek yapı ve yüksek adalet talepleridir (*Lavents v. Letonya*, § 118; *Buscemi v. İtalya*, § 67).

144. Böylelikle, bir mahkeme başkanının, başvuranın mahkemeye karar vermek zorunda kalmadan önce karar vermesi gerektiğine dair olumsuz bir görüş oluşturduğunu ima eden ifadeleri halka açık bir şekilde kullandığı durumlarda, ifadeleri sanığın tarafsızlığına ilişkin endişelerini nesnel olarak haklı çıkardı. (*ibid.*, § 68; ayrıca bkz. *Lavents v. Letonya*, § 119, Yargıç savunmanın kamusal eleştirisine katılmıştır ve kamuoyunun sanığın suçlu olmadığını ileri sürdüğü yönündeki şaşkınlığı dile getirmiştir).

145. Ulusal hukuk servisinin birkaç üyesi tarafından basına yapılan açıklamalara ilişkin olarak ve Ulusal Hakimler ve Savcılar Derneği tarafından davanın gerçekleştiği politik iklimi, hükümet tarafından önerilen yasal reformları ve savunma stratejisini eleştiren ancak başvuranın suçu hakkında herhangi bir açıklama yapmayan bir makale yayınlanmasını ilişkin 6. Maddeye yönelik ihlal bulunmamıştır. Ayrıca, başvuranın davasını yargılayan mahkeme, tecrübesi ve eğitimiyle dış etkenlerden etkilenmeyen tamamen profesyonel yargıçlardan oluşmuştur (*Previti v. İtalya* (k.k.), § 253).

146. Mahkeme bir jürinin mahkumiyetten sonra bir gazete röportajında olay hakkında yorum yapmasını da davada tarafsızlık eksikliği olarak tespit etmemiştir (*Bodet v. Belçika* (k.k.), §§ 24-38; *Haarde v. İzlanda*, § 105). Aksi yönde, *Kristiansen v. Norveç* (§§ 56-61) kararında mağduru tanıyan ve mağdurun sözlü delillerine tepki veya yorum olarak algılanabilecek durumlar üzerine kişiliğini yorumlayan bir jürinin, jürideki mevcudiyeti 6/1 maddesi uyarınca tarafsızlık ilkesinin ihlal edilmesine yol açmıştır. Mahkeme ayrıca yerel mahkemelerin durumu gerektiği gibi değerlendirmeyi ve yargılamaya ilgili çevrimiçi makaleleri okuyan ve davayı incelemeye dahil olmayan bir kişiyle davayı tartışan jüri üyelerini görevden almayı reddetmesiyle ilgili olan *Tikhonov ve Khasis v. Rusya*,* §§ 44-53,* kararında 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar verdi.

147. Başvurucuya karşı ceza davasını açan bir yargıca, bu davanın görüldüğü temyiz mahkemesi üyesi olan yargıç tarafından, kamuya açık biçimde destek ifadesinde bulunulması, Sözleşmenin 6/1. maddesinin ihlalini oluşturmuştur (*Morice v. Fransa* [BD], §§ 79-92).

148. Bir yargıcın eskiden bir siyasi partiye üye olmuş olması, özellikle bu üyeliğin davanın konusu ile bir bağı ya da irtibatı olduğuna dair bir belirti olmaması halinde, onun tarafsızlığına gölge düşürmeye yeterli değildir (*Otegi Mondragon vd. v. İspanya* (dec.), §§ 25-29).

V. Genel garantiler: usuli gereklilikler

A. Hakkaniyet

Sözleşmenin 6 § 1 Maddesi

“1. In the determination of ... any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair... hearing ... by [a] tribunal ...”

HUDOC Anahtar Sözcükler

Fair hearing (6-1); Adversarial trial (6-1); Equality of arms (6-1); Legal aid (6-1)

1. Yargılamalara etkili katılım

149. 6. madde bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sanığın ceza yargılamasına etkin katılma hakkını güvence altına almaktadır (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 91) Bu hak, genel itibarıyla, kişinin yalnızca hazır bulunma hakkını değil, yanı sıra, yargılamayı gözleme ve takip etme hakkını da kapsamaktadır. Bu çeşit haklar çelişmeli yargılama usulü içerisinde yer alır ve Sözleşme'nin 6.maddesinin 3.paragrafının (c), (d) ve (e) alt-paragraflarında yer alan güvencelerden de anlaşılabilir (*Stanford v. Birleşik Krallık*, § 26). Dolayısıyla, mahkeme salonundaki zayıf ses düzeni ve duymada yaşanan güçlükler madde 6 anlamında ele alınabilecektir (§ 29).

150. Mahkeme ayrıca, sanığın kendi ceza yargılamasına etkili katılımının savunmanın yürütülmesini kolaylaştırmak adına tuttuğu notları derleme hakkını da eş ölçüde kapsadığı görüşündedir (*Pullicino v. Malta* (k.k.); *Moiseyev v. Rusya*, § 214). Bu durum, sanığın bir müdafî tarafından temsil edilmemesinden bağımsız olarak meşrudur. Esasen, sanığın menfaatlerinin savunması, sanığın delil sunmaya davet edilmesinden önce kendi avukatının davayı yönetmesine sağlayacağı katkı ile en iyi biçimde sağlanabilir. Avukat ve müvekkil arasındaki diyalog, iddia makamının sunduğu kanıtların güçlü ve zayıf yönleri hakkındaki görüşlerini ortaya koyan materyallerden müvekkil mahrum bırakılarak bozulmamalıdır. Ancak Mahkeme, sanığın tarafça sorgulanması veya çapraz sorgusu sırasında notların gerçek kullanımından farklı hususların geçerli olabileceğini vurguladı. Bir sanığın güvenilirliği, tanık kürsüsündeki sorgulamaya nasıl tepki verdiğiyle en iyi şekilde test edilebilir. Bu nedenle bir ulusal mahkeme, sanığın olayların yazılı hatıratına veya verilen delillerin prova edildiğini öne sürecek şekilde notların okunmasına güvenmesini önlemekte haklı olabilir (*Pullicino v. Malta* (k.k.)). Benzer şekilde, Mahkeme Sözleşmenin 6. maddesinin her savunma argümanını kullanmaya yönelik sınırsız bir hak sağlamadığı görüşündedir (başvuranın Sözleşmenin 10. maddesi kapsamındaki ifade özgürlüğüne dair *Miljević v. Hırvatistan*, §§ 55 ve 64-66).

151. Duruşmalara etkin katılımın olmamasıyla ilgili bir konu da, yerel makamların çocuk sanıkların duruşmalarda ihtiyaçlarını karşılayamamasıyla ilgili olarak ortaya çıkabilmektedir. Mahkeme, cezai işlemlerin çocuğun yüksek yararı ilkesine saygı gösterecek şekilde düzenlenmesi gerektiğine karar vermiştir. Hakkında bir suç isnad edilen çocuğun; yaşı, olgunluk düzeyi, entelektüel ve duygusal kapasitesi tam olarak dikkate alacak şekilde ele alınması ile duruşmaları anlayarak bunlara katılımını sağlayacak adımların atılması önem arz etmektedir (*V. v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 85-86 Bir çocuk sanığın ceza davasına etkin şekilde katılma hakkı, yetkililerin, çocuğun bir soruşturmaya dahil olmasının ilk aşamasından itibaren ve özellikle, polis tarafından ifadesinin alınması sırasında, savunmasızlığı ve kapasitesi nedeniyle kendisiyle ilgilenmesini gerektirmektedir. Yetkili merciler, çocuğun sindirilme ve engellenme duygularını mümkün olduğunca azaltmak ve soruşturmanın niteliği, muhtemel ceza tehdidi ve savunma hakları ile özellikle sessiz kalma hakkı hakkında geniş bir anlayışa sahip olmasını sağlamak için gerekli adımları atmalıdır (*Blokhin v. Rusya* [BD], 195).

152. Mahkemenin tutuklama tedbiri, sanığın duruşmalara etkin bir şekilde katılma hakkını zedeleyerek duruşmanın adilliğini de etkileyebilir (*Svinarenko ve Slyadnev*

v. Rusya [BD], § 134). Kalabalık bir cam kabinde hapsedilmesi gibi, bir sanığın yargı işlemleri sırasında aşağılayıcı muameleye maruz bırakılması suretiyle Sözleşmenin 3.maddesinin ihlal edilmesini; silahların eşitliği, masumiyet karinesi ve demokratik bir toplumda mahkemelerin toplum içinde ve hepsinden önemlisi sanıkta uyandırmaya gereken güven dikkate alınır, adil yargılanma kavramı ile uzlaştırmak zor olacaktır (*Yaroslav Belousov v. Rusya*, § 147).

153. Bununla birlikte, bir ceza yargılamasında güvenlik endişeleri, özellikle büyük ölçekli veya hassas bir davada, cam kabinler de dahil olmak üzere özel düzenlemelerin kullanımını içerebilir. Ancak, savunma haklarına verilen önem göz önüne alındığında, sanığın duruşmalara katılımını kısıtlayan veya avukatlarla olan ilişkilerine sınırlama getiren her türlü tedbir, ancak gerekli olduğu ölçüde uygulanmalıdır ve belirli bir davadaki risklerle orantılı olmalıdır (*ibid.*, § 150). In *Yaroslav Belousov v. Rusya* (§§ 151-154) davasında, Mahkeme başvuranın bir cam kabin içine yerleştirilmesi nedeniyle duruşma sırasında hukuki danışmanı ile güvenli bir iletişim kuramayışını ve mahkemenin mahkeme salonuna ilişkin düzenlemelerin başvuranın savunma haklarına etkisini kabul etmemesini, sözleşmenin 6/1. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir. Benzer şekilde, yargılamada bir video bağlantısının kullanılmasıyla ilgili olarak, Mahkeme, yargılamaya bu şekilde katılmanın, bu haliyle, adil ve aleni bir duruşma kavramıyla bağdaşmadığına karar vermiştir. Bununla birlikte, herhangi bir durumda bu tedbire başvurulması meşru bir amaca hizmet etmelidir ve delil sunulmasına yönelik düzenlemeler, 6. Maddede belirtildiği gibi, usulüne uygun işleme gereklerine uygun olmalıdır. Başvurucunun işlemleri teknik bir engel olmaksızın takip edebilmesi ve dinlenebilmesi, avukatla etkin ve gizli bir iletişimin sağlanmasıdır. (*Marcello Viola v. İtalya*, §§ 63-67; *Asciutto v. İtalya*, §§ 62-73; *Sakhnovskiy v. Rusya* [BD], § 98).

2. Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama

155. Silahların eşitliği adil bir yargılamanın doğal bir özelliğidir. Her iki tarafa da, hasmı karşısında kendisini dezavantajlı duruma düşürmeyecek koşullar altında davasını sunması için makul bir fırsat verilmesini gerektirir (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 140; *Foucher v. Fransa*, § 34; *Bulut v. Avusturya*; *Faig Mammadov v. Azerbaycan*, § 19). Silahların eşitliği ilkesi, taraflar arasında adil bir dengenin olmasını gerektirir, ceza ve hukuk davaları için geçerlidir.

156. Çelişmeli yargılanma hakkı ilke olarak, tarafların mahkeme kararını etkilemek amacıyla sunulan tüm deliller veya gözlemler hakkında bilgi sahibi olması ve bunlar hakkında yorum yapması anlamına gelir (*Brandstetter v. Avusturya*, § 67). Çelişmeli yargılanma hakkı, silahların eşitliği ile yakından ilgilidir ve esasen bazı davalarda Mahkeme 6/1.maddenin ihlali olduğunu iki kavrama birlikte bakarak gösterir.

157. Mahkeme'nin içtihatlarında, özellikle görünüşe verilen önem ve halkın adaletin adil yönetimine karşı artan duyarlılığı açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. (*Borgers v. Belçika*, § 24).

158. Ceza yargılamasında, madde 6/1, madde 6/3'ün özel garantileri ile örtüşmektedir, ancak orada belirtilen asgari haklarla sınırlı değildir. Nitekim, madde 6/3'te yer alan garantiler, diğerlerinin yanı sıra, madde 6/1'de belirtilen hakkaniyetli yargılama kavramının kurucu unsurlarıdır (*İbrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 251). Mahkeme, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama konularını çeşitli durumlarda ele almıştır ve bu durumlar sıklıkla sözleşmenin 6/3. maddesi uyarınca savunma haklarıyla örtüşmektedir.

a. Silahların eşitliği

159. *Borgers v. Belçika*, kararında Mahkeme, hukuk sözcüsü - avocat général- tarafından temyiz merciine sunulan beyanların bir kopyası başvurana önceden verilmeyerek ve başvuranın bunlara cevap vermesine engel olunarak savunma hakkının kısıtlandığı görüşündedir. Eşitsizlik, avocat général'ın, mahkemenin müzakerelerine danışmanlık sıfatıyla katılmasıyla daha da kötüleşmiştir. Benzer koşullar, itiraz üzerine yüksek savcının gözlemlerinin savunmaya iletilmemesi ile ilgili olarak 6/1.madde ihlalinin bulunmasına yol açmıştır e (*Zahirović v. Hırvatistan*, §§ 44-50).

160. Mahkeme, bir ceza yargılamasında savunma avukatının sabahın erken saatlerinde davasını savunmak için nihayet bir şans verilmeden önce on beş saat bekletilmesini, 6/1. maddesi ile birlikte 6/3. maddenin ihlali olarak görmüştür (*Makhfi v. Fransa*). Aynı şekilde, Mahkeme bir ceza davasındaki Yargıtay kararı ile bağlantılı olarak silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğine karar verdi. İtiraz üzerine hüküm giyen ve hazır bulunmayı talep eden başvuran, kamera önünde yapılan ön duruşmadan çıkarılmıştı (*Zhuk v. Ukrayna*, § 35). Aynı durum, davacı vekilin bulunduğu temyiz mahkemesinde yapılan duruşmada başvuranın hazır bulunmasına izin verilmemesi için de geçerlidir (*Eftimov v. Makedonya Cumhuriyeti* § 41).

161. Buna karşılık, silahların eşitliği ile ilgili bir şikayetin, başvuranın savcının taraflara göre yükseltilmiş bir platformda durduğundan şikayet ettiği açıkça kanıtlanmamış olduğundan kabul edilemez olduğu duyurulmuştur. Sanık, çıkarlarını savunma konusunda dezavantajlı duruma düşmemiştir (*Diriöz v. Türkiye*, § 25).

162. Mevzuatta ceza muhakemesi usulü kurallarının belirlenememesi, silahların eşitliğini ihlal edebilir; çünkü amacı, davalıyı, herhangi bir otoritenin kötüye kullanımına karşı korumaktır ve bu nedenle, savunmanın bu tür kurallardaki ihmallerden ve açıklık eksikliğinden muzdarip olması ihtimali en fazladır (Coeme ve Diğerleri, § 102).

163. İddia makamı ve savunmanın tanıkları eşit muamele görmelidir; Ancak, bir ihlal bulunup bulunmadığı tanığın aslında ayrıcalıklı bir role sahip olup olmadığına bağlıdır (*Bonisch v. Avusturya*, § 32; aksi yönde, bkz *Brandstetter v. Avusturya*, § 45). *Thiam v. Fransa*, §§ 63-68, kararında Mahkeme, Cumhurbaşkanı'nın mağdur ve sivil taraf olarak duruşmaya katılmasının, anayasal bir yasak nedeniyle duruşmalarda tanık olarak sorgulanamamasına rağmen, silahların eşitliği ilkesini ihlal ettiğini dikkate almamıştır. Mahkeme, böyle bir anayasa yasağının kendi başına 6. maddeye aykırı olmadığını vurgulamıştır. Mahkeme ayrıca, özellikle başvurunu mahkum etmede, ulusal mahkemelerin, sivil tarafça başvurana karşı sunulan ve Cumhurbaşkanı'nı dinleyerek inanılabilirlik ve güvenilirliğinin test edilmesini gerektiren hiçbir delile atıfta bulunmadıklarını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, davanın niteliğinin, mevcut kanıtların ve başvuranın ve sivil tarafın çelişmeyen beyanlarının, hiçbir durumda, sivil tarafın sorgulanmasını gerektirmediğini belirtmiştir. Ek olarak, Mahkeme, Cumhurbaşkanı'nın katılımı ile savcılığın ceza mahkemesini haksız yere etkileyecek veya başvuranın etkili bir savunma yapmasını önleyecek şekilde hareket etmesini teşvik ettiği yönünde dava dosyasında herhangi bir kanıt bulunmadığına hükmetmiştir.

164. Savunmanın bir tanığını dinlemeyi veya savunmaya dair delilleri incelemeyi reddetmek, buna karşılık iddia makamının tanıklarını ve kanıtlarını incelemek, silahların eşitliği açısından bir sorun ortaya çıkarabilir (*Borisova v. Bulgaristan*, §§ 47-48; *Topić v. Hırvatistan*, § 48). Aynı durum mahkeme, suçlamanın temelini oluşturan belirsiz bir durumu açıklığa kavuşturmak için savunma tanıklarını çağırılmayı reddederse de geçerlidir (*Kasparov ve Diğerleri v. Rusya*, §§ 64-65). Bu nedenle, tüm bu durumlarda, yargılamanın adil olup olmadığının belirlenmesinde, Mahkeme' nin Murtazaliyeva davasında belirlenen testi uygulaması gerekebilir, ki bu dava (2) Bir tanığın dinlenmesi talebinin gerekçeli olup olmadığını ve suçlamanın konusuyla ilgili olup olmadığını, (3) yerel mahkemelerin bu tanık beyanının alaka düzeyini dikkate alıp almadığını ve duruşmada tanık dinlenmemesi kararları için yeterli sebep sağlayıp sağlamadığını; ve de (4) yerel mahkemelerin bir tanığı dinlememe kararının, yargılamanın genel adaletini zedeleyip zedelediğini belirlemeyi amaçlamaktadır (*Abdullayev v. Azerbaycan*, §§ 59-60).³

165. Silahların eşitliği ilkesi, yargılamada bilirkişilerin atanması ile ilgili konularda da önemlidir. (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya (no.2)*, § 499). Söz konusu bilirkişilerin taraflardan biri tarafından görevlendirilmesi gerçeği, yargılamayı haksız kılmak için yeterli değildir. Mahkeme, bu gerçeğin bilirkişilerin tarafsızlığına ilişkin endişeye yol açmasına rağmen, bu endişenin belli bir öneme sahip olmakla birlikte belirleyici olmadığını açıklamıştır. Ancak, belirleyici olan şey, yargılama sürecinde bilirkişiler tarafından işgal edilen pozisyon, işlevlerini yerine getirme biçimi ve hakimlerin bilirkişi görüşünü değerlendirme şeklidir. Bilirkişilerin usule ilişkin konularını ve yargılama içindeki rollerini belirlerken, mahkeme, mahkemece atanmış herhangi bir bilirkişi tarafından verilen görüşün, mahkemenin o bilirkişinin yetkisi dahilindeki meseleleri değerlendirmesinde önemli bir ağırlık taşıyabileceği gerçeğini dikkate almaktadır (*Shulepova v. Rusya*, § 62; *Poletan ve Azirovik v. Makedonya Cumhuriyeti*, § 94).

166. Mahkeme, iddianamenin bir bilirkişinin raporuna dayanması halinde, Cumhuriyet Savcısı tarafından ön soruşturmalarda atanan bilirkişinin mahkeme tarafından da bilirkişi olarak atanmasının, silahların eşitliği ilkesinin ihlali riski taşıdığını ancak belirli usulî güvenceler ile bunun dengelenebileceğini kabul etmiştir (*J.M. ve Diğerleri v. Avusturya*, § 121).

167. Bu bağlamda, adil yargılanmanın gerekleri, mahkemeye yalnızca bir taraf talep ettiği için bilirkişi görüşüne veya başka herhangi bir soruşturma tedbirine başvurma zorunluluğu getirmez. Savunmanın bir tanığın dinlenmesi veya mahkemeye bilirkişi raporu ve benzeri başka delilleri dikkate alması için ısrar etmesi durumunda, duruşma sırasında bu delili kabul etmenin gerekli olup olmadığına karar verecek olan ulusal mahkemelerdir. Ulusal mahkeme, Sözleşme'nin şartlarına uymakla, savunma tarafından önerilen tanıkları çağırılmayı reddetmekte serbesttir (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, §§ 718 and 721; *Poletan ve Azirovik v. Makedonya Cumhuriyeti*, § 95).

168. Benzer şekilde, 6. madde uyarınca, ulusal mahkemeye sunulan özel bir bilirkişi raporunun güvenilir olup olmadığını tespit etmek kural olarak Mahkeme'nin (AİHM) görevi değildir. Yerel mahkemeler kural olarak, çelişkili bilirkişi görüşleri arasında seçim yapma ve tutarlı ve güvenilir olduğunu düşündüğü birini seçme konusunda kendi takdir yetkisine sahiptir. Ancak, kanıtların kabul edilebilirliği ile ilgili kurallar, savunmayı, özellikle alternatif görüş ve raporlar getirerek veya bunları elde ederek, bilirkişinin bulgularına etkili biçimde itiraz etme fırsatından mahrum etmemelidir. Bazı durumlarda, maddi delillerin alternatif bir bilirkişi tarafından incelenmesine izin verilmemesi, ilgili alanda başka bir bilirkişi yardımı olmadan rapora itiraz etmek zor olabileceğinden, 6/1. maddenin ihlali olarak değerlendirilebilir (*Stoimenov v. Makedonya Cumhuriyeti*, § 38; *Matytsina v. Rusya*, § 169) (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, § 187).

169. Silahların eşitliği aynı zamanda sanığın dava dosyasına veya kamu yararı gerekçesiyle diğer belgelere erişimi sınırlı olduğunda da ihlal edilebilir (*Matyjek v. Polonya*, § 65; *Moiseyev v. Rusya*, § 217).

170. Mahkeme, dava dosyasına sınırsız erişimin ve gerektiğinde ilgili belgelerin kopyalarını alma imkânı da dahil olmak üzere herhangi bir notun sınırsız bir şekilde kullanılmasının adil bir yargılamanın önemli güvencesi olduğunu tespit etmiştir. Bu tür bir erişimin sağlanamaması, silahların eşitliği ilkesinin ihlal edilmesi demektir (*Beraru v. Romanya*, § 70). Bu bağlamda, adaletin adil yönetimine karşı duyarlılığın artmasının yanı sıra görünüşe de önem verilmektedir. Savunma haklarına saygı; bir sanığın

veya avukatının dosyaya erişimindeki sınırlamaların, delillerin duruşmadan önce sanığın kullanımına sunulmasını engellememesini ve sanığın sözlü başvurularda avukatı aracılığıyla bu konuda yorum yapmasına fırsat tanınmasına mani oluşturmamasını gerektirir (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 140). Bununla birlikte, bazı durumlarda sanıktan dosyadaki belirli bir belgeye ulaşma isteğinin nedenlerini belirtmesi beklenebilir

---

3. Bkz. Tanıkların dinlenmesi (Madde 6 § 3 (d)).

(*Matanović v. Hırvatistan*, § 177).

171. Delillerin savunmaya verilmemesi, silahların eşitliğini ve çekişmeli duruşma hakkını ihlal edebilir. (savunmaya ek bir polis raporu hakkında yorum yapma fırsatı verilmediğine yönelik *Kuopila v. Finlandiya*, § 38,).

b. Çekişmeli yargılama (delillerin sunulması)

172. Kural olarak 6/1. madde, savcılık makamının savunma makamına, sanık lehine veya aleyhine olan tüm delilleri ifşa etmesini şart koşmaktadır. Bu bağlamda, 6/3-(b) maddesinden de çıkarılabilecek olan ilgili hususlar, başvurana “savunmaya hazırlanması için yeterli zaman ve imkanı” temin etmektedir” (*Leas v. Estonya*, § 80).⁴

173. Kanıtlara erişim ile ilgili bir husus, söz konusu kanıtın başvuranın davasıyla ilgili olması durumunda, özellikle başvurana karşı ileri sürülen suçlamalar üzerinde önemli bir etkiye sahip olması durumunda, 6. Maddede ortaya çıkabilir. Bu durum, delilin başvuranın suçluluğunun belirlenmesinde kullanılmış ve ona güvenilmiş olması halinde ya da başvuranın kendisini aklamaması ya da cezasını azaltmasını sağlayacak olan ayrıntıları içermesi halinde geçerlidir. Bu bağlamdaki ilgili kanıtlar, yalnızca davadaki olaylarla doğrudan ilgili kanıtlar değil, aynı zamanda ilkin bahsi geçen kabul edilebilirliği, güvenilirliği ve tamlığı ile ilgili olabilecek diğer kanıtlardır. *Rowe and Davis v. Birleşik Krallık*[BD], § 66; *Mirilashvili v. Rusya*, § 200; *Leas v. Estonya*, § 81; *Matanović v. Hırvatistan*, § 161).

174. Bununla birlikte, sanığın delillere ulaşma talebine özel gerekçeler sunması beklenebilir, ve de yerel mahkemeler bu gerekçelerin geçerliliğini inceleme hakkına sahiptir (*C.G.P. v. Hollanda*, Komisyon kararı; *Janatuinen v. Finlandiya*, § 45; *Leas v. Estonya*, § 81; *Matanović v. Hırvatistan*, § 157). Her durumda, soruşturma makamlarının, şüphelinin lehindeki ve aleyhindeki olguları dikkate almakla kanunen yükümlü olduğu sistemlerde, Savcılık makamının kendisinin, savunma haklarıyla ilgili başka herhangi bir usuli güvencesi olmadan, dava ile neyin ilgili olabileceğini veya neyin ilgili olmayacağını belirleme prosedürü, Madde 6/1'in gereklerine uymamaktadır (*Natunen v. Finlandiya*, §§ 47-49; *Matanović v. Hırvatistan*, §§ 158, 181- 182).

175. Ancak, ilgili delilleri açıklama yetisi mutlak bir hak değildir. Ceza yargılamalarında olabilecek, ulusal güvenlik veya misilleme riski altında bulunan tanıkları koruma veya polisin suçu araştırmak için kullandığı yöntemleri gizli tutma ihtiyacı gibi birbiriyle yarışan çıkarların, sanığın haklarıyla karşılaştırılması zorunludur. Bazı durumlarda, başka bir bireyin temel haklarını korumak veya önemli bir kamu çıkarını korumak için savunmadan belirli kanıtları saklamak gerekebilir. Ancak, yalnızca kesinlikle gerekli olan savunma haklarını kısıtlayan bu tür önlemlere, 6/1 maddesi uyarınca izin verilebilir (*Van Mechelen ve Diğerleri v. Hollanda*, § 58; *Paci v. Belçika*, § 85). Ayrıca, sanığın adil bir şekilde yargılanmasını sağlamak için, haklarını kısıtlayarak savunma tarafına çıkarılan her türlü zorluk, adli makamlarca takip edilen prosedürlerle yeterince dengelenmelidir (*Rowe ve Davis v. Birleşik Krallık* [BD], § 61; *Doorson v. Hollanda*, § 72)

176. Söz konusu kanıtların hiçbir zaman açıklanmadığı birçok durumda, Mahkeme'nin delilleri görmeden ilgili çıkarları sanıģinkilerle karşılaştırmaya çalışması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Mahkeme olabildiğince, çelişmeli yargılama ve silahların eşitliği gereklilikleri ile uyumlu olduğunu ve sanığın çıkarlarını korumak adına yeterli güvenceyi kapsadığını kesinleştirmek için, karar verme prosedürünü incelemelidir (*Dowsett v. Birleşik Krallık*, §§ 42-43; *Leas v. Estonya*, § 78).

---

4. Bkz Savunmanın hazırlanması (Madde 6 § 3 (b)).

177. Mahkeme, ilgili usule ilişkin teminatların değerlendirmesini yaparken, açıklanmayan malzemenin önemini ve duruşmada kullanılmasını da dikkate almalıdır (*Jasper v. Birleşik Krallık*[BD], §§ 54-55; *M v. Hollanda*, § 69, Açıklanmayan bilgiler, aslında savunmaya yardım edemez). Mahkeme özellikle de kendisini, ulusal yargılama usulünün, ilgili malzemenin hükmün emniyeti üzerindeki etkisinin savunmadan gelen ayrıntılı argüman ışığında değerlendirilmesine imkan verdiğine ikna etmelidir (*Rowe ve Davis v. Birleşik Krallık* [BD], § 66).

178. Örneğin, *Rowe ve Davis v. Birleşik Krallık* [BD], kararında Mahkeme, savcının yargıçtan önce söz konusu kanıtları ortaya koymaması ve açıklama sorusuna hükmetmesine izin vermemesi ve dolayısıyla başvuranları adil yargılanma başvurusunda bulunmaktan mahrum etmesi nedeniyle, 6/1. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bununla birlikte *Jasper v. Birleşik Krallık* [BD] (§ 58) kararında, Mahkeme, açıklanmayan malzemenin hiçbir şekilde soruşturma sürecinin bir parçası olmadığına ve hiçbir zaman jüriye gönderilmediğine dayanarak 6/1. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

179. Delillerin açıklanması bağlamında, savcılığın elinde belirli bir bilgi yığını oluşturabilecek elektronik verilerin açıklanmasıyla ilgili karmaşık sorunlar ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda, eleme sürecindeki önemli bir önlem, savunmanın ifşa için neyin alakalı olabileceğini belirleme kriterlerinin belirlenmesine dahil olma fırsatının sağlanmasıdır. (*Sigurður Einarsson ve Diğerleri v. İzlanda*, § 90; ayrıca bkz. *Rook v. Almanya*, §§ 67 ve 72). Ayrıca, tanımlanmış veya etiketlenmiş verilerle ilgili olarak, savunmanın bu tür verileri daha fazla araştırmasına izin verilmemesi, ilke olarak, savunmanın hazırlanması için yeterli olanakların sağlanmasına ilişkin bir sorun ortaya çıkarmaktadır. (*Sigurður Einarsson ve Diğerleri v. İzlanda*, § 91).

180. Genel olarak, duruşma öncesi askeri savcının raportör hakiminin raporunu almasına karşın, tarafların almadığı ve de savcının sunduğu malzemeye cevap verme fırsatı bulamamalarının da çelişmeli yargılanma hakkını ihlal ettiği tespit edildi (*Reinhardt ve Slimane-Kaïd v. Fransa*, §§ 105-106).

3. Yargı kararlarının gerekçelendirilmesi

181. Dürüst adalet idaresine bağlı ilkeyi yansıtan yerleşik içtihatla göre, mahkemeler ve mahkemelerin hükümleri, dayandıkları gerekçeleri yeterince belirtmelidir (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 84; *Papon v. Fransa* (k.k.)).

182. Gerekçeli kararlar, dinlendiklerini taraflara göstermek ve böylece kendi taraflarındaki kararın daha istekle kabul edilmesine katkıda bulunmak amacıyla hizmet eder. Ayrıca, hakimler akıl yürütmelerini nesnel argümanlara dayandırmak ve savunma haklarını korumakla yükümlüdürler. Ulusal mahkemeler, kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterince net bir şekilde belirtmelidir. Gerekçeli karar, bir başvuru sahibinin mevcut herhangi bir temyiz hakkını yararlı bir şekilde kullanmasını sağlamak için önemlidir (*Hadjianastassiou v. Yunanistan*). Bununla birlikte, gerekçelendirme görevinin kapsamı, kararın niteliğine göre değişmektedir ve durumun ışığında belirlenmelidir (*Ruiz Torija v. İspanya*, § 29).

183. Mahkemeler gündeme getirilen her argümana ayrıntılı bir cevap vermekle yükümlü olmasa da (*Van de Hurk v. Hollanda*, § 61), davanın temel konularının ele alındığı ve neticesinde belirleyici olan argümanlara özel ve açık bir cevap verilen karardan davanın sonucu açık olmalıdır. (*Boldea v. Romanya*, § 30; *Lobzhanidze ve Peradze v. Gürcistan*, § 66) A

(*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 84; *S.C. IMH Suceava S.R.L. v. Romanya*, § 40, delilin değerlendirilmesindeki aykırılıklarla ilgili olarak).

184. Ayrıca, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklara müdahale ile ilgili davalarda, AİHM, yerel mahkemelerin verdiği kararların gerekçelerinin otomatik mi yoksa kalıplaşmış mı olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 84). Özetle, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi uyarınca, adli kararların gerekçelerinin bulunmamasına ilişkin bir sorun normal olarak, yerel mahkemelerin başvuru sahibi tarafından belirtilen özel, ilgili ve önemli bir noktayı dikkate almadığı durumlarda ortaya çıkacaktır (*Nechiporuk ve Yonkalo v. Ukrayna*, § 280; bkz, bu bağlamda, *Rostomashvili v. Gürcistan*, § 59; *Zhang v. Ukrayna*, § 73).

185. Yerel yargı kararlarının gerekçelendirilmesine ilişkin olarak, söz konusu kararların yargılamanın adilliğini zayıflatmak noktasında keyfi olarak nitelendirilmesi halinde, ayrı bir mesele ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bu sadece bir karar için gerekçe belirtilmediğinde veya verilen gerekçeler, yerel mahkemenin yaptığı açık ve somut bir hatayı temel alıyorsa ve “hak dağıtmaktan imtinaya” yol açacaksa söz konusu olacaktır (*Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 85; *Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya*, § 119, siyasi yönelimli soruşturma ve mahkumiyetle ilgili olarak; ve *Navalnyy v. Rusya* [BD], § 83; *Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portekiz*, § 72).

Jüriler tarafından verilen kararların gerekçesi

186. Mahkeme, bazı Avrupa Konseyi üye devletlerinin, vatandaşları özellikle de en ciddi suçlarla ilgili olarak, adaletin idaresine dahil etmeleri için meşru bir istekle yönlendirilen bir jüri sistemine sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak, AİHS'nin 6/1. maddesi uyarınca jüri yargılaması hakkı yoktur (*Twomey, Cameron ve Guthrie v. Birleşik Krallık* (k.k.), § 30). Ceza davalarındaki jüriler, nadiren gerekçeli kararlar verir ve bunun adaletle olan ilişkisine, ilk olarak Komisyon tarafından ve sonradan Mahkeme tarafından bazı davalarda değinilmiştir.

187. Sözleşme, jüri üyelerinin kararları için gerekçe açıklamalarını gerektirmez ve 6. madde, sanığın karar için gerekçeler verilmediği halde bile jüri tarafından yargılanmasını önlemez (*Saric v. Denmark* (k.k.). Bununla birlikte, adil bir yargılanmanın gerekçelerinin yerine getirilmesi için, sanık ve aslında halk, verilen kararı anlayabilmelidir; gerekçe, keyfiliklere karşı hayati bir korunmadır (*Taxquet v. Belçika* [BD], § 92; *Legillon v. Fransa*, § 53).

188. Büyük mahkemeler, meslekten olmayan bir jüri ile birlikte otururken, jüri üyelerine, kişisel kanaatlerinin gerekçelerini vermelerinin genellikle gerekli olmadığını- veya buna izinleri olmadığını - dikkate alarak, herhangi bir özel usuli prosedür getirilmelidir. Bu gibi durumlarda, Madde 6, herhangi bir keyfilik riskinden kaçınmak ve sanığın mahkumiyetinin nedenlerini anlamasını sağlamak için yeterli güvencenin mevcut olup olmadığının değerlendirilmesini gerektirir (*Lhermitte v. Belçika* [BD], § 68). Bu tür usuli güvenceler, örneğin kararın dayandığı veya jürinin verdiği cevaplar için hiçbir neden belirtilmediği gerçeğini yeterince telafi eden bir çerçeve oluşturarak mahkeme başkanı tarafından ortaya çıkan hukuki meseleler veya kanıtlanmış ve kesin kanıtlar hakkında jüri üyelerine verilen talimatları veya rehber bilgiyi, hakim tarafından jüriye verilen kesin soruları içerebilir; *Zarouali v. Belçika*, Komisyon kararı; *Planka v. Avusturya*, Komisyon kararı; *Papon v. Fransa* (k.k.)). Ağır ceza mahkemesinin, her sanığın ağırlaştırıcı koşulların varlığına ilişkin olarak, jürinin başvuru sahibinin bireysel cezai sorumluluğunu belirleme olasılığını reddetmesi halinde, farklı sorular sormayı reddetmesi durumunu, Mahkeme, 6 § 1 maddesinin ihlali olarak görmüştür (*Goktepe v. Belçika*, § 28).

189. *Bellerin Lagares v. İspanya* (k.k.) kararında Mahkeme, jürinin görüşmelerinin tutulduğu bir kayıt olan itiraz edilen kararın, başvuranın suçunu bulmak için jürinin belirlediği olguların bir listesini içerdiğini, bu olayların yasal bir analizini ve ceza verme bakımından, eldeki davada başvuranın sorumluluk derecesi üzerine etkili olduğu tespit edilen koşullara atıfta bulunulduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle, söz konusu kararın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi için yeterli sebep içerdiğini tespit etmiştir.

Matis v. Fransa (k.k.) kararında ise Mahkeme, yargılama için gerekçeleri (açıklayıcı yazıyı) veren, yargılamalar sırasında tartışılan, görüşmeler sırasında geliştirilen ve nihayetinde suçluluğun bulunmasının temelini oluşturan ve temel suçlamaları ortaya koyan bir belgenin yeterli gerekçelendirme gereklerini yerine getirdiği görüşündedir.

190. Davanın sanığa açık herhangi bir temyiz yolu bulunmalıdır (*Taxquet v. Belçika* [BD], § 92). Bu davada, başvuran ile ilgili olarak sadece dört soru sorulmuştur; diğer sanıklarla ilgili sorulardaki aynı terimlerle sorular yöneltilmiş ve suçlu bulunduğu gerçek veya yasal temeli belirlemesine izin verilmemiştir. Bu nedenle, neden suçlu bulunduğunu anlayamaması haksız yargılanmaya yol açmıştır (*ibid.*, § 100).

191. *Judge v. Birleşik Krallık* (k.k.) kararında Mahkeme, bir İskoç jürisinin gerekçesiz kararını belirleyen çerçevenin, sanığın kararı anlaması için yeterli olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, AİHM, İskoç yasaları uyarınca mevcut temyiz haklarının jüri tarafından verilen uygunsuz kararları düzeltmek için yeterli olacağına da karar vermişti. Yürürlükteki mevzuat uyarınca, Temyiz Mahkemesi geniş bir inceleme yetkisine sahipti ve adli hataya yol açan bir mahkumiyetten kurtulma yetkisine sahipti.

192. *Lhermitte v. Belçika* [BD] (§§ 75-85) kararında Mahkeme, 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine dayanarak, aşağıdaki faktörlere dikkat çekti: yargılama sırasında uygulanan usuli güvenceler (bilhassa, başvuranın delil incelemesine etkin biçimde katılımı ve mahkeme başkanı tarafından jüriye sorulan soruların okunmuş olması ve taraflara bir kopya verilmiş olması), iddianamede ortaya konan gerçeklerin bir araya getirilmiş etkisi ve jüriye yöneltilen soruların niteliği, hükmün doğru bir şekilde sunulması ve jüri bulguları ile çelişen uzman görüşlerinin sınırlı etkisi.

193. Benzer biçimde, *Ramda v. Fransa* (§§ 59-71) kararında özel bir terörle mücadele mahkemesi tarafından verilen kararın gerekçesine istinaden, Mahkeme, dikkatli bir şekilde gerekçeli üç mutabakat emrinin bir arada incelenmesi, başvuran aleyhindeki mahkumiyet kararını anlamak bakımından hem ilk derece hem temyizde duyurulan argümanların yanı sıra Ağır Ceza Mahkemesi'ne verilen birçok ayrıntılı sorunun ışığında 6/1 maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Üst mahkemeler tarafından verilen kararların gerekçesi

194. Bir temyiz başvurusunun reddedilmesinde, temyiz mahkemesi ilke olarak, alt mahkemenin kararının gerekçelerini onaylayabilir (*García Ruiz v. İspanya* [BD], § 26; *Stepanyan v. Ermenistan*, § 35). Temyiz mahkemesinin temyizizni verilip verilmeyeceği konusundaki kararı ile ilgili olarak, AİHM, 6/1. Maddenin bu iznin reddedilmesinin kendisinin ayrıntılı sebepler gösterme şartına tabi olması gerektiği şeklinde yorumlanamayacağına karar vermiştir (*Sawoniuk v. Birleşik Krallık* (k.k.)).

195. Bununla birlikte, derece mahkemesinin kararının herhangi bir olgusal ve / veya yasal temeli bulunmadığına dair bir sorun ortaya çıktığında, yüksek mahkemenin uygun sebepler vermesi önemlidir (hukuk yönü ile ilgili olarak, *Tatishvili v. Rusya*, § 62).). Ayrıca, delillerin kabul edilebilirliğine açıkça itiraz edilmesi durumunda, yüksek mahkeme bu tür bir argümana cevap vermeden bu delillere dayanamaz (psikiyatrik inceleme kapsamında sanığın verdiği beyanlara güvene dair *Shabelnik v. Ukrayna (no. 2)*, §§ 50-55).

196. *Baydar v. Hollanda* (§§ 45-53) kararında, ön karar için Avrupa Birliği Adalet Divanı'na (CJEU) soru sormayı reddeden bir iç hukuk mahkemesi tarafından verilen karar çerçevesinde *Dhahbi v. İtalya*, § 31), Mahkeme, yüksek mahkemelerin, herhangi bir gerekçeye gerek kalmaksızın, herhangi bir başarı umuduna sahip olmayan temyiz başvurusunu reddetme konusunda, belirli bir yasal hükme dayanarak kendilerini yeterli bir akıl yürütme yükümlülüğüne uyma zorunluluğuna uygun olarak kabul etmiştir s (*Talmane v. Letonya*, § 29). Mahkeme, bu içtihatın Dhahbi v. İtalya kararında belirlenen ilkelere uygun olduğuna karar vermiş ve bir üst mahkeme tarafından ilgili kanun hükmüne atıfta bulunularak, bu tarihten itibaren ön karar alınmasına gerek olmadığı sonucuna varmıştır. ABAD'a havalenin davada farklı bir sonuca yol açmayacağına zımnen kabul edilmesi koşuluyla, meselenin belirlenmesi gereken yasal bir sorun ortaya çıkmamıştır. AİHM, bu nedenle, bunun 6 § 1 maddesi uyarınca yeterli gerekçe gerekliliğini yerine getirdiğini değerlendirmiştir.

4. Susma hakkı ve kendi aleyhinde tanıklık etmeme hakkı

a. Doğrulama ve Başvuru Alanı

197. Bir suç işlemekle suçlanan herkes sessiz kalma ve kendini suçlayıcı beyanda bulunmama hakkına sahiptir (*O'Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık* [BD], § 45; *Funke v. Fransa*, § 44). 6. Maddede özellikle belirtilmemesine rağmen, sessiz kalma hakkı ve kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalık, genellikle 6. madde uyarınca adil bir prosedür nosyonunun temelinde yatan uluslararası standartlardır. Bu ayrıcalık, sanıkların yetkililer tarafından uygunsuz şekilde zorlanmaya karşı korunmalarını sağlayarak, adalet yanlışlarından kaçınmaya ve 6. maddenin amaçlarını güvence altına almaya katkıda bulunur (*John Murray v. Birleşik Krallık* [BD], § 45; *Bykov v. Rusya* [BD], § 92).

198. Kendini suçlamama hakkı, en basitinden en karmaşığına kadar her türlü suçla ilgili cezai işlemlere uygulanır (*Saunders v. Birleşik Krallık* [BD] § 74).

199. Sessiz kalma hakkı, şüphelinin polis tarafından sorgulandığı noktadan itibaren geçerlidir (*John Murray v. Birleşik Krallık* [BD], § 45). Özellikle, 6. Maddeye istinaden “suç işlemekle suçlanan” bir kişi, kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalıklarından haberdar edilme hakkına sahiptir (*İbrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 272).

b. Kapsam

200. Kendisini suçlamama hakkı, bir ceza davasında kovuşturmanın, sanığın iradesine aykırı olarak zorlama veya baskı yöntemleri yoluyla elde edilen delillere başvurmaksızın, sanık aleyhindeki davalarını kanıtlamak isteğini varsaymaktadır (*Saunders v. Birleşik Krallık* [BD], § 68; *Bykov v. Rusya* [BD], § 92).

201. Kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalık, başlı başına suçlayıcı bir ifadenin yapılmasına karşı korumaz; zorlama veya baskı yoluyla delil elde edilmesine karşı korur. Kendini suçlamaya karşı ayrıcalıklara saygı gösterilip saygı duyulmadığına dair endişelere yol açan zorunluluğun varlığıdır. Bu nedenle, AİHM öncelikle delilleri elde etmek için kullanılan zorunluluk niteliğini ve derecesini dikkate almalıdır (*İbrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 267).

202. İctihat hukuku yoluyla, AİHM, 6. Maddenin ihlali konusundaki uygunsuz zorunluluğa ilişkin endişelere yol açan en az üç tür durum tespit etmiştir. Birincisi, bir şüphelinin yaptırım tehdidi altında ifade vermek zorunda kaldığı ve ya sonuç olarak ifade verdiği (*Saunders v. Birleşik Krallık* [BD], *Brusco v. Fransa*) veya ifade vermeyi reddettiği için cezalandırıldığı durumdur (*Heaney ve McGuinness v. İrlanda*; *Weh v. Avusturya*). İkincisi, genellikle Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal eden tedavi biçimindeki fiziksel veya psikolojik baskıların gerçek kanıt veya ifadeler elde etmek için uygulandığı hâldir (*Jalloh v. Almanya* [BD]; *Gäffgen v. Almanya* [BD]). Üçüncüsü, yetkililerin sorgulama sırasında elde edemedikleri bilgiyi ortaya çıkarmak için hile (dalavere) kullanmasıdır (contrast with *Bykov v. Rusya* [BD], §§ 101-102).

203. Zorunlu olarak elde edilen tanıklık, münhasır olmayan açıklamalar veya gerçek sorularla ilgili bilgiler gibi suçlayıcı olmayan bir nitelikte görünen tanıklık, duruşma sırasında sanığın kendisi tarafından verilen kanıtlara konuşlandırılabilir veya aksi takdirde güvenilirliğini zedeleyecektir. Bu nedenle, kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalık, doğrudan suçlayıcı olan ifadelerle sınırlandırılmaz (*Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 268).

204. Bununla birlikte, kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalık, suçlanandan zora başvurularak elde edilebilecek materyalin cezai işlemlerde kullanılmasını kapsamaz, ancak müteakip olarak edinilen belgeler gibi, şüphelinin iradesinden bağımsız bir varlığa sahip olan DNA testi amacıyla arama emri, nefes, kan ve idrar örnekleri ve vücut dokusu alınmasını kapsar (*Saunders v. Birleşik Krallık* [BD], § 69). Ayrıca, AİHM, sanığın ceza davalarında iltica yargılaması sırasında verdiği ifadeleri ile karşı karşıya gelmesinin, 6 § 1 maddesinin ihlali halinde zorla alınan ifadelerin kullanılması olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir (*H. and J. v. Hollanda* (k.k.)).

205. Bir avukata erken erişim; bir prosedürün kendi kendini suçlamaya karşı imtiyazın özünü ortadan kaldırıp yok etmediğini incelerken Mahkeme'nin özellikle dikkate alacağı usul güvencelerinin bir parçasıdır. 6. Maddenin 1. Fıkrası uyarınca adil yargılanma hakkının “pratik ve etkili” olarak yeterli kalması için, bir avukata erişim, ilke olarak, -her bir vakanın belirli koşulları ışığında, bu hakkın sınırlandırılması için zorunlu nedenlerin varlığından bahsedilemiyorsa- bir şüphelinin polis tarafından sorgulandığı ilk andan itibaren uygulanmalıdır. (*Salduz v. Türkiye* [BD], §§ 54-55; *Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 256).

206. Polis nezaretindeki kişiler, hem kendilerini suçlama, hem de sessiz kalma hakkını ve sorgulandıklarında yani, kendilerine karşı “suç isnadı” olduğunda, avukatın yardımını alma hakkına sahiptir (*Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 272). Bu haklar oldukça belirgindir: birinden feragat, diğerinden feragat anlamına gelmez. Bununla birlikte, bu haklar tamamlayıcıdır, çünkü polis nezaretindeki kişilere, daha önce sessiz kalma hakları hakkında yetkililer tarafından bilgilendirilmediklerinde avukat yardımı verilmesi gerekir (*Brusco v. Fransa*, § 54; *Navone ve Diğerleri v. Monaco*, § 74). Sessiz kalma hakkında şüphelinin bilgilendirilmesinin önemi, bir kişinin polise istekli bir şekilde ifadelerini kabul etmesine rağmen, sözlerinin kendisine karşı delil olarak kullanılabileceği konusunda bilgilendirilmiş bile olsa, sessiz kalma hakkı konusunda açıkça bir bildirimde bulunulmamışsa ve kararı avukat yardımı olmadan alınmışsa, bunun tam olarak bilgilendirilme olarak kabul edilememesidir (*ibid.*; *Stojkovic v. Fransa and Belçika*, § 54).

207. Sessiz kalma hakkı ve kendi kendini suçlamaya karşı ayrıcalık, şüpheli bir kişinin polis tarafından sorgulanıp sorgulanamayacağını ya da konuşup konuşmayacağını seçme özgürlüğünü koruma ilkesine hizmet eder. Bu seçim özgürlüğü, şüphelinin sorgulama sırasında sessiz kalmayı seçtiği ve yetkililerin itirazlarını veya bu sorgulama sırasında elde edemedikleri şüpheli kişiden gelen suçlayıcı nitelikteki diğer ifadeleri ortaya çıkarmak için hile kullanmaları durumunda ve bu şekilde elde edilen itiraflar veya ifadeler (böyle özel durumda, başvuranın hücrelerini paylaşan bir polis memuruna yapılan bir itiraf) delillere eklendiğinde etkin bir şekilde zayıflar (*Allan v. Birleşik Krallık*, § 50).

208. Diğer taraftan *Bykov v. Rusya* [BD] (§§ 102-103) kararında başvuran herhangi bir tazyike uğramamış ya da baskı altına alınmamıştır, ancak bir polis muhabirini görmekte ve onunla konuşmakta ya da bunu yapmayı reddetmekte serbesttir. Ayrıca, duruşmada konuşmanın kaydedilmesi, suçluluk tespitinin merkezinde yer alabilecek düz bir itiraf olarak değerlendirilmemiştir; Mahkeme tarafından değerlendirilen karmaşık kanıtlar bütünü içinde sınırlı bir rol oynamıştır

c. İlgili hak

209. Sessiz kalma hakkı mutlak değildir (*John Murray v. Birleşik Krallık* [BD], § 47; *Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 269).

210. Bir prosedürün kendi kendini suçlamaya karşı imtiyazın özünü kaldırıp kaldırmadığının incelenmesinde, AİHM, özellikle, aşağıdaki unsurları dikkate alacaktır:

- zor kullanmanın niteliği ve derecesi;
- prosedürdeki ilgili güvencelerin varlığı;
- bu şekilde elde edilen herhangi bir malzemenin kullanım (*Jalloh v. Almanya* [BD], § 101; *O’Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık* [BD], § 55; *Bykov v. Rusya* [BD], § 104; *Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* , § 269).

211. Bir yandan mahkumiyet, yalnızca veya büyük ölçüde sanığın sessizliğine veya soruları cevaplaması ya da kanıtları vermeyi reddetmesine dayandırılmamalıdır. Öte yandan, sessiz kalma hakkı - ondan açıkça açıklama gerektiren durumlarda - iddianamedeki kanıtların ikna kabiliyetini değerlendirirken sanığın sessizliğinin dikkate alınmasını engelleyemez. Bu nedenle, bir sanığın ceza davası boyunca sessiz kalma kararının mutlaka bir sonucu olmaması gerektiği söylenemez (*John Murray v. Birleşik Krallık* [BD], § 47).

212. Bir sanığın sessizliğinden kaynaklanan olumsuz çıkarımların 6. Maddeyi ihlal edip etmediğine bakılmaksızın, delillerin ve duruma özgü zor kullanma derecesinin değerlendirilmesinde ulusal mahkemeler tarafından bu tür çıkarımlara verilen ağırlık dikkate alındığında, davadaki tüm şartlar ışığında belirlenecek bir meseledir (*ibid.*, § 47). Uygulamada, herhangi bir olumsuz çıkarımın 6. Maddede izin verilenlerin ötesine geçmemesi için yeterli güvencenin bulunması gerekmektedir. Jüri yargılamalarında, duruşma hakiminin olumsuz çıkarımlarda jüriye yönelmesi bu konuyla özellikle ilgilidir (*O’Donnell v. Birleşik Krallık*, § 51).

213. Ayrıca, söz konusu suçun soruşturulmasında ve cezalandırılmasında kamu yararının ağırlığı göz önünde bulundurulabilir ve bireyin kendisine karşı kanıtın yasal olarak toplanmasına ilişkin çıkarlarına karşı tartılabilir. Bununla birlikte, halkın çıkarları ile ilgili endişeler, başvuranın kendi kendini suçlamaya karşı imtiyazı dahil, savunma haklarının özüne dokunan önlemleri haklı çıkarmaz. (*Jalloh v. Almanya* [BD], § 97). Kamu yararı, yargılama sürecinde sanığı suçlamak için adli olmayan bir soruşturmada zorunlu olarak elde edilen ifadelerin kullanımını haklı çıkarmaya dayandırılmaz (*Heaney ve McGuinness v. İrlanda*, § 57).

5. Delil yönetimi

214. 6. madde adil bir duruşma hakkını garanti etse de, delillerin kabul edilebilirliği ile ilgili olarak herhangi bir kural koymaz, ki bu öncelikle ulusal yasalara göre bir düzenleme meselesidir (*Schenk v. İsviçre*, §§ 45-46; *Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], § 83; *Heglas v. Çek Cumhuriyeti* § 84).

215. Bu nedenle, Mahkeme'nin, prensip olarak, belirli tür delillerin - örneğin, iç hukuk açısından yasadışı bir şekilde elde edilen delillerin - kabul edilebilir olup olmayacağını belirlenmesindeki rolü kabul edilemez. Cevaplanması gereken soru, delillerin elde edilme şekli de dahil olmak üzere işlemlerin bir bütün olarak adil olup olmadığıdır. (*Ayetullah Ay v. Türkiye*, §§ 123- 130). Bu, söz konusu yasadışılığın iddia edildiği ve bir başka Sözleşme hakkının ihlal edilmesinin söz konusu olduğu ihlallerin niteliğinin incelenmesidir (*Khan v. Birleşik Krallık* § 34; *P.G. ve J.H. v. Birleşik Krallık*, § 76; *Allan v. Birleşik Krallık*, § 42).

216. İşlemlerin bir bütün olarak adil olup olmadığının belirlenmesinde, savunma haklarına saygı gösterilip gösterilmediğine de dikkat edilmelidir. Özellikle, başvuru sahibine kanıtların doğruluğuna itiraz etme ve bunların kullanılmasına karşı çıkma fırsatı verilip verilmediği incelenmelidir. İlaveten, kanıtların kalitesi, elde edildiği koşullar ve bu koşulların güvenilirliği veya doğruluğu hakkında şüphe oluşup oluşmadığı gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Elde edilen kanıtların diğer materyaller tarafından desteklenmediği yerlerde hakkaniyet sorunu oluşmasa da, kanıtların çok güçlü olduğu ve güvenilir olma riski olmadığı durumlarda kanıtları destekleme ihtiyacının zayıf olduğu belirtilebilir (*Bykov v. Rusya* [BD], § 89; *Jalloh v. Almanya* [BD], § 96). Bu bağlamda Mahkeme, söz konusu delillerin ceza kovuşturmalarının sonucu için belirleyici olup olmadığına da ağırlık vermektedir (*Gäfgen v. Almanya* [BD], § 164).

217. Söz konusu yasadışı iddialarının niteliğinin incelenmesiyle ilgili olarak, davada savunma haklarına aykırı elde edilen delillerin kullanıldığına dair şikayetler hakkında yukarıdaki test uygulanmıştır. Bu, örneğin tanımlama aşamasında elde edilen kanıtların kullanımıyla ilgili olabileceği gibi (*Laska ve Lika v. Albania*), adli bir analiz için şüpheliden numunelerin uygunsuz şekilde alınması lysis (*Horvatić v. Hırvatistan*), exertion of pressure on a co-accused (*Erkapić v. Hırvatistan; Dominka v. Slovakya* (k.k.); *Stephens v. Malta (no. 3)*, §§ 64-67; bir şeriğe baskı uygulama (*Layijov v. Azerbaycan*, § 64; *Sakit Zahidov v. Azerbaycan*, §§ 46-49; *Kobiashvili v. Gürcistan*, §§ 56-58), sanığa karşı diğer suçlayıcı tanık ve maddi delillerin haksız kullanımı (*Ilgar Mammadov v. Azerbaycan (no. 2); Ayetullah Ay v. Türkiye*); kişinin kendisini suçlayıcı beyanların yargılamada kullanımı (*Belugin v. Rusya*, § 68-80); ve bilirkişi deliline yargılamada başvurulması gibi de olabilir (*Erduran ve Em Export Dış Tic A.Ş. v. Türkiye*, §§ 107-112; ayrıca bkz. *Avagyan v. Ermenistan*, § 41).

218. Aynı test, 8. Maddeye aykırı olarak alındığı iddia edilen bilgilerin kullanılmasının 6. Madde uyarınca yargılamayı hakkaniyetsiz hale getirip getirmediği sorusuna ilişkin durumlarda da uygulanmıştır. Bu, örneğin yasadışı gizli takip ile elde edilen kanıtların kullanımıyla ilgili davalar (*Bykov v. Rusya* [BD], §§ 69-83; *Khan v. Birleşik Krallık*, § 34; *Dragojević v. Hırvatistan*, §§ 127-135; *Nițulescu v. Romanya; Dragoș Ioan Rusu v. Romanya*, §§ 47-50), ve arama ile el koyma işlemlerine ilişkindir (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, §§ 699-705; *Prade v. Almanya; Tortladze v. Gürcistan*, §§ 69, 72-76, fahri konsolosluğun aranmasına ilişkin olarak; *Budak v. Türkiye*,* §§ 68-73 ve 84-86, özellikle, tasdik eden tanıkların yokluğu ile ilgili konuların incelenmesinin önemine ilişkin olarak).

219. Bununla birlikte, 3. Maddeye aykırı olarak elde edilen delillerin cezai işlemlerde kullanımı konusunda özel hususlar geçerlidir. Sözleşmenin güvence altına aldığı temel ve mutlak haklardan birinin ihlali neticesinde bu tür bir kanıtın kullanılması ve kabulü mahkumiyetin sağlanmasında belirleyici olmasa bile, yargılamanın adilliği ile ilgili ciddi sorunları gündeme getirmektedir (*Jalloh v. Almanya* [BD], §§ 99 ve 105; *Harutyunyan v. Ermenistan*, § 63; aksi yönde bkz. , zor kullanarak elde edilen hiçbir ifadenin başvuranın mahkumiyetinde kullanıldığı durumlara ilişkin olarak *Mehmet Ali Eser v. Türkiye*, § 41).

220. Bu nedenle muamelenin, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olarak sınıflandırılmasına bakılmaksızın, Madde 3'ün ihlali sonucu elde edilen ifadelerin cezai işlemlerde kullanılması - işlemleri, Madde 6'ya aykırı olarak, tamamen haksız kılmaktadır (*Gäfgen v. Almanya* [BD], § 166; *Ibrahim ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 254; *El Haski v. Belçika*, § 85; *Cēsniēks v. Letonya*, §§ 67-70). Aynı ilkeler kamu görevlisi olmayan kişilerin kötü muamelesi sonucunda elde edilen ifadelerin cezai yargılamada kullanılması konusunda da geçerlidir. (*Ćwik v. Polonya*).

221. Bu aynı zamanda işkence eylemlerinin doğrudan bir sonucu olarak elde edilen gerçek kanıtların kullanımı için de geçerlidir (*Gäfgen v. Almanya* [BD], § 167; *Jalloh v. Almanya* [BD], § 1053. Maddeye aykırı olarak insanlık dışı muamele olarak sınıflandırılan, ancak işkence derecesini bulmayan bir eylem sonucu elde edilen bu tür delillerin kabul edilmesi, ancak 3. Maddenin ihlal edilmesinin davalı aleyhinde, yani mahkumiyet veya cezası üzerinde etkisi olduğu kanıtlanmışsa, 6. Maddeyi ihlal edecektir (*Gäfgen v. Almanya* [BD], § 178; *El Haski v. Belçika*, § 85; *Zličić v. Serbia*,* § 119).

222. Bu ilkeler sadece 3. maddeye aykırı muamele mağdurunun asıl sanık olduğu durumlarda değil, aynı zamanda üçüncü şahısları da ilgilendiren durumlarda geçerlidir (*ibid.*, § 85; *Urazbayev v. Rusya*, § 73). Özellikle, AİHM, işkence sonucu elde edilen bir delilin kullanılmasının, delillerin elde edildiği kişinin üçüncü bir taraf olduğu durumlarda bile, açıkça adaleti tanımamaya yol açacağını tespit etmiştir (*Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, §§ 263 ve 267; *Kaçıu ve Kotorri v. Albania*, § 128; *Kormev v. Bulgaristan*, §§ 89-90).

223. Bu bağlamda, AİHM'nin 3. Maddenin kabul edilebilir bir şikayeti bulunmamasının, prensipte, başvuranın, polis ifadelerinin zorlama veya baskı yöntemleri kullanılarak alındığına dair iddialarını dikkate almasını engellemediğine ve başvuranın mahkemece dayanılan dava dosyasına kabul edilmesinin bu nedenle 6. Maddenin adil yargılanma garantisinin ihlal edildiğine dair iddialarını dikkate almasını engellemediğine karar vermiştir (*Mehmet Duman v. Türkiye*, § 42). Başvuranın, kötü muamele sonucunda elde edildiği iddia edilen ve Mahkeme'nin elindeki malzemeye dayanarak tespit edemediği delillerin kullanılmasından şikayet etmesi durumunda da benzer düşünceler geçerlidir (Sözleşme'nin 3. maddesinin esasa ilişkin ihlali yoktur). Bu gibi durumlarda, başvuranın potansiyel olarak kötü muamele yoluyla elde edilen gerçek kanıtlar hakkında bir prima facie dava açtığı ölçüde, yerel

mahkemelerin davanın koşullarını aydınlatma görevi vardır ve bunu yapmamaları 6. maddenin ihlaline yol açabilir. (*Bokhonko v. Gürcistan*, § 96).

224. Savcılıkla işbirliği yapan tanıkların sunduğu delillerin kabulü konusunda da yargılamada delillerin idaresine ilişkin bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Mahkeme, dokunulmazlık veya diğer avantajlar karşılığında tanıkların verdiği ifadelerin kullanılmasının, sanığa tanınan duruşmanın adillliğini sorgulayabileceğine ve doğası gereği hassas konuları gündeme getirebileceğine karar vermiştir: bu tür açıklamalar manipülasyona açıktır ve sadece menfaat sağlamak veya kişisel intikam amacıyla yapılabilir. Ancak, bu tür bir ifadenin kullanılması, tek başına yargılamayı adaletsiz kılmak için yeterli değildir. (*Verhoek v. Hollanda* (k.k.); *Cornelis v. Hollanda* (k.k.)). Mahkeme, her başvuruda, değerlendirmesini yaparken, savunmanın haklarını ve aynı zamanda suçun uygun şekilde kovuşturulmasında ve gerektiğinde, kamunun ve mağdurların menfaatlerini de göz önünde bulundurarak, yargılamaya bir bütün olarak bakacaktır. (*Habran ve Dalem v. Belçika*, § 96).

225. Bir suç ortağının bir savunma pazarlığı düzenlemesinden kaynaklanan ifadelerine dayanan mahkumiyet kararına ilişkin olan *Adamčo v. Slovakya*, §§ 56-71 kararında Mahkeme Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiğine şu nedenlerle karar vermiştir: beyanın, tek değilse bile, en azından başvuran aleyhine kesin delil teşkil etmesi; yerel mahkemelerin tanığın kovuşturmadan yararlandığı daha geniş bağlamı incelememesi; iddia makamı ile yapılan savunma anlaşmasının yargı müdahalesi olmaksızın yapılmış olması; ve yerel mahkemelerin başvuranın iddialarına ilişkin ilgili gerekçeyi sunamaması.

226. Tam aksine *Kadagishvili v. Gürcistan*, §§ 156-157 kararında Mahkeme, iddia makamı ile savunma pazarlığı anlaşması yapmış olan şüphelilerin ifadelerine güvenmenin, yargılamayı bir bütün olarak adaletsiz hale getirdiğini düşünmemiştir. Mahkeme, savunma pazarlığı prosedürünün kanuna uygun olarak yürütüldüğü ve buna yeterli adli incelemenin eşlik ettiği gerçeğine vurgu yapmıştır. Ayrıca, ilgili tanıklar, başvuranların davasında ilk derece mahkemesine ifade vermişler ve başvuranların davasını çapraz sorgulamak için bolca fırsatı olmuştur. Ayrıca, başvuranların davasında tam ve uygun bir inceleme yapılmadan, başvuranların davasında savunma pazarlığı usulünde hiçbir olguya ilişkin bulgunun kabul edilmemesi de Mahkeme için önemlidir.

227. Son olarak, yargılamada delillerin idaresiyle ilgili bir konu, kovuşturma ile işbirliği yapan tanıklar tarafından sunulan delillerin kabulüne ilişkin olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Mahkeme, tanıkların dokunulmazlık veya başka avantajlar karşılığında verdiği ifadelerin kullanılmasının, bu tür açıklamalar manipülasyona açık olduğundan ve yalnızca avantaj sağlamak veya kişisel intikam almak için yapılabileceğinden, sanığın bulunduğu duruşmanın adil olup olmadığını sorgulatabileceğine ve doğası gereği hassas konuları ortaya çıkarabileceklerine karar vermiştir. Bununla birlikte, bu tür bir ifadenin kullanımı başlı başına yargılamayı adaletsiz hale getirmek için yeterli değildir. Son olarak, bazı durumlarda yetkililerin sanık lehine soruşturma ve delil toplama konusunda pozitif bir yükümlülüğün doğabileceğini belirtmek gerekir. İnsan ticareti mağdurlarının uyuşturucuyla bağlantılı suçlardan (bunların ticaretiyle ilgili olarak) yargılandığı bir insan ticareti davasıyla ilgili olan v. Birleşik Krallık* §§ 195-200 kararında Mahkeme, sanığın statüsüne ilişkin delillerin insan ticareti mağduru, herhangi bir kısıtlama olmaksızın güvence altına alabilmesi gereken savunmanın “temel bir yönü” olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme'nin 4. maddesi kapsamında Devlete olası insan ticareti durumlarını soruşturmak konusundaki pozitif yükümlülüğüne atıfta bulunmuştur. Söz konusu davada Mahkeme, başvuranların statüsünün uygun bir şekilde değerlendirilmemesinin, insan ticareti mağdurları, yetkililerin savunmalarının temel bir yönünü oluşturabilecek kanıtları elde etmelerini engellemiştir.

6. Tuzağa düşürülme

a. Genel değerlendirmeler

228. Mahkeme, yetkililerin, özellikle organize suç ve yolsuzluk davalarında, özel soruşturma yöntemlerine başvurma gereğini kabul etmiştir. Bu bağlamda, özel soruşturma yöntemlerinin - özellikle de gizli tekniklerin - kullanımının başlı başına adil yargılanma hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir. Bununla birlikte, bu tür tekniklerin gerektirdiği polis kışkırtması riski nedeniyle, bunların kullanımları belirli sınırlar içinde tutulmalıdır (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 51).

229. Organize suçun yükselişi, Devletlerin uygun önlemleri almasını gerektirse de, adaletin uygun şekilde idare edilmesinin gerektiği çıkarımını gerektiren adil yargılanma hakkı en basitinden en karmaşık olana kadar her türlü suç için geçerlidir. Adil bir şekilde adaleti idare etme hakkı o kadar belirgindir ki, demokratik bir toplumda menfaat uğruna feda edilemez (*ibid.*, § 53). Bu bağlamda, AİHM, polisin gizli hareket edebileceğini ancak kışkırtmayacağını vurgulamıştır (*Khudobin v. Rusya*, § 128).

230. Ayrıca, Sözleşme, ilk soruşturma aşamasında ve bunun suçun niteliği ile güvence altına alınabileceği durumlarda, gizli ifade verenler gibi kaynaklara güvenmeyi engellemese de, mahkeme kararıyla bu tür kaynakların daha sonra mahkumiyet hükmünde kullanılması farklı bir konudur (*Teixeira de Castro v. Portekiz*, § 35). Böyle bir kullanım, kötüye kullanıma karşı uygun ve yeterli önlemler alındığında, özellikle de söz konusu soruşturma tedbirleri bakımından yetkilendirme, uygulama ve denetim için açık ve öngörülebilir bir prosedür mevcutsa kabul edilebilir (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 51). Gizli operasyonlar üzerinde kontrol yürüten yetkili makam ile ilgili olarak, AİHM, adli denetimin en uygun araç olmasına karşın, savcının denetimi gibi yeterli prosedür ve güvencenin bulunması koşuluyla başka yolların da kullanılabilirliği görüşündedir (*Bannikova v. Rusya*, § 50; *Tchokhanelidze v. Gürcistan*, § 51).

231. Gizli ajanların kullanımı, açık kısıtlamalara ve güvencelere maruz kalması koşuluyla tolere edilebilirken, kamu yararı, polis kışkırtması sonucu elde edilen delillerin kullanımını haklı çıkaramaz, çünkü bu, sanığı kesinlikle en başından beri adil bir yargılamadan yoksun olma riskine maruz bırakacaktır (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 54). Bu bağlamdaki gizli ajanlar, talimat ve kontrol altında hareket eden Devlet ajanları veya özel kişiler olabilir. Ancak, özel bir tarafça, talimatlara göre hareket etmeyen veya yetkililerin kontrolünü yerine getirmeyen suç işlemeye teşvik ile ilgili bir şikayet, tuzağa düşürme olarak değil, delillerin uygulanmasına ilişkin genel kurallar çerçevesinde incelenir (Shannon v. Birleşik Krallık(k.k.)).

232. Tuzağa düşürme yasağı, Devlet yetkililerince bir şüpheli ile birden fazla yasadışı işlemin düzenlenmesini içeren operasyon tekniklerine başvurulmasını da kapsar. Mahkeme, bu tür operasyon tekniklerinin, suç faaliyetinin bir defalık, münferit bir suç olayı değil, devam eden yasadışı bir girişim olduğunda suçu soruşturmanın bir yolu olduğunu ve kabul edilebilir olduğunu iddia etmiştir. Bununla birlikte, genel tuzağa düşürme yasağı ile tutarlı biçimde, gizli görevlilerin eylemleri, devam etmekte olan cezai faaliyeti esasen pasif bir şekilde araştırmaya çalışmalı ve bireyin zaten böyle bir teşvik olmadan işlemeyi planladığından daha büyük bir suçun işlenmesini kışkırtmak gibi bir etkiye sahip olmamalıdır. Buna göre, Devlet makamları, birden fazla yasa dışı işlemin şüpheli olarak düzenlenmesini içeren bir operasyonel teknik kullandığında, her yasadışı işleme bir gizli ajanın sızması ve katılımı, polisin gizli ajan provokatörlerin rolünün ötesindeki rolünü genişletmemelidir. Ayrıca, soruşturmanın herhangi bir şekilde uzatılması, mahkumiyet kararı için yeterli delil sağlama gereği, şüphelinin cezai faaliyetinin niteliği ve kapsamı hakkında daha iyi bir anlayış elde etmek veya daha büyük bir suç çemberini ortaya çıkarmak için geçerli nedenlere dayanmalıdır. Bu gibi nedenlerin yokluğunda, Devlet makamlarının suçun kapsamını veya ölçeğini uygun olmayan şekilde büyüten faaliyetlerde buldukları tespit edilebilir

⁵ Ayrıca bkz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4. Madde Rehberi*.

(*Grba v. Hırvatistan*, §§ 99-101).

233. Özellikle, gizli ajanların bir veya daha fazla çoklu yasadışı işlemde uygunsuz davranışları veya suçun kapsamını veya ölçeğini genişleten faaliyetlere katılımının bir sonucu olarak, Devlet yetkilileri haksız yere, sanığı belirtilen ceza sınırları içinde veya ağırlaştırılmış suçlar için artan cezalara maruz bırakabilirler. Bunun böyle olduğu tespit edilirse, Sözleşmeye uygun ilgili çıkarımlar ya Devlet makamlarının uygunsuz davranmasıyla ya da bir bütün olarak birden fazla yasadışı işlemin düzenlenmesi ile ilgili olarak yapılan yasadışı işlemle ilgili olarak yapılmalıdır. Adil olmak bakımından, kurulan hükmün, davalının fiilen yapmayı planladığı suçu yansıtmaması gerekir. Bu nedenle, kişiyi mahkum etmek haksızlık teşkil etmese de, Devlet yetkilileri adına uygunsuz davranışların sonucu olan suç eyleminin bu bölümü için cezalandırılması haksızlık olur (*ibid.*, §§ 102-103).

234. Mahkeme'nin tuzağa düşmeye ilişkin içtihadı, dolaylı tuzağa düşme vakalarıyla da ilgilidir. Bu, bir kişinin gizli görev yapan polis memurları ile doğrudan temas halinde olmadığı, ancak polis tarafından doğrudan suç işlemeye teşvik edilen bir suç ortağı tarafından suça karıştığı bir durumdur. Bu bağlamda, Mahkeme, değerlendirmesi için aşağıdaki testi belirlemiştir: (a) suçu doğrudan işlemeye teşvik eden kişinin suça katılmak için başka kişilerle temas kurmasının polis için öngörülebilir olup olmadığı; (b) bu kişinin faaliyetlerinin polis memurlarının davranışları tarafından da belirlenip belirlenmediği; ve (c) ilgili kişilerin yerel mahkemeler tarafından suça suç ortağı olarak kabul edilip edilmedikleri (*Akby ve Diğerleri v. Almanya*, § 117).

235. Tuzağa düşürme konusundaki içtihadında, AİHM, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesini ihlal eden tuzakları cezai soruşturmalarda meşru gizli tekniklerin kullanımında izin verilen davranıştan ayırt etmek için kriterler geliştirmiştir. Mahkeme, bu bağlamda ortaya çıkabilecek durumların çeşitliliğini basitleştirilmiş kriterlerin basit bir kontrol listesine düşürmenin mümkün olmadığını açıklarken, Mahkeme tuzaklanma şikayetlerini incelemesinin iki test temelinde geliştiğini belirtmiştir: temel ve usule dayalı tahrik testi (*Matanović v. Hırvatistan*, § 122; *Ramanauskas v. Litvanya (no. 2)*, § 55).

b. Temel tahrik testi

236. Mahkeme, tuzağa düşürmeyi meşru bir gizli soruşturmanın aksine, ilgili memurların, - güvenlik güçleri mensuplarının veya talimatlarını uygulayan kişilerin - suç faaliyetini esasen pasif bir şekilde soruşturmaya sınırlamadıkları ve fakat konuyla ilgili olarak, suçu tespit etmeyi mümkün kılmak, delil sağlamak ve kovuşturma başlatmak amacıyla işlenmemiş bir suçun işlenmesini kışkırtmayı teşvik edecek bir etkiye sahip bir durum olarak tanımlamıştır (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 55).

237. Soruşturmanın “esasen pasif” olup olmadığına karar verirken Mahkeme, gizli operasyonun altında yatan nedenleri ve yürüten yetkililerin davranışlarını inceler. Özellikle, başvuranın cezai faaliyette bulunduğu ya da suç işlemeye yatkın olduğuna dair nesnel şüphelerin olup olmadığını belirleyecektir

---

6. Tuzağa düşürme, polisi kışkırtma ve ajan provokatör terimleri Mahkeme'nin içtihadında birbirinin yerine kullanılmaktadır.

(*Bannikova v. Rusya*, § 38).

238. Mahkeme değerlendirmesinde birden fazla faktörü ele alır. Örneğin, erken dönemden sembol bir içtihat olan *Teixeira de Castro v. Portekiz* (§§ 37-38) kararında Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, başvuranın hiçbir sabıka kaydının bulunmadığını, kendisiyle ilgili hiçbir soruşturma açılmadığını, polis memurları tarafından bilinmediğini, evinde uyuşturucu bulunmadığını ve tutuklama sırasında kendisinde bulunan ilaçların, gizli ajanların talep ettiği miktardan fazla olmadığını dikkate almıştır. Ajanların eylemlerinin gizli ajanların eylemlerinin ötesine geçtiğini çünkü suçu başlattıklarını ve müdahaleleri olmadan söz konusu suçun işleneceğini önerecek hiçbir şeyin bulunmadığını Mahkeme tespit etmiştir.

239. Önceki bir sabıka kaydı, tek başına, suç işlemek için yatkınlığın göstergesi değildir (*Constantin ve Stoian v. Romanya*, § 55). Bununla birlikte, başvuranın, suçun modalitelerine aşına olması (*Virgil Dan Vasile v. Romanya*, § 53) ve birçok fırsatı olmasına rağmen anlaşmayı geri çekmemesi veya suçu yetkililere bildirmemesi, Mahkeme tarafından önceden varolan suç faaliyeti veya niyetinin göstergesi olarak değerlendirilmiştir (*Gorgievski v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, § 53; *Matanović v. Hırvatistan*, §§ 142-143).

240. Dikkate alınması gereken bir diğer faktör, başvuranın söz konusu suçun işlenmesi konusunda baskı altında olup olmadığıdır. Başvuranın, cezai faaliyette bulunduğu veya bir suç işlemeye yatkın olduğuna dair herhangi bir nesnel şüphe bulunmadığı takdirde başvurucuyla iletişim kurma girişiminde bulunma (*Burak Hun v. Türkiye*, § 44; *Sepil v. Türkiye*, § 34),), başvuranın ilk reddine rağmen teklifin yinelenmesi, ısrarla telkinde bulunma (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 67, aksi yönde *Ramanauskas v. Litvanya (no. 2)*, § 68, burada başvurucu kendisiyle temasa geçilmesini istemiştir) ortalamanın ötesinde (*Malininas v. Litvanya*, § 37) ve geri çekilme semptomlarından bahsederek başvuranın şefkatine hitap etme (*Vanyan v. Rusya*, §§ 11 ve 49) Mahkeme tarafından, başvuranın söz konusu suçun işlenmesinde, ajanın güvenlik güçlerinin bir üyesi olup olmadığına bakılmaksızın, ya da talimatlarını yerine getiren özel bir şahıs olup olmadığına bakılmaksızın baskı altında sayılabileceği bir davranış olarak görülmüştür.

241. Bir diğer önemli soru da, Devlet görevlilerinin, başlatmaktansa suç faaliyetine “katıldığı” veya “sızdığı” kabul edilip edilmeyeceğidir. Eski durumda, söz konusu eylem gizli çalışmanın sınırları dahilinde kalmaktadır. *Milinené v. Litvanya* (§§ 37-38) kararında Mahkeme, polisin olayların gidişatını etkilemiş olmasına rağmen, özellikle de görüşmeleri kaydetmek için özel kişiye teknik teçhizat vererek ve başvurana mali teşvik teklifini destekleyerek, eylemlerinin özel bir kişi tarafından inisiyatif olarak alınmış olmasından ziyade, suç faaliyetine “katılma” olduğu kanaatine varmıştır. Diğer, başvuranın davasında olumlu bir sonuca ulaşması için rüşvet talep edeceğinden polise şikayetçi olmuştur ve bu şikayetin ardından şikayeti doğrulamak amacıyla Savcı Yardımcısı tarafından yetkilendirilen ve denetlenen operasyon yapılmıştır (benzer gerekçelendirme için, bkz *Sequeira v. Portekiz* (k.k.); *Eurofinacom v. Fransa* (k.k.)).

242. Gizli polis operasyonunun başlatılma ve gerçekleştirilme şekli, başvuranın tuzağa düşürülüp maruz bırakılmadığının değerlendirilmesinde önemlidir. Söz konusu soruşturma tedbirini yetkilendirmek, uygulamak ve denetlemek için açık ve öngörülebilir prosedürlerin bulunmaması, söz konusu eylemlerin tuzak teşkil ettiğini bulma lehine bir denge sağlar: bakınız, örneğin, *Teixeira de Castro v. Portekiz*, § 38, Mahkeme, gizli ajanların müdahalesinin bir hakim tarafından denetlenen resmi bir uyuşturucu kaçakçılığı operasyonunun bir parçası olarak gerçekleşmediğine dikkat çekti; *Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 64, hangi sebeplerin ya da kişisel nedenlerin gizli ajanın, konuyu üstlerinin dikkatine çekmeden başvuru sahibine kendi inisiyatifiyle yöneltmesine neden olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadığı ve *Tchokhanelidze v. Gürcistan*, § 51, söz konusu gizli operasyona ilişkin resmi bir izin ve denetim olmadığı.

243. *Vanyan v. Rusya* (§§ 46-47) kararında, Mahkeme, polis teşkilatına, daha sonra operasyonu yürüten kuruluş tarafından verilen basit bir idari kararla izin verildiğini, kararın planlı test alımının nedenleri ve amaçları hakkında çok az bilgi içerdiğini ve operasyonun, adli incelemeye veya başka bir bağımsız denetime tabi olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, Rus makamları tarafından kullanılan “test satın alma” tekniğinin dikkatlice ele alındığı *Veslov ve Diğerleri v. Rusya* (§ 127) Mahkeme söz konusu prosedürün eksik olduğu, başvuranları polisin keyfi eylemine maruz bıraktığı ve aleyhindeki cezai kovuşturmaların adillğine zarar verdiği görüşündedir. Ayrıca, yerel mahkemelerin başvuranların tuzağa düşürülme savunmasını yeterince incelememiş olmalarına ve özellikle de test satın alımlarının ve polis ile onların muhabirlerinin başvuranlar aleyhindeki davranışlarının nedenlerini incelemekte başarısız olduğunu tespit etmiştir (Ayrıca bkz. Mahkemenin, Rusya'daki iç hukuk düzenindeki yapısal eksiklikleri tuzağa düşürme meseleleriyle ilgili olarak ele aldığı *Kuzmina ve Diğerleri v. Rusya*,*).

c. Tuzağa düşürülme savunmasının adli incelemesi

244. Tuzağa düşürme meselesinin ortaya çıkması durumunda, Sözleşmenin 6. maddesine yalnızca başvuranın duruşma sırasında tahrik konusunu etkili bir şekilde, itiraz yoluyla veya başka bir şekilde, gündeme getirebilmesi durumunda uyulacaktır. Silahların eşitliği veya savunma hakları gibi genel güvencelerin tek başına gözetilmesi yeterli değildir (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 69). Bu gibi durumlarda, AİHM, davalının iddialarının tamamen olanaksız olmaması şartı ile herhangi bir tahrik olmadığını kanıtlamanın iddia makamına düştüğünü belirtmiştir.

245. Bir tuzaklama savunması yapılırsa ve belli başlı delil başlangıcı varsa, adli makamlar davanın olaylarını incelemeli ve herhangi bir tahrikin olup olmadığını belirlemek için gerçeği ortaya çıkarmak için gerekli adımları atmalıdır. Bulmaları halinde, Sözleşmeye uygun çıkarımlar yapmaları gerekir (*ibid.*, § 70). Başvuranın suçlu bulunması, duruşma mahkemesini tuzaklanma iddialarını inceleme görevinden alıkoymaz (*ibid.*, § 72).

246. Bu bağlamda Mahkeme, ilk bakışta haklı bir tuzak şikayetinin iç hukukta esaslı bir savunma teşkil edip etmediğini veya delillerin hariç tutulmasını ya da benzer sonuçlara yol açması için temel teşkil edip etmediğini tahkik etmiştir (*Bannikova v. Rusya*, § 54). Her ne kadar bir tahrik iddiasıyla karşı karşıya kalındığında hangi prosedürün uygun olduğuna karar vermek yerel makamlara bağlı olsa da, AİHM, söz konusu prosedürün tuzaklanma konusunda çatışmacı, bütünlemesine, kapsamlı ve kesin olmasını gerektirir (*ibid.*, § 57). Ayrıca, soruşturma makamları tarafından bilginin ifşa edilmemesi bağlamında, AİHM, ağır yargılama ilkeleri ve silahların eşitliği ilkelerine uymak bakımından özel ağırlık yükler (*ibid.*, § 58).

247. Bir sanığın suç işlemeye tahrik edildiğini ileri sürdüğü takdirde, ceza mahkemeleri, AİHS'nin 6 § 1 maddesi uyarınca yargılanmasının adil olması için dosyadaki malzemenin dikkatlice incelenmesini sağlamalıdır. Polis tahriki sonucu elde edilenler hariç tutulmalıdır. (*Akbay ve Diğerleri v. Almanya*, §§ 123-124) Bu, özellikle polis operasyonunun yeterli bir yasal çerçeve veya yeterli koruma olmadan gerçekleştiği durumlarda geçerlidir (*Ramanauskas v. Litvanya* [BD], § 60). Böyle bir sistemde bir tuzaklama kararının adli incelemesi, gizli operasyonların sebeplerinin geçerliliğini doğrulamak ve ajanların bu işlemler sırasında “esasen pasif” olup olmadıklarını tespit etmek için tek etkili yol sağlar (*Lagutin ve Diğerleri v. Rusya*, § 119). Ayrıca, yerel mahkemelerin bir başvuranın tuzağa düşürülme kararını reddetme kararlarının yeterince makul olması da zorunludur (*Sandu v. Moldova Cumhuriyeti*, § 38; *Tchokhnelidze v. Gürcistan*, § 52)

248. Mevcut bilgiler Mahkemenin başvuruçunun tuzağa tabi olup olmayacağına karar vermesine olanak sağlamıyorsa, tuzak anlaşmasının adli incelemesi, Mahkemenin tuzak davalarını değerlendirmesinin metodolojisine uygun olarak belirleyici hale gelir (*Edwards ve Lewis v. the*

United Kingdom [BD], § 46; *Ali v. Romanya*, § 101; ayrıca bkz., *Khudobin v. Rusya*, yerel mahkemeler, tuzaklamayı meşru bir soruşturma faaliyeti biçiminden ayırmak için ilgili olgusal ve yasal unsurları analiz etmekte başarısız olmuştur; *V. v. Finlandiya*, başvuru bakımından tuzağa düşürülme savunmasını ileri sürmek imkansızdır).

d. Tuzağa düşürülme dosyalarında Mahkemenin değerlendirme metodolojisi

249. Mahkeme, temel ve usule ilişkin tuzak testlerinin uygulanmasında, ilk olarak, inceleme altındaki durumun görünüşte “tuzak davaları” kategorisine düştüğünü kabul etmelidir. Mahkeme, başvuru sahibinin “tuzak davaları” kategorisinde incelenmeye düştüğü konusunda tatmin olursa, ilk adım olarak, temel tahrik testi altında değerlendirme ile devam edecektir. Mevcut bilgilere dayanarak, AİHM, yerel makamların, temel tahrik testi kapsamında, başvuranın faaliyetlerini esasen pasif bir şekilde araştırdığı ve onu suç işlemeye tahrik etmediğini yeterince kesin bir şekilde bulabildiği takdirde, Mahkeme'nin, gizli önlemlerle elde edilen kanıtların başvurana yönelik cezai işlemlerde daha sonra kullanılmasının, 6 § 1 maddesi uyarınca bir sorun yaratmadığı sonucuna varması yeterli olacaktır.

250. Ancak, eğer Mahkeme'nin temel test altındaki bulguları, dosyadaki bilgi eksikliğinden, tarafların olayları yorumlamasında açıklama veya çelişkilerin bulunmamasından veya Mahkeme'nin temel teste dayanarak tespit etmesinden kaynaklanamazsa, başvuru sahibinin 6/1 maddesine aykırı olarak tahrik edildiğine karar verilmiş olması halinde, Mahkemenin ikinci bir adım olarak, tahrik usulüne ilişkin test ile devam etmesi gerekecektir. AİHM, bu testin, tartışmalı bir tahrik anlaşmasının koşullarını ortaya çıkarmak için gerekli adımların yerel mahkemeler tarafından atılıp atılmadığını belirlemek için uygulandığını ve tahrik edilmediğine dair bir bulgu olması durumunda veya kovuşturmanın tahriki ispat edemediği durumlarda, ilgili çıkarımların Sözleşmeye uygun olarak yapıldığını belirlemek için uygulandığını açıklamıştır. Bir başvuran aleyhindeki işlem, Devlet makamlarının eylemleri, başvuru sahibini suçlu bulunduğu suçu işlemeye tahrik etme etkisine sahipse ve yerel mahkemeler, tahrik iddialarını uygun şekilde ele almamışsa Sözleşme'nin 6. maddesinin gerektirdiği adaletten mahrum olacaktır (*Matanović v. Hırvatistan*, §§ 131-135; *Ramanauskas v. Litvanya (no. 2)*, § 62; *Virgil Dan Vasile v. Romanya*, §§ 47-50; *Akbay ve Diğerleri v. Almanya*, §§ 111-124).

7. Doğrudan doğruyalık ilkesi

251. Mahkeme, adil cezai işlemlerin önemli bir unsurunun, davanın nihayetinde karar veren hâkim huzurunda tanıkla karşı karşıya gelme olasılığı olduğunu ileri sürmüştür. Böyle bir ilke, mahkemenin tanığın davranış ve güvenilirliği ile ilgili gözlemlerinin sanık için önemli sonuçları olabileceği cezai işlemlerde önemli bir güvencedir. Bu nedenle, normal olarak, önemli bir tanığın duruşmasından sonra duruşma mahkemesinin yapısındaki değişiklik, bu tanığın yeniden dinlenmesine yol açmalıdır (*P.K. v. Finlandiya* (k.k.)).

252. Bununla birlikte, doğrudan doğruyalık ilkesi, bir dava sürecinde mahkemenin yapısındaki herhangi bir değişikliğin yasaklanması olarak kabul edilemez. Bir hakimin davaya devamlı katılımını imkansız kılan idari veya usule ilişkin çok açık faktörler ortaya çıkabilir. Mahkeme, davayı dinlemeye devam eden hakimlerin delilleri ve tartışmaları doğru şekilde anlamalarını sağlamak için örneğin, ilgili tanığın güvenilirliğinin söz konusu olmadığı durumlarda transkriptleri hazırlayarak veya yeni oluşturulan mahkeme önünde ilgili savların veya önemli tanıkların yeniden dinlenmesini sağlayarak önlemlerin alınabileceğini belirtmiştir (*Cutean v. Romanya*, § 61).

253. *P.K. v. Finlandiya* kararında Mahkeme, doğrudanlık ilkesine uyumsuzluğun kendi içinde adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine yol açabileceğini düşünmemiştir. Mahkeme, mahkeme başkanının değişmiş olmasına rağmen, üç layık yargıcın yargılamalar boyunca aynı kaldığı gerçeğini dikkate almıştır. Ayrıca, söz konusu tanığın güvenilirliğine hiçbir aşamada itiraz edilmediğine ve dosyada güvenilirliğine ilişkin şüpheleri haklı çıkaracak herhangi bir belirti bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Bu şartlar altında, mahkemenin yeni başkanının tanığın dinlendiği oturumun tutanaklarını elinde bulundurması, yargılama işleminin doğrudan doğruya yapılmamasını telafi etmiştir. Mahkeme ayrıca, başvuranın mahkumiyetinin yalnızca söz konusu tanığın kanıtlarına dayanmadığını ve başkanın davanın sonucunu veya diğer uygunsuz sebepleri etkilemek amacıyla değiştiğini gösteren hiçbir şeyin olmadığını belirtmiştir. *Graviano v. İtalya* (§§ 39-40) ve *Škaro v. Hırvatistan* (§§ 22-31) kararlarında, benzer düşünceler Mahkemeyi 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine ikna etmiştir.

254. Aksine, *Cutean v. Romanya* (§§ 60-73) Mahkeme, ilk paneldeki yargıçların hiçbirinin başvuranı ve birinci yargı düzeyindeki tanıkların davayı incelemeye devam etmesini beklememesi durumunda, 6. Maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ayrıca, başvuranın ve tanıkların ifadelerinin, yargıç tarafından doğrudan dinlenmeden verilen mahkumiyetle ilgili kanıt oluşturduğuna dikkat çekti. Bu şartlar altında, AİHM, ifade transkriptlerinin mevcudiyetinin, işlemlerde doğrudanlığın eksikliğini telafi edemeyeceğine karar vermiştir (aynı şekilde, *Beraru v. Romanya*, § 66).

255. *Cerovšek ve Božičnik v. Slovenya* (§§ 37-48) kararında Mahkeme, 6. maddeye aykırı olduğuna karar vermiştir; çünkü başvuranlara yönelik mahkeme kararlarının, mahkumiyetlerinin ve bunun gerekçelerinin, kendilerine açıklayan tek yargıç tarafından değil, duruşmaya katılmayan diğer hakimler tarafından verilmiş olduğu tespit edilmiştir (ayrıca bkz. *Svanidze v. Gürcistan*, §§ 34-38, duruşma hakiminin, delil incelemesine katılmayan bir yedek yargıç tarafından değiştirilmesine ilişkin).

256. Benzer şekilde, *Iancu v. Romanya*,* §§ 52-60 kararında, In Iancu v. Romanya case, Mahkeme, dolaysızlık ilkesinin ilgiliği sorusunu açık bırakmakla birlikte, kararın incelemeye katılan ancak daha sonra karar verilmeden emekli olan yargıç adına mahkeme başkanı tarafından imzalanması konusunu bu ilke kapsamında incelemiştir. Mahkeme, özellikle aşağıdaki unsurlara vurgu yapan Sözleşmenin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir: karar, davayı inceleyen ve delillerin doğrudan analizini yapan adli oluşum tarafından kabul edilmiştir; karar, iç hukuka uygun olarak, duruşmalara ve müzakerelere katılan ve mahkeme adına mahkumiyet gerekçelerini ortaya koyan bir yargıç yardımcısı tarafından kaleme alındı; emekli olan yargıç, objektif olarak kararı imzalayamıyordu; tüm üyeler tarafından bir kararın imzalanması, tüm Avrupa Konseyi üye Devletlerinde ortak bir standart değildi; ulusal mevzuat, mahkeme başkanı tarafından imzalanmasının kabul edilebilirliğini yalnızca davaya bakan yargıcın kararı imzalayamadığı davalarla sınırlandırmıştır; ve mahkeme başkanı kararı kendi adına değil emekli hakim adına imzaladı.

257. Doğrudanlık ilkesi ile ilgili bir konu da, temyiz mahkemesinin, tanıkların duruşması da dahil olmak üzere delillerin incelemesi yapılmaksızın başvuranı beraat ettiren bir alt mahkeme kararını bozduğu vakit ortaya çıkabilmesidir (*Hanu v. Romanya*, § 40; v. Moldova Cumhuriyeti § 43). Benzer şekilde, davanın farklı bir yargıç huzurunda yeniden görülmesi için gönderildiği mahkemenin oluşumunda bir değişiklik olması durumunda, doğrudan doğrualık ilkesi geçerlidir. Ayrıca, böyle bir durumda, kovuşturma için tanıkları sorgulama hakkına ilişkin Mahkeme içtihadının ilkeleri önemlidir (*Famulyak v. Ukrayna* (k.k.), §§ 36-38; *Chernika v. Ukrayna*, §§ 40-46 ve 54).⁷

8. Hukuki kesinlik ve farklı içtihatlar

258. Yasal kesinlik ilkesi, yerel makamların nihai bir adli kararın bağlayıcı niteliğine saygı göstermesini gerektirmektedir. Ceza yargılamasının tekrarlanmasına karşı korunma, 6. madde uyarınca ceza yargılamasında adil bir duruşma yapılmasının genel güvencesiyle ilgili özel güvencelerden biridir (*Bratyakin v. Rusya* (k.k.)).

259. Ancak, yasal kesinlik gereklilikleri mutlak değildir. Ceza davalarında, örneğin, Devletin yeni gerçeklerin ortaya çıkması nedeniyle ortaya çıkan veya davanın sonucunu etkileyebilecek önceki davalarda temel bir kusurun tespit edildiği bir vakayı tekrar açmasına izin veren 7 No'lu Protokolünün 4/2. Maddesi ışığında değerlendirilmesi gerekir. Bununla birlikte, 7 nolu Protokolün 4. Maddesine uyum, 6. Maddede adil bir denemenin gerekliliklerine uyumu sağlamak için tek başına yeterli değildir (*Nikitin v. Rusya*, § 56).

260. Davanın bazı özel koşulları, nihai kararın yeniden açılma prosedürünün kullanılma şeklinin adil yargılanmanın özünü bozduğunu ortaya çıkarabilir. Özellikle, AİHM, belirli bir durumda, böyle bir prosedürü uygulamaya koyma ve yürütme yetkisinin, yetkililer tarafından, bireyin menfaatleri ile ceza adalet sisteminin etkinliğini sağlama ihtiyacı bakımından değerlendirmelidir (*ibid.*, § 57).

261. Yasal kesinlik ilkesi ayrıca, yasal durumlarda belirli bir istikrarı garanti eder ve kamuoyunun mahkemelere güvenine katkıda bulunur. Öte yandan, çelişkili mahkeme kararlarının sürekliliği, yargı sistemine kamu güvenini azaltabilecek bir yasal belirsizlik hali yaratabilirken, bu güven açıkça bir devletin hukukun üstünlüğüne dayanan temel bileşenlerinden biridir. Bununla birlikte, yasal kesinlik gereklilikleri ve halkın meşru güveninin korunması gereklilikleri içtihatların tutarlılığı için kazanılmış bir hak vermemektedir ve içtihatların geliştirilmesi, başlı başına bir adalet yönetiminin aksine dinamik ve evrimsel bir yaklaşımın sürdürülememesi, reform veya iyileştirmeyi engelleme riski taşımaktadır (*Borg v. Malta*, § 107).

262. Yerel mahkemelerin çelişen kararlarının, Madde 6 / 1'de belirtilen adil yargılama gerekliliğini ihlal edip etmediğinin değerlendirilmesinde Mahkeme, ilk olarak bir yüksek mahkemenin içtihadında “derin ve uzun süredir devam eden farklılıkların” bulunup bulunmadığını, iç hukukun bu tutarsızlıkları gidermek için araçlar sağlayıp sağlamadığını, bu tür araçların uygulanıp uygulanmadığını ve uygunsu ne yapıldığını tespit etmekten ibaret olan hukuk davalarında (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin v. Türkiye* [BD], § 53), geliştirilen testi uygular (*Borg v. Malta*, § 108).

263. Son olarak, devam etmekte olan ceza yargılamalarına yasama müdahalesi durumunda da hukuki kesinlik sorunu ortaya çıkabilir. *Chim ve Przywieczerki v. Polonya*, §§ 199-207 kararında Mahkeme, Sözleşme'nin 7. maddesi kapsamındaki içtihatlarına dayanarak, zamanaşımı sürelerini uzatan mevzuat değişiklikleriyle ilgili olarak 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine karar verdi.

9. Olumsuz propaganda

264. Mahkeme, kötücül bir basın kampanyasının kamuoyunu ve dolayısıyla da jüri üyelerini suçlayarak suçlananın suçluluğunu belirlemek için çağrılanların adilliyini olumsuz yönde etkileyebileceğine karar vermiştir (*Akay v. Türkiye* (k.k.); *Craxi v. İtalya (no. 1)*, § 98; *Beggs v. Birleşik Krallık* (k.k.), § 123). Böylelikle, kötücül bir basın kampanyası, 6 § 1. madde uyarınca mahkemenin tarafsızlığına ve 6. Maddenin 2. maddesinde belirtilen masumiyet karinesinin etkisine sahip olma riski taşımaktadır (*Ninn-Hansen v. Denmark* (k.k.); *Anguelov v. Bulgaristan* (k.k.)).⁹

265. Aynı zamanda mevcut olayların basında yer alması, Sözleşme'nin 10. maddesi ile güvence verilen ifade özgürlüğü pratiğidir (*Bédat v. İsviçre* [BD], § 51). Bir yargılanmayı çevreleyen kötücül bir basın kampanyası varsa, belirleyici olan şüphelinin

mahkemeden istenen önyargısızlığa ilişkin öznel kaygıları değil, ancak anlaşılabilir bir durum olsa da, davanın belirli koşullarında, korkularını nesnel olarak gerekçelendirebilmesidir (*Wloch v. Polonya* (k.k.); *Daktaras v. Litvanya* (k.k.); *Priebke v. İtalya* (k.k.); *Butkevičius v. Litvanya* (k.k.); *G.C.P. v. Romanya*, § 46; *Mustafa (Abu Hamza) v. Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 37-40).

266. Mahkeme'nin böyle bir kampanyanın duruşmanın adilliği üzerindeki etkisine ilişkin değerlendirmesine dair içtihatla tespit edilen faktörlerden bazıları şunlardır: Basın kampanyası ile yargılamanın başlaması arasında geçen süre ve özellikle yargıtayın kompozisyonunun belirlenmesi: söz konusu yayınların makamlara atfedilip atfedilmediği veya onların bilgilendirilip bilgilendirilmediği; ve yayınların yargıçları veya jüriyi etkileyip etkilemediği ve bu nedenle yargılamanın sonucunu önyargılı bırakıp bırakmadığı (*Beggs v. Birleşik Krallık* (k.k.), § 124; *Abdulla Ali v. Birleşik Krallık* §§ 87-91; *Paulikas v. Litvanya*, § 59).

267. Ayrıca, jüri tarafından bir duruşma bağlamında, jüriye verilen talimatların içeriği de ilgili bir husustur (*Beggs v. Birleşik Krallık* (k.k.), § 124). Tamamen uzmanlaşmış hakimlerden oluşan ulusal mahkemeler, genel olarak, jüri üyelerinin aksine, dışarıdan gelen herhangi bir etkiye karşı durmalarını sağlayacak uygun deneyim ve eğitime sahiptir (*Craxi v. İtalya (no. 1)*, § 104; *Mircea v. Romanya*, § 75).

10. Savunma pazarlığı

268. Mahkeme, bir suçlunun daha az veya indirimli ceza almasının Avrupa ceza adalet sistemlerinin ortak bir özelliği olarak kabul edilebileceğini veya yargılama öncesinde nolo contendere savunma (ç.n.- sanığın suçunu itiraf etmemesine karşın ileri sürülen iddiaları kabul etmesi) ya da soruşturma otoritesi ile işbirliği sağlanabileceğini belirtmiştir (*Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan*, § 90). Bu nedenle, pazarlık sürecinde uygunsuz bir şey olamaz (*ibid.*), veya bireyin davayla ilgili duruşma öncesi kararı kabul etmesi, mahkemede görünmesi gerektiği gerçeği nedeniyle uygunsuz bir şey olamaz (*Deweer v. Belçika*, § 51). Mahkemeye göre, iddia pazarlığı, ceza davalarının hızlı şekilde karara bağlanması ve mahkemelerin, savcılarının ve avukatlarının iş yükünün hafifletilmesinin önemli yararlarının yanı sıra, doğru şekilde uygulanırsa yolsuzluk ve organize suçla mücadelede ve uygulanan cezaların sayısının azaltılması ile sonuç olarak mahpusların sayısının azaltılmasında başarılı bir araç olabilir (*Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan*, § 90).

269. Mahkeme ayrıca, itirazda bulunma pazarlığının etkisinin, sanık aleyhindeki cezai bir suçlamanın, esasen bir dizi usuli haktan feragat etmek anlamına gelen, kısaltılmış bir adli inceleme ile tespit edildiğini belirtmiştir (*Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya*, § 100). Bu kendi başına bir sorun olamaz, çünkü 6. Maddenin ne lafzı ne de ruhu bir kişinin bu güvencelerden özgür iradesi ile feragat etmesini engellemez. Bu nedenle, feragatin geçerliliği ile ilgili ilkelere benzetilerek, AİHM, itiraz pazarlığını kabul etme kararının, aşağıdaki şartlara eşlik etmesi gerektiğini tespit etmiştir: (a) pazarlık, başvuru sahibi tarafından olayın gerçekleri ve yasal sonuçların tam anlamıyla ve gerçekten gönüllü bir şekilde farkında olarak kabul edilmek zorundadır; ve (b) pazarlığın içeriği ve taraflar arasında adalete ne şekilde ulaşıldığının yeterli adli incelemeye tabi tutulması zorunludur (*Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan*, §§ 91-92).

270. İnsan ticareti mağdurlarının uyuşturucuya bağlı suçlardan (ticaretleriyle bağlantılı olarak işlenen) kovuşturulduğu ve söz konusu suçlamaları kabul ettikleri bir insan ticaretini konu alan *V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık*,* §§ 195-200, kararında Mahkeme, yetkili makamlar tarafından başvuranların ticaretinin yapıp yapılmadığına ve eğer öyleyse, bu gerçeğin cezai sorumlulukları üzerinde herhangi bir etkisi olup olmayacağına dair herhangi bir değerlendirme yapılmaması nedeniyle, bu savunmaların “olguların tam olarak bilincinde olarak” yapılmadığına karar vermiştir. Ayrıca, bu gibi durumlarda, başvuranların herhangi bir haktan feragat etmesi, insan ticaretiyle

mücadele ve mağdurlarını korumaya yönelik önemli kamu yararına aykırı olacaktır. Bu nedenle Mahkeme, başvuranların suçlarını kabul etmelerinin Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki haklarından feragat anlamına geldiğini kabul etmemiştir.

B. Aleni duruşma

AİHS, Madde 6 § 1

“1. Herkes davasının, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, ... bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ... görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Aleni duruşma (6-1): Sözlü duruşma (6-1); Basına kapatma (6-1); Dinleyicilere kapatma (6-1)

Demokratik bir toplumda gerekli olma (6-1): Ahlakın korunması (6-1); Kamu düzeninin korunması (6-1); Ulusal güvenlik (6-1); Çocukların korunması (6-1); Tarafların özel yaşamının korunması (6-1); Kaçınılmaz derecede olma (6-1); Adaletin gereği gibi yerine getirilmemesi (6-1)

Aleni karar (6-1)

1. Aleniyet ilkesi

271. Yargılamanın aleni niteliği, yargılamanın kamunun denetimine açık olmadan gizli bir şekilde yürütülmesine karşı davacıları korumaktadır; ayrıca mahkemelere duyulan güvenin sürdürülebilmesinin araçlarından biridir. Aleniyet, yargılama sürecini görünür kılarak demokratik bir toplumun en temel ilkelerinden biri olan adil yargılanma güvencesinin, yani 6. maddenin 1. fıkrasının amacının gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır ([Riepan v. Avusturya](#), § 27; [Krestovskiy v. Rusya](#), § 24; [Sutter v. İsviçre](#), § 26).

272. Yargılamaların aleni olması ilkesi iki hususu zorunlu kılmaktadır: duruşmaların aleni olarak gerçekleştirilmesi ve kararların aleni olarak verilmesi ([ibid](#), § 27; [Tierce ve diğerleri v. San Marino](#), § 93).

2. Sözlü duruşma ve duruşmada hazır bulunma hakkı

a. Sözlü duruşma hakkı

273. 6. maddenin 1. fıkrasındaki “alenî duruşma” hakkının, “sözlü duruşma” hakkına da işaret ettiğini kabul etmek gerekir ([Döry v. İsveç](#), § 37).

274. Yine de duruşma yapma yükümlülüğü, 6. maddenin cezai boyutunu ilgilendiren tüm davalar için mutlak bir hak değildir. “Suç isnadı” kavramının, geleneksel ceza hukuku dışındaki davaları (idari cezalar, gümrük hukuku, ek vergi gibi) kapsayacak şekilde geniş yorumlanması karşısında, değişen ağırlıklarda “suç isnatlarıyla” karşılaşmaktadır. Adil bir yargılamanın gerektirdikleri, ceza hukukunun çekirdek kısmı için tavize yer bırakmazken, 6. maddenin cezai güvencelerinin bu kısımda yer alsa da o kadar ağır olmayan diğer durumlar için titizlikle uygulanmasına gerek yoktur ([Jussila v. Finlandiya](#) [BD], §§ 41-43).

275. Yine de sözlü duruşmanın reddi ancak istisnai durumlarda haklı kılınabilir ([Grande Stevens ve diğerleri v. İtalya](#), §§ 121-122). Sözlü duruşmadan vazgeçilmesini haklı kılacak koşulların doğası, temelde yetkili mahkeme tarafından ele alınacak konuların niteliği tarafından belirlenir – özellikle, bu konuların olgulara ya da hukuka dair, dava dosyasına dayanılarak gereğince çözümlenemeyecek sorunlar yaratıp yaratmadığı önemlidir. Delillerin sözlü olarak ortaya konmasını ya da tanıkların çapraz sorgulanmasını gerektirecek biçimde bir güvenilirlik sorununun veya karşı çıkılmış olguların var olmaması hallerinde; sanığa savunmasını yazılı olarak ortaya koyma ve aleyhindeki delilleri çürütme imkânı tanındığı takdirde sözlü duruşma yapılması zorunlu olmayabilir. Bu bağlamda, ulusal mercilerin verimlilik ve usul ekonomisi ilkelerini gözetmesi meşrudur ([Jussila v. Finlandiya](#) [BD] §§ 41-43 ve 47-48, ek vergi usulleriyle ilgili olarak; [Suhadolc v. Slovenya](#) (kar.), trafik cezası için bir basit yargılamayla ilgili olarak; [Sancaklı v. Türkiye](#), § 45, bir otel sahibine, otel binasını fuhuş amacıyla kullandığı için kesilen idari ceza ile ilgili olarak). Ancak, atılı suçun bir kamu görevlisi tarafından görüldüğü hallerde, kamu görevlisinin tespitlerinin güvenilirliğini sınavacağı ve böylelikle sanığın menfaatlerini koruyacağı için sözlü duruşma gerekli olabilir ([Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenya](#), § 54).

276. Ayrıca bazı durumlarda, normalde sözlü duruşma olmaksızın karara bağlanabilecek şekilde teknik konularla ilgili olan davalarda bile davanın detayları, adil yargılamanın bir gereği olarak sözlü duruşma yapılmasını gerektirebilir ([Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. v. Türkiye](#), § 37).

277. Her halükarda, bir davada sözlü duruşma yapmaktan vazgeçtiğinde, yerel mahkemeler bu karara ilişkin yeterli bir gerekçe sunmalıdırlar ([Mtchedlishvili v. Gürcistan](#),* § 39, adil yargılanmanın bir gereği olarak, ilgili kişiler tarafından sunulan delillerin doğrudan değerlendirilmesini gerektiren bazı sorular olmasına karşın kanun yolunda sözlü duruşma yapılmamış olması hakkında).

b. Duruşmada hazır bulunma

278. Sözlü ve aleni duruşma ilkesi, bir suçla itham edilen bir kişinin ilk derece mahkemesinde duruşmaya katılmasının gerekli olduğu ceza hukuku bağlamında özellikle önemlidir. ([Jussila v. Finlandiya](#) [BD], § 40; [Tierce ve Diğerleri v. San Marino](#), § 94; [Igor Pascari v. Moldova Cumhuriyeti](#), § 27, başvurunun bir trafik kazasından dolayı suçlu bulunduğu dava sürecinin dışında bırakılması hakkında).

279. İlgili kişinin, huzurda hazır bulunmadan 6/3. maddenin (c), (d) ve (e) bentlerindeki “kendisini bizzat savunmak”, “tanıkları sorguya çekmek veya çektirmek” ve “mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak” şeklindeki özel haklarını nasıl kullanacağını görmek zordur. Bu nedenle bir ceza davasında sanığın mahkeme salonunda hazır bulunmasını sağlama yükümlülüğü 6. Maddenin temel gereklerinden biri olarak belirmektedir ([Hermi v. İtalya](#) [BD], §§ 58-59; [Sejdovic v. İtalya](#) [BD], §§ 81 ve 84; [Arps v. Hırvatistan](#), § 28).

280. Ayrıca, duruşmada hazır bulunma hakkı sanığa, savunmasının yerindeliliğini değerlendirme ve bu savunmayı tanıkların ve mağdurların ifadeleriyle karşılaştırma imkânı sağlar ([Medenica v. İsviçre](#), § 54). Yerel mahkemeler, sanığı duruşmaya davet ederek duruşmada hazır bulunmasını sağlamak için gerekli özeni göstermek ([Colozza v. İtalya](#), § 32; [M.T.B. v. Türkiye](#), §§ 49-53) ve haksız yere duruşma dışında bırakılmasını önlemek için gerekli tedbirleri almak zorundadırlar ([Medenica v. İsviçre](#), § 54).

281. 6 § 1. Madde, dava dokümanlarının sanığa taahhütlü mektup gibi özel bir şekilde ulaştırılması hakkını içerecek şekilde yorumlanamazsa da adaletin gereği gibi yerine getirilmesi için başvurunun sadece duruşmanın yeri, zamanı ve tarihi hakkında bilgilendirilmesi yeterli

olmayıp savunmasını hazırlamak için yeterli zamana sahip olması ve bu şekilde duruşmaya katılması sağlanmalıdır ([Vyacheslav Korchagin v. Rusya](#), § 65).

282. İlgili kişi duruşmada hazır bulunma hakkından feragat ettiyse, duruşma yokluğunda yapılabilir. Böyle bir feragat açık bir beyan ya da sanığın davayı savsaklaması biçimindeki bir eylemi olabilir ([Lena Atanasova v. Bulgaristan](#), § 52; bkz, [Chong Coronado v. Andora](#), §§ 42-45). Ancak Madde 6 kapsamındaki güvencelerden feragatler, Mahkeme'nin içtihatlarında ortaya koyduğu "bilerek ve isteyerek" yapılmış olma şartını sağlamalıdır ([Sejdovic v. İtalya](#) [BD], §§ 86-87).

283. Bununla bağlantılı olarak Mahkeme, suç isnadında bulunulan kişiye şahsen bildirimde bulunulmamış olması halinde, yeterli olgusal temele dayandırılmamış bir varsayım olarak kalan "firari" statüsünden dolayı sanığın duruşmada hazır bulunma ve kendisini savunma hakkından feragat ettiğinin çıkarılamayacağını ortaya koymuştur. Dahası, kendisine suç isnat edilen kimse, yargılamayı savsaklamadığını ya da yokluğunun bir mücbir sebepten kaynaklandığını ispat yükü altında bırakılmamalıdır. Aynı zamanda ulusal makamlar, sanığın yokluğu için iyi bir sebep gösterip göstermediğini ya da dava dosyasında, sanığın elinde olmayan nedenlerle duruşmayı katılmadığının bir emaresi olup olmadığını değerlendirebilirler (*ibid.*, § 87).

284. Mahkeme ayrıca, gıyaben duruşma yapmanın imkansızlığının ceza yargılamasını felce uğratabileceğini, böylelikle örneğin, delillerin kaybolmasına, dava zamanaşımının dolmasına ya da davanın düşmesine neden olabileceğini belirtmektedir ([Colozza v. İtalya](#), § 29). Dolayısıyla sanığın yokluğunda duruşma yapmak kendiliğinden Madde 6'ya aykırı değildir. Ancak iç hukukun, "kendisine suç isnat edilen" bir kimsenin, yani başvurucunun yokluğunda duruşma yapılmasına izin verdiği hallerde, bu kimse, dava sürecinden haberdar olduğu zaman sorgusunu yapan mahkemeden, suçlamanın esasına dair güncel bir bilgilendirme alabilmelidir ([Sanader v. Hırvatistan](#), §§ 77-78).

285. Sanığın yokluğunda yapılan yargılamanın kendiliğinden Madde 6'ya aykırı olmamasına rağmen, gıyaben mahkum edilen kimse yargılamanın devamında sorgusunu yapan mahkeme tarafından suçlamanın esası hakkında, hukuka ve olgulara dair bilgilendirilmediyse, hakkın yerine getirilmesinden kaçınma durumu oluşacaktır, meğerki mahkemede hazır bulunma ve kendini savunma hakkından feragat ettiği ya da yargılamadan kaçma niyetinde olduğu ortaya konulmamış olsun ([Sejdovic v. İtalya](#) [BD]). Bunun nedeni, sanığın mahkeme salonunda hazır bulunmasını – ilk yargılama ya da yeniden yargılama sırasında – sağlama hakkının güvenceye alınması yükümlülüğünün, Madde 6'nın mühim gereklerinden biri olmasıdır ([Stoichkov v. Bulgaristan](#), § 56).

286. [Sanader v. Hırvatistan](#) (§§ 87-88) davasında Mahkeme, yargılamadan ve kendisine yöneltilen suçtan haberdar olmayan veya yargılamadan kaçmaya çalışan ya da açık bir şekilde mahkemede hazır bulunma hakkından feragat eden ve bu nedenle yokluklarında yargılama yapılan kişilerin yeniden yargılama talep edebilmeleri için yerel yetkililere başvurup bir yerleşim yeri adresi bildirmeleri şartını ölçüsüz bulmuştur. Bu durum özellikle, sanık bir kez yerel makamların yargı yetkisi altına girdiğinde, gıyabında verilen mahkûmiyet kararı nedeniyle özgürlüğünden mahrum bırakılacak olması nedeniyle böyledir. Bu bağlamda Mahkeme, sanığın, 6. maddedeki koşullara uygun bir yeniden yargılama isteme hakkını güvenceye alabilmek için teslim olmak zorunda bırakılmasının söz konusu olamayacağını vurgulamıştır. Ancak Mahkeme bu durumun, yeniden yargılamada başvurucunun mahkemede hazır bulunmasının sağlanması için tutuklama ya da başka tedbirlerin uygulanmasını engellemeyeceğini belirtmiştir. Eğer uygulanabilirse bu tedbirlerin, başvurucunun sözü edilen suçu işlediğine dair inandırıcı şüphenin bulunması ve tutulması için "ilgili ve yeterli" sebeplerin bulunması şeklindeki bir hukuki dayanağa sahip olması gerekir (bkz, by karşıt olarak, [Chong Coronado v. Andora](#), §§ 38-40, yeniden yargılama bağlamında tutukluluğun zorunlu olmadığı duruma ilişkin).

287. Son olarak, duruşmada hazır bulundurma yükümlülüğüne ilişkin bir meseleyle, sanığın uygun

olmayan davranışları nedeniyle yargılamaya katılmaktan menedilmesi halinde karşılaşırlar (*Idalov v. Rusya* [BD], § 175; *Marguš v. Hırvatistan* [BD], § 90; *Ananyev v. Rusya*, § 43).

288. Bu bağlamda Mahkeme, adaletin gereği gibi yerine getirilmesi için saygınlık, düzen ve nezaketin yargılama sürecinin ayırt edici özellikleri olarak gözlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Sanığın basit davranış kurallarını açıkça görmezden gelmesine hoşgörü gösterilemez, gösterilmemelidir de. Ancak başvurucunun davranışları, onun uzaklaştırılmasını ve yargılamanın yokluğunda devam ettirilmesini meşru kılacak nitelikte olduğunda, başvurucunun, süregelen tutumunun sonuçlarını, mahkeme salonundan uzaklaştırma kararının verilmesinden önce makul bir şekilde öngörebilecek durumda olduğunu ortaya koyma yükümlülüğü mahkeme başkanındadır (*Idalov v. Rusya* [BD], §§ 176-177). Dahası, başvurucunun yokluğunda, müdafinin savunmanın haklarını temsil edebilecek durumda olup olmadığı (*Marguš v. Hırvatistan* [BD]), § 90) ve kanun yollarında bu husustan bahsedilip gerekirse telafi edilip edilmediği göz önünde bulundurulması gereken noktalardır (*Idalov v. Rusya* [BD], § 179).

c. Kanun yolu duruşmalarında hazır bulunma

289. Duruşmaların aleni yapılması ilkesi, sanığın bir üst mahkemeye şahsen delil sunma hakkını gerektirir. Bu bakımdan aleniyet ilkesi, sanığın savunma haklarını garanti altına alma amacı güder (*Tierce ve diğerleri v. San Marino*, § 95). Bu nedenle bir sanık üst mahkemedeki duruşmada hazır bulunmamasını haklılaştırmak için bir neden sunduğunda yerel mahkemeler bu nedeni incelemeli ve kararlarında buna dair yeterli gerekçe sunmalıdırlar (*Henri Rivière ve Diğerleri v. Fransa*, § 33).

290. Ancak sanığın üst derece mahkemelerindeki duruşmalara kişisel olarak katılımı, ilk derece mahkemesi duruşmalarında olduğu kadar büyük bir önem taşımaz. Madde 6'nın üst derece mahkemelerindeki aşamalarda uygulanma biçimi, ilgili davanın özelliklerine bağlıdır ve yerel hukuk düzeni içinde yargılamanın bütünü ve bunun içinde üst derece mahkemesinin rolü göz önünde bulundurulmalıdır (*Hermi v. İtalya* [BD], § 60).

291. Kanun yolunun açık olup olmadığına ilişkin incelemenin yapıldığı yargılama ve maddi olguların değil de yalnızca hukuka ilişkin meselelerin görüşüldüğü kanun yolu incelemeleri, aleni bir duruşmanın ilk derece mahkemesince yapılması kaydıyla, başvurucuya üst derece mahkemesinde şahsen dinlenme imkanı tanınmamış olsa bile Madde 6'nın gereklerini yerine getirmiş olabilir (*Monnell ve Morris v. Birleşik Krallık*, § 58, kanun yolunun açık olup olmadığı incelemesinin yapıldığı sürece ilişkin; *Sutter v. İsviçre*, § 30, temyiz mahkemesine ilişkin).

292. Üst derece mahkemesinin hem hukuka hem de maddi olgulara ilişkin inceleme yapma yetkisinin bulunduğu hallerde dahi Madde 6 her zaman aleni duruşma hakkının, hele ki şahsen hazır bulunma hakkının tanınmasını gerektirmez (*Fejde v. İsveç*, § 31). Bu mesele hakkında karar verilmesi için ilgili davanın özellikleri ve üst derece mahkemesinde sanığın haklarının nasıl temsil edilip korunduğu, özellikle de üst derece mahkemesinin inceleyeceği konular bakımından göz önünde bulundurulmalıdır (*Seliwiak v. Polonya*, § 54; *Sibgatullin v. Rusya*, § 36).

293. Ancak bir üst derece mahkemesinin, önündeki davayla ilgili olarak hukuka ve olgulara ilişkin tam bir inceleme yaparak suçluluk ya da masumiyete ilişkin bir karar verdiği hallerde, sanık tarafından, suç olduğu iddia edilen eylemin gerçekleşmediğine yönelik olarak şahsen sunulacak delilleri doğrudan incelemeksizin karar verilmesi mümkün değildir (*Dondarini v. San Marino*, § 27; *Popovici v. Moldova*, § 68; *Lacadena Calero v. İspanya*, § 38). Başvurucunun cezasının arttırılmasının istendiği davalarda bu kural özellikle geçerlidir (*Zahirović v. Hırvatistan*, § 57; *Hokkeling v. Hollanda*, § 58). Bu bağlamda, yargılamada gündeme gelen konuların başvurucunun şahsen hazır bulunmasını gerektirdiği durumlarda, bu yönde özel talebi olmasa dahi duruşmaya davet edilmesi gerekebilir (*Mirčetić v. Hırvatistan*, § 24).

294. Kural olarak bir üst derece mahkemesi, ilk derece mahkemesinin beraat hükmünü bozduğunda, mahkeme tarafından, başvurunun dinlenme hakkını güvence altına alacak pozitif önlemler alınmalıdır (*Botten v. Norveç*, § 53; *Dănilă v. Romanya*, § 41; *Gómez Olmeda v. İspanya*, § 32). Alternatif olarak, üst derece mahkemesi kendisini alt mahkemenin beraat kararını bozmak ve davayı yeniden yargılama için geri göndermekle sınırlamalıdır (*Júlíus Þór Sigurþórsson v. İzlanda*, § 38). Bu bağlamda, başvurunun mahkûmiyeti için dayanılan delillerin daha sıkı bir şekilde incelenmesinin gerekli olması da sanığın duruşmada hazır bulunmasıyla doğrudan bağlantılıdır (*Ibid.*, § 42; aksi durum için, *Marilena-Carmen Popa v. Romanya*, §§ 45-47, ve *Zirnîte v. Letonya*, § 54, Başvurunun beraat kararının geri alınmasının, tanık delillerinin güvenilirliğinin yeniden değerlendirilmesine dayanmadığı durumlar hakkında). Bu aynı zamanda gerektiğinde tanıkların sorgulanmasıyla da ilgili olabilir (*Dan v. Moldova Cumhuriyeti (No. 2)**).

295. Ancak bir sanık, üst derece mahkemelerindeki yargılamalara katılma ya da burada dinlenme hakkından açıkça veya davranışlarından anlaşıldığı üzere feragat edebilir (*Kashlev v. Estonya*, §§ 45-46; *Hernández Royo v. İspanya*, § 39; *Bivolaru v. Romanya (no. 2)*, §§ 138-146). Her davada ilgili mahkemenin, kendisinden makul çerçevede beklenecek ölçülerde, başvurunun yargılamaya katılmasının güvence altına alınıp alınmadığının ortaya konması önemlidir. Bu bağlamda görüntülü bağlantı yoluyla sorgulama, yargılamaya etkili katılımı güvence altına alan bir önlem olabilir (*ibid.*, §§ 138-139, 144-145).

296. Mahkemenin bu konudaki içtihatları iki durum arasında bir ayrım yapmaktadır: bir yanda, beraat kararının dayandırıldığı sözlü delilleri dinlemeden bu beraat kararını bozan bir temyiz mahkemesi, sadece olguları ve uygulanan hukuku inceleme yetkisine sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda maddi vakıaların yani esasın yeni bir değerlendirmesine geçebilir; diğer yandan, temyiz mahkemesi, maddi vakıalarla ilgili olarak değerlendirme yapma yetkisine sahip olsa bile, sadece yasanın yorumlanması ve/veya ilgili yasanın yerleşik olgulara uygulanması konusunda alt mahkeme ile anlaşmazlığa düşmüş olabilir. Örneğin, *Igual Coll v. İspanya*, § 36 davasında Mahkeme, temyiz mahkemesinin, ilk derece mahkemesinde halihazırda tespit edilmiş olaylara basitçe farklı bir hukuki yorum getirmediğini veya kanunun başka bir uygulamasını yapmadığını, buna karşın tamamen yasal mülahazaların ötesinde olayların yeni bir değerlendirmesini yaptığını tespit etmiştir (ayrıca bkz: *Spînu v. Romanya*, §§ 55-59; *Andreescu v. Romanya*, §§ 65-70; *Almenara Alvarez v. İspanya*). Mahkeme, temyiz mahkemesinin kendisini olgusal bir sorun hakkında, yani bir tanığın güvenilirliği konusunda ifade ettiğine, böylece ilk derece mahkemesinde tespit edilen olguları değiştirdiğine ve başvurunun suçluluğunun tespit edilmesinde belirleyici olan olgular üzerinde yeni bir pozisyon aldığına karar vermiştir (ayrıca bkz. *García Hernández v. İspanya*, §§ 33-34).

297. Buna karşın, *Bazo González v. İspanya*, davasında Mahkeme, temyiz mahkemesinin başvuruçuyu mahkûm etmek için incelemeye çağrıldığı hususların ağırlıklı olarak hukuki nitelik taşıdığını tespit etmiş ve de bu nedenle Sözleşmenin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir. Temyiz kararında, delillerin yeni bir değerlendirmesini yapma yetkisinin temyiz mahkemesine ait olmadığı açıkça belirtilmiştir. Bu davada daha ziyade, alt mahkemenin yaptığından farklı bir hukuki yorum benimsemiştir (ayrıca bkz. *Lamatic v. Romanya*).

298. Ancak, Mahkeme tarafından Suuripää / Finlandiya, § 44 davasında açıklandığı gibi, olguların ve hukuki yorumun, ikisini birbirinden ayırmanın zor olduğu ölçüde iç içe geçebileceği de dikkate alınmalıdır.

3. Aleniyet ilkesinin istisnaları

299. Bir duruşma, insanlar istediklerinde saatini ve yerini öğrenebiliyorlarsa ve bu yer kolayca ulaşılabilirse aleniyet ilkesine uygun demektir (*Riepan v. Avusturya*, § 29).

300. Aleni duruşma yapma yükümlülüğünün birtakım istisnaları mevcuttur. Bu durum, “küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir” şeklinde bir ifade bulunduran Madde 6/1’in metninden de anlaşılmaktadır. Yargılama, olayın koşullarına göre kesinlikle kısmen veya tamamen kameraya alınmalıdır ([Welke and Białek v. Polonya](#), § 74; [Martinie v. Fransa](#) [BD], § 40).

301. Bu istisnalardan bir ya da daha fazlasının uygulanmasına imkân tanıyan bir zemin varsa yetkililer, zorunda olmasalar da böyle bir sınırlamanın gerekliliğine kanaat getirirlerse duruşmaların kamera önünde yapılmasına karar verebilirler ([Toeva v. Bulgaristan](#) (kar.)). Ayrıca Mahkeme, aleni duruşma hakkını yorumlarken, kapalılık için ileri sürülen gerekçe ne olursa olsun, bu tedbirin kesin olarak gerekli olmasına yönelik bir test uygulamaktadır (Yam v. Birleşik Krallık, § 54).

302. Ceza davalarında yüksek bir aleniyet beklentisi olsa da örneğin tanıkların güvenliğini veya mahremiyetini sağlamak ya da adaletin yerine getirilmesi amacıyla bilgi ve görüşlerin rahatça paylaşılmasına imkan tanınması için Madde 6 uyarınca yargılamanın açıklığının ve aleniyetinin kısıtlanması gerekebilir ([B. ve P. v. Birleşik Krallık](#), § 37 ayrıca bkz. [Frâncu v. Romania](#), 8’inci maddem perspektifinden).

303. Güvenlik problemleri ceza davalarının genel bir özelliği olsa da kamunun yargılama sürecinin dışında bırakılmasını tek başına haklı kılacak güvenlik endişeleri nadirdir ([Riepan v. Avusturya](#), § 34). Güvenlik tedbirleri amaca uygun olmalı ve zorunluluk ilkesiyle bağdaşmalıdır. Yargısal otoriteler mahkeme salonunda güvenliği sağlamak için tüm alternatifleri düşünmeli ve aynı amacı gerçekleştirebildiği takdirde daha sıkı bir tedbirden ziyade daha az sıkı olanı tercih etmelidirler ([Krestovskiy v. Rusya](#), § 29).

304. Kamu düzeni ve güvenlik problemleriyle ilgili endişeler, hükümlülerin cezaevi disiplin cezalarına ilişkin yargılamalarının halka kapalı olarak yapılmasını haklı kılabilir ([Campbell and Fell v. Birleşik Krallık](#), § 87).

305. Sıradan bir ceza davasının duruşmasının cezaevinde gerçekleştirilmesi doğrudan yargılamanın aleni olmadığı anlamına gelmez. Ancak duruşmanın normal bir mahkeme salonu dışında yapılmasından doğacak uygunsuzluklara karşı Devlet, halkın ve medyanın, duruşmanın yeri hakkında doğru bir şekilde bilgilendirilmesini ve bu yere etkili bir erişim sağlayabilmelerini güvence altına alacak telafi edici önlemleri almakla yükümlüdür ([Riepan v. Avusturya](#), §§ 28-29).

306. Dosyada gizli bilgilerin bulunması durumu tek başına, açıklık ve güvenlik endişeleri arasında denge kurmaksızın, duruşmanın halkın katılımına kapatılmasını gerektirmez. Ceza yargılamasını halka kapatmadan önce mahkemeler, hükümetin zorunlu bir çıkarının korunması için bunun gerekli olduğunu ortaya koyan spesifik gerekçeler ortaya koymak ve gizliliği, bu çıkarın korunmasına yetecek ölçülerde tutmak zorundadırlar ([Belashev v. Rusya](#), § 83; [Welke and Białek v. Polonya](#), § 77).

307. Mahkemenin bu tür davalardaki olağan yaklaşımı, gizli duruşma yapılması kararının gerekçelerini incelemek ve davanın olguları ışığında bu gerekçelerin haklı görünüp görünmediğini değerlendirmektir. Bununla birlikte, sıkı bir gereklilik testinin uygulanması, bir duruşmanın bir kısmının kayıt altına alınması için başvuru gerekçenin ulusal

güvenlikle ilgili olduğu durumlarda belirli zorluklara neden olabilir. Ulusal güvenlik endişelerinin hassas doğası, davanın kamuoyuna kapatılması nedenlerinin bizzat kendilerinin gizlilik düzenlemelerine tabi olabileceği ve bu bakımdan davalı Hükümetlerin buna ilişkin ayrıntıları Mahkemeye sunmak konusunda isteksiz olabileceği anlamına gelir. Bu tür hassasiyetler ilke olarak meşrudur ve Mahkeme, önündeki yargılamalar sırasında taraflarca ifşa edilen gizli bilgilerin korunması için gerekli adımları atmaya hazırdır. Ancak, gizliliğe dair bu tür güvenceler bile bazı durumlarda bilgilerin ifşa edilmesi halinde temel ulusal çıkarlara yönelik ciddi zarar riskini azaltmak için yetersiz olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Mahkeme'den, kamuoyunun ve basının yargılamayı takip edememesi durumunun katı gereklilik testini karşılayıp karşılamadığını, buna yönelik değerlendirmenin yerel düzeyde yapıldığı materyale erişimi olmadan değerlendirmesi talep edilebilir (Yam v. Birleşik Krallık, § 55).

308. Bu bağlamda Mahkeme, ulusal makamların ulusal güvenlik sorunlarının ortaya çıktığı yönündeki kararına itiraz etmek için yeterli donanıma sahip değildir. Bununla birlikte, ulusal güvenliğin tehlikede olduğu durumlarda bile, temel insan haklarını etkileyen tedbirler, kararın gerekçelerini gözden geçirmeye yetkili bağımsız bir organ önünde bir tür çelişmeli yargılamaya tabi tutulmalıdır. Mahkeme, insan haklarını sınırlandıran kararların dayandığı ulusal güvenlik materyalini göremediği durumlarda, ilgili kişinin çıkarlarını korumak için yeterli güvenceleri içerdiğinden emin olmak için ulusal karar alma sürecini inceleyecektir. Ayrıca, ceza yargılamasının kapalı yapılması kararının 6. madde kapsamında aleni duruşma hakkıyla uyumlu olup olmadığının belirlenmesinde, kamu yararına ilişkin hususların aleniyet ihtiyacı ile dengelenip dengelenmediği, tüm delillerin savunmaya açıklanıp açıklanmadığı ve yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığı hususları da önemlidir (Ibid., §§ 56-57).

309. Son olarak, mahkemeler duruşmanın kamera önünde yapılmasına karar verirken, gizliliğin Madde 6 § 1 bakımdan kesin olarak gerekli olduğunu gösteren yeterli bir gerekçe sunmak zorundadırlar (*Chaushev ve Diğerleri v. Rusya*, § 24).

4. Kararın aleni olarak verilmesi

310. Mahkeme bugüne kadar kendisini, “kararın aleni olarak” verilmesi ifadesinin lafzi yorumuyla bağlı saymamıştır (*Sutter v. İsviçre*, § 33; *Campbell and Fell v. Birleşik Krallık*, § 91).

311. İfadenin, açık bir mahkeme salonunda kararın sesli bir şekilde okunmasını çağrıştıran yazılış biçimine rağmen kararın başka şekillerde kamuya açıklanması da Madde 6/1 ile uyumlu olabilir. Genel kural olarak davalı Devletin iç hukukunda “kararın” yayımlanma şekli, ilgili yargılamanın özel koşulları ve Madde 6 § 1 tarafından takip edilen amaç ışığında değerlendirilmelidir. Bu bağlamdaki amaç ise kamunun yargıyı gözlemesini ve böylelikle adil yargılanma hakkının korunmasını güvence altına almaktır. Bu değerlendirme yapılırken yargılamanın bütünü göz önünde bulundurulmalıdır (*Welke ve Biatek v. Polonya*, § 83, kamera kaydıyla yürütülen bir yargılama için kararın aleni açıklanmasının hüküm kısmıyla sınırlı tutulmasının Madde 6’yı ihlal etmemesi hakkında). Dolayısıyla, kararı mahkeme kaleminde ulaşılabilir hale getirmek ve resmi derlemelerde yayımlamak, kararın aleni olarak verilmesi şartını karşılayacaktır (*Sutter v. İsviçre*, § 34).

312. Bir mahkeme kararının tamamının kamuoyundan gizlenmesi haklı gösterilemez. Meşru güvenlik endişeleri, mahkeme kararının, açıklanması halinde ulusal güvenliği ya da

başkalarının güvenliğini tehdit edebilecek olan kısımlarının gizli tutulması gibi birtakım tekniklerle giderilebilir (*Raza v. Bulgaristan*, § 53; *Fazliyski v. Bulgaristan*, §§ 67-68).

313. Aleni duruşma hakkı ve kararın aleni olarak verilmesi hakkı, Madde 6 kapsamındaki ayrı haklardır. Bu haklardan birinin ihlal edilmemiş olması, diğer hakkın da ihlal edilemeyeceği anlamına gelmez. Bir başka deyişle, ceza mahkumiyetine aleni olarak karar verilmesi, duruşmaların haksız yere kamera kaydıyla yapılmasını telafi edebilecek nitelikte değildir (*Artemov v. Rusya*, § 109)

C. Makul süre

AIHS, Madde 6 § 1

“Herkes davasının, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda (görülen davaların)... makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Makul süre (6-1)

1. Yargılamanın uzunluğunun belirlenmesi

314. Cezai konularda, herkesin davasının makul bir sürede görülmesini isteme hakkı olduğunu söyleyen Madde 6/1’in amacı, suçlanan kişinin çok uzun süre bir ceza ithamı altında kalmasını önlemek ve suçlamayla ilgili karar verilmesini sağlamaktır (*Wemhoff v. Almanya*, § 18; *Kart v. Türkiye* [BD], § 68).

a. Başlangıç noktası

315. Hesaplanacak zaman, bir kişinin suçlandığı günden itibaren başlar (*Neumeister v. Avusturya*, § 18).

316. “Makul süre, davanın mahkemeye gelmesinden önce de başlayabilir (*Deweert v. Belçika*, § 42). Örneğin gözaltına alma (*Wemhoff v. Almanya*, § 19), bir kişinin suçlandığı an (*Neumeister v. Avusturya*, § 18), ön soruşturma kurumu (*Ringeisen v. Avusturya*, § 110; *Šubinski v. Slovenya*, §§ 65-68)) ya da bir suç işlediğinden şüphelenilen kişinin tanık olarak sorgulanması (*Kalēja v. Letonya*, § 40) bu sürenin başlangıç noktaları olarak sayılabilir. Ancak, her halükârda, ilgili an, başvuranın suçlamadan haberdar olduğu veya ceza soruşturması veya kovuşturması bağlamında alınan tedbirlerden önemli ölçüde etkilendiği zamandır (*Mamič v. Slovenya (no. 2)*, §§ 23-24); *Liblik ve diğerleri v. Estonya*, § 94).

317. Bu bağlamda “suçlama” Madde 6/1’in özerk anlamı çerçevesinde anlaşılmalıdır (*McFarlane v. İrlanda* [BD], § 143)¹.

b. Sürecin sonu

318. Mahkeme, cezai konularda Madde 6’nın uygulanabileceği sürenin tüm yargılama sürecini içine aldığını belirtmiştir (*König v. Almanya*, § 98). Bu süreye kanun yolu aşamaları da dahildir (*Delcourt v. Belçika*, §§ 25-26; *König v. Almanya*, § 98; *V. v. Birleşik Krallık* [BD], § 109). Sürecin son noktasıyla ilgili olarak Madde 6 § 1, bu noktanın, suçlamanın esası hakkında karar verecek olan bir kanun yolu merciinin kararı olabileceğine de işaret eder (*Neumeister v. Avusturya*, § 19).

319. Göz önünde bulundurulması gereken süre, konuya ilişkin karar temyiz yoluyla verilmiş olsa dahi, en azından beraat veya mahkumiyete kadar sürer. Ayrıca, adli

¹ Bir “suçlamanın” varlığı bölümüne bkz.

işlemlerdeki gecikmelere karşı ilgililere sağlanan korumanın, bir yargılamanın ilk duruşmasında sona ermesi için hiçbir neden yoktur: bu bakımdan mahkemelerin haksız ertelemelerinden veya aşırı gecikmelerden de çekinilmesi gerekir (Wemhoff v. Almanya, § 18).

320. Mahkûmiyet halinde verilen ceza kesin değilse Madde 6 § 1 bağlamında “cezai alanda yöneltilen bir suçlama” söz konusu değildir (*Eckle v. Almanya*, § 77; *Ringeisen v. Avusturya*, § 110; *V. v. Birleşik Krallık* [BD], § 109).

321. Herhangi bir mahkeme tarafından verilen bir kararın icrası, Madde 6’nın ulaşmaya çalıştığı amaçlar doğrultusunda yargılama sürecinin bütünüyle parçası olarak görülmelidir (*Assanidze v. Gürcistan* [BD], § 181). Eğer bir Taraf Devlet’in yargısal ya da idari sistemi, kesin ve bağlayıcı bir beraat hükmünün, beraat eden kişinin aleyhine olarak etkisiz kalmasına izin veriyorsa, Sözleşme’nin 6. Maddesinin sağladığı güvenceler aldatıcı olacaktır (*ibid.*, § 182). Eğer Devletin idari yetkilileri, sanığın beraat ettiği karara uymayı reddeder, herhangi bir sebepten kararın gereğini yerine getirmez ya da bunda gecikirlerse bile Madde 6’nın sanık tarafından daha önceden, yargılama aşamasında yararlanılan güvenceleri kısmen aldatıcı olacaktır (*ibid.*, § 183).

322. Son olarak, daha sonraki bir aşamada devam etme olasılığı olsa bile, cezai takibatın durdurulmasına ilişkin karar verildiği durumda, ceza yargılamasının uzunluğu hesaplanırken, kişinin bu süreçten etkilenmesi sona erer ve de ilgili garantinin engellemeye çalıştığı belirsizlikten artık mustarip olmaz ise durdurmaya müteakip süre hesaplamada dikkate alınmaz (Nakhmanovich v. Rusya, § 89). Kişi ancak kararın kendisine ileildiği andan itibaren ya da statüsüne ilişkin belirsizlik başka yollarla giderildiği zaman bu durumdan etkilenmeye son verir (Gröning v. Almanya (k.k.)).

2. Makul sürenin değerlendirilmesi

a. İlkeler

323. Bir yargılamanın uzunluğunun makul olup olmadığı, davanın koşulları ışığında değerlendirilir, ki bu da yargılamanın bütününe değerlendirilmesini gerekli kılar (*Boddaert v. Belçika*, § 36). Davanın bazı aşamaları kabul edilebilir bir hızda tamamlanmış olsa da yargılamanın toplam uzunluğu “makul süreyi” aşabilir (*Dobbartin v. Fransa*, § 44).

324. Madde 6 yargılamanın çabuk tamamlanmasını gerektirir ama aynı zamanda daha genel bir ilke olan adaletin gereği gibi yerine getirilmesinin temelini ortaya koyar. Bu temel gerekliliğin değişik veçheleri arasında adil bir dengenin kurulması zorunludur (*Boddaert v. Belçika*, § 39).

b. Kriterler

325. Ceza yargılamalarının makul sürede yapılıp yapılmadığını denetlerken Mahkeme, davanın karmaşıklığı, başvuruçunun tutumu ve diğer yargısal ya da idari otoritelerin tutumları gibi etkenleri göz önünde bulundurmaktadır (*König v. Almanya*, § 99; *Neumeister v. Avusturya*, § 21; *Ringeisen v. Avusturya*, § 110; *Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 67; *Pedersen ve Baadsgaard v. Danimarka*, § 45; *Chiarello v. Almanya*, § 45; *Liblik ve diğerleri v. Estonya*, § 91).

326. *Davanın karmaşıklığı*: dava birçok suçlamayı, sanık ya da tanık olarak birçok kişiyi içerebilir ya da davanın uluslararası boyutu olabilir (*Neumeister v. Avusturya*, § 20, söz konusu ticari işlemlerin çeşitli ülkelere yayıldığı, Interpol’ün iş birliğinin ve karşılıklı hukuki yardımlaşmaya dair anlaşmaların uygulanmasının gerektiği ve bazıları yurtdışında bulunan 22 kişinin dahil olduğu bir dava hakkında). Şüphelilerin “beyaz yaka” suçlarına karıştığı davalar da son derece karmaşık olabilir. Bu suçlarda birden fazla şirketin karıştığı büyük çaplı yolsuzluklar, teftiş otoritelerinin denetiminden kaçmak için düşünülmüş karmaşık ticari işlemler bulunabilir ve kayda değer miktarda muhasebe ve finans uzmanlığı gerekebilir (*C.P. ve Diğerleri v. Fransa*, § 30). Benzer şekilde, çeşitli ülkelerdeki soruşturmaları içeren uluslararası kara para aklama suçlamalarıyla ilgili bir davanın da özellikle karmaşık olduğu söylenebilir (*Arewa v. Litvanya*,* § 52).

327. Dava belirli bir derecede karmaşık olsa da Mahkeme, uzun süreli açıklanamayan eylemsizlikleri “makul” olarak değerlendiremez (*Adiletta v. İtalya*, § 17, toplamda on üç yıl beş aylık bir zamana yayılan, dosyanın ilk derece mahkemesi yargıcına havalesiyle sanığın ve tanıkların sorgulanması arasında beş yıllık bir gecikmenin, dosyanın ilk derece mahkemesi yargıcına yeniden gönderilmesiyle başvurucuların yeniden yargılamaya çağrılması arasında bir yıl dokuz aylık bir gecikmenin olduğu bir dava hakkında). Dahası, davanın karmaşıklığı belirli uzunlukta bir süreyi makul kılsa da bu, davanın uzunluğunun haklı bulunmasına yetmeyebilir (*Rutkowski ve Diğerleri v. Polonya*, § 137).

328. *Başvurucunun tutumu*: Madde 6, başvurucuların yargısal otoritelerle aktif bir iş birliği içinde olmalarını gerektirmemektedir. Ayrıca başvuruocular, kendilerinde iç hukukta sunulmuş olan imkanların tamamını kullanmalarından dolayı da suçlanamazlar. Ancak başvuruocuların davranışları, davalı Devlete atfedilemeyecek objektif bir olgudur ve yargılamanın süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmalıdır (*Eckle v. Almanya*, § 82, başvuruocuların, sistematik olarak yargıçları reddetmek gibi yargılamayı uzatacak, hatta kasti engelleme anlamına gelebilecek eylemlerde bulunmaları hakkında; *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. ve Diğerleri v. Portekiz*, § 48).

329. Göz önüne alınması gereken tutumlara bir örnek olarak, dava dosyasından açıkça anlaşılabiliriyorsa, başvuruocuların soruşturmayı uzatma niyeti gösterilebilir (*I.A. v. Fransa*, § 121, başka şeylerin yanında başvuruocuların, bazı tedbir taleplerinde bulunmadan önce dosyanın savcılığa havalesinin yakın olduğunu öğrenene kadar beklemesi hakkında).

330. Bir başvuruocu, kendi ülkesinde yargı önüne getirilmekten kaçtığı, firari olarak geçirdiği süreye dayanamaz. Başvuruocuların, hukuk devleti ilkesine bağlı bir Devlettten kaçtığı zaman, bu varsayımı çürütecek yeterli gerekçeler sunmadığı sürece, kaçtıktan sonraki yargılama sürecinin uzunluğu hakkında şikayet ileri süremeyeceği varsayılır (*Vayic v. Türkiye*, § 44).

331. İlgili diğer otoritelerin tutumu: Madde 6/1, Sözleşmeciler Devletlere, yargı sistemlerini, maddenin bütün gerektirdiklerini yerine getirebilecek şekilde tasarlama ödevi yüklemektedir (*Abdoella v. Hollanda*, § 24; *Dobbartin v. Fransa*, § 44).

332. Geçici bir iş yükü fazlalığı, Taraf Devlet böyle istisnai bir durumla baş etmek için gereken önlemleri hızlıca aldığı sürece ona bir sorumluluk yüklemeyecektir (*Milasi v. İtalya*, § 18; *Baggetta v. İtalya*, § 23). Ancak yetkililer tarafından sığınılan iş yükü gerekçesi ve bunu telafi etmek için alınan önlemler, Mahkemenin kararına nadiren etki etmektedir (*Eckle v. Almanya*, § 92).

333. Benzer şekilde yerel otoriteler, yargılamanın ertelenmesine neden olacak şekilde ilgili tarafların (tanıklar, şerikler ve vekiller gibi) davaya katılmamasından sorumlu tutulacaktır (*Tychko v. Rusya*, § 68). Ancak yerel mahkemeler, başvurunun sağlık durumu nedeniyle davanın kayda değer miktarda uzamasından sorumlu tutulamazlar (*Yaikov v. Rusya*, § 76).

334. Başvurucunun neyle karşı karşıya olduğu, yargılama süresinin makullüğünün değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin bir kimse tutukluysa bu durum, suçlamanın esası hakkında makul sürede karar verilip verilmediğinin değerlendirilmesinde hesaba katılacak bir durumdur (*Abdoella v. Hollanda*, § 24, dokümanların iki sefer Yüksek Mahkeme'ye ulaştırılmasının toplamda 21 ay sürdüğü 52 aylık bir yargılama süreciyle ilgili olarak *Starokadomskiy v. Rusya (no. 2)*, §§ 70-71). Buna karşın, başvurunun tanınmış bir şahsiyet olması ve davanın medyanın ilgisini çekmesi durumu, başlı başına davanın öncelikli muamele görmeyi hak ettiğine dair bir karar vermeyi gerektirmez (Liblik ve diğerleri v. Estonya, § 103).

3. Çeşitli örnekler

a. Makul sürenin geçildiği

9 yıl 7 ay; dahil olan kişi sayısının fazlalığından (35) başka bir karmaşıklığın bulunmaması; yetkililerin, bir ayaklanma sonrası mahkemenin iş yükündeki istisnai artışı telafi etmek için aldıkları önlemlere rağmen (*Milasi v. İtalya*, § 14-20)

13 yıl 4 ay, bölgede politik kargaşa ve mahkemeler için aşırı iş yükü; Devletin, mahkemelerin çalışma koşullarını iyileştirmek için gerçekleştirdiği çabaların uzun yıllar boyunca başlamaması (*Baggetta v. İtalya*, § 20-25)

5 yıl 5 ay 18 gün, kararın açıklanmasından sorumlu yargıcın gerekçeli kararı yazmasına kadar 33 ay geçmiş fakat uygun bir disiplin tedbiri uygulanmamıştır (*B. v. Avusturya*, §§ 48-55)

5 yıl 11 ay, sorgulanan kişi sayısının çokluğu ve incelenen teknik dokümanlar nedeniyle karmaşık olan bir nitelikli güveni kötüye kullanma suçu; ancak bu durum, beş yıl iki ay süren bir soruşturma sürecini haklı kılmıyor; ayrıca yetkililerin sorumlu tutulabileceği eylemsizlik süreleri de var. Dolayısıyla, mahkeme yargılamanın uzunluğu makul gözükse de soruşturma sürecinin özenle yürütüldüğü söylenemez (*Rouille v. Fransa*, § 29).

12 yıl 7 ay 10 gün, herhangi bir özel karmaşıklık sebebi ya da başvurunun davayı uzatma taktiği bulunmuyor; ancak idare mahkemesine başvurulmasıyla vergi otoritelerinin ilk savunmalarının alınması arasında geçen iki yıl dokuz aydan fazla bir süre mevcut (*Clinique Mozart SARL v. Fransa*, §§ 34-36).

b. Makul sürenin geçilmediği

5 yıl 2 ay, birbiriyle bağlantılı yolsuzluk ve hileli iflas dosyalarından kaynaklanan karmaşıklık ve başvurunun yalnızca salıverilmek için değil, fakat yargıçların çoğunu reddetmek ve yargılamanın başka bir yetki bölgesine taşınması için yaptığı sayısız başvuru (*Ringeisen v. Avusturya*, § 110).

7 yıl 4 ay, suçlamaların yedi yıldan fazla bir süre boyunca başvuru mahkum eden ya da beraat ettiren bir karar olmaksızın askıda kalması istisnai derecede uzun bir zamandır

ve birçok olayda makul sürenin aşılması olarak değerlendirilir; dahası yargıç, on beş ay boyunca birçok şerikten ve tanıktan hiçbirini sorgulamamış ve diğer görevlerini de yerine getirmemiştir; ancak dava özellikle karmaşıktır (suçlamaların ve dahil olan kişilerin çokluğu, uluslararası boyutun yarattığı hukuki yardımlaşma zorlukları vb.) (*Neumeister/Avusturya*, § 21).

VI. Özel güvenceler

A. Masumiyet karinesi (Madde 6 § 2)

AİHS, Madde 6 § 2

“Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Suç ithamı altında olmak (6-2) – Masumiyet karinesi (6-2) – Suçluluğu yasal olarak sabit olmak (6-2)

1. Madde 6 § 2'nin Kapsamı

a. Ceza Yargılamaları

335. Madde 6'nın 2. fıkrası, masumiyet karinesi ilkesini düzenler. Masumiyet karinesi, *diğerlerinin yanı sıra*, şunları gerektirir: (1) bir mahkemenin üyeleri, görevlerini yerine getirirken, şüphelinin/sanığın isnat edilen suçu işlediği önyargısı ile yargılamaya başlamamalıdır; (2) ispat külfeti, iddia makamının üzerindedir; (3) herhangi bir şüpheden, sanık yararlanmalıdır (*Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, § 77).

336. Bir ceza yargılaması bağlamında usule ilişkin bir garanti olarak bakıldığında masumiyet karinesi, diğerlerinin yanı sıra ispat yüküne *Telfner v. Avusturya*, § 15); fiili ve kanuni yasal karinelere (*Salabiaku v. Fransa*, § 28; *Radio Fransa ve diğerleri v. Fransa*, § 24); kendini suçlamaya zorlanmama ayrıcalığına (*Saunders v. Birleşik Krallık*, § 68); duruşma öncesi aleniyete (*G.C.P. v. Romanya*, § 46); duruşmaya bakan mahkeme veya diğer kamu görevlileri tarafından sanığın/davalının suçlu olduğunun erken bir şekilde ifade edilmesine (*Allenet de Ribemont*, §§ 35-36, *Nešták v. Slovakya*, § 88) ilişkin gereklilikleri vaz eder.

337. Madde 6 § 2, ceza yargılamasının sonucuna bakılmaksızın bütünüyle ceza yargılamasını düzenler ve yalnızca isnadın esasına ilişkin incelemeleri yapmaz (*Poncelet v. Belçika*, § 50; *Minelli v. İsviçre*, § 30; *Garycki v. Polonya*, § 68). Sonuç olarak, masumiyet karinesi, verili bir yargılamada gerekçelendirmenin bağlantısını koparamadığı, sanığı beraat ettiren hüküm fıkralarındaki gerekçelere uygulanır. Gerekçenin, sanığın suçlu olduğu görüşünü yansıtmaması halinde, masumiyet karinesi ihlal edilebilir (*Cleve v. Almanya*, § 41).

338. Bununla birlikte, masumiyet karinesi, örneğin bir başvuru sahibi aleyhine bir suç isnadı başlatılmadan önce alınan tedbirlerin uygulanması gibi, bir bireye karşı bir suç isnadının olmadığı durumlarda haliyle geçerli değildir. (*Gogitidze ve diğerleri v. Gürcistan*, , §§ 125-126; *Larrañaga Arando ve diğerleri v. İspanya* (k.k.), §§ 45-46; *Khodorkovskiy ve*

Lebedev v. Rusya (no.2), § 543; ayrıca aksi durum için bkz., *Batiashvili v. Gürcistan*, § 79, 6 § 2 maddesinin istisnai olarak, bir suçun varlığını ima etmek için, resmi suçlamadan önce, delillerin manipüle edildiği iddia edilen bir olaya uygulandığı ve daha sonra, bu belirtilen manipülasyona çok yakın bir zamanda başvuranın aleyhine suçlamaların yöneltildiği durumlar için.; ayrıca bkz. *Farzaliyev v. Azerbaycan*, § 48)). Öte yandan, masumiyet karinesi bir kez uygulanabilir olduğunda, temyiz/istinaf aşamasında devam ederken, ilk derece yargılaması davalının/sanığın suçlu bulunması ile sonuçlansa dahi ortadan kalkmaz. (*Konstas v. Yunanistan* § 36).

339. Bir sanığın suçluluğu usule uygun olarak kanıtlandığında, suçlamalar, özerk Sözleşme anlamında/yorumunda, yeni bir “suç isnadı” teşkil etmesine eşdeğer nitelikte ve derecede olmadıkça (*Böhmer v. Almanya*, § 55; *Geerings v. Hollanda*, § 43; *Phillips v. Birleşik Krallık*, § 35), Madde 6 § 2, karar verme sürecinin bir parçası olarak, sanığın karakteri ve davranışı hakkında ileri sürülen iddialar ile ilgili olarak hiçbir şekilde uygulanmaz (*Bikas v. Almanya*, § 57).

340. Bununla birlikte, bir kişinin masumiyet karinesi ve iddia makamından kendisi aleyhine olan iddiaları ispatlama yükümlülüğünü üstlenmesini isteme hakkı, ceza yargılaması usulüne uygulanan AİHS Madde 6 § 1 çerçevesindeki genel adil yargılanma nosyonunun bir parçasını oluşturur (*ibid.* § 39; *Grayson and Barnham v. Birleşik Krallık*, § 37 ve 39).

341. Ölen kişinin cezai sorumluluğu olmayacağına yönelik temel ceza hukuku kuralı Sözleşme'nin 6 § 2 maddesinde yer alan masumiyet karinesinin güvencelerindedir. Buna göre, başvurunun yargılanmaması ve ölümünden sonra mahkûm edilmesi halinde, 6 § 2 ihlal edilecektir (*Magnitskiy ve diğerleri v. Rusya*, § 284, diğer atıflarla birlikte).

b. Paralel Yargılamalar

342. Madde 6 § 2, başvurucuya karşı doğrudan “suç isnadı” yönlendirmeyen ve fakat eş zamanlı olarak kendisi aleyhine derdest olan ceza yargılaması ile bağlantılı veya ilgili olan yargılamada sunulan mahkeme kararlarına, bu kararlarda başvurunun suçluluğu zamanından önce değerlendirildiğinde de uygulanabilir (*Böhmer v. Almanya*, § 67; *Diamantides v. Yunanistan (no. 2)*, (no. 2), § 35). Böylece, sözgelimi, mevzuatta, uygulamada veya fiili olarak, iade yargılaması bağlamında ifade edilen ifadeler ile talep eden Devlette başvurucuya karşı derdest olan ceza yargılamaları arasında yakın bir bağlantı varsa masumiyet karinesi, başvuru aleyhindeki iade yargılamasındaki mahkeme kararları için de geçerli olabilir (*Eshonkulov v. Rusya*, §§ 74-75).

343. Dahası, Mahkeme, Madde 6 § 2'nin başvuru için bağlayıcı olmayan müşterek şüpheliler aleyhindeki paralel ceza yargılamasında belirtilen beyanlar için bu paralel yargılamalarla başvuru aleyhindeki yargılama arasında doğrudan bir bağlantı olduğu sürece uygulanabileceğini değerlendirmiştir. Mahkeme, paralel yargılamalarda belirtilen beyanların başvuru için bağlayıcı olmasa bile, derdest ceza yargılamaları ile yakın bağlantılı olan diğer herhangi bir kamu makamı tarafından, şüphelinin suçlu olduğuna dair zamansız bir şekilde sunulan ifadelerle benzer şekilde, bunların başvuru aleyhindeki derdest yargılamalar üzerinde önyargılı/zararlı bir etkiye sahip olabileceğini ifade etmiştir (*Karaman v. Almanya*, § 43; *Bauras v. Litvanya*, § 52).

344. Bütün bu bağlantılı yargılamalarda, mahkemeler bağlayıcı olmasalar bile derdest

davalar üzerinde önyargılı/zararlı bir etkiye sahip olabilecek ifadelerden kaçınmak zorundadırlar. Bu bağlamda Mahkeme, suçlamaların niteliği üçüncü tarafların tek bir davaya dahil edilmesini kaçınılmaz hale getirir ve bu bulguların üçüncü tarafların yasal sorumluluklarının değerlendirilmesinde ayrı ayrı incelenmesi durumunda sonuç doğurursa, bu hususun, davaların ayrılması için ciddi bir engel teşkil ettiğine karar vermiştir. Ayrı ceza yargılamalarındaki bu güçlü olgusal bağları olan davaları inceleme kararı, çatışan bütün menfaatlerin dikkatli bir değerlendirmesine dayanmalı ve müşterek şüpheliye ayrılan davalara itiraz etme imkânı tanınmış olmalıdır (*Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya*, § 104).

345. Mahkeme, ayrıca Madde 6 § 2'nin, başvurucuya karşı derdest olan yeni ceza soruşturmasına gönderme yapılan denetimli serbestlikteki hapis cezasının ertelenmesi kararının iptali için olan yarılmalarda uygulanabilir olduğunu bulgulamıştır (*El Kaada v. Almanya*, § 37).

346. Mahkeme, suç işlediği şüphesiyle kendisi aleyhine hem ceza ve hem de disiplin soruşturması başlatıldığında ve disiplin yaptırımının, başvurucunun ceza yargılamasında kendisine isnat edilen suçları gerçekten işleyip işlemediği konusunda kapsamlı bir değerlendirme sunulması halinde başvurucu aleyhindeki paralel disiplin yargılamasında belirtilen beyanlara da Madde 6 § 2'nin uygulanacağını değerlendirmiştir (*Kemal Coşkun v. Türkiye*, § 44 ayrıca bkz. *Istrate v. Romanya*,* § § 63-66).

347. Benzer şekilde, Madde 6 § 2, başvurucu aleyhine paralel bir şekilde derdest olan iki ceza davasına da uygulanır. Bu davalarda, masumiyet karinesi, paralel yargılamadaki usule ilişkin güvencelere ve genel yerindelik değerlendirmesine bakılmaksızın, ceza yargılaması dışındaki yetkili mahkeme nezdinde belirli bir suç için suçlu bulunmasını men eder. Bu nedenle, bir başvurucunun paralel bir yargılamada bir suçu işlediğinin diğer belirli bir suç konu alan başka bir yargılamada değerlendirilmesi, bu diğer suç bakımından başvurucunun masumiyet karinesini ihlal eder (*Kangers v. Litvanya*, §§ 60-61).

348. Son olarak, Mahkeme, başvurucu aleyhindeki ceza yargılamasına paralel olarak yürütülen parlamento soruşturması için de Madde 6'nın uygulanabildiğini tespit etmiştir. Bu gibi durumlarda, Mahkeme, parlamento soruşturmasının kurulmasından ve karar verilmesinden sorumlu olan makamların masumiyet karinesi ilkesine saygı duyma yükümlülüğü ile bağlı olduğunu vurgulamıştır (*Rywin v. Polonya*, § 208).

c. Müteakip yargılamalar

349. Masumiyet karinesi, ayrıca, cezai bir suçtan beraat eden veya ceza yargılaması devam etmeyen kişileri, kamu makamları ve görevlileri tarafından isnat edilen suç gerçekten işlemiş gibi muamele görmekten korur. Diğer herhangi bir yargılamadaki beraat veya durma kararına saygı gösterilmesini sağlayacak koruma mekanizmaları olmaksızın, Madde 6 § 2'nin güvenceleri, teorik ve aldatici olma riskini taşıyabilir. Ceza yargılaması bir kez sonuçlandırıldığında önemli olan şey, kişinin itibarı ve bunun halk tarafından algılanma biçimidir (*Allen v. Birleşik Krallık* [BD], § 94). Bu bağlamda, bir dereceye kadar, Madde 6 § 2'de sunulan koruma, Madde 8 ile örtüşebilir (*G.I.E.M. S.R.L. ve diğerleri v. İtalya* (esas) [BD], § 314).

350. Madde 6 § 2'nin uygulanabilirliği sorunu müteakip yargılamalar bağlamında ortaya çıktığında, başvurucu, nihayete eren ceza yargılaması ile müteakip yargılama arasındaki

bağlantının varlığı göstermek zorundadır. Sözelimi müteakip yargılamaların, önceki ceza yargılamasının sonucunu incelemesi gerektiğinde ve özellikle mahkemenin ceza kararını incelemesi zorunlu olduğunda, ceza dosyasındaki delillerin değerlendirilip gözden geçirildiği durumlarda, suç isnadına öncülük eden olayların bir kısmına veya tamamına başvurunun katılımının değerlendirilmesinde veya başvurunun olası suçluluğunun göstergelerinin varlığı üzerine yorum yapıldığında, böyle bir bağlantının mevcudiyeti muhtemeldir (*Allen v. Birleşik Krallık* [BD], § 104; ayrıca bkz *Martínez Agirre ve diğerleri v. İspanya* (k.k.), §§ 46-52 müteakip tazminat yargılaması ile önceki cezai soruşturmalar arasında hiçbir bağlantının kurulmadığı durumlar için).

351. Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdakiler ile ilgili ceza yargılamasının sonuçlanmasının ardından alınan yargı kararlarına Madde 6 § 2'nin uygulanabileceğine kanaat getirmiştir (*Allen v. Birleşik Krallık* [BD], § 98):

- eski bir sanığın mahkeme masraflarını ve kovuşturma masraflarını üstlenme yükümlülüğü;
- eski bir sanığın, tutuklu yargılanmasından veya ceza yargılamalarından kaynaklanan diğer rahatsızlıklardan dolayı tazminat talebi, Madde 6 § 2, takipsizlik veya beraat kararı söz konusu olduğunda, duruşma öncesi tutma/idari tutuklama için tazminat hakkını güvence altına almaz ve bu yüzden tazminatın tamamen reddedilmesi, masumiyet karinesi perspektifinden bir sorun gündeme getirmez (*Cheema v. Belçika*, , § 23);
- eski bir sanığın savunma masrafları talebi
- eski bir sanığın, yasadışı ya da yanlış soruşturma ya da kovuşturma nedeniyle ortaya çıkan hasarı tazmin talebi;
- mağdura tazminat ödeme hukuki yükümlülüğünün uygulanması;
- sigortacılar aleyhine başvuru tarafından açılan hukuk davasının reddi;
- kovuşturmanın çocuk istismarı için ebeveyne karşı suçlamada bulunmamaya karar vermesinden sonra, bir çocuk bakım emrinin yürürlükte tutulması
- disiplin veya işten çıkarma/görevden alma konuları (özel hukuk işten çıkarma yargılamaları ile ilgili *Teodor v. Romanya*, §§ 42-46);
- başvurunun sosyal konut hakkının iptali;
- cezaevinden şartlı tahliye talebi (*Müller v. Almanya*, § 35);
- başvuruçulara mahkum kişiler gibi muamele edildiği ve ilk mahkumiyetle ilgili adli sicillerinin tutulduğu daha önceki bir vakada Mahkeme'nin Sözleşme'nin ihlal edildiğine karar vermesini takiben, ceza yargılamasının yeniden açılması için yapılan yargılama (*Dicle ve Sadak v. Türkiye*, §§ 61-66);
- hakkındaki ceza davasında zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle takipsizlik kararı verilmiş olsa bile başvurunun taşınmazına el konulması/müsaderesi (*G.I.E.M. S.R.L. ve diğerleri v. İtalya* (esas) [BD], §§ 314-318);
- aynı suç isnadıyla ceza yargılamasında beraat eden başvurunun müteakip idari yargılamada mahkumiyeti (Sözleşme'nin özerk anlamı içerisinde "suçlu" olarak nitelendirilmiş) (*Kapetanios ve diğerleri v. Yunanistan*, § 88);

- başvurucu aleyhine başlatılan ceza yargılamasına zaman aşımından dolayı devam edilmemiş olsa bile iddia makamının başvurucuyu hakkında soruşturma açılan suçlardan suçlu olduğunu değerlendiren kararına karşı temyizinin ulusal mahkeme tarafından reddi (*Caraian v. Romanya*, §§ 74-77).

352. Mahkeme, ayrıca kabul edilen Af Kanunu ile ve bu kanun çerçevesinde başvurucular aleyhindeki ceza yargılamalarının devam etmemesi/sona ermesi ile başvurucuların masumiyetine şüphe düşürülmesi durumuna Madde 6 § 2'nin uygulanabileceğini tespit etmiştir. Bununla beraber, vakanın olguları çerçevesinde, Mahkeme, Af Kanunu'nda yer alan herhangi bir ifadenin, başvurucuların ismini tanımlanan suçla ilişkilendirmediği ve diğer herhangi bir şartla başvurucuların masumiyetine şüphe düşürmediği nedeniyle Madde 6 § 2'nin ihlal edilmediğine karar vermiştir *Béres ve diğerleri v. Macaristan*, §§ 27-34).

2. Önyargı beyanları

353. Madde 6 § 2, yargılamayla yakından bağlantılı olarak yapılan önyargı beyanları ile adil bir ceza yargılamasının temelini çürütülmesini önlemeyi hedeflemektedir. Bu türden bir yargılama mevcut değilse veya olmamışsa, cezai veya diğer bir kınanabilir davranışa atıfta bulunan beyanlar, Sözleşme, Madde 8 ve Madde 6 çerçevesinde olası meseleleri gündeme getiren hakarete karşı koruma ve medeni hakları belirlemek için mahkemeye adil erişim mülahazasıyla daha fazla ilgilidir (*Zollmann v. Birleşik Krallık* (dec) *Ismoilov ve diğerleri v. Rusya* § 160; *Mikolajová v. Slovakya*, §§ 42-48; *Larrañaga Arando ve diğerleri v. İspanya* (k.k.), § 40). Ayrıca, önyargı beyanları, ikinci yargılama bağlamında masumiyet karinesinin korunmasının talep edildiği aynı suçla ilgili olmalıdır (ibid., § 48).

354. Söz konusu ifadeler özel kuruluşlar (gazeteler gibi) tarafından yapıldığında ve yetkililer tarafından sağlanan resmi bilgilerin herhangi bir bölümünün birebir kopyasını (veya başka bir şekilde doğrudan alıntı) teşkil etmediğinde, 6 § 2 kapsamında bir sorun ortaya çıkmaz. Bu durumda ancak Sözleşme'nin 8. Maddesi kapsamında bir sorun ortaya çıkabilir (*Mityanin ve Leonov v. Rusya*, §§ 102 ve 105).

355. Birisinin suç işlediğinden yalnızca şüphe duyulduğunu belirten bir beyan ile kesinleşmiş/nihai bir kararın olmadığı halde kişinin söz konusu suçu işlediğini belirten kesin bir ilan arasında temel bir ayrım yapılmalıdır (*Ismoilov ve diğerleri v. Rusya*, § 166; *Nešťák v. Slovakya*, § 89). İlki, Mahkeme tarafından incelenen çeşitli durumlarda, itiraz edilemez/sakıncasız olarak değerlendirilirken, ikincisi masumiyet karinesinin ihlalini teşkil eder (*Garycki v. Polonya*, § 67).

356. Bir hâkim veya başka bir kamu makamı/görevlisi tarafından sunulan beyanın masumiyet karinesi ilkesini ihlal edip etmediği, söz konusu beyanların yapıldığı belirli koşullar bağlamında belirlenmelidir (*Daktaras v. Litvanya*, § 42; *A.L. v. Almanya*, § 31).

357. Hakimler tarafından yapılan beyanlar, soruşturma makamlarına/görevlilerine nazaran daha sıkı bir incelemeye tabidir (*Pandy v. Belçika*, § 43). Soruşturma makamları/görevlileri tarafından yapılan açıklamalar ile ilgili olarak, başvurucu, ifadenin yargılamanın adilliği üzerinde olumsuz bir etkisini olduğuna inandığı sürece başvurucunun, yargılama sırasında şikâyette bulunması veya duruşmaya bakan mahkemenin bir kararına karşı temyiz/istinaf başvurusunda bulunması mümkündür (*Czajkowski v. Polonya* (k.k.)).

358. Bir sanığın/şüphelinin masumiyetine ilişkin şüphelerin dile getirilmesi, ceza yargılaması suçlamanın esasına ilişkin bir kararla sonuçlanmadığı sürece makuldür (*Sekanina v. Avusturya*, § 30). Bununla beraber, beraat kararı kesinleştiğinde, herhangi bir suç şüphesinin dile getirilmesi, masumiyet karinesi ile bağdaşmaz (*Rushiti v. Avusturya*, § 31; *O. v. Norveç*, § 39 *Geerings v. Hollanda*, § 49 *Paraponiaris v. Yunanistan*, § 32). Bu bağlamda ayrıca Mahkeme, talihsiz ifadelerin kullanıldığı davalarda, yargılamanın bağlamına ve özelliklerine bir bütün olarak bakmayı gerekli görmektedir. Bu özellikler, söz konusu ifadenin Sözleşme'nin 6 § 2 maddesinin ihlaline yol açıp açmadığının değerlendirilmesinde belirleyici olurlar. Mahkeme, bu özelliklerin, bir kararda kullanılan dilin yanlış anlaşılabilirliği, ancak bu ifadenin iç hukuk bağlamında doğru bir şekilde değerlendirmesi durumunda cezai bir suç ifadesi olarak nitelendirilemeyeceği hallerde de geçerli olduğunu değerlendirmiştir (*Fleischner v. Almanya*, § 65; aksi için bkz.: *Pasquini v. San Marino (no. 2)*, (no. 2), dava konusu ifadelerin, belirli yerel bağlamla açıklanamayan açık bir suç isnadı anlamına geldiği durumlar.; ayrıca bkz *Felix Guțu v. Moldova Cumhuriyeti*).

a. Yargı makamlarının/görevlilerinin beyanları

359. Suç isnat edilen bir kişi ile ilgili olarak verilen bir yargı kararı, bu kişinin hukuka uygun olarak suçlu olduğu ispatlanmadan önce suçlu olduğu düşüncesini yansıtır, masumiyet karinesi ihlal edilmiş olacaktır. Bu bağlamda, masumiyet karinesini ihlal etme niyetinin olmaması, Sözleşme'nin 6 § 2 maddesinin ihlalini ortadan kaldırmaz (*Avaz Zeynalov v. Azerbaycan*, * § 69). Herhangi bir resmi bulgu olmasa bile mahkemenin sanığı/şüpheliyi değerlendirdiğini düşündüren bazı sebeplerin var olması yeterlidir (öncü karar olarak bkz., *Minelli v. İsviçre*, § 37; ve son zamanlardaki kararlar için bkz., *Nerattini v. Yunanistan*, § 23; *Didu v. Romanya*, § 41; *Gutsanovi v. Bulgaristan*, §§ 202-203). Mahkeme tarafından böyle bir görüşün ifadesi, kaçınılmaz olarak masumiyet karinesi ile çatışacaktır (*Nešták v. Slovakya*, § 88; *Garycki v. Polonya*, § 66). Dolayısıyla, denetimli serbestlik ve hapis cezasının ertelenmesi için yapılan yargılama sırasında, “başvurucunun yeniden suç işlediğine dair kesin kanaat” ifadesi, Madde 6 § 2'yi ihlal eder (*El Kaada v. Almanya*, §§ 61-63).

360. Bununla birlikte, izole bir şekilde değerlendirilen yargı kararının hüküm kısmının Madde 6 § 2 çerçevesinde sorun teşkil etmediği ve fakat hüküm kısmına eklenen gerekçelerin sorun teşkil ettiği durumlarda, Mahkeme, bu kararın, daha sonra bunu inceleyen diğer mahkemenin kararı ışığında okunması gerektiğini kabul etmiştir. Böyle bir okuma, kişinin masumiyetinin artık sorgulanmadığını göstermişse, ulusal dava herhangi bir suçluluk tespit edilmeden sona ermiş olarak değerlendirilir ve ulusal yargılamaların Madde 6 § 2'ye uygun olduğuna karar vermek için davada bir duruşma açılmasına veya delil değerlendirmesine gerek yoktur (*Adolf v. Avusturya*, § 40; *A. v. Norveç (k.k.)*, § 40).

361. Madde 6 § 2 hükmünün uygulamasında önemli olan, söz konusu beyanların gerçek biçimi değil, doğru anlamlarıdır (*Lavents v. Litvanya*, § 126). Talihsiz bir dilin kullanılması, yargılamanın belirli niteliği ve bağlamı göz önüne alındığında, masumiyet karinesine saygı göstermedeki eksiklikte belirleyici olmak zorunda değildir (*Allen v. Birleşik Krallık [BD]*, § 126; *Lähteenmäki v. Estonya*, § 45). Bu nedenle, cezaevinden şartlı salıverilme yargılamasında verilen kararın yakından okunmasında, bir uzman raporundan alıntı yapılan olası bir önyargı beyanı, başvuruçunun itibarına ve halk tarafından algılanma şekline dokunan bir anlayışı içermediğinde masumiyet karinesi ihlal edilmemiştir. Ancak Mahkeme, ulusal mahkemenin, suçluluk ve masumiyet meselelerinin önündeki davayla ilgili olabileceği yanlış algılanmasını önlemek için uzmanın yanıltıcı beyanlarından açıkça

kendisini ayırmasının veya uzmana, başvuruçunun cezai sorumluluğuna dair talep edilmemiş beyanlardan kaçınmasını salık vermenin daha ihtiyatlı olacağını vurgulamıştır (*Müller v. Almanya*, §§ 51-52).

362. Başvuruçunun nihayetinde suçlu bulunduğu gerçeği, hukuka uygun olarak suçlu olduğu kanıtlanıncaya kadar masum olarak kabul edilme hakkını boşa çıkarmaz (başvuruçuların tutuklu olarak yargılanmalarının uzatılması kararları ile ilgili olarak bkz. *Matijašević v. Sırbistan*, § 49; *Nešták v. Slovakya*, § 90).

b. Kamu görevlilerinin beyanları

363. Masumiyet karinesi sadece bir hâkim veya mahkeme tarafından değil aynı zamanda diğer kamu makamları/görevlileri tarafından da ihlal edilebilir (*Allenet de Ribemont v. Fransa*, § 36; *Daktaras v. Litvanya*, § 42; *Petyo Petkov v. Bulgaristan*, § 91). Bu, sözgelimi kamu görevlilerine (*Allenet de Ribemont v. Fransa*, §§ 37 ve 41), Devlet Başkanına (*Peša v. Hırvatistan*, § 149); Başbakanı veya İçişleri Bakanına (*Gutsanovi v. Bulgaristan*, §§ 194-198); Adalet Bakanına (*Konstas v. Yunanistan*, §§ 43 ve 45); Meclis Başkanına (*Butkevičius v. Litvanya*, § 53); savcıya (*Daktaras v. Litvanya*, § 42) ve dedektif gibi diğer savcılık görevlilerine (*Khuzhin ve diğerleri v. Rusya*, § 96) uygulanır.

364. Diğer yandan, Devletten hukuki ve mali olarak bağımsız olan bir siyasi partinin başkanı tarafından kızışan siyasal iklim bağlamında yapılan beyanlar, Madde 6 § 2 çerçevesinde kamu yararı içinde hareket eden bir kamu görevlisinin beyanları olarak değerlendirilemez (*Mulosmani v. Arnavutluk*, § 141).

365. Madde 6 § 2, kamu görevlilerinin, devam eden ceza soruşturmaları ile ilgili olarak kamuoyunu şüphelinin suçlu olduğuna inanmaya ve yetkili yargı makamı tarafından olguların değerlendirilmesinde önyargıda bulunulmasını teşvik beyanları yasaklar (*Ismoilov ve diğerleri v. Rusya*, § 161; *Butkevičius v. Litvanya*, § 53).

366. Bununla birlikte, masumiyet karinesi ilkesi, kamu makamlarının/görevlilerinin devam etmekte olan cezai soruşturmalar hakkında halkı bilgilendirmesini engellemez fakat masumiyet karinesine saygı gösterilecekse, bunun tüm ihtiyat ve sağduyu ile yapılması gerekir (*Fatullayev v. Azerbaycan*, § 159; *Allenet de Ribemont v. Fransa*, § 38; *Garycki v. Polonya*, § 69).

367. Mahkeme, bir kişinin yargılanmadan ve suçlu bulunmadan önce kamu görevlilerinin beyanlarındaki kelimelerin seçiminin önemini vurgulamıştır (*Daktaras v. Litvanya*, § 41; *Arrigo ve Vella v. Malta* (k.k.); *Khuzhin ve diğerleri v. Rusya*, § 94). Sözgelimi, *Gutsanovi v. Bulgaristan* davasında (§§ 195-201) Mahkeme, başvuruçunun tutulmasının ardından fakat mahkeme önüne çıkarılmasından önce, İçişleri Bakanının bir gazetede yayınlanan ve de başvuruçunun, birkaç yıldan uzun bir süredir ayrıntılı bir gizli haberleşme sistemini temsil ettiğini vurgulayan beyanlarının Madde 6 § 2 çerçevesinde masumiyet karinesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Diğer taraftan, başvuruçunun duruşma öncesi tutulması/idari olarak tutuklanması ile ilgili olarak bir televizyon programında Başbakanın anlık beyanları, başvuruçunun masumiyet karinesine şüphe düşürmemiştir.

368. Bir savcı tarafından yapılan önyargı beyanları, duruşma öncesi olumsuz tanımla ilgili olanlar gibi Madde 6 § 1 çerçevesindeki diğer değerlendirmelere bakılmaksızın, Madde 6 § 2 çerçevesinde bir meseleyi gündeme getirir (*Turyev v. Rusya*, § 21).

3. Olumsuz basın kampanyası

369. Demokratik bir toplumda, kamu yararını ilgilendiren davalarda basının sert yorumları kaçınılmazdır (*Viorel Burzo v. Romanya*, § 160; *Akay v. Türkiye* (k.k.)).

370. Bununla beraber yaygın bir basın taarruzu, kamuoyunu ve başvuruçunun masumiyet karinesini etkileyerek yargılamanın adilliğini olumsuz bir şekilde etkileyebilir.²

371. Bu bağlamda, Mahkeme, basının, özellikle şüphelinin/sanığın özel yaşamın korunması hakkı ve masumiyet karinesi ile ilgili olarak belirli sınırları aşmaması gerektiğine karar vermiştir (*Bédat v. İsviçre* [BD], § 51). Madde 6 § 2 çerçevesinde bir suç isnat edilen her kişinin, suçluluğu kanıtlanana kadar masum sayılma hakkı, Madde 10'un perspektifinden Mahkeme'nin yerine getirmesi gereken yarışan menfaatlerin dengelenmesine tabidir (Bir sanığın/şüphelinin tespit edilebilen resimlerinin yayınlanmasının yasaklanmasına ilişkin olarak, *Axel Springer SE ve RTL Television GmbH v. Almanya*, § 40). Bu bağlamda, sanığın/şüphelinin suçunu itiraf ettiği gerçeği, kendi başına masumiyet karinesinin korumasını ortadan kaldırmamaktadır (*ibid.*, § 51).

372. Şüphelilerin/sanıkların fotoğraflarının yayınlanması, tek başına masumiyet karinesini ihlal etmez (*Y.B. ve diğerleri v. Türkiye*, § 47), polis tarafından fotoğraflarının çekilmesi de bu bakımdan bir mesele teşkil etmez (*Mergen ve diğerleri v. Türkiye*, § 68). Bununla beraber, televizyonda şüphelinin/sanığın fotoğraflarının yayınlanması, belirli koşullar altında, Madde 6 § 2 çerçevesinde bir sorunu gündeme getirir (*Rupa v. Romanya (no. 1)*, § 232).

4. Bilgi vermeme durumunda uygulanan yaptırımlar

373. Masumiyet karinesi, kendinin suçlamaya zorlanmama hakkı ile yakından bağlantılıdır (*Heaney ve diğerleri McGuinness v. İrlanda*, § 40).

374. Araç sahiplerinin şüphelenilen trafik suçu sırasında sürücünün tespit edilmesi gerekliliği, Sözleşme Madde 6 ile uyumlu değildir (*O'Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık* [BD]).

375. Sürücülerin nefes vermeye veya kan testi yaptırmaya zorlanması, masumiyet karinesi ilkesine aykırı değildir (*Tirado Ortiz ve Lozano Martin v. İspanya* (k.k.)).

5. İspat külfeti

376. Masumiyet karinesi ilkesinin perspektifinden ispat külfeti ile ilgili gereklilikler, diğerlerinin yanı sıra, iddia makamının, kişinin aleyhine açılan dava hakkında şüpheliyi bilgilendirmesini -ki böylece kişi, buna göre savunmasını hazırlayabilir- ve şüpheli/sanığın mahkum edecek yeterlilikte delil ileri sürmesini sağlar (*Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, § 77; *Janosevic v. İsveç*, § 97).

377. İspat külfeti iddia makamından savunmaya kaydırıldığında, masumiyet karinesi ihlal edilmiş olur (*Telfner v. Avusturya*, § 15). Bununla beraber, iddia makamı, sanık/şüpheli aleyhine bir *prima facie* dava açtıktan sonra savunmanın bir açıklama yapması istenebilir (*ibid.*, § 18; *Poletan ve Azirovik v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, §§ 63-67). Bu nedenle, örneğin, bir sanığın doğru olmadığı tespit edilen ifadesinden olumsuz çıkarımlarda bulunulması, 6 § 2 maddesi kapsamında bir sorun oluşturmaz.

² Önyargılı Tanıtım Kısmı'na bkz.

378. Mahkeme, ayrıca in *dubio pro reo* ilkesinin (şüpheden sanık yararlanır) masumiyet karinesinin belirli bir ifadesi olduğuna karar vermiştir (*Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, § 77; *Tsalkitzis v. Yunanistan (no. 2)*, § 60). Yerel mahkemelerin başvuru suçu bulan kararları yeterince gerekçeli değilse (*Melich ve Beck v. Çek Cumhuriyeti*, §§ 49-55; *Ajdarić v. Hırvatistan*, § 51) veya aşırı ve altından kalkması güç bir ispat külfeti başvurucuya yüklenmişse ve böylece başvuru savunması, en küçük başarı ihtimaline sahip olmazsa (*Nemtsov v. Rusya*, § 92; *Topić v. Hırvatistan*, § 45; *Frumkin v. Rusya*, § 166; ayrıca bkz *Navalnyy ve Gunko v. Rusya*, , §§ 68-69 Madde 6 § 1 perspektifinden), bu ilke açısından bir sorun ortaya çıkabilir.

379. İspat külfeti, yargılamaya devam etmeme/durdurma kesin kararını takip eden tazminat yargılamasında da yer değiştirilemez (*Capeau v. Belçika*, § 25). Cezai bir yükümlülük bakımından suçlamanın kaldırılması, daha yumuşak bir ispat külfetine sahip, aynı olgulardan kaynaklanan tazmin etme hukuki yükümlülüğünü engellemez (*Ringvold v. Norveç*, § 38; *Y v. Norveç*, § 41; *Lundkvist v. İsveç* (k.k.)).

6. Fiili ve hukuki karineler

380. Fiili veya hukuki karineler her ceza hukuku sisteminde faaliyet gösterdiğinden ve bu durum ilke olarak Sözleşme tarafından yasaklanmadığından, bir kimsenin ceza davasında masum sayılma hakkı ve ispat yükünün iddia makamının üzerinde olması mutlak değildir (trafik suçu sırasında fiili olarak sürücü olmayan adına kayıtlı araba sahibine para cezası verilmesi ile ilgili olarak bkz., *Falk v. Hollanda* (k.k.)). Özellikle, Taraf Devletler, belirli koşullar altında, kasttan veya ihmalden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, basit veya objektif bir fiili cezalandırabilirler (uyuşturucu bulundurmanın, kaçakçılık için karine sayıldığı bir cezai yükümlülük karinesi ile ilgili olarak bkz., *Salabiaku v. Fransa*, § 27, mahkeme kararından önce, objektif gerekçelere dayanarak ek vergi ücretleri ve bunların uygulanmasına ilişkin olarak bkz., *Janosevic v. İsveç*, § 100).

381. Ancak Madde 6 § 2, Devletlerin, ele alınan konunun önemini dikkate alan ve savunma haklarını muhafaza eden makul sınırlar içinde bu karineleri sınırlandırmasını gerektirir (radyo programlarında yapılan hakaret beyanları için bir yayın müdürünün cezai yükümlülük karinesine ilişkin bkz. *Salabiaku v. Fransa*, § 28; *Radio Fransa ve diğerleri v. Fransa*, § 24; vergi suçlardaki objektif yükümlülüklerle ilişkin bkz. *Västberga Taxi Aktiebolag ve Vulic v. İsveç*, § 113; delil yetersizliğinden beraat eden sanığa karşı yapılan isnadın kanuni karine nedeniyle kötü niyetli soruşturma açma suçunu savunma imkânsızlığına ilişkin bkz. *Klouvi v. Fransa*, § 41; müşterek failin bir suça iştiraki konusundaki temel karinelere ilişkin bkz. *Iasir v. Belçika*, § 30; kara para aklama yargılamalarına ilişkin bkz. *Zschüschen v. Belçika* (k.k.), § 22).

382. Ceza hukukundaki karineler uygulanırken, Taraf Devletlerin, müdahalenin konusu ile savunma hakları arasında bir denge kurması gereklidir; diğer bir deyişle uygulanan araçların, gerçekleştirilmek istenen meşru amaçla makul bir orantı içerisinde olması gerekmektedir (*Janosevic v. İsveç*, § 101; *Falk v. Hollanda* (k.k.)).

B. Savunma hakları (Madde 6 § 3)

AIHS, Madde 6 § 3

“3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

- (a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
- (b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;
- (c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;
- (d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;
- (e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

HUDOC Anahtar Kelimeler

Suç isnadı altında olma (6-3)-Savunma hakları (6-3)

Suçlamanın niteliği ve sebebi hakkında bilgi (6-3-s)- Ayrıntılı bilgi (6-3-a)- Anladığı dilde bilgi (6-3-a)- Detaylı bilgi (6-3-a)

Savunmanın hazırlanması (6-3-b)- Yeterli zaman (6-3-b)- Yeterli kolaylık (6-3-b)- İlgili belgelere erişim (6-3-b)

Bizzat savunma (6-3-c)- Avukat vasıtasıyla savunma (6-3-c)- Kendi seçtiği avukat tarafından savunulma (6-3-c)- Yetersiz araçlar (6-3-c)- Ücretsiz hukuki yardım (6-3-c)- Adaletin selametinin gerektirmesi (6-3-c)

Tanıklar (6-3-d)- Tanıkların sorgulanması (6-3-d)- Tanıkların hazır bulunması (6-3-d)- Aynı şartlar (6-3-d)

Ücretsiz tercüman yardımı (6-3-e)

383. Savunma hakları ile ilgili olarak Madde 6 § 3'ün gereklilikleri, AIHS, Madde 6 § 1 tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkının özel bir vechesi olarak görülmelidir (*Gäfgen. v. Almanya* [BD], § 169; *Saknovskiy v. Rusya* [BD], § 94).

384. Madde 6 § 3'te belirtilen bu özel güvenceler, ceza davalarında ortaya çıkan tipik usuli durumlara ilişkin olarak adil yargılanma fikrini temsil etmektedir ancak bu güvencelerin asıl amacı her zaman ceza yargılamasının bütün olarak adil olmasını sağlamak veya buna katkıda bulunmaktır. Madde 6 § 3'te verilen güvenceler, bu nedenle kendi başlarına bir sonuç değildir ve bu güvencelerin, yargılamanın genel bağlamında sahip oldukları fonksiyonlar ışığında yorumlanmaları gerekmektedir (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık*

[BD], § 251; *Mayzit v. Rusya*, § 77; *Can v. Avusturya*, Komisyon raporu, § 48).

1. Suçlamanın niteliği ve nedeni hakkında bilgi (Madde 6 § 3 (a))

<p>“3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:</p> <p>(a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;”</p>
<p>HUDOC Anahtar kelimeler</p> <p>Suç isnadı altında olma (6-3)-Savunma hakları (6-3)</p> <p>Suçlamanın niteliği ve sebebi hakkında bilgi (6-3-s)- Ayrıntılı bilgi (6-3-a)- Anladığı dilde bilgi (6-3-a)- Detaylı bilgi (6-3-a)</p>

a. Genel olarak

385. Madde 6 § 3 (a)'nın kapsamı, Sözleşmenin 6 § 1. maddesinin güvence altına aldığı adil yargılanma hakkı ışığında değerlendirilmelidir. Ceza hukukuna dair meselelerde, sanığa isnat edilen suçlar hakkında tam ve ayrıntılı bilgi sağlanması ve dolayısıyla mahkemenin bu konuda benimseyebileceği hukuki nitelikler, yargılamanın adil olmasını sağlamak için temel bir önkoşuldur (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 52; *Sejdovic v. İtalya* [BD], § 90; *Varela Geis v. İspanya*, § 42).

386. Madde 6 § 3'ün (a) ve (b) bentleri, suçlamanın niteliği ve nedeni hakkında bilgilendirilme hakkının, sanığın/şüphelinin savunmasını hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekliliği bakımından bağlantılıdır (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 54; *Dallos v. Macaristan*, § 47).

b. Isnat edilen suç hakkında bilgi

387. Madde 6 § 3 (a), “suçlamanın” sanığa bildiri için özel dikkat gösterilmesi gerektiğine işaret eder. Suçun belli başlı unsurları cezai süreçte çok önemli bir rol oynamaktadır çünkü bunun uygulanmasından itibaren şüphelinin aleyhindeki suçlamaların fiili ve hukuki temelini yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 51; *Kamasinski v. Avusturya*, § 79).

388. Madde 6 § 3 (a), sanığa, yalnızca işlediği iddia edilen fiilleri ve suçlamanın temelini kapsayan suçlamanın “nedeni” hakkında bilgilendirilme hakkı vermez, aynı zamanda bu fiillerin hukuki nitelendirmesini kapsayan suçlamanın “niteliği” hakkında bilgilendirilme hakkını da verir (*Mattoccia v. İtalya*, § 59; *Penev v. Bulgaristan*, , §§ 33 ve 42).

389. Verilen bu bilgide, isnadın dayandığı delilden bahsedilmesi zorunlu değildir (*X. v. Belçika*, Komisyon kararı; *Collozza ve Rubinat v. İtalya*, Komisyon raporu).

390. Madde 6 § 3 (a), sanığın kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden haberdar edilme şekliyle ilgili herhangi bir özel resmi şart getirmez (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 53; *Drassich v. İtalya*, § 34; *Giosakis v. Yunanistan (no. 3)*, § 29). Bu bağlamda,

iddianame, cezai süreçte çok önemli bir rol oynamaktadır, çünkü tebliğden itibaren, sanığa aleyhindeki suçlamaların fiili ve hukuki temelini yazılı olarak resmen bildirim yapılmış olur (*Kamasinski v. Avusturya*, § 79).

391. Sanıkları bilgilendirme görevi tamamen iddia makamının üzerindedir ve savunmanın dikkatine sunmadan bilgi sağlayarak pasif bir şekilde bu görev yerine getirilemez (*Mattoccia v. İtalya*, § 65; *Chichlian ve Ekindjian v. Fransa*, Komisyon raporu, § 71).

392. Bilgi, sanık tarafından fiili olarak alınmak zorundadır, bilginin alındığına dair bir hukuki karine yeterli değildir (*C. v. İtalya*, Komisyon kararı).

393. Şikâyet edilen husus, sanığın kendi davranışlarına atfedilebilir ise, sanık, savunma haklarının ihlal edildiğini öne süremez (*Erdogan v. Türkiye*, Komisyon kararı; *Campbell ve Fell v. Brileşik Krallık*, § 96).

394. Zihinsel sorunlara sahip bir kişi söz konusu olduğunda, kamu makamları/görevlileri, sanığın aleyhindeki suçlamanın niteliği ve sebebi hakkında ayrıntılı bilgi alması için ek adımlar atmalıdır (*Vaudelle v. Fransa*, § 65).

c. Suçun yeniden sınıflandırılması

395. Sanık/şüpheli, değişiklik “nedeni” de dahil olmak üzere suçlamadaki değişiklikler hakkında usulüne uygun ve eksiksiz olarak bilgilendirilmelidir ve herhangi bir yeni bilgi veya iddia temelinde bunlara karşılık vermek ve savunmasını düzenlemek için sanığa/şüpheliye gerekli zaman ve kolaylıklar sağlanmalıdır (*Mattoccia v. İtalya*, § 61; *Bäckström ve Andersson v. İsveç* (k.k.); *Varela Geis v. İspanya*, § 54).

396. Mahkemenin konuyla ilgili kabul edebileceği hukuki nitelendirme de dahil olmak üzere, suç isnadına ilişkin bilgiler, duruşma öncesi iddianame ile veya suçların resmi ya da zımni olarak genişletilmesi gibi diğer araçlarla en azından duruşma sırasında verilmelidir. Bir mahkemenin, suçun niteliği ile ilgili olarak iddia makamından farklı bir sonuca varabileceği konusunda soyut ve olası bir atıf yeterli değildir (*I.H. ve diğerleri v. Avusturya*, , § 34).

397. Suçun yeniden sınıflandırılması, suçlamanın özünde olan bir unsurla ilgiliyse, sanık için yeterince öngörülebilir olduğu kabul edilir (*De Salvador Torres v. İspanya*, § 33; *Sadak ve diğerleri v. Türkiye (no. 1)*, §§ 52 ve 56; *Juha Nuutinen v. Finlandiya*, § 32). Yeniden sınıflandırılmış suçun unsurlarının davada tartışılıp tartışılmadığı, bir diğer önemli husustur (*Penev v. Bulgaristan*, § 41).

398. Yargılama sırasında fiillerin yeniden sınıflandırılması durumunda, sanığa/şüpheliye savunma haklarını pratik ve etkili bir şekilde ve iyi bir zamanda kullanmak için imkan tanınmalıdır (*Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], § 62; *Block v. Macaristan*, § 24; *Haxhia v. Arnavutluk*, §§ 137- 138; *Pereira Cruz ve diğerleri v. Portekiz*, § 198).

399. Sanık, yeniden düzenlenmiş olan suç ile ilgili olarak savunmasını yüksek mahkemeler nezdinde ileri sürme ve hukuki veya olgusal konular yönünden bakımından mahkûmiyetine itiraz etme olanağına sahipse, suçun bildirilmesindeki eksiklikler, istinaf/temyiz yargılamalarında telafi edilebilir (*Dallos v. Macaristan*, §§ 49-52; *Sipavičius v. Litvanya*, §§ 30-33; *Zhupnik v. Ukrayna*, §§ 39-43; *I.H. ve diğerleri v. Avusturya*, §§ 36-38; *Gelenidze v. Gürcistan*, § 30).

d. “Ayrıntılı olarak”

400. Verilen bilginin yeterliliği, her kişiye savunmalarını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olma hakkı tanıyan Madde 6 § 3 (b) ile ilgili olarak ve daha genel olarak Madde 6 § 1’de düzenlenmiş olan adil yargılanma hakkı ışığında değerlendirilmelidir (*Mattoccia v. İtalya*, § 60; *Bäckström ve Andersson v. İsveç* (k.k.)).

401. “Detaylı” bilgilerin kapsamı, her davanın özel koşullarına bağlı olarak değişse de, sanığa yeterli bir savunma hazırlamak için en azından aleyhindeki suçlamaların kapsamını tam olarak anlamak için gerekli bilgi sağlanmalıdır (*Mattoccia v. İtalya*, § 60). Sözelimi, davalıya isnat edilen suçlar sıralandığında; suçun yeri ve tarihi belirtildiğinde, Ceza Kanunu’nun ilgili maddelerine atıf verildiğinde ve mağdurun isminden bahsedildiğinde detaylı bilgi mevcut olacaktır (*Brozicek v. İtalya*, § 42).

402. Suçun bazı özel detayları sadece iddianameden değil, davada iddia makamı tarafından hazırlanan diğer belgelerde ve dosya materyalinden de anlaşılabilir. (*Previti v. İtalya* (k.k.), § 208). Dahası, suçun gerçek detayları dava sırasında netleştirilebilir ve belirlenebilir (*Sampech v. İtalya*, (k.k.), § 110; *Pereira Cruz ve diğerleri v. Portekiz*, § 198).

e. “Derhal”

403. Madde 6 § 3 (a)’nın temeli olan savunmanın hazırlanması için bilgi, sanığa/şüpheliye zamanında teslim edilmelidir (başvurucuya, duruşmasında dört ay önce yapılan suç isnadının bildirilmesinin kabul edilebilir sayıldığı durumlar için bkz. *C. v. İtalya*, Komisyon kararı; buna karşın başvurucunun, avukatı yokken, savunmasını yapması için sadece birkaç saatinin kaldığının bildirimi için bkz., *Borisova v. Bulgaristan*).

404. Mahkeme, Madde 6 § 3 (a)’ya uygunluk incelemesinde, resmi/usuli durumdan ziyade objektif duruma referansla yorumlanması gereken “isnat” ve “cezai isnat” kelimelerinin özerk anlamını dikkate almaktadır (*Padin Gestoso v. İspanya* (k.k.); *Casse v. Lüksemburg*, § 71).

f. “Dil”

405. Sanığın bilginin verildiği dil hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığına inanmak için nedenler varsa veya bu nedenler gösterilmişse, yetkililer ona bir çeviri sağlamalıdır (*Brozicek v. İtalya*, § 41; *Tabaï v. Fransa* (k.k.))

406. Madde 6 § 3 (a), yabancı bir sanık için ilgili bilgilerin yazılı olarak verilmesi veya yazılı olarak çevrilmesi gerektiğini belirtmezken, iddianamenin anladığı bir dile yazılı olarak çevrilmemesi durumunda, mahkeme tarafından kullanılan dile aşına olmayan bir sanık pratik bir dezavantaja sahip olabilir (*Hermi v. İtalya* [], § 68; *Kamasinski v. Avusturya*, § 79).

407. Ancak, sanığın savunmasını hazırlamasına olanak sağlıyorsa, iddianamenin sözlü çevirisi yoluyla da suçlamalar hakkında yeterli bilgi sağlanabilir (*ibid.*, § 81; *Husain v. İtalya*).

408. Bu hüküm uyarınca sanığın mahkeme dosyalarının tam çevirisini elde etme hakkı yoktur (*X. v. Avusturya*, Komisyon kararı).

409. Suç isnadının çevirisinden doğan maliyet, tercümandan ücretsiz yararlanma hakkını

güvence altına alan Madde 6 § 3 (e) uyarınca Devlet tarafından karşılanmalıdır (*Luedicke, Belkacem ve Koç v. Almanya*, § 45).

2. Savunmanın Hazırlanması (Madde 6 § 3 (b))

<p>“3 Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:</p> <p>...</p> <p>(b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;</p>
<p>HUDOC Anahtar Kelimeler</p> <p>Suç isnadı altında olma (6-3)-Savunma hakları (6-3)</p> <p>Savunmanın hazırlanması (6-3-b)- Yerekli zaman (6-3-b)- Yerekli kolaylık (6-3-b)- İlgili belgelere erişim (6-3-b)</p>

a. Genel değerlendirmeler

410. Madde 6 § 3 (b)'nin ayrıntılı olmayan bir listesini verdiği “savunma hakları”, her şeyden önce, iddia makamı ile savunma arasında mümkün olduğunca eşitlik sağlamak için tesis edilmiştir. Sanığa verilmesi gereken kolaylıklar, savunmasının hazırlanmasında kendisine yardım eden veya yardım edebilecek olanlarla sınırlıdır (*Mayzit v. Rusya*, § 79).

411. Sözleşme Madde 6 § 3 (b), uygun bir savunmanın iki unsuruyla, yani kolaylıklar ve zaman meselesi ile ilgilidir. Bu hüküm, sanık adına yapılan temel savunma faaliyetinin, davasını hazırlamak için “gerekli” olan her şeyi içerebileceği anlamına gelir. Sanık, yetkili mahkeme nezdinde ilgili bütün savunma argümanlarını ileri sürme kabiliyeti sınırlanmadan ve böylece yargılamanın sonucunu etkilemeden uygun bir şekilde savunmasını düzenleme olanağına sahip olmalıdır (*Can v. Avusturya*, Komisyon raporu, § 53; *Gregaçević v. Hırvatistan*, § 51).

412. Sanıklara verilen zaman ve olanakların yeterliliği konusu, her bir özel durumun koşulları ışığında değerlendirilmelidir (*Iglin v. Ukrayna*, § 65; *Galstyan v. Ermenistan*, § 84).

b. Yeterli zaman

413. Sanığın/şüphelinin savunmasını hazırlamak için yeterli zamanı olup olmadığını değerlendirirken, davanın karmaşıklığı ve yargılamanın aşaması gibi yargılamanın mahiyetine özel önem verilmelidir (*Gregaçević v. Hırvatistan*, § 51).

414. Madde 6 § 3 (b), sanığı acele yargılamalara karşı korur (*Kröcher ve Möller v. İsviçre*, Komisyon kararı; *Bonzi v. İsviçre*, Komisyon kararı; *Borisova v. Bulgaristan*, § 40; *Malofeyeva v. Rusya*, § 115; *Gafgaz Mammadov v. Azerbaycan*, § 76-82). Yargılamanın iyi bir hızda yapılması önemli olsa da bu taraflardan birinin usuli haklarının pahasına yapılmamalıdır (*OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Rusya*, § 540).

415. Madde 6 § 3 (b)'nin yerine getirilip getirilmediğinin belirlenmesinde, avukatın/hukuk danışmanının normal iş yükü de dikkate alınmalıdır; bununla birlikte belirli bir vakanın özel aciliyeti bakımından gerekliyse, iş yükündeki ehemmiyetinde en azından bir miktar

değişiklik yapılması için bir savunma avukatı talep edilmesi makuldür (*Mattick v. Almanya*, (k.k.)). Bu bağlamda, başvuruçunun ve savunma avukatının 1500 sayfalık ve altı ciltlik bir dava dosyasını incelemek için beş günün bulunduğu bir durumda, Mahkeme, dava dosyasını incelemek için savunmaya ayrılan zamanın, Madde 6 § 1 ve Madde 6 § 3 (b) 'de güvence altına alınan hakkın özünü korumak için yeterli olmadığına karar vermemiştir. Mahkeme, temyiz/istinaf başvurusunda, başvuruçunun dava materyalini ayrıntılı olarak analiz ettiğini, temyiz/istinaf mahkemesinin nezdinde, dosyayı incelemek için yeterli zamanları olduğunu doğrulayan iki avukat tarafından temsil edildiğini ve başvuruçunun avukatlarıyla görüşmesinde sayı ve süreyle sınırlandırılmamış olduğunu dikkate almıştır (*Lambin v. Rusya*, §§ 43-48).

416. Sözleşme Madde 6 § 3 (b), ilk duruşmadan öncesinde tamamlanmak üzere belirli bir süre devam edecek bir duruşmanın hazırlanmasını gerektirmez. Duruşmaların seyri, önceden tam olarak belirlenemez ve o zamana dek aydınlatılmamış ve taraflarca daha fazla hazırlık gerektiren unsurlar ortaya çıkabilir (*Mattick v. Almanya*, (k.k.)).

417. Madde 6 § 3 (b) uyarınca “yeterli zaman” şartı ile ilgili bir husus, bir dosyanın incelenmesi için sınırlı bir süre ile ilgili olarak (*Huseyn ve diğerleri v. Azerbaycan*, § 174-178; *Iglin v. Ukrayna*, §§ 70-73) veya suç isnadının bildirilmesi ile duruşmanın yapılması arasındaki kısa bir süre ile ilgili olarak (*Vyerentsov v. Ukrayna*, §§ 75-77) ortaya çıkabilir. Ayrıca, yargılamada meydana gelen belirli olaylardan sonra savunmaya, durumunu ayarlaması, talepte bulunması, itiraz/temyiz/istinaf başvurusunda bulunması vb. için ek bir süre verilmelidir (*Miminoshvili v. Rusya*, § 141). Meydana gelen bu tür olaylar, iddianamedeki değişiklikleri (*Pélissier ve Sassi v. Fransa*, [BD], § 62), iddia makamı tarafından yeni bir delilin ileri sürülmesini (*G.B. v. Fransa*, §§ 60-62) veya duruşma sırasında bir uzmanın/bilirkişinin görüşünün ani ve keskin bir değişimini (*ibid.*, §§ 69-70) içerebilir.

418. İzin verilen sürede fark edilir bir problem varsa (*Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 98; *Bäckström ve Anderson v. İsveç*, (k.k.); *Craxi v. İtalya (no. 1)*, § 72), istisnai haller söz konusuysa (*Goddi v. İtalya*, § 31) veya ulusal hukuk ve uygulamasında, böyle bir hak için herhangi bir temel olmadığında (*Galstyan v. Ermenistan*, § 85), sanığın duruşmasının ertelenmesi beklenir.

419. Belirli bazı durumlarda, savunmaya yeterli zaman vermek için bir mahkemenin re’sen duruşmaya ertelenmesi gerekebilir (*Sadak ve diğerleri v. Türkiye (no. 1)*, § 57; *Sakhnovskiy v. Rusya*, [BD], §§ 103 ve 106).

420. Sanığın kendisine itiraz/istinaf/temyiz etme hakkının etkin bir şekilde sağlanabilmesi için ulusal mahkemelerin, kararlarının dayandığı temelleri/gerekçeleri yeterince açık olarak göstermeleri gerekir (*Hadjianastassiou v. Yunanistan*, § 33). İtiraz/İstinaf/Temyiz süresinin bitiminden önce tamamen gerekçeli bir karar mevcut değilse, bilinçli bir itiraz/istinaf/temyiz başvurusu için sanığa yeterli bilgi verilmelidir (*Zoon v. Hollanda*, §§ 40-50; *Baucher v. Fransa*, §§ 46- 51).

421. Devletler, bir suç isnat edilen her kişinin, Madde 6 § 3’ün güvencelerinden yararlanmasını sağlamalıdır. Mahkûm edilmiş istinaf/temyiz edenlere, tahsis edilen bir zamanın ne zaman başladığını ve ne zaman sona erdiğini tespit etme yükümlülüğünün konulması, Taraf Devletlerin Madde 6 tarafından güvence altına alınan haklardan etkili bir şekilde yararlanılmasını temin eden “özen” ile uyumlu değildir (*Vacher v. Fransa*, § 28).

c. Yeterli Kolaylıklar/(Olanaklar)

422. Bir suç isnat edilen her kişinin yararlanması gereken “kolaylıklara/(olanaklara)”, savunmasını hazırlamak amacıyla, yargılama boyunca yürütülen soruşturmanın sonuçları hakkında bilgi edinme fırsatı da dahildir. (*Huseyn ve diğerleri v. Azerbaycan*, § 175; *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Rusya*, § 538).

423. Devletlerin, Sözleşmenin 6 § 3 (b) maddesi uyarınca sanığın ceza yargılamasında savunma yapma hakkını sağlama görevi, yargılamayı, sanığın konsantre olma gücüne zarar vermeyip, kendi pozisyonunu savunmak için zihinsel becerisini kullanmasına olanak sağlayacak şekilde düzenleme yükümlülüğünü içerir. Sanıkların gözaltında tutulduğu durumlarda, tutukluluk koşulları, ulaşım, yemek ve benzeri düzenlemeler bu açıdan dikkate alınması gereken ilgili faktörlerdir (*Razvozhayev v. Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov v. Rusya*, § 252).

424. Yargılama devam ederken kişinin tutuklu olduğu durumlarda, “kolaylıklar/(olanaklar)” kavramı, kişiye makul bir konsantrasyonda okuma ve yazma izni veren tutukluluk koşullarını içerebilir (*Mayzit v. Rusya*, § 81; *Moiseyev v. Rusya*, § 221). Hem sanığın hem de savunma avukatının yargılamaya katılabilmesi ve aşırı yorgunluk sıkıntısını çekmeden arz ve taleplerini sunabilmesi önemlidir (*Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, § 70; *Makhfi v. Fransa*, § 40; *Fakailo (Safoka) ve diğerleri v. Fransa*, § 50). Bu nedenle, *Razvozhayev v. Rusya* ve *Ukrayna ve Udaltsov v. Rusya*, §§ 253-24 davalarında Mahkeme, mahkumun transferinin uzun sürmesi-kötü koşullarda ve sekiz saatten az dinlenme ile, dört aydan fazla bir süre boyunca haftada dört gün tekrarlanan- nedeniyle meydana gelen yormaların kümülatif etkisinin, başvurusunun davayı takip etme, beyanda bulunma, not alma ve avukatlarına talimat verme yetilerine ciddi anlamda zarar verdiğini tespit etmiştir. Bu koşullarda ve başvurusunun daha az yoğun olabilecek bir duruşma programına ilişkin taleplerinin yeterince dikkate alınmadığı göz önüne alındığında, Mahkeme, başvurusunun savunmasını hazırlaması için yeterli olanakların sağlanmadığına ve bu durumun, Sözleşmenin 6 §§ 1 ve 3 (b) maddelerinde yer alan silahların eşitliği ve adil yargılanma gerekliliklerine zarar verdiğini değerlendirmiştir.

425. Sanığa sağlanması gereken kolaylıklar/(olanaklar), savunmasının hazırlanmasına yardım edecek veya yardım edebilecek şeylerle sınırlıdır (*Padin Gestoso v. İspanya* (k.k.); *Mayzit v. Rusya*, § 79)

426. Madde 6 § 3 (b) güvenceleri, aynı zamanda bir sanığın dosyaya erişimi ve delillerin açıklanması ile de ilgilidir ve bu bağlamda bu güvenceler, Madde 6 § 1 çerçevesinde silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ile örtüşmektedir (*Rowe ve Davis v. Birleşik Krallık* [BD], § 59; *Leas v. Estonya*, § 76).³ Bir sanığın dava dosyasına doğrudan erişmesine gerek yoktur, dosyadaki materyallerden temsilcileri tarafından bilgilendirilmesi yeterlidir (*Kremzow v. Avusturya*, § 52). Bununla birlikte, bir sanığın mahkeme dosyasına sınırlı erişimi, duruşmadan önce sanığa sunulan delillere erişimini engellememeli ve sanık avukatı aracılığıyla bunlar üzerine sözlü beyanlarla yorum yapabilmelidir (*Öcalan v. Türkiye*, [BD], § 140).

427. Bir sanığın kendi savunmasını yönetmesine izin verildiğinde, dava dosyasına erişiminin engellenmesi, savunma haklarını ihlal eder (*Foucher v. Fransa*, §§ 33-36).

³ Yargılamaya etkili katılım ve Silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama Kısımına bkz.

428. Savunmanın yürütülmesini/yönetilmesini kolaylaştırmak için sanığın dava dosyasından ilgili belgelerin kopyalarını alması ve alınan notları derleyip kullanması engellenmemelidir (*Rasmussen v. Polonya*, §§ 48-49; *Moiseyev v. Rusya*, §§ 213-218; *Matyjek v. Polonya*, § 59; *Seleznev*

v. Rusya, §§ 64-69).

429. Sanığa sağlanan “kolaylıklar/(olanaklar)”, sanığın avukatına danışmasını da içerir (*Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 99; *Goddi v. İtalya*, § 31).. Bir sanığın savunma avukatıyla görüşme olanağı, savunmasının hazırlanmasında esastır (*Bonzi v. İsviçre*, Komisyon kararı; *Can v. Avusturya*, Komisyon raporu, § 52). Bu nedenle, sanığın duruşma sırasında bir cam kabine yerleştirilmesi, avukatına etkin bir şekilde danışmasını engellerse, Madde 6 § 3 (b) çerçevesinde bir sorun ortaya çıkar (*Yaroslav Belousov v. Rusya*, §§ 148-153).

430. Madde 6 § 3 (b), AİHS, Madde 6 § 3 (c)’deki avukattan/hukuki yardımdan yararlanma hakkı ile örtüşür (*Lanz v. Avusturya*, §§ 50-53; *Öcalan v. Türkiye* [BD], § 148; *Trepashkin v. Rusya* (no. 2), §§ 159-168).⁴

3. Bizzat veya Müdafî Vasıtasıyla Savunma Hakkı 6 § 3 (c)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6 § 3 (c)
3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:
...
c. Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

431. Sözleşmenin 6 § 3 (c) maddesi, aynı maddenin 1. Fıkrasıyla birlikte adil yargılanma hakkının özel bir görünümünü kapsar (*Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 76; *Correia de Matos v. Portekiz* (k.k.); *Foucher v. Fransa*, § 30). Bu fıkra, suç şüphesi altındaki kişiye karşı yürütülen adli süreçlerin, savunma için yeterli temsil imkanı sunulmadan gerçekleşmemesini garanti altına alır. (*Pakelli v. Almanya*, Komisyon Raporu, § 84). Bu fıkra kapsamında üç haktan bahsedilebilir: Kişinin, kendini bizzat savunması; kendi seçtiği müdafî tarafından savunulması ve belli şartlar altında, ücretsiz olarak atanacak bir müdafî tarafından savunulması (*Pakelli v. Almanya*, § 31).

a. Hakkın Kapsamı

432. Suç şüphesi altındaki herkes, yargılamanın her aşamasında bu fıkra kapsamında korunmak zorundadır. (*Imbrioscia v. İsviçre*, § 37). Bu nedenle bu koruma, 6. Madde

⁴ Bkz. Kişinin kendisini bizzat veya avukat/hukuki yardım aracılığıyla savunma hakkı kısmı.

hükümlerine uyulmaması sonucunda yargılamanın adilliğine ciddi şekilde zarar verilmesi muhtemel ise yargılama öncesindeki işlemler için de söz konusu olabilir (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 131; *Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 253; *Magee v. the United Kingdom*, § 41).

433. Sözleşmenin 6 § 3 (b) fıkrası duruşma öncesi hazırlık sürecini kapsamakta olup, 6 § 3 (c) kişiye daha genel anlamda tüm adli süreçler boyunca bir avukat yardımından faydalanma hakkı sağlar. (*Can v. Avusturya*, Komisyon Raporu, § 54). Bununla birlikte, davanın koşulları ve niteliğine bağlı olarak yargılama öncesi süreçlerde (soruşturma) de 6/3-c'nin uygulanma imkanı vardır. (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 253; *Brennan v. Birleşik Krallık*, § 45; *Berliński v. Polonya*, § 75).

434. Yine benzer şekilde 6 § 3 (c), davanın özelliğine bağlı olarak kanun yolu mahkemelerinde de uygulanabilir (*Meftah ve diğerleri v. Fransa* [BD], § 41). Bununla birlikte iç hukukta yapılan tüm işlemler ve de kanun yolu mahkemelerinin iç hukuk düzenindeki yapısı kesinlikle dikkate alınmalıdır (*ibid.*; *Monnell ve Morris v. Birleşik Krallık*, § 56). Kanun yolunun mahiyeti ve ceza muhakemesi bağlamındaki önemi gibi hususların bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kanun yolu mahkemesinin gücünün kapsamı ve bu mahkemeye gelene kadar ki süreçlerde başvuranın menfaatlerinin gerçekten temsil edilip korunması gibi hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır (*ibid.*).

b. Kendi kendini savunma hakkı

435. Bir bütün olarak ele alındığında Sözleşme'nin 6. maddesi, bir suçla itham edilen kişinin duruşmaya katılma hakkına sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. (*Zana v. Türkiye* [BD], § 68; *Monnell ve Morris v. Birleşik Krallık*, § 58)⁵. Bu hak ile oldukça yakından ilişkili bir şekilde 6 § 3 (c), kişiye bizzat kendini savunma hakkı verir. Dolayısıyla bir kişinin kendisini bizzat savunmak istemesi, eğer adaletin selameti aksini gerektirmiyorsa, madde 6'nın gerekleri ile ters düşmeyecektir (*Galstyan v. Ermenistan*, § 91).

436. Madde 6 § 1ve 6 § 3 (c), savunmanın nasıl sağlanacağı konusunda şüpheli veya sanığa karar verme hakkı tanımak zorunda değildir (*Correia de Matos v. Portekiz* (k.k.)). 6 § 3 (c)'de sayılan alternatiflerden hangisinin seçileceği, uygulanabilir iç hukuk kurallarına ya da mahkemenin yargılama kurallarına bağlıdır. Bu seçenekler, kişinin kendisini bizzat savunması ve de kendi seçtiği ya da bazı durumlarda mahkeme tarafından atanan bir müdafii tarafından savunulmasıdır. Taraf Devletler bu konuda sınırlı da olsa takdir alanına sahiptirler (*Correia de Matos v. Portekiz* [BD], § 122).

437. Bu ilkeler ışığında Mahkeme, öncelikle, belirli bir davada kullanılan kanun hükümlerinin tercihi konusunda ilgili ve yeterli gerekçenin mevcut olup olmadığını inceler. İkinci olarak eğer bu mevcut olsa bile, yerel mahkemenin söz konusu kuralın uygulanması hakkında ilgili ve yeterli gerekçe sağlayıp sağlamadığının, ceza yargılamasının adil olup olmadığının genel değerlendirilmesi bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Bu ikinci durumda, sanığa pratikte yargılamaya etkin bir şekilde katılması için yeterli alan sağlanıp sağlanmadığını değerlendirmek uygun olacaktır (*ibid.*, § 143).

438. *Correia de Matos v. Portekiz* [BD] davasında (§§ 144-169) Mahkeme, sanığın bizzat müdahil olduğu süreçler de dahil olmak üzere, zorunlu temsil şartının uygulandığı usule ilişkin bağlamı bir bütün olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Devletin sahip olduğu takdir marjını dikkate almış ve yasama organının ihtilafli seçiminin nedenlerini hem ilgili hem de

5

yeterli olarak değerlendirmiştir. Sonuç olarak Mahkeme, başvurana karşı yürütülen adli süreçlerin hukuka uygun olmadığına dair bir dayanak bulamamış ve Sözleşme'nin 6 § 1ve 6 § 3 (c) maddelerinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

439. Ayrıca, sanık veya şüpheli kendini savunma yolunu seçtiğinde, bir avukat tarafından temsil edilme hakkından kasıtlı olarak feragat etmiş olur ve kendini savunurken özen yükümlülüğü altına girmiş sayılır ((*Melin v. Fransa*, § 25). Özellikle, şüpheli/sanığın savunma hakkını kullanırken, bir tanıkla ya da cezai tatbikata katılan diğer bir kişi ile ilgili olarak suç niteliği taşıyabilecek eylemlere ilişkin kasten yanlış şüphe uyandırması durumunda soruşturulup kovuşturulmayacağı varsayıldığı takdirde, savunma hakkı kavramının sınırları fazlaca zorlanmış olacaktır (*Brandstetter v. Avusturya*, § 52). Şüpheli/sanığın savunmasında yer alan iddialar nedeni ile daha sonra tekrar yargılanması olasılığı, madde 6 § 3 (c) tarafından korunan haklarının ihlal edilmesi kapsamına sokulamaz. Müteakip kovuşturma riski, bu konudaki ulusal yasa veya uygulamanın haddinden fazla sert olması nedeniyle, davalının savunma haklarını özgürce kullanması gerçekten engelliyorsa, durum farklı olabilir (*ibid.*, § 53).

c. Avukat Yardımı

i. Avukata Erişim

a. Hakkın Kapsamı

440. Bir suçlamayla karşılaşan herkesin bir avukat tarafından etkin bir şekilde savunulması hakkı adil yargılanmanın temel özelliklerinden biridir. (*Salduz v. Türkiye* [BD], § 51; *Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 255; *Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 112; *Beuze v. Belçika* [BD], § 123). Sözleşmenin özerk anlamı gereği, kural olarak şüpheli kendisine karşı bir suçlamanın ortaya çıktığı ilk andan itibaren avukata erişim imkanına sahip olmalıdır (*Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 110)⁶. Bu bağlamda mahkeme, kişinin 6. Maddede sunulan güvencelere sahip olabilmesi için şeklen şüpheli statüsünde olmasına gerek olmadığını, kamu otoritelerinin kendisinden bir suça karıştığı konusunda olası bir şüphe duyması halinde şüpheli statüsünün kazanılacağını vurgulamaktadır. (*Truten v. Ukrayna*, § 66; *Knox v. İtalya*, § 152; karş. *Bandaletov v. Ukrayna*, §§ 61-66, başvuruçunun tanık sıfatıyla verdiği gönüllü ifadelerle ilgili., ayrıca *Sršen v. Hırvatistan* (k.k.), §§ 43-45; Bir trafik kazasına karışanlardan kan örneklerinin alınması da dahil olmak üzere rutin bilgilerin elde edilmesiyle ilgili.).

441. Böylelikle avukata erişim hakkı yalnızca kişi gözaltına alındığında yahut ifadesine başvurulduğunda değil (*Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 111; *Sîrghi v. Romanya*, § 44), kimlik tespiti, canlandırma ve keşif gibi konu ile alakalı usulü işlemlerde de söz konusudur. (*Ibrahim Öztürk v. Türkiye*, §§ 48-49; *Türk v. Türkiye*, § 47; *Mehmet Duman v. Türkiye*, § 41). Arama ve el koyma operasyonları da bu usulü işlemler arasındadır (*Ayetullah Ay v. Türkiye*, §§ 135 ve 163). Dahası, sanık ya da şüphelinin ceza yargılamasına etkin olarak katılma hakkı, genel olarak, yalnız orada bulunmayı değil gerektiğinde hukuki yardımdan faydalanmayı da kapsar (*Lagerblom v. İsveç*, § 49; *Galstyan v. Ermenistan*, § 89). Aynı şekilde, başvuruçunun avukatının salt mevcudiyeti sanığının yokluğunu telafi etmeyecektir (*Zana v. Türkiye* [BD], § 72).

442. *Beuze v. Belçika* [BD] (§§125-130) kararında Mahkeme önceki içtihadı doğrultusunda avukata erişim hakkı vasıtasıyla amaçlananları şu şekilde saymıştır: Adaletin hataya

6

düşmesini engellemek ve her şeyin ötesinde soruşturma ya da iddia makamı ile sanık ya da şüpheli arasındaki silahların eşitliği ilkesi başta olmak üzere 6. Maddenin gereklerini sağlamak; gözaltındaki şüphelinin kırılğan durumuna karşı güvence sunmak; kolluk tarafından zorlama ve kötü muameleye karşı temel güvenceler sağlamak; şüpheli ya da sanığın kendisini suçlayıcı beyanda bulunmama ve susma haklarına saygı duyulmasını sağlamak, ki bu da -tıpkı avukata erişim hakkı bakımından olduğu gibi- kişinin bu haklar konusunda uygun bir şekilde bilgilendirilmesi ile mümkündür. Bu bağlamda, usulü süreçler hakkında kişiye bilgi verebilecek bir avukata derhal erişimin sağlanması, bu hakların bilinmemesi durumunda ortaya çıkabilecek hukuka aykırılıklara engel olabilecektir.

443. Ayrıca *Beuze* kararında Mahkeme avukata erişim hakkının içeriğini detaylandırmıştır. İki asgari gereklilikten bahsedilir: (1) Herhangi bir ifade ya da mülakat sürecinden önce avukatla görüşme ve danışma hakkıyla birlikte avukata gizli olarak talimat verme imkanı; (2) Avukatın ilk ifade ya da mülakat benzeri yargılama öncesi sorgulamalar sırasında mevcut bulunması. Bu mevcudiyet etkili ve pratik bir hukuki yardım sağlamak zorundadır.

444. *Soytemiz v. Türkiye* kararında Mahkeme, ikinci asgari gereklilikle ilgili olarak, avukata erişim hakkının yalnızca avukatın fiziki mevcudiyetine izin verilmesini kapsamadığını bunun yanında, şüphelinin polis tarafından sorgulanması sırasında aktif olarak yardım etmesine ve şüphelinin haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için müdahale etmesine izin verilmesini de kapsadığını belirtmektedir. Avukat yardımından yararlanma hakkı, ifade ve sorgu sürecinin sonuna kadar geçerlidir, bu sürece, alınan ifadenin okunması ve şüpheli tarafından onaylanması ile imzalanması da dahildir ve bu aşamalarda avukat yardımı da aynı ölçüde önemlidir. Bu nedenle polis, ilke olarak, bir şüphelinin sorgulama sırasında avukat yardımından yararlanma hakkını ileri sürmesi halinde, avukatın hazır bulunup, şüpheliye yardım edebilecek duruma gelmesine dek ifade almamak ya da ifade işlemini ertelemek yükümlülüğü altındadır. Aynı yükümlülük, avukatın ifade işleminin sona ermesinden ya da okuma ve imza süreçlerinden önce karakoldan ayrılmak zorunda olduğu- ya da bunun talep edildiği durumlar için de geçerlidir.

445. *Doyle v. İrlanda* davasında, başvuruçunun bir avukat tarafından temsil edilmesine izin verilmiş, ancak o sıradaki karakol uygulaması nedeniyle avukatın polis sorgusuna katılmasına izin verilmemiştir. Mahkeme burada Sözleşme'nin 6 § 1 ve 6 § 3 (c) maddelerine yönelik herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Mahkeme, polis sorgulaması sırasında başvuruçunun avukata erişim hakkına yönelik bu ihtilafı kısıtlamaya karşın, bir bütün olarak yargılamanın adilliğinin telafi edilemez bir şekilde zarar görmediği kanaatine varmıştır. İlgili kararda özellikle şunlara vurgu yapılmıştır: Başvuruçucu, avukatına danışma imkanına sahip olmuştur; özel olarak kırılğan durumda değildir; delillerin kabul edilebilirliğine ve kullanılmasına itiraz etme şansına sahiptir; davanın şartları yerel mahkemece kapsamlı şekilde ele alınmıştır; mahkumiyet hükmü bağımsız ve önemli delillerle desteklenmiştir; yargıç, jüriye uygun talimatlar vermiştir; kamu yararı mülahazaları başvuruçunun yargılanmasını haklılaştırmıştır; ve ayrıca davada şu usuli güvenceler mevcuttur: Polis tarafından alınan ifadeler kayıt altına alınmış ve de hakim ve jürinin kullanımına sunulmuştur; Başvuruçunun avukatı, fiziken orada olmasa da müvekkiliyle görüşmek üzere ifadeyi bölme hakkına sahip olmuş ve de bu hakkını kullanmıştır.

446. Mahkeme, *Beuze v. Belçika* kararında somut olayın kendine has nitelikleri ve yasal sisteme bağlı olarak şu tür kısıtlamaların yargılamanın adilliğine zarar verebileceğini

belirtmiştir: (1) Adli süreçlerin ve yargılama öncesi suç soruşturmasının erken dönemlerinden itibaren avukatın dosyaya erişim talebinin reddedilmesi veya bunun zorlaştırılması; (2) Teşhis ve yeniden canlandırma gibi soruşturma işlemlerine avukatın katılmaması.

447. Buna ek olarak, Mahkeme, yargılamanın bütün olarak adil olup olmadığı değerlendirilirken, özellikle hukuki yardım sistemi söz konusu olduğunda, davanın kendine has özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir: davanın tartışılması, savunmanın düzenlenmesi, lehe olan delillerin toplanması, ifadeye hazırlık, zor durumdaki bir şüpheli ya da sanığa destek ve tutukluluk koşullarının gözden geçirilmesi gibi durumlar dikkate alınmalıdır (*Ibid.*, §136).

448. Yasal temsil şüpheli ya da sanığın mevcudiyetine bağlı değildir (*Van Geyseghem v. Belçika* [BD], § 34; *Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık*, § 99; *Poitrimol v. Fransa*, § 34) Şüpheli ya da sanığın usulüne uygun şekilde davet edilmesine rağmen gelmemiş olması dahi (bahanesi olmasa bile) avukata erişim hakkının ortadan kaldırılmasını haklı göstermez (*Van Geyseghem v. Belçika* [BD], § 34; *Pelladoah v. Hollanda*, § 40; *Krombach v. Fransa*, § 89; *Galstyan v. Ermenistan*, § 89). Kanun koyucu, geçerli mazeretin olmadığı hallere dair caydırıcı düzenlemeler yapabilir de, hukuki yardım hakkına bazı istisnalar getirmek yoluyla kişileri cezalandıramaz. Şüpheli ya da sanığın mahkemede bulunmasına dair yasal zorunluluk, savunulma hakkından yoksun bırakılması dışında başka yollarla çözülebilir (*Tolmachev v. Estonya*, § 48). Dolayısıyla, temyiz mahkemesi de dahil olmak üzere, sanığın olmadığı durumda avukatının savunma yapamaması 6 § 3 (c) bakımından sorun olabilir (*Lala v. the Netherlands*, §§ 30-35; *Tolmachev v. Estonya*, §§ 51-57).

449. Hukuki yardım hakkının yalnız teorik değil, pratik ve etkili olarak gerçekleşebilmesi için, hakkın gereksiz şekli düzenlemelerin yerine getirilmesine bağlanmaması gerekir: Bu durumda mahkemeler, yargılamanın adil olduğundan ve bu doğrultuda şüpheli ya da sanığın yokluğunda avukatın savunma yapma imkanı bulunduğundan emin olmalıdırlar (*Van Geyseghem v. Belçika* [BD], § 33; *Pelladoah v. Hollanda*, § 41).

β. Avukata erken erişime getirilen kısıtlamalar

450. Avukata hızlı bir şekilde erişimin sağlanması; gözaltındaki şüphelinin kırılğan durumuna karşı güvence sunmak; kolluk tarafından zorlama ve kötü muameleye karşı temel güvenceleri sağlamak; adaletin yanılmasının engellenmesine katkı sağlamak ve 6. Maddenin amacının, özellikle de soruşturma/iddia makamı ile sanık ya da şüpheli arasındaki silahların eşitliği ilkesinin yerine getirilmesi açısından önemlidir (*Salduz v. Türkiye* [BD], §§ 53-54; *Ibrahim ve diğerleri v. the United Kingdom* [BD], § 255; *Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 112).

451. Bununla birlikte, hukuki yardıma erişimin istisnai olarak ertelenmesi mümkündür. Avukata erişimde bu tür bir kısıtlamanın adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediği iki aşamada değerlendirilir. İlk aşamada Mahkeme, bu tür bir kısıtlama için zorlayıcı sebepler olup olmadığına bakar. Ardından davada kısıtlamalar nedeni ile savunma hakkına zarar gelip gelmediğini inceler. Diğer bir ifadeyle Mahkeme, kısıtlamanın yargılamanın genel adaleti üzerindeki etkisini incelemeli ve yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığına karar vermelidir. (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 257)

452. Mahkeme, kısıtlamalara temel olabilecek zorlayıcı nedenlerin şartlarının oldukça sıkı olduğunu açıklamıştır. Özellikle şüphelinin ilk sorgusunda olmak üzere, hukuki yardıma

erken erişimin temel doğası ve önemi göz önünde bulundurularak, hukuki yardıma erişimin kısıtlanmasına sadece istisnai durumlarda izin verilir. Kısıtlama mutlaka geçici nitelikte olmalı ve her bir dava için ayrı ayrı değerlendirme yapılmalıdır. Zorlayıcı nedenlerin varlığının gösterilip gösterilmediği değerlendirilirken, hukuki yardıma erişimin kısıtlanmasının iç hukukta bir dayanağının olup olmadığı ve yine bu kısıtlamanın kapsam ve içeriğinin, uygulayıcıya karar verme sürecinde kılavuzluk etmek üzere, yasalarla yeterince belirlenmiş olup olmadığına bakılır (*Ibrahim ve diğeleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 258).

453. Örneğin belirli bir olayda, yaşam hakkı, özgürlük veya fiziksel bütünlük açısından ciddi olumsuz sonuçları önleme yönünde acil bir ihtiyaç mevcut olduğu ikna edici bir şekilde ispat ediliyorsa, avukata erişimin kısıtlanması bakımından zorlayıcı bir nedenin var olduğu kabul edilir. Bu gibi durumlarda yetkililerin Sözleşme'nin özellikle 2, 3 ve 5 § 1 maddeleri uyarınca potansiyel veya gerçek mağdurların haklarını koruma yükümlülüğü vardır (*ibid.* § 259; *Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 117). Diğer yandan, genel nitelikteki bir risk avukata erişimin kısıtlanmasını haklılaştıracak zorlayıcı bir neden değildir (*Ibrahim ve diğeleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 259), yine yetkililerin idari uygulamalarının sonucu olarak avukata erişimin kısıtlanması da benzer şekilde zorlayıcı bir neden olarak değerlendirilmez (*Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 130).

454. *Beuze v. Belçika* [BD] (§§ 142-144 ve 160-165) kararında Mahkeme, ilk ifade sırasında avukata erişimin genel ve mecburi (bu olayda yasa kaynaklı) olarak engellenmesinin zorlayıcı bir neden oluşturmadığını açıklamıştır: bu şekilde bir kısıtlama ulusal yetkililerin, bireysel ve olaya özgü bir değerlendirme yapma ve zorlayıcı bir nedenin var olup olmadığını belirleme yükümlülüklerini ortadan kaldırmamaktadır. Her halükarda, avukata erişimin engellenmesinde zorlayıcı nedenlerin olup olmadığını ispat etme yükümlülüğü devlete aittir.

455. Bununla birlikte, zorlayıcı nedenlerin yokluğu tek başına sözleşmenin 6'ncı maddesi yönünden ihlal sonucu doğurmaz. Adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediği değerlendirilirken tüm adli süreçleri bir bütün olarak ele almak ve de madde 6 § 3'te yer alan hakları bağımsız haklar olarak değil, adil yargılanma hakkının belirli boyutları olarak görmek gerekmektedir (*Ibrahim ve diğeleri v. Birleşik Krallık*).

456. Özellikle zorlayıcı nedenlerin tespit edildiği durumlarda, madde 6 § 1'in amaçları doğrultusunda tüm yargılamanın "adil" olup olmadığını belirlemek için yargılamanın tamamına yönelik bütüncül bir değerlendirme yapılmalıdır. Diğer yandan, hukuki yardımı kısıtlamak için zorlayıcı nedenlerin olmadığı durumlarda Mahkeme adillik (fairness) değerlendirmesi için çok katı bir inceleme yapar. Hükümetin zorlayıcı nedenlerin var olduğunu gösterememesi, yargılamanın tümünün adillliği değerlendirilirken önem arz edebilir ve teraziye madde 6 § 1 ve 6 § 3-c yönünden ihlal tespit etme yönüne kaydırabilir. Bu tür durumlarda, hukuki yardıma erişimin kısıtlanması yoluyla yargılamanın adillığının her olayın kendi özelinde geri dönülemez bir şekilde ihlal edilmediğini göstermek yükümlülüğü hükümete aittir. (*Ibrahim ve diğeleri v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 264-265; *Dimitar Mitev v. Bulgaristan*, § 71). Mahkemenin her bir olay için zorlayıcı nedenlerin var olup olmadığını re'sen araştırmak yönünde bir görevi yoktur. (*Rodionov v. Rusya*, § 161).

457. Bu bağlamda Mahkeme, kendi kendini suçlamayı reddetme hakkını ve de yetkililerin ilgili kişiye bu hakkı hatırlatması görevini de göz önünde bulundurmaktadır. (*Ibrahim ve diğeleri v. the United* [BD], §§ 266-273).¹⁵ Avukata erişimin geciktiği ve şüphelinin, avukat

yardımlı, susma hakkı ve kendi kendini suçlamayı reddetme hakları bakımından bilgilendirilmediği durumlarda, hükümetin bütün olarak yargılamanın adil olduğunu ispat etmesi çok daha zor olacaktır. (*Beuze v. Belçika* [BD], § 146). Ayrıca, kişinin kendi kendini suçlamayı reddetmesi hakkı bakımından yalnız itiraf ve kendini doğrudan suçlayıcı beyanlar değil, bunun yanında şüphelinin durumunu “ciddi anlamda etkileyici” ifadeler de dikkate alınır (*ibid.*, § 178).

458. *Beuze v. Belçika* kararında Mahkeme, *Ibrahim ve diğerleri* kararında detaylandığı iki aşamanın genel ve zorunlu (bu olayda yasa kaynaklı) kısıtlamalar için de uygulandığını doğrulamıştır. Ancak, böyle durumlarda Mahkeme, adillik değerlendirmesinde çok katı bir inceleme yapmakta ve zorlayıcı nedenlerin yokluğunda ağırlık 6 § 1 ve 6 §3 -c'nin ihlali yönüne kaymaktadır.

459. Yargılamanın adilliği bir bütün olarak incelenirken, tüketici nitelikte olmayan şu liste dikkate alınmalıdır (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 274; *Beuze v. Belçika* [BD], § 150; *Sitnevskiy ve Chaykovskiy v. Ukrayna*, §§ 78-80):

-Başvurucunun akli yeterliliği ve yaşı gibi nedenlere bağlı olarak özel bir kırılabilirliğin olup olmadığı;

-Yargılama öncesi işlemleri düzenleyen yasal çerçeve ve yargılamada delillerin kabul edilebilirlik şartları ile bu kurallara uyulup uyulmadığı; özel bir kuralın uygulandığı durumlarda ise yargılamanın bir bütün olarak haksız sayılmasının olası olmadığı;

-Başvurucunun delillere itiraz etme hakkının ve bu hakkı kullanma imkanının bulunup bulunmadığı;

-Delillerin kalitesinin ve toplanma şartlarının, durumun zorunluluk derecesi ve niteliği de göz önünde bulundurularak, delillerin güvenilirliği veya doğruluğu hakkında şüphe yaratıp yaratmadığı;

- Delillerin hukuka aykırı olarak elde edilmesi durumunda, söz konusu hukuka aykırılığın tartışılması ve bunun Sözleşmenin başka bir maddesinin ihlaline yol açması halinde bu ihlalin niteliği;

- Bir beyan delil söz konusu olduğunda, bu beyanın niteliği ve derhal geri çekilip çekilmediği veya değiştirilip değiştirilmediği;

- Hukuka aykırı delilin ne amaçla kullanıldığı ve özellikle de mahkumiyete esas delilin ayrılmaz veya önemli bir bölümünü oluşturup oluşturmadığı ve davadaki diğer delillerin gücü;

-Mahkumiyet değerlendirmesinin profesyonel bir hakim ya da jüri üyeleri tarafından yapılıp yapılmadığı, yapılmadığı durumda her bir jüri üyesinin kararı.

-Söz konusu suçun soruşturulup cezalandırılmasında kamu yararının ağırlığı.

-İç hukuk uygulaması ile korunan ilgili diğer usûli güvenceler.

x. Avukata erişim hakkından feragat

460. Avukata erişim hakkından feragat anlamına gelen her durum, mahkemenin “bilinçli ve makul feragat” standartlarını karşılamak zorundadır. (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık*

[BD], § 272; *Pishchalnikov v. Rusya*, § 77)⁷ Bu standart bakımından şüpheli ya da sanığın avukata erişim hakkı da dahil olmak üzere tüm haklarının farkında olması şarttır (*Ibrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık* [BD], § 272; *Rodionov v. Rusya*, § 151). Şüphelinin avukat talebinde bulunması halinde ilave güvenceler söz konusu olur. Zira şüphelinin avukatı yok ise, hakları konusunda bilgilendirilme ve bunun sonucu olarak bu haklara saygı duyulması konularında daha az şansı olacaktır. ((*Pishchalnikov v. Rusya*, § 78).

461. Şüpheli gözaltına alındıktan hemen sonra avukat yardımından yararlanma hakkı konusunda derhal bilgilendirilmemişse, bu haliyle hakkından feragatte bulunduğu kabul edilemez (*Simeonovi v. Bulgaristan* [BD], § 118). Benzer şekilde, usuli işlemler bağlamında ilgili güvenceler olmaksızın, yalnızca “avukat talep etmedi” şeklindeki matbu bir metne atılan imza da feragatin geçerliliği noktasında soru işareti yaratır. (*Bozkaya v. Türkiye*, § 48; *Rodionov v. Rusya*, § 155; aksi olarak *Sklyar v. Rusya*, §§ 22-25, başvuranın kayıt altında açıkça avukat hakkından feragat ettiği durum). Erken dönemde gerçekleşmiş bir feragat, şüpheli ya da sanık ilerleyen aşamada bir avukat talebinde bulunmuşsa artık geçerli sayılmaz. (*Artur Parkhomenko v. Ukrayna*, § 81) Dahası, eğer şüpheli ya da sanık polis tarafından insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kalmışsa, avukata erişim hakkından geçerli bir şekilde feragat ettiği düşünülemez ((*Turbylev v. Rusya*, § 96).

462. Daha genel olarak Mahkeme, polis nezaretindeyken imzalanan belgelerin ispat gücüne dikkat etmektedir. Buna karşın, diğer birçok güvence bakımından da söz konusu olduğu gibi, Sözleşme'nin 6. maddesine göre, bu imzalı belgeler tek başına bir anlam ifade etmemekte, bunların davanın tüm koşulları ışığında incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca matbu feragatnamenin kullanıldığı durumlarda, sanığın avukat yardımından yararlanma hakkından özgür ve bilinçli bir kararla feragat edip etmediğini tespit etmek güç olabilir (*Akdağ v. Türkiye*, § 54).

463. Her halükarda derece mahkemesinin görevi, sanığın itiraflarının ve hukuki yardım haklarından feragatlerinin rızası dahilinde olup olmadığını ikna edici bir şekilde tespit etmektir. Yargılamanın bir bütün olarak adil kabul edilebilmesi için itiraflar ve feragatlerle ilgili tespit edilen eksiklikler giderilmelidir. Feragat koşullarının incelenmesinde ortaya çıkabilecek hata, sözleşmenin gereklerine aykırı olarak, başvuru yazarının giderilmesi imkanından mahrum bırakabilecek-telifisi olmayan bir duruma neden olabilecektir. (*Türk v. Türkiye*, §§ 53-54; *Rodionov v. Rusya*, § 167).

464. Bununla birlikte feragatin, mahkemenin “bilinçli ve makul feragat” içtihadına uygun olduğu durumlarda, başvuran hakkında yürütülen yargılamanın tümüyle adil olduğu noktasında soru işareti kalmayacaktır (*Šarkienė v. Lithuania* (k.k.), § 38; *Sklyar v. Rusya*, § 26).

ii. Kişinin Kendi Seçtiği Avukat Tarafından Savunulması Hakkı

465. Suç şüphesi altındaki kişi kendisini bizzat savunmak istemediği takdirde, yargılamanın başından itibaren kendi seçtiği bir avukatın yardımından yararlanabilmelidir. Bu durum 6 § 3-c'nin lafzından kaynaklanır ve uluslararası insan hakları standartlarında, sanığa etkili bir savunma sağlama mekanizması olarak genel kabul görmektedir. 6 § 3-c: “Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: ... kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak;...” (*Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 78; *Martin v. Estonya*, §§ 90-93).

466. Fakat, suç şüphesi altındaki kişinin kendi seçtiği avukat tarafından savunulması hakkı mutlak nitelikte değildir. (*Meftah ve diğerleri v. Fransa* [BD], § 45; *Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 79). Kural olarak kişinin kendi seçtiği avukat tarafından savunulmasına saygı gösterilmesi gerekse de (*Lagerblom v. İsveç*, § 54) yargılama mercii, ilgili ve yeterli nedenlerin varlığında adaletin tecellisi adına bu hakka sınırlama getirebilir. (*Meftah ve diğerleri v. Fransa* [BD], § 45; *Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 79 *Croissant v. Almanya*, § 29). Örneğin, yargılamaların doğası gereği, sözlü savunma yapma tekeli bazı uzman avukatlara ait olabilir (*Meftah ve diğerleri v. Fransa* [BD], § 47). Öte yandan yargılamanın sanığın gıyabında yapılmış olması- savunma hakkının kendi seçeceği bir avukatla güvence altına alınmasının aksine- adli yardım avukatı atanmasını tek başına haklı çıkarmaz (*Lobzhanidze ve Peradze v. Georgia*, §§ 83-91).

467. Bu bağlamda Mahkeme, avukata erişim hakkı bakımından uyguladığı “zorlayıcı nedenler” testinin aksine, “kişinin kendi seçtiği avukatın reddi” gerekçesinin “ilgili ve yeterliliği” incelemesinde daha yumuşak bir değerlendirme yapmaktadır. Bu tür davalarda Mahkemenin görevi, yargılamayı bir bütün olarak ele alarak, savunma haklarının hakkaniyetleri baltalanacak ölçüde “olumsuz etkilenip etkilenmediğini” değerlendirmek olacaktır. (*Dvorski v. Hırvatistan* [BD], § 81).

468. Mahkeme ilk olarak özellikle şüpheli ya da sanığın kendi seçtiği avukat yardımından faydalanmasının engellenmesi için ilgili ve yeterli nedenin olup olmadığına bakar. Eğer böyle bir neden yoksa Mahkeme, yargılamanın bütün olarak adil olup olmadığını değerlendirir. Mahkeme bu değerlendirmesinde yargılamanın doğası ve çeşitli mesleki gerekliliklerin uygulanması da dahil olmak üzere farklı faktörlerin varlığına bakabilir, bunlar; avukat atama sisteminin durumu ve buna itiraz etme imkanının var olup olmadığı, avukat yardımının etkililiği, şüphelinin kendi kendini suçlamayı reddetmesi hakkına saygı gösterilip gösterilmediği, şüphelinin yaşı, yerel mahkemenin şüphelinin bu durumda verdiği ifadeyi kullanıp kullanmadığı, şüpheli ya da sanığa delillerin geçerliliğine ve kullanılmasına itiraz etme imkanı tanınıp tanınmadığı, bu tür ifadelerin mahkumiyet kararına etkisi, ve davadaki diğer delillerin gücü (*ibid.*, § 82; bkz, ayrıca, *Stevan Petrović v. Sırbistan*,* §§ 171-172, Başvurucunun, kendi seçtiği avukata erişiminin kısıtlanmasının yargılamanın genel adaletini nasıl etkilediğine ilişkin şikayetini temellendiremediği durumlar için.).

d. Adli Yardım

469. Madde 6 § 3-c’de yer alan üçüncü ve son hak, adli yardım hakkı, kümülatif olarak ele alınması gereken iki koşula tabidir. (*Quaranta v. İsviçre*, § 27).

470. İlk olarak şüpheli ya da sanık avukat yardımını finanse etmek için yeterli imkanının olmadığını göstermelidir. (*Caresana v. Birleşik Krallık* (k.k.)). Bununla birlikte bunu “bütün şüphelerden uzak” şekilde yapmasına gerek yoktur; yeterli imkana sahip olmadığına dair “bazı belirtilerin” olması veya başka bir deyişle “aksi yönde açık belirtilerin bulunmaması” yeterlidir. (*Pakelli v. Almanya*, Komisyon raporu, § 34; *Tsonyo Tsonev v. Bulgaristan (no.2)*, § 39). Her halükarda Mahkeme, başvurucunun söz konusu zamandaki mali durumunu değerlendirmek için yerel mahkemelerin yerine geçemez, bunun yerine, yerel mahkemelerin delilleri değerlendirme esnasında takdir yetkilerini kullanırken 6 § 1 uyarınca hareket edip etmediklerini gözden geçirmelidir (*R.D. v. Polonya*, § 45).

471. İkincisi, Taraf Devletler, yalnızca “adaletin selametinin gerektirdiği durumlarda” adli yardım sağlama yükümlülüğü altındadırlar (*Quaranta v. İsviçre*, § 27). Bu değerlendirme,

sadece adli yardım başvurusunun kararının verildiği tarihteki değil, aynı zamanda ulusal mahkemenin davanın esasına ilişkin karar verdiği tarihteki durumlar da dahil olmak üzere, olayın unsurları bir bütün olarak dikkate alınarak yapılmalıdır (*Granger v. Birleşik Krallık*, § 46).

472. Adaletin selameti için sanığa ücretsiz yasal temsilci atanmasının gerekip gerekmediğinin belirlenmesinde Mahkeme, atılı suçun ciddiyeti ve söz konusu cezanın ağırlığı dahil olmak üzere çeşitli kriterleri dikkate almıştır. İlke olarak, özgürlükten mahrum bırakılmanın söz konusu olduğu durumlarda, adaletin selameti yasal temsil gerektirir. (*Benham v. the United Kingdom* [BD], § 61; *Quaranta v. İsviçre*, § 33; *Zdravko Stanev v. Bulgaristan*, § 38).

473. Mahkeme, “adaletin selametinin bunu gerektirmesi” testinin bir başka koşulu olarak, davanın karmaşıklığıyla birlikte (*Quaranta v. İsviçre*, § 34; *Pham Hoang v. Fransa*, § 40; *Twalib v. Yunanistan*, § 53) sanığın kişisel durumunu da dikkate almaktadır (*Zdravko Stanev v. Bulgaristan*, § 38). İkinci şart özellikle kişinin adli yardım almaması halinde kişisel özellikleri nedeniyle-mahkemede kullanılan dile /yasal sisteme yabancı olması-meramını anlatamayacak olması durumunda göz önünde bulundurulur. (*Quaranta v. İsviçre*, § 35; *Twalib v. Yunanistan*, § 53).

474. “Adaletin selameti” uygulanırken değerlendirilen şey, adli yardımın yokluğunun savunmaya “gerçekten zarar” verip vermediği değildir; burada daha yumuşak bir şey değerlendirilir; Bu da “belirli koşullar altında” avukatın yardımı dokunacağı fikrinin makul olup olmadığıdır. (*Artico v. İtalya*, §§ 34-35; *Alimena v. İtalya*, § 20).

475. Adli yardım hakkı, kanun yolları bakımından da geçerlidir. (*Shekhov v. Rusya*, § 46; *Volkov ve Adamskiy v. Rusya*, §§ 56-61). Bu bağlamda, adli yardımın gerekli olup olmadığının belirlenmesinde, Mahkeme özellikle üç faktörü dikkate almaktadır: (a) temyiz mahkemelerinin gücünün sınırları; (b) başvuruculara yöneltilen suçlamanın ciddiyeti; ve (c) karşılaştıkları cezanın ağırlığı (*Mikhaylova v. Rusya*, § 80).

476. Avukat ve müvekkil arasındaki güven ilişkisinin önemine rağmen, “kendi seçtiği” bir avukat tarafından savunulma hakkı, ücretsiz adli yardım söz konusu olduğunda belirli sınırlamalara tabidir. Örneğin, mahkemeler, müdafii atarken sanığın isteklerini dikkate almak zorunda olmakla birlikte, adaletin selameti gereği ilgili ve yeterli sebepler olduğunda bunlar göz ardı edebilir. (*Croissant v. Almanya*, § 29; *Lagerblom v. İsveç*, § 54). Benzer şekilde, 6 § 3 (c) Maddesi, zorunlu müdafinin değiştirilme hakkının güvence altına alındığı şeklinde yorumlanamaz (*ibid.*, § 55). Ayrıca objektif olarak bakıldığında davasında başarılı olma olasılığı bulunmayan hükümlü bir kişi, 6. Maddeye uygun olarak ilk derece mahkemesinde adil bir şekilde yargılandıktan sonra kanun yoluna başvurmak istediğinde, adaletin selameti için otomatik olarak bir hukuki yardım alması gerekmez. (*Monnell ve Morris v. Birleşik Krallık*, § 67).

e. İşleyen ve etkili hukuki yardım

i. Avukatla gizli iletişim

477. Etkili hukuki yardım alma hakkı, diğerlerinin yanı sıra, sanığın avukatıyla özel olarak iletişim kurma hakkını da içerir. Sadece istisnai durumlarda Devlet, gözaltına alınan bir kişi ile müdafii arasındaki gizli iletişimi kısıtlayabilir. (*Sakhnovskiy v. Rusya* [BD], § 102). Eğer müdafii müvekkili ile görüşemez ve herhangi bir gözetim olmadan müvekkilinden gizli

talimatlar alamazsa, hukuki yardım işlerliğinden çok şey yitirir. (*S. v. İsviçre*, § 48; *Brennan v. the United Kingdom*, § 58). Müvekkilleri ve avukatları arasındaki ilişkilerde, gizli ya da açık şekilde yapılan herhangi bir sınırlama, şüpheli ya da sanığın sahip olduğu etkili hukuki yardım alma hakkını engellememelidir. (*Sakhnovskiy v. Rusya* [BD], § 102).

478. Bu türden sınırlamalara örnekler arasında, sanık ile avukatı arasındaki telefon görüşmelerinin dinlenmesi (*Zagaria v. İtalya*, § 36); avukatların sanık ziyaretlerinin sayısı ve uzunluğu ile ilgili saplantılı sınırlamalar (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 135); video konferansta mahremiyet bulunmaması (*Sakhnovskiy v. Rusya* [BD], § 104; *Gorbunov ve Gorbachev v. Rusya*, § 37); iddia makamı tarafından görüşmelerin denetlenmesi (*Rybacki v. Polonya*, § 58); tutuklunun müdafii ile olan temaslarının sorgu hakimi tarafından gözetilmesi (*Lanz v. Avusturya*, § 52); mahkeme salonunda sanık ve avukat arasındaki iletişimin denetimi (*Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, §§ 642-647), ve yaptırım tehdidi nedeniyle avukatla serbestçe iletişim kurmanın imkansızlığı (*M v. Hollanda*, § 92) gösterilebilir.

479. İyi bir sebep varsa, bir sanığın avukatıyla üçüncü bir kişi duymadan iletişim kurma hakkına sınırlamalar getirilebilir, ancak böyle bir sınırlama sanığın adil yargılanma hakkını zedelememelidir. (*Öcalan v. Türkiye* [BD], § 133). Bu bağlamda “iyi bir sebep” bu sınırlamayı haklı çıkaran “zorlayıcı sebeplerden” biridir. (*Moroz v. Ukrayna*, §§ 67-70). “Zorlayıcı sebepler”, avukatın başvuru ile görüşmesinde gizli bir anlaşma riskinin varlığının ikna edici bir şekilde ispat edildiği ya da gizliliğin suiistimali ve diğer güvenlik riskleri de dahil olmak üzere avukatın meslek etiğine ya da hukuka aykırı davranışlarının söz konusu olduğu durumlarda mevcut olabilir (*S. v. İsviçre*, § 49; *Rybacki v. Polonya*, § 59; *Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya*, § 641). Bu tür sınırlamaların, yargılamanın genel adaleti üzerindeki etkisine ilişkin olarak yapılan değerlendirmede, sınırlamaların uygulandıkları sürenin uzunluğuna (*Rybacki v. Polonya*, 61); ve de ilgili yerlerde, avukatla gizli iletişim kuramayan bir sanıktan elde edilen ifadelerin yargılama aşamalarında ne derece kullanıldığına bakılır (*Moroz v. Ukrayna*, § 72).

ii. Hukuki Yardımın Etkililiği

480. Madde 6 § 3 (c) “işleyen ve etkili” hukuki yardım hakkını içerir. Esasen, atanan avukatın ölmesi, ciddi bir şekilde hastalanması, uzun süre hareket etmesinin engellenmesi veya görevinden kaytarması durumlarında, salt bir avukatın atanmış olması şüpheli ya da sanığa etkili bir hukuki yardım sağlamaz. (*Artico v. İtalya*, § 33; *Vamvakas v. Yunanistan (no. 2)*, § 36).

481. Bununla birlikte, Taraf Devlet, adli yardım amacıyla atanan veya sanık tarafından seçilen bir avukatın her türlü eksikliğinden sorumlu tutulamaz. (*Lagerblom v. İsveç*, § 56; *Kamasinski v. Avusturya*, § 65). Avukatlık mesleğinin bağımsızlığı nedeniyle, savunmanın yürütülmesi esasen sanık ile müdafii arasındaki bir meseledir; Taraf Devletler’in ancak, avukatın etkin temsil konusundaki bir başarısızlığı açıkça ortaya çıktığında veya yeterince dikkat çekici hale geldiği durumlarda müdahale etmesi gerekmektedir. (*Imbrioscia v. İsviçre*, § 41; *Daud v. Portekiz*, § 38). Bir avukatın sanığı temsil etmediği (*Artico v. İtalya*, §§ 33 ve 36), makul olmayan bir savunma taslağı ya da sadece bir argümantasyon hatası olarak görülemeyecek ölçüde önemli bir usuli gerekliliğe uymadığı durumlarda (*Czekalla v. Portekiz*, §§ 65 ve 71) devlet yükümlülüğü ortaya çıkabilir.

482. Hukuki yardımın etkinliği ile ilgili aynı hususlar, özel müdafii bağlamında istisnai olarak geçerli olabilir. (*Güveç v. Türkiye* (§ 131) başvurusunda Mahkeme, başvuranın yaşını (15

yaşında), atılı suçun ciddiyetini (o sırada ölüm cezası yaptırımını uygulanan ülkenin bölünmez bütünlüğünü bozmak amacıyla faaliyetlerde bulunmak suçu), polis ve iddia makamı tanıklarının sanık aleyhindeki çelişkili iddialarını, müdafinin kendisini uygun şekilde temsil etmekteki açık başarısızlığını (birkaç duruşmaya katılamaması) ve başvurucunun birçok duruşmaya katılmamasını dikkate almıştır. Bu şartlar altında Mahkeme, başvuranın etkili yasal temsilini sağlamak için ilk derece mahkemesinin acilen harekete geçmesi gerektiğini tespit etmiştir.

4. Tanıkların sorgulanması (6 § 3 (d))

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6 § 3 (d)
3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:
...
d. İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

483. 6 § 3 (d)'de yer alan güvenceler, aynı maddenin ilk fıkrasında yer alan hakkaniyete uygun yargılama hakkının belirli yönlerini içermektedir. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi bakımından Mahkemenin temel kaygısı ceza yargılamasının genel adaletinin değerlendirilmesidir. Mahkeme bu değerlendirmeyi yaparken, delillerin toplanma şekilleri de dahil olmak üzere yargılamaya bir bütün olarak bakar. Bu esnada yalnızca savunma makamının haklarını değil, belirli kovuşturmalar bakımından kamu yararını ve mağdur çıkarlarını ve gerektiğinde tanık haklarını da göz önünde bulundurur (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], §§ 100-101).

a. “Tanık” teriminin özerk anlamı

484. “Tanık” terimi, ulusal hukuktaki sınıflandırmalardan bağımsız olarak, Sözleşme sisteminde özerk bir anlama sahiptir (*Damir Sibgatullin v. Rusya*, § 45; *S.N. v. İsveç*, § 45). Bir tanık ifadesinin mahkumiyet hükmüne esas teşkil ettiği durumlarda, Sözleşme'nin 6 § 1 ve 3 (d) maddelerinde sağlanan güvencelerin dikkate alınması gereken bir kovuşturma mevcut demektir (*Kaste ve Mathisen v. Norway*, § 53; *Lucà v. İtalya*, § 41). Bu durumlara örneğin, bir kimlik tespiti veya şüpheliyle yüzleştirme bağlamında bir kişiden elde edilen deliller de dahildir (*Vanfuli v. Rusya*, § 110).

485. Suç ortakları (*Trofimov v. Rusya*, § 37; *Oddone ve Pecci v. San Marino*, §§ 94-95)), mağdurlar (*Vladimir Romanov v. Rusya*, § 97); expert witnesses (*Doorson v. Hollanda*, §§ 81-82) ve de polis memurları (*Ürek ve Ürek v. Türkiye*, § 50) da bu kapsamdadır.

486. Madde 6 § 3 (d), bir tutuklama memuru tarafından hazırlanan (*Butkevich v. Rusya*, §§ 98-99) raporlar da dahil olmak üzere belge deliller (*Mirilashvili v. Rusya*, §§ 158- 159; *Chap Ltd v. Ermenistan*, § 48) bakımından da söz konusu olabilir.

b. Tanığı sorgulama hakkı

i. Genel ilkeler

487. Delillerin kabul edilebilirliği meselesi esasen ulusal hukuk ve ulusal mahkemeler tarafından işlenmesi gereken bir konu olduğu için, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 6 § 1 ve 3 (d) bakımından tek kaygısı, yargılamaların adil bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini incelemektir. (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık*, [BD], § 118).

488. Sözleşme'nin 6 §§ 1 ve 3 (d) maddesi, ceza yargılamalarında sanık aleyhine dolaylı

tanık delillerinin (kulaktan dolma) kullanılmasına karşı bir karine içermektedir. Dolaylı tanık delillerinin kullanılmaması, bu delillerin savunma lehine olduğu durumlar için de geçerlidir (*Thomas v. Birleşik Krallık* (k.k.)).

489. Madde 6 § 3 (d) uyarınca, bir sanığın mahkûmiyetine karar verilmeden önce, aleyhindeki tüm deliller çelişmeli bir tartışmanın yapılması amacıyla açık bir duruşmada sanık huzurunda sunulmalıdır. Bu ilkenin istisnaları mümkündür, ancak kural olarak, sanığa, kendisine karşı beyanda bulunan bir tanığa itiraz etmesi ve sorgulaması için yeterli ve uygun bir fırsat verilmesini gerektiren savunma hakları ihmal edilmemelidir. Bu durum hem tanığın ifadesini verdiği anda hem de ilerleyen aşamalarda söz konusu olabilir s (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 118; *Hümmer v. Almanya*, § 38; *Lucà v. İtalya*, § 39; *Solakov v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, § 57). Bu ilkeler özellikle polis tahkikatı ve adli soruşturma sırasında alınan tanık ifadelerinin bir duruşmada kullanılması durumunda geçerlidir. (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], §§ 104-105).

490. Taraf Devletlerin farklı hukuk sistemlerine, özellikle de kıta Avrupası ve teamül hukuku sistemlerine sahip olmaları bakımından Mahkeme, delillerin kabul edilebilirliğine ilişkin farklı yaklaşımlara sahip olmaları da dahil olmak üzere, yasal sistemler ve yargılama usullerindeki önemli farklılıkları dikkate almanın önemli olduğunu vurgulamakla birlikte, nihayetinde 6 §§ 1 ve 3(d) kapsamındaki inceleme standartlarının hukuk sistemlerinden bağımsız bir şekilde uygulanması gerektiğinin altını çizmiştir. (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 130; *Schatschaschwili v. Almanya* [BD], § 108).

ii. Tanıkların duruşmada hazır bulunmaması

491. Demokratik bir toplumda adalet sisteminin hakkaniyetli bir şekilde idare edilmesi hakkının önemi dikkate alındığında, savunma haklarını kısıtlayan her türlü önlem kesinlikle gereklidir. Eğer haklar bakımından daha az kısıtlayıcı bir önlem yeterliyse o uygulanmalıdır (*Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda*, § 58). Sanığın, bir tanıkla hakim huzurunda yüz yüze gelebilmesi, adil yargılamanın önemli bir unsurudur (*Taräu v. Romanya*, § 74; *Graviano v. İtalya*, § 38).

492. *Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD] (§§ 119-147) davasında Mahkeme, bir tanığın açık bir duruşmada hazır bulunmaması durumunda uygulanacak ilkeleri netleştirmiştir. Bu ilkeler şu şekilde özetlenebilir (*Seton v. Birleşik Krallık*, §§ 58-59; *Dimović v. Sırbistan*, §§ 36-40; *T.K. v. Litvanya*, §§ 95-96):

(i) Mahkeme ilkin, tanıkların kural olarak duruşma sırasında ifade vermesi gerektiğini ve tanıkların hazır bulunmalarını sağlamak için tüm makul çabanın gösterilmesi gerektiğini akılda tutarak, duruşmada hazır bulunmayan bir tanığın ifadesini kabul etmek için iyi bir sebep olup olmadığına ilişkin ön soruyu incelemelidir.

(ii) Eğer tanık, yargılamanın önceki aşamalarından birinde sorgulanmadıysa, bu tanığın duruşmada dinlenmesi yerine yalnızca yazılı ifadesine başvurulması son çare olmalıdır;

(iii) Hazır bulunmayan tanıkların yazılı ifadelerinin delil olarak kabul edilmesi, ilke olarak, aleyhindeki delillere itiraz etmek için etkili bir fırsata sahip olması gereken sanık için potansiyel bir dezavantaj oluşturur. Özellikle sanık, tanığın ifadelerini, ya ifade esnasında ya da yargılamanın ilerleyen aşamalarında sözlü olarak sorgulayarak bu ifadelerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sınavabilmelidir;

(iv) “Tek veya belirleyici delil kuralı” uyarınca, eğer sanığın mahkumiyeti, yalnızca veya

esas olarak sanığın yargılamanın herhangi bir aşamasında sorgulayamadığı tanıkların sunduğu delillere dayanıyorsa, bu durumda savunma hakları haddinden fazla kısıtlanmış demektir.

(v) Ancak, Sözleşme'nin 6 § 3 maddesi yorumlanırken yargılamanın adilliyetinin bir bütün olarak ele alınması gerektiğinden, tek veya belirleyici delil kuralı esnek bir şekilde uygulanmamalıdır;

(vi) Özellikle, bir dolaylı tanık delilinin (kulaktan dolma) sanık aleyhindeki tek veya belirleyici delil olduğu durumlarda bu delilin kabul edilmesi sözleşmenin 6 § 1 maddesinin otomatik olarak ihlal edilmesi anlamına gelmeyecektir. Aynı zamanda, mahkûmiyet hükmünün tek başına veya belirleyici olarak hazır bulunmayan tanıkların ifadesine dayandığı durumlarda Mahkeme, yargılamayı titiz bir şekilde incelemelidir. Bu inceleme, bu tür delillerin kabul edilmesi durumundan ortaya çıkacak tehlikeleri dengelemek için çok önemli bir işlev görecektir ve de güçlü usuli güvencelerin mevcudiyeti de dahil olmak üzere yeterli dengeleyici faktörleri gerektirecek bir unsur olacaktır. Her dava bakımından soru, delilin güvenilirliğinin adil ve uygun bir şekilde değerlendirilmesine izin veren ölçütler de dahil olmak üzere, yeterli dengeleyici faktörlerin mevcut olup olmadığıdır. Eğer bu tür deliller, davaya olan katkıları göz önüne alındığında yeterince güvenilir iseler, mahkûmiyetin bu tür delillere dayandırılması mümkündür.

493. Bu ilkeler, *Schatschaschwili v. Almanya* [BD] (§§ 111-131) davasında daha da netleştirilmiştir (§§ 111-131). Mahkeme, bir tanığın duruşmada hazır bulunmaması için geçerli bir nedenin olmamasının tek başına yargılamanın adil olmadığına yönelik bir sonuç doğurmayacağını bir kez daha belirtmiştir. Bununla birlikte bu durum, yargılamanın genel adaleti değerlendirilirken oldukça önemli bir faktör olmaya devam etmiş ve de dengeyi Madde 6 §§ 1 ve 3(d)'nin ihlali yönüne çevirme gücüne sahip olmuştur. Ayrıca Mahkeme, esas kaygı yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesi olduğundan, hazır bulunmayan tanığın beyanının sanığın mahkûmiyetinin tek ve belirleyici delili olduğu durumlarda yalnızca yeterli dengeleyici faktörlerin varlığının incelenmesinin zorunlu olduğunu değil, aynı zamanda bu tanık beyanının tek ve belirleyici delil olup olmadığının net olmadığı durumlarda dahi bu delilin savunmayı engelleyebileceğini ve bu bakımdan özel bir ağırlığa sahip olabileceğini de belirtmiştir.

α.. Tanığın hazır bulunmaması için geçerli neden

494. Bir tanığın hazır bulunmaması için geçerli bir neden olması gerekliliği, bu tanığın beyanının mahkûmiyet bakımından tek veya belirleyici delil olup olmadığı konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmadan önce incelenmesi gereken bir ön sorundur. Tanıkların duruşmaya katılmadıkları durumlarda bunun bir şekilde haklılaştırılması gerekmektedir (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 120; *Gabrielyan v. Ermenistan*, §§ 78, 81-84). Bu bağlamda, ortaya konan delillerin konuyla ilgisine ilişkin görüş bildirmek Mahkemenin görevi olmasa da, bir tanığın sorgulanması ya da çağırılması talebinin reddedilmesi savunma haklarının adil yargılamanın güvenceleriyle uyumsuz bir şekilde sınırlandırılması anlamına gelebilir (*Bocos-Cuesta v. Hollanda*, § 72).

495. Ayrıca başvuruçunun, bir iddia tanığının mevcudiyetinin ya da sorgulanmasının neden önemli olduğunu ispat etmesi gerekli değildir (*Süleyman v. Türkiye*, § 92). Kural olarak, savcılığın belirli bir kişinin bilgi kaynağı olduğuna karar verip duruşma sırasında bu kişinin ifadesine dayandığı durumlarda yerel mahkeme, bu tanık beyanını mahkûmiyet

kararının gerekçelendirilmesinde kullanırsa, bu tanığın mahkemede hazır bulunmasının ve de sorgulanmasının gerekli olduğu kabul edilmelidir (*Keskin v. Hollanda*, §§ 45, 55-56).

496. Buna karşın, *Schatschaschwili v. Almanya* [BD] (§ 113) kararında da açıklandığı şekliyle, bir tanığın duruşmada hazır bulunmaması için geçerli bir nedenin olmaması tek başına yargılamanın adil olmadığına yönelik bir sonuç doğurmasa da bu durum yargılamanın genel adaleti değerlendirilirken oldukça önemli bir faktördür ve de dengeyi Madde 6 §§ 1 ve 3(d)'nin ihlali yönüne çevirme gücüne sahiptir.

497. Taraf Devletler, Sözleşmenin 6 § 1 maddesi aynı maddenin 3'üncü fıkrası gereği, sanığın kendisine karşı başvurulmuş tanıkları sorguya çekmesini veya sorgulatmasını sağlamak adına pozitif adımlar atmak zorundadırlar (*Trofimov v. Rusya*, § 33; *Sadak ve diğerleri v. Türkiye (no. 1)*, § 67; *Cafagna v. İtalya*, § 42).

498. Tanıkların sorgulanmalarının ya da sorgulatılmalarının kayıp olmaları nedeniyle imkânsız olduğu durumlarda yetkili birimler tanıkları hazır bulundurmak için makul düzeyde bir çaba sarfetmek zorundadırlar (*Karpenko v. Rusya*, § 62; *Damir Sibgatullin v. Rusya*, § 51; *Pello v. Estonya*, § 35; *Bonev v. Bulgaristan*, § 43; *Tseber v. the Czech Republic*, § 48; *Lučić v. Hırvatistan*, §§ 79-80). Nihayetinde ulaşılamaz olduğunu düşündükleri bir tanığın hazır bulunmasını sağlamak üzere yerel mahkemelerin makul çabayı gösterebilmesi için alması gereken önlemlerle ilgili bir liste belirlemek Mahkeme'nin görevi değildir. Buna karşın Taraf Devletlerin, polis de dahil olmak üzere yerel makamların yardımıyla tanığı aktif olarak aramış olmaları ve kural olarak tanığın yurtdışında ikamet ettiği ve bu tür mekanizmaların mevcut olduğu durumlarda uluslararası adli yardımlaşma yoluna başvurmuş olmaları gerektiği açıktır. Ayrıca, tanığın duruşmaya katılımını sağlamak için yetkililerin tüm makul çabayı göstermesine yönelik gereklilik, tanığın duruşmaya katılmamasına ilişkin nedenlerin yerel mahkemeler tarafından her tanığın özel durumu göz önünde bulundurularak dikkatli bir şekilde incelenmesini de gerektirir (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], §§ 121-122).

499. Ancak, *imkânsızlık yükümlülük doğurmaz (impossibilia nulla est obligatio)* ilkesi gereği, yetkililerin davalıya söz konusu tanıkları sorgulama fırsatı verme çabalarında titiz davranmış olmaları koşuluyla, tanıkların hazır bulunmamaları kovuşturmanın durdurulmasını gerekli kılmaz (*Gossa v. Polonya*, § 55; *Haas v. Almanya* (k.k.); *Calabrò v. İtalya ve Almanya* (k.k.); *Ubach Mortes v. Andora* (k.k.); *Gani v. İspanya*, § 39). Ayrıca, bir tanığın saklandığı ve adaletten kaçtığı durumlarda yerel mahkemeler, pratikte, tanığı bulmak için hiçbir araçlarının olmadığı ve de kaçak kişilerin aranması için özel bir yasal çerçeve dahilinde ilgili makamlar tarafından halihazırda gösterilen çabalara ek adımlar atmanın aşırı ve biçimsel olarak değerlendirilebileceği bir durumla karşı karşıya kalırlar. Bu tür davalarda, derece mahkemesi, bir tanığın duruşmaya katılmaması için geçerli bir nedenin var olduğuna karar vermeden önce, ilk olarak tanığın adaletten kaçtığına, ikinci olarak ise sanığın, bu konuda alınan tedbirler hakkında yorum yapma şansına sahip olacak şekilde bilgilendirildiğine ikna olmalıdır (*Lobarev ve diğerleri v. Rusya*, §§ 33-34).

500. Tanığın hazır bulunmaması için geçerli bir neden, yargılamayı yürüten mahkemenin bakış açısına göre mevcut olmalıdır. Mahkemenin, tanığın duruşmaya katılmasını sağlamasını garanti altına almak üzere bir şeyler yapmaması için yeterli düzeyde olgusal veya yasal gerekçeleri olmalıdır. Bu anlamda tanığın hazır bulunmaması için geçerli bir neden varsa, mahkemenin hazır bulunmayan tanığın duruşmada sorgulanıp test edilmemiş ifadelerini delil olarak kabul etmesi için de geçerli bir nedenin veya haklılık

payının olduğu sonucu ortaya çıkar (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], § 119).

501. Bir tanığın duruşmada hazır bulunmamasının farklı nedenleri vardır. Bu nedenler, ölüm veya korku (*Mika v. İsveç* (k.k.), § 37; *Ferrantelli ve Santangelo v. İtalya*, § 52; *Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], §§ 120-125), sağlık sorunları (*Bobes v. Romanya*, §§ 39-40; *Vronchenko v. Estonya*, § 58), tanığın yurt dışında tutuklu olması durumları da dahil olmak üzere (*Štefančič v. Slovenya*, § 39) tanığa ulaşamıyor olması (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], §§ 139-140; *Lučić v. Hırvatistan*, § 80) olabilir.

502. Son olarak, yeminli tanıkların ifadeleri iddia makamı tarafından sunulduğunda, bu tanıkların sorgulanmasıyla ilgili olarak farklı durumlar söz konusudur (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], §§ 136-137). Yeminli tanıklar, soruşturmanın tarafsız gözlemcileri olarak hareket ederler ve maddi tanıkların aksine, dava hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmaları beklenmez. Bu nedenle bu tanıklar, davanın şartları yahut sanığın suçlu ya da suçsuz olması hakkında ifade vermezler. Bu doğrultuda bu tanıkların duruşmaya katılmaları; yerel mahkemelerin ifadelerine önemli ölçüde dayanmaları veya mahkemedeki ifadelerinin başvuru aleyhindeki ceza yargılamasının sonucunu etkileyebilmesi gibi istisnai durumlarda gerekli olacaktır (*Shumeyev ve diğerleri v. Rusya* (k.k.), § 37). Bir başka deyişle, yeminli tanıkların duruşmada hazır bulunmamaları, ifadelerinin soruşturma tedbirlerinin uygulanmasıyla sınırlı olması ya da öz itibarıyla gereksiz delil niteliğine haiz olmaları durumunda, Sözleşme'nin 6 §§ 1 ve 3 (d) bölümlerinde yer alan güvencelerin ihlali anlamına gelmez (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 136).

503. Bununla birlikte yerel mahkeme başvuru makâmı mahkûmiyetine hükmederken yeminli tanıkların ifadelerine özel olarak başvurup, bu ifadeleri yeminli tanıkların onayladığı ilgili polis raporlarından ayırıyor ise bu durumda bu tanıkların duruşmaya katılmama ve duruşma öncesi ifadelerine güvenme konusunu *Al-Khawaja v. Tahery ve Schatschaschwili* davalarında ortaya konan ilkeler ışığında incelemek uygundur (*Garbuz v. Ukrayna*, § 40). Öte yandan, savunma makamı, yeminli tanıkların ifadelerine dayanmak niyetinde olduğunda, bu tür tanıklar, Sözleşme'nin 6 § 3 (d) maddesi anlamında savunma "tanıkları" olarak kabul edilecektir (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 138).⁸

β. Tanık ifadesinin mahkûmiyet kararı bakımından önemi

504. Duruşmaya katılmayan tanıkların ifadelerinin delil olarak kabul edilmesine ilişkin problem, ancak tanık ifadesinin "tek" veya "belirleyici" delil olması ya da başvuru makamının mahkûmiyetinde "önemli bir ağırlık taşıması" durumunda ortaya çıkar (*Seton v. Birleşik Krallık*, § 58; *Sitnevskiy ve Chaykovskiy v. Ukrayna*, § 125 tanık ifadesinin bu denli önemli olmadığı durumlar için bkz.)

505. "Tek" delilden sanığa karşı kullanılan tek ve biricik delil anlaşılmalıdır. "Belirleyici" delil terimi ise davanın sonucu konusunda belirleyici olması muhtemel olan, bu tür bir anlama veya öneme sahip olduğu görünen delil olarak dar bir şekilde anlaşılmalıdır. Duruşmada test edilmemiş bir tanık beyanının diğer doğrulayıcı kanıtlarla desteklediği durumlarda bu tanık beyanının belirleyici olup olmadığı destekleyici kanıtın gücüne bağlıdır: diğer aleyhe delil ne kadar güçlüyse, hazır bulunmayan tanığın belirleyici delil olarak değerlendirilmesi de o kadar az olasıdır. "Önemli ağırlık" taşıyan delil, kabul

⁸ Savunma için tanık çağırma bölümüne bakınız.

edilmesi halinde savunmayı engelleyebilecek delildir (*Schatschaschwili v. Almanya* [BD], §§ 116 ve 123).

506. Bu bağlamda, Mahkeme'nin adeta bir dördüncü derece mahkemesi olarak hareket etmesi söz konusu olmadığından, tanık ifadesinin başvuruçunun mahkûmiyeti bakımından önemini belirleme konusunda çıkış noktası yerel mahkemelerin kararlarıdır. Mahkeme, yerel mahkeme kararlarını, tanık ifadesinin delil olarak önemini değerlendirilmesine ilişkin oluşturduğu standartlar ışığında incelemeli ve de delillerin ağırlığına ilişkin yapılmış olan değerlendirmelerin kabul edilemez veya keyfi olup olmadığına karar vermelidir. Ayrıca, yerel mahkemeler bu konudaki pozisyonlarını kararda belirtmemişlerse veya pozisyonları açık değilse, hazır bulunmayan bir tanığın verdiği delilin ağırlığı konusunda Mahkeme kendi değerlendirmesini yapmalıdır (*ibid.*, § 124).

ç. Dengeleyici faktörler

507. Bir yargılamanın adil olarak değerlendirilmesi için gerekli olan dengeleyici faktörlerin kapsamı, hazır bulunmayan tanığın ifadesinin ağırlığına bağlıdır. Delil ne kadar önemliyse, yargılamanın bir bütün olarak adil kabul edilebilmesi için dengeleyici faktörlerin taşıması gereken ağırlık o kadar fazla olacaktır. Bu dengeleyici faktörler, delilin güvenilirliğinin adil ve münasip bir şekilde değerlendirilmesine izin vermelidir (*ibid.*, § 116 ve 125).

508. *Schatschaschwili v. Almanya* [BD] (§§ 126-131, başkaca atıflarla birlikte) davasında Mahkeme, bu konuyla ilgili olabilecek bazı unsurları tespit etmiştir. Bunlar şu şekildedir:

Yerel mahkemelerin, bu tür delillerin daha az ağırlık taşıdığı gerçeğini göz önünde bulundurarak, hazır bulunmayan bir tanığın test edilmemiş ifadelerine karşı ihtiyatlı olup olmadığı ve de mevcut diğer delilleri de göz önünde bulundurarak, bu delilin neden güvenilir olduğunu düşündüklerine dair ayrıntılı bir gerekçe sunup sunmadıkları (*Przydział v. Polonya*, § 53; *Daştan v. Türkiye*, § 31). Bunun yanında hakim tarafından jüriye, hazır bulunmayan tanıkların ifadeleriyle ilgili olarak verilen herhangi bir yönlendirme de bir diğer önemli husustur (*Simon Price v. Birleşik Krallık*, § 130);

Duruşmada hazır bulunmayan tanığın soruşturma aşamasında vermiş olduğu ifadenin video kaydının bulunup bulunmadığı;

Duruşmada hazır bulunmayan tanığın olaylar meydana geldikten hemen sonra bunları anlattığı kişilerin duruşmada bulunması gibi, test edilmemiş tanık ifadesini destekleyen doğrulayıcı delillerin duruşmada mevcut olması; bunlar, daha fazla olgusal delilleri, adli deliller ve uzman raporları; özellikle bu tanıkların duruşmada çapraz sorguya tabi tutulması durumunda, diğer tanıklarla olayları tanımlama şekillerinin benzer olması;

Savunma makamının sorularını tanığa dolaylı olarak, örneğin yazılı bir şekilde, yargılama sırasında veya imkân olduğu durumlarda duruşma öncesinde sorma olanağına sahip olması (*Paić v. Hırvatistan*, § 47). Ancak, bağımsızlık ve tarafsızlık gerekliliklerini karşılamayan, soruları engelleme konusunda büyük ölçüde takdir yetkisine sahip olan ve başvuruçuların temsil edilmediği bir soruşturma erki önünde yapılan duruşma öncesi yüzleşmeler, tanıkların aleni bir mahkemede dinlenmesinin yerine geçemez (*Chernika v. Ukrayna*, § 45);

Başvuruçunun veya müdafinin soruşturma aşamasında tanığı sorgulama imkanına sahip olması. Bu şekildeki ön duruşmalar, duruşmada bir tanığın hazır bulunmaması nedeniyle savunmanın karşılaştığı handikapı telafi edebilecek önemli bir usuli güvencedir (*Palchik v.*

Ukrayna, § 50). Ayrıca Mahkeme istisnai durumlarda, aleyhinde ifade verilen kişinin gıyabında bir tanığın dinlenmesi için nedenler olabileceğini, ancak dinlenme sırasında aleyhinde ifade verilen kişinin avukatının hazır bulunması şartıyla kabul etmektedir (*Šmajgl v. Slovenia*, § 63). Bununla birlikte, yine de avukatın varlığının tek başına savunma hakları bakımından yeterli olmadığı ve de tanık ile sanığın yüzleşmemesinin, sanık için gerçek bir handicap oluşturabildiği durumlar meydana gelebilir. Bir başvuruçunun kendisi aleyhinde tanıklık yapan kişiyle doğrudan yüzleşmesinin gerekli olup olmadığı, Mahkeme'nin Sözleşme'nin 6 § 3 (d) maddesi uyarınca yargılamanın genel olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesine ilişkin geliştirdiği kriterler ekseninde ve her davanın kendi olguları temelinde belirlenecek bir meseledir (*Fikret Karahan v. Türkiye*,* §§ 39-40);

Sanığa, olaylara ilişkin kendi yorumunu yapma ve hazır bulunmayan tanığın güvenilirliği konusunda şüphe etme fırsatı tanınmalıdır. Ancak, bu, savunmanın maruz kaldığı handikapı telafi etmek için tek başına yeterli bir dengeleyici faktör olarak kabul edilemez (*Palchik v. Ukrayna*, § 48). Ayrıca, yerel mahkemeler, savunma tarafından öne sürülen iddiaları reddettiğinde buna dair yeterli gerekçe sunmalıdır (*Präjină v. Romanya*, § 58). Ayrıca, bazı durumlarda, hazır bulunmayan tanık ifadesinin güvenilirliği hakkında şüphe uyandırmak için etkili bir olanağa sahip olmak, bu tanığın ifadesinin bağlantılı olduğu olaylarla ilgili dosyadaki tüm materyalin savunmaya açık olmasına bağlı olabilir (*Yakuba v. Ukrayna*, §§ 49-51).

509. “Tanık” teriminin özerk anlamı göz önüne alındığında, hazır bulunmayan tanıklarla ilgili olarak sayılan yukarıdaki ilkeler, bilirkişilerin duruşmada hazır bulunmadığı durumlarda da geçerlidir (*Constantinides v. Yunanistan*, §§ 37-52). Ancak, bu bağlamda Mahkeme, bilirkişinin rolünün, mahkemeye belirli bir olayla ilgili kişisel bilgi ve görgüsünü anlatması gereken bir tanığın rolünden ayırt edilebileceğini açıklamaktadır. Mahkeme bu nedenle, bir bilirkişinin duruşmada hazır bulunmasının gerekli olup olmadığını analiz ederken, öncelikle başta “çelişmeli yargılama” ve “silahların eşitliği” ile ilgili güvenceler olmak üzere Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamındaki “adil yargılanma” kavramında yer alan ilkeler ışığında hareket eder. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 6 § 3 (d) maddesi kapsamında yer alan “tanıkların” sorgulanmasına ilişkin Mahkeme tarafından geliştirilen yaklaşımlardan bazıları, gerekli değişiklikler yapıp (mutatis mutandis), statüleri ve rollerindeki farklılık dikkate alınarak uygulanabilir (*Danilov v. Rusya*, § 109).

iii. Tanığı sorgulama hakkına yönelik diğer sınırlamalar

510. Hazır bulunmayan tanıklarla ilgili olarak yukarıda sıralanan ilkeler, sanığın tanık ifadesinin doğruluğuna ve güvenilirliğine itiraz etme şansına sahip olmadığı diğer durumlar için de geçerlidir. Bu durumlardan biri, tanık ifadelerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinin tanığın hazır bulunduğu sırada sözlü olarak, gerek tanığın sorgulandığı sırada gerekse yargılamanın ileriki bir aşamasında sanık tarafından sınanması iken bir diğeri ise tanıkların mahkeme huzuruna çıktığı ancak usule ilişkin bazı eksiklikler nedeniyle başvuruçunun tanıkları sorgulamasının engellediği durumlardır (*Chernika v. Ukrayna*, § 46).

511. Bu konu ayrıca, kimliği sanıktan gizlenen tanıkların ifadelerinin delil olarak kabul edilmesiyle ilgili de söz konusu olabilir (gizli tanıklık) (*Al-Khawaja ve Tahery v. the United Kingdom* [BD], § 127; *Scholer v. Almanya*, § 51; *Balta ve Demir v. Türkiye*, §§ 36-41; *Asani v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, §§ 36-37; *Süleyman v. Türkiye*); mahkemede ifade vermeyi veya savunmanın sorularını cevaplamayı reddeden suç ortağı tanıklar (*Craxi v.*

İtalya (no. 1), § 88; *Vidgen v. Hollanda*, § 42, suç ortaklarıyla ilgili olarak; *Sofri ve diğerleri v. İtalya* (k.k.); *Sievert v. Almanya*, §§ 59-61, *Cabral v. Hollanda*, § 33, *Breijer v. Hollanda* (k.k.), §§ 32-33, tanıklarla ilgili olarak), savunmanın tanıkların sorgulanmasına katılmasına izin vermeyen özel usuller kapsamında sorgulanan diğer tanıklar (*Papadakis v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, § 89) ya da savunmanın, bir tanığın bilgi ve görgüsünü veya kanaatini dayandırdığı kaynaklara erişiminin imkansız olması (*Donohoe v. İrlanda*, §§ 78-79).

512. Ancak, bir tanık yargılama öncesi aşamalardan birinde ifade verir ve ardından bu ifadesini geri çeker veya yargılamada çapraz sorguya alındığında artık gerçekleri hatırlamadığını öne sürerse, bu durumda hazır bulunmayan tanıklara ilişkin ilkeler kati surette geçerli olmayacaktır. Başka bir deyişle, bir tanığın tutum değişikliği, tek başına telafi edici tedbirlere başvurulmasını gerektirmez. Esasen Mahkeme özet olarak, bir tanığın açık yargılamada ve yemin altında vermiş olduğu ifadenin, her zaman aynı tanığın diğer ifadelerine tercih edilmesi gerektiğini reddetmektedir. Buna iki ifadenin çatıştığı durumlarda dahildir. Böyle bir durumda Mahkeme, delillerin toplanma şekli de dahil olmak üzere, yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını belirlemeye çalışacaktır (*Vidgen v. Hollanda* (k.k.), §§ 38-41; ayrı bkz. *Makeyan ve diğerleri v. Ermenistan*, §§ 40-48).⁹ Ayrıca, bu gibi durumlarda, diğer usuli güvenceler de önem arz etmektedir. Örneğin, başvuruçunun mahkûmiyeti için belirleyici bir öneme sahip olan ifadesini geri alan bir tanığın sorgulanmasında iddia makamı ve savunma arasında silahların eşitliği ilkesinin bulunup bulunmaması bunlardan biridir (*Bonder v. Ukrayna*, § 79-81).

α. Gizli tanıklık

513. Gizli tanıklık ve tanığın duruşmada hazır bulunmaması farklı durumlar olmakla birlikte her ikisi de sanığın aleyhine sonuçlar doğurabileceğinden, ilkesel olarak birbirine benzer şekilde değerlendirilirler. Burada temel ilke, bir ceza davasında sanığın aleyhindeki delillere itiraz edebileceği etkili bir olanağa sahip olması gerekliliğidir (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 127; *Asani v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, § 33).

514. Daha özel olarak Mahkeme, sanığın yargılama sürecinde tanığa itiraz etme olanağında bu iki durumun kendine has kısıtlılıklara neden olduğuna karar vermiştir. Tanığın duruşmada hazır bulunmaması durumunda sorun, tanık beyanının duruşma esnasında sanık müdafî tarafından sözlü olarak sorgulanamayacak olmasıdır. Bununla birlikte, tanığın kimliği sanık tarafından bilindiğinden, tanık beyanında mahkemeyi yanıltmaya yönelik herhangi bir ifadenin tespit edilmesi veya araştırılması mümkün olacaktır. Gizli tanıklık durumundaysa, tanığın kimliği ve özgeçmişi bilinmediğinden farklı bir sorun ortaya çıkar: savunma, tanığın yalan söylemesi hakkında tanığın kendisine ve bilhassa da jüriye herhangi bir gerekçe sunamaz. Halbuki uygulamada, tanık beyanındaki bazı ifadelerin çapraz sorgulamaya tabi tutulması gerekebilir. Bu tür ifadelerin kapsamı, savunmanın sahip olduğu dezavantajların boyutunu etkileyecektir. Bu nedenle Mahkeme, her iki durum özelinde vurgulanan çekinceleri de göz önünde bulundurarak, gizli tanıklık durumunda ve tanığın hazır bulunmaması durumunda tutarlı bir şekilde benzer bir yaklaşımı benimsemiştir (*ibid.*, § 36).

515. Bazı durumlarda gizli tanık ifadelerinin mahkûmiyete gerekçe olarak kullanılması

⁹ Delillerin yönetimi bölümüne bkz.

Sözleşmeye aykırılık oluşturmayabilir (*Doorson v. Hollanda*, § 69; *Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda*, § 52; *Krasniki v. the Czech Republic*, § 76).

516. Madde 6, tanıkların menfaatlerinin göz önünde bulundurulmasını doğrudan gerektirmez. Ancak genel olarak sözleşmenin 8. Maddesinde belirtilen menfaatlerle birlikte; tanıkların yaşamları, özgürlükleri ve güvenlikleri tehlike altında olabilir. Taraf devletler, ceza yargılamalarını tanık menfaatlerinin haksız bir şekilde zarar görmeyeceği bir biçimde organize etmelidir. Dolayısıyla adil yargılanma ilkeleri, bazı davalarda savunmanın çıkarlarının ifade vermesi istenen tanıklar veya mağdurların çıkarları ile dengelenmesini gerektirir (*Doorson v. Hollanda*, § 70; *Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda*, § 53).

517. Yerel makamlar belirli bir tanığın kimliğini gizli tutmak için ilgili ve yeterli gerekçe sunmalıdır (*Doorson v. Hollanda*, § 71; *Visser v. Hollanda*, § 47; *Sapunarescu v. Almanya* (k.k.); *Dzelili v. Almanya* (k.k.); *Scholer v. Almanya*, §§ 53-56).

518. Mahkemenin içtihadı tanıkların, sanık veya onunla ilişkili kişilere doğrudan atfedilebilecek bir tehdide maruz kalmaktan ziyade, genel olarak ifade vermektan çekindiğini göstermektedir. Örneğin pek çok durumda ifade vermektan çekinmenin sebebi yalnızca sanık veya onun yakınlarının kötü bir şöhrete sahip olmasıdır. Bu nedenle, tanığın mahkemede delil sunmaktan muaf tutulması için sanık tarafından doğrudan bir tehdide maruz kalması şart değildir. Ayrıca, tanığın mahkemede sözlü bir şekilde ifade vermesinin gerekli olup olmadığını belirlerken, başka bir kişinin ölmesi veya zarar görmesi ya da mali kayıp ile ilgili duyulan çekinceler de göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu, tanığın her kişisel çekincesinin ifade vermektan muaf tutulmak için yeterli olacağı anlamına gelmez. Yargılamayı yapan mahkeme, ilk olarak, tanığın çekincesi ile ilgili nesnel gerekçeler olup olmadığını, ikinci olarak, bu nesnel gerekçelerin delillerle desteklenip desteklenmediğini belirlemek üzere gereken incelemeyi yapmalıdır. (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 124; *Balta ve Demir v. Türkiye*, § 44).

519. Mahkeme ayrıca, söz konusu tanıkların Devletin polis teşkilatının üyesi olmaları durumunda, tanığın kimliğinin gizlenmesi ile savunmanın menfaatlerinin dengelenmesi konusunda özel sorunlar ortaya çıktığına karar vermiştir. Polis teşkilatına üye tanıkların – ve onların ailelerinin – menfaatleri sözleşmeye göre korunmayı hak ediyor olmakla birlikte, bu kişilerin durumlarının polis teşkilatından olmayan tanık veya mağdurlarinkine göre bir dereceye kadar farklı olduğu kabul edilmelidir. Bu kişiler Devlet'in yürütme organına itaat etmekle yükümlüdürler ve ayrıca genellikle soruşturma ile bir şekilde ilişkilidirler. Bu nedenle, polis teşkilatı üyelerinin tek başına gizli tanık olarak dinlenmesine yalnızca bazı istisnai durumlarda başvurulmalıdır. Öte yandan bazı durumlarda polis teşkilatı yetkilileri, kendisinin veya ailesinin korunması ve gelecekteki operasyonlarda görev yapabilmesinin engellenmemesi amacıyla, gizli faaliyetlerde görevlendirilen bir polis memurunun kimliğinin gizli tutulmasını talep edebilir. Bu tür durumlarda Mahkeme, savunma haklarına saygı gösterilmesi koşuluyla, bu talebin meşru olabileceğini kabul etmiştir (*Van Mechelen ve diğerleri v. the Netherlands*, §§ 56-57; *Bátěk ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti*, § 46; *Van Wesenbeeck v. Belçika*, §§ 100-101).

520. Soruşturmadaki tanığın kimliğinin gizli kalmaya devam etmesi halinde sanık, ceza yargılamalarında normalde bulunmayan birtakım zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Bu

tür durumlarda, sanığın dezavantajları yargı makamlarınca yeterli bir şekilde dengelenmelidir (*Doorson v. Hollanda*, § 72; *Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda*, § 54; *Haas v. Almanya* (k.k.); *Asani v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, § 37).

β. Cinsel saldırı/istismar davalarında tanıklık

521. Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar ile ilgili ceza yargılamaları, mağdur için, özellikle hiç istemediği halde saldırganla karşı karşıya gelmek zorunda kaldığı durumlarda, oldukça zor süreçlerdir. Bu durum, mağdurun çocuk olduğu davalarda çok daha belirgindir. Sanığın adil yargılanıp yargılanmadığı değerlendirilirken, mağdurun özel hayatına saygı hakkı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle cinsel saldırı/istismara ilişkin ceza yargılamalarında -savunma haklarının yeterli ve etkili bir şekilde kullanılmasıyla bağdaştırılabilmesi koşuluyla- mağdurun korunmasına yönelik birtakım önlemler alınabilir. Bu durumda da savunma haklarını güvence altına almak için yargı görevlilerinin, savunmanın dezavantajlı durumunu dengelemek üzere bazı önlemler alması gerekebilir (*Aigner v. Avusturya*, § 37; *D. v. Finlandiya*, § 43; *F ve M v. Finlandiya*, § 58; *Accardi ve Others v. İtalya* (k.k.); *S.N. v. İsveç*, § 47; *Vronchenko v. Estonya*, § 56).

522. Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlara ilişkin ceza yargılamalarının kendine has özellikleri göz önüne alındığında Madde 6 § 3 (d), tüm davalarda soruların doğrudan sanık veya avukatı tarafından çapraz sorgulama ile veya başka bir yöntemle sorulması gerektiği şeklinde yorumlanamaz (*S.N. v. İsveç*, § 52; *W.S. v. Polonya*, § 55). Bununla bağlantılı olarak, cinsel şiddet suçuyla itham edilen sanık ve mağdur arasında doğrudan bir yüzleşme mağduru tekrar travmatize edebilir. Bu nedenle Mahkeme, sanık tarafından kişisel olarak yapılacak çapraz sorgulamanın yerel mahkeme tarafından oldukça dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Değerlendirme, soruların olayla ilgili detayları barındırdığı ölçüde daha dikkatli bir şekilde yapılmalıdır (*Y. v. Slovenia*, § 106).

523. Ancak bu, mağdurların korunmasına ilişkin tedbirlerin, özellikle de bir tanığın duruşmada ifade vermemesinin, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarla ilgili tüm ceza yargılamalarına otomatik olarak uygulanacağı anlamına gelmez. Yerel makamlar bu tür tedbirlere başvururken ilgili nedenleri gösterebilmelidirler. Ayrıca, bir tanığın korku nedeniyle ifade vermekten muaf tutulabilmesi için, mahkeme gizli tanıklık ve diğer özel tedbirler gibi mümkün olan tüm alternatiflerin uygun veya uygulanabilir olmadığı konusunda ikna olmalıdır (*Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], § 125; *Lučić v. Hırvatistan*, § 75).

524. Sanık sorgulama esnasında tanıkların davranışlarını gözlemleyebilmeli, tanığın açıklamalarına ve güvenilirliğine itiraz edebilmelidir (*Bocos-Cuesta v. Hollanda*, § 71; *P.S. v. Almanya*, § 26; *Accardi ve diğerleri v. İtalya* (k.k.); *S.N. v. İsveç*, § 52).

525. Bir tanık ifadesinin video kaydının izlenmesi, yetkililer tarafından ifadeyi veren kişiyi sorgulama fırsatı verilmediğinden, tek başına savunma haklarını güvence altına almak için yeterli değildir (*D. v. Finlandiya*, § 50; *A.L. v. Finlandiya*, § 41).

χ. Mahkemede ifade vermeyi reddeden tanıklar

526. Tanığın yargılamadaki konumunun kendine has özelliği göz önüne alındığında, bazı durumlarda mahkemede ifade vermeyi veya soruları yanıtlamayı reddetmesi haklı

görülebilmektedir. Sanığın suç ortağının, kendi aleyhine tanıklıktan çekinme hakkını kullanması buna örnektir (*Vidgen v. Hollanda*, § 42). Eski müşterek şüphelinin duruşmada tanık olarak ifade vermeyi veya soruları yanıtlamayı reddetmesi (*Sievert v. Almanya*, §§ 59-61), ya da başvurunu suçlayan ilk ifadesini değiştirmeye çalıştığı için yalancı şahitlikle itham edilmesi durumunda da aynı şey söz konusudur (*Cabral v. Hollanda*, § 34). Ayrıca bir tanığın, sanıklardan biriyle ilişkisi nedeni ile tanıklık imtiyazına istinaden mahkemede ifade vermemesi (*Sofri ve diğerleri v. İtalya* (k.k.)) veya misillemeye maruz kalmaktan çekinmesi nedeni ile ifade vermeyi reddetmesi de aynı durum kapsamında değerlendirilebilir (*Breijer v. Hollanda* (k.k.), §§ 32-33).

527. Bu davaların her birinde, Mahkeme yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını incelemelidir. Ayrıca savunmanın dezavantajlarının etkili dengeleyici tedbirlerle telafi edilip edilmediğini değerlendirmek için, tanığın suçlayıcı ifadelerinin test edilme olanağının bulunup bulunmadığını araştırmalıdır (*Sievert v. Almanya*, § 67; *Cabral v. Hollanda*, § 37; *Breijer v. Hollanda* (k.k.), § 35).

c. Savunmanın tanık çağırma hakkı

528. Genel bir kural olarak, yerel mahkemeler önlerine gelen delilleri ve sanıkların sunduğu delillerin olayla ilgili olup olmadığını değerlendirmelidir. Madde 6 § 3 (d) tanık çağırmanın uygun olup olmadığını değerlendirmeyi, yine genel bir kural olarak, yerel mahkemeye bırakmaktadır. Yani yerel mahkemenin, sanığın dinlenmesini talep ettiği her tanığı yargılama sürecine dahil etmesi ve sorgulaması şart değildir; burada asıl amaç, “aynı koşullar altında” ifadesinden de anlaşılacağı gibi, yargılama sürecinde “silahların eşitliği” nin tam olarak sağlanmasıdır (*Perna v. İtalya* [BD], § 29; *Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 139; *Solakov v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, § 57).

529. Madde 6, sanığa tanıkların mahkemede görünmesini sağlama konusunda sınırsız bir güvence vermemektedir. Bir tanığın sorgulanmasının gerekli veya makul olup olmadığına yerel mahkemeler karar verir (*S.N. v. İsveç*, § 44; *Accardi ve diğerleri v. İtalya* (k.k.)). Bununla birlikte bir mahkeme savunmanın tanık çağırma talebini kabul ettiyse, en azından celp çıkarmak veya polise zorla getirme talimatı vermek gibi etkili tedbirlere başvurarak, tanıkların duruşmada hazır bulunmalarını sağlamakla yükümlüdür (*Polufakin ve Chernyshev v. Rusya*, § 207, *Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 147).

530. Bazı istisnai durumlarda Mahkeme, bir kişinin tanık olarak sorgulanmamasının Madde 6 ile bağdaşmayacağına hükmedebilir (*Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], § 148; *Dorokhov v. Rusya*, § 65; *Popov v. Rusya*, § 188; *Bricmont v. Belçika*, § 89; *Pereira Cruz ve diğerleri v. Portekiz*, §§ 220-232, temyiz mahkemesinin, başvuran aleyhindeki suçlayıcı ifadesini geri alan savunma tanığının sorgulamayı reddetmesine ilişkin).

531. Bir sanığın, tanıkların sorgulanmasına müsaade edilmemesinden şikayetçi olması yeterli değildir; bu şikayetini, ilgili tanıkların dinlenmesinin neden önemli olduğu ve bu tanıkların dinlenmesi ile sağlanacak delillerin, gerçeğin ve savunma haklarının tesisi için mutlaka gerekli olduğu konusunda bir açıklama yaparak desteklemesi gerekir (*Perna v. İtalya* [BD], § 29; *Băcanu ve SC « R » S.A. v. Romanya*, § 75). Başvuranın tanık olarak dinlenmesini istediği kişinin ifadeleri davanın sonucunu etkileyebilecek özellikte değilse, yerel mahkemenin bu tanıkları dinlemeyi reddetmesi Madde 6 §§ 1 ve 3 (d) uyarınca herhangi bir sorun

doğurmaz (*Kapustyak v. Ukrayna*, §§ 94-95).

532. Bir sanığın tanıklarının dinlenmesini sırf zarar verme amacıyla talep etmiş olmaması, bu talebini yeterli şekilde gerekçelendirmesi, tanıkların sunacaklarının suçlama konusuyla ilgili olması ve savunmanın konumunu güçlendirebilecek ve hatta sanığın beraatını sağlayabilecek nitelikte olması halinde, yerel mahkeme sanığın talebini reddetmek için mutlaka ilgili nedenleri sunmalıdır (*Vidal v. Belçika*, § 34; *Polyakov v. Rusya*, §§ 34-35; *Sergey Afanasyev v. Ukrayna*, § 70; *Topić v. Hırvatistan*, § 42).

533. *Murtazaliyeva v. Rusya* [BD] (§158) kararında Mahkeme, Madde 6 § 3 (d) kapsamında savunma için tanık çağırma hakkına riayet edilip edilmediğini değerlendirirken aşağıdaki üç aşamalı testi formüle etmiştir: (1) tanığın sorgulanması talebinin yeterince gerekçelendirilmiş olması ve suçlamanın konusu ile ilgili olması; (2) yerel mahkemelerin tanığın ifadesinin konuyla ilgili olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapıp yapmadığı ve tanığı duruşmada sorgulamama kararına ilişkin yeterli gerekçe sunup sunmadığı; ve (3) yerel mahkemelerin bir tanığı sorgulamama kararının, yargılamanın adilliğine zarar verip vermediği.

534. Testin birinci maddesi ile ilgili olarak Mahkeme, tanıkların ifadesinin yargılamanın sonucuna etki edip etmeyeceği veya savunmanın konumunu güçlendirmesi konusunda makul bir beklenti oluşturup oluşturmadığı konusunda bir inceleme yapılmasının gerekli olduğuna karar vermiştir. Savunmanın tanıkların dinlenmesi yönündeki talebinin gerekçelerinin “yeterliliği”; iç hukukun uygulanabilir hükümleri, yargılamanın aşaması ve ilerleyişi, tarafların akıl yürütme biçimleri ve stratejileri ile yargılama sürecindeki tutumları da dahil olmak üzere o davanın koşullarına bağlıdır (*Ibid.*, §§ 160-161).

535. Testin 2. maddesine göre yerel mahkemenin tanığın hazır bulunması ve sorgulanmasının gerekli olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapması gerekmektedir. Mahkeme, bu değerlendirmenin kapsamının ve ne kadar detaylı bir şekilde yapılacağına genel olarak ifadenin konuyla ilgili olup olmadığı ve davanın koşullarında savunma tarafından ileri sürülen gerekçelerin yeterliliği tarafından belirleneceğini açıklamıştır. Dolayısıyla, savunma tarafından yapılan tanık dinlenmesi talebini reddetmesi halinde yerel mahkeme, savunma tarafından ileri sürülen argümanlar ne kadar güçlü ve ağırsa, o ölçüde detaylı bir inceleme yapmalı ve o derecede ikna edici gerekçeler sunmalıdır (*Ibid.*, § 166).

536. Testin üçüncü maddesi olan genel adillik değerlendirmesine ilişkin olarak Mahkeme, adil yargılanmanın gerekliliklerine uygunluk incelemesi yapılırken, davanın belirli bir yönünü veya belirli bir olayı izole bir şekilde değerlendirmek yerine, bir bütün olarak yargılamanın gelişimi göz önünde tutularak değerlendirmek gerektiğini vurgulamaktadır. 3 aşamalı bu testin ilk iki aşaması kapsamında yapılan değerlendirmede ortaya çıkan sonuçlar genellikle yargılamanın adil olup olmadığı konusunda güçlü bir gösterge olsa da, istisnai olarak kabul edilen bazı vakalarda yargılamanın adilliği ile ilgili yapılacak bir incelemenin tam tersi bir sonuç ortaya koyabileceği görmezden gelinmemelidir (*Ibid.*, §§ 167-168).

5. Tercüme (Madde 6 § 3 (e))

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6 § 3 (e)

“3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

...

(e) mahkemede kullanılan dili konuşmadığı veya anlayamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz yararlanmak.”

HUDOC anahtar kelimeleri

Bir suç ile itham edilen kişi (6-3) – Savunma hakları (6-3)

Ücretsiz tercüman yardımı (6-3-e)

537. Madde 6'nın 3(e) paragrafının gereklilikleri, paragraf 1 tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkının belirli bir yönünü gösterir. Bu nedenle Mahkeme, etkili tercümeyle ilişkin şikayetleri bu iki hüküm kapsamında değerlendirir (*Baytar v. Türkiye*, § 48).

538. Şüphelinin tercümandan yararlanma hakkından haberdar olması önemlidir. Yani bir kişi “suçla itham edildiğinde” bu haktan haberdar edilmelidir ve bilgilendirme başvuranın anlayabileceği bir dilde yapılmalıdır (*Vizgirda v. Slovenia*, §§ 86-87).

539. Tıpkı avukat yardımı gibi, hakkın kısıtlanmasını gerektiren mücbir sebeplerin varlığı gösterilemediği sürece, sanığa soruşturma aşamasının başından itibaren tercüman yardımı sağlanmalıdır. Tercümanın olmaması halinde sanığın yargılama sırasında bilgilendirilmiş seçimler yapıp yapmadığı konusu hep muallakta kalacaktır. Dolayısıyla, tercüme konusunda başlangıçta yapılan bir hata, diğer haklar konusunda da sorunlar ortaya çıkarabilir ve bir bütün olarak yargılamanın adilliğini zedeleyebilir (*Baytar v. Türkiye*, §§ 50, 54-55).

a. Sanık “mahkemede kullanılan dili anlayamıyor veya konuşamıyor”sa

540. Tercüman yardımından ücretsiz yararlanma hakkı bilhassa sanığın mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya konuşamadığı durumlarda uygulanır (*K. v. Fransa*, Komisyon kararı *Baytar v. Türkiye* § 49). Sanık eğer bu dili anlayabiliyorsa savunmasını- mensubu olduğu etnik bir azınlığın dili de dahil - başka bir dilde yapmak üzere tercüman yardımı almak konusunda ısrarcı olamaz (*Bideault v. Fransa*, Komisyon kararı; *Lagerblom v. İsveç*, § 62).

541. Sanık yargılamanın yapıldığı dile veya duruma göre tercümenin kolayca yapılabileceği üçüncü bir dile basit düzeyde hâkim olabilir. Bu durum, kişinin savunma hakkını tam olarak kullanabileceği, yeterince iyi anladığı bir dile tercüme hakkından yararlanmasını tek başına engellememelidir (*Vizgirda v. Slovenia*, § 83).

542. Sanığın bir avukat tarafından temsil edildiği durumlarda, sanığın değil de sanığın

avukatının mahkemede kullanılan dili bilmesi genellikle yeterli değildir. Adil yargılanma hakkı, duruşmaya katılma hakkını da içerdiğinden ve bu hak gereği sanığın yargılamayı anlayabilmesi ve savunmasında yapılması gereken her türlü husus konusunda avukatını bilgilendirebilmesi gerektiğinden, sanığın tercüme hakkından faydalanması gerekir (*Kamasinski v. Avusturya*, § 74; *Cuscani v. the United Kingdom*, § 38).

543. Madde 6 § 3 (e) sanık ile müdafî arasındaki ilişkileri kapsamamakta, sadece sanık ile yargıç arasındaki ilişkilere uygulanmaktadır (*X. v. Avusturya*, Komisyon kararı). Ancak, bir başvuru sahibinin dil kısıtlamaları nedeniyle avukatıyla iletişim kuramaması, Sözleşme'nin 6 § 3 (c) ve (e) maddesi kapsamında soruna yol açabilir (*Lagerblom v. İsveç*, §§ 61-64; *Pugžlys v. Polonya*, §§ 85-92).

544. Tercüman hakkından feragat edilebilir. Ancak bu, avukatının değil sanığın kararı olmalıdır (*Kamasinski v. Avusturya*, § 80).

b. Ceza yargılamasının korunan unsurları

545. 6 § 3 (e) maddesi, adil yargılanmanın sağlanabilmesi amacıyla, yargılama sürecindeki tüm belge veya ifadeleri sanığın anlayabileceği dile veya mahkemenin kullandığı dile çevirecek tercüman yardımından ücretsiz yararlanma hakkını güvence altına alır (*Luedicke, Belkacem ve Koç v. Almanya*, § 48; *Ucak v. Birleşik Krallık* (k.k.); *Hermi v. İtalya* [BD], § 69; *Lagerblom v. İsveç*, § 61).

546. 6 § 3 (e) maddesi yalnızca duruşmada yapılan sözlü ifadeler için değil, aynı zamanda belgeler ve duruşma öncesi işlemler için de geçerlidir (*Kamasinski v. Avusturya*, § 74; *Hermi v. İtalya* [BD], § 70; *Baytar v. Türkiye*, § 49).

547. Bununla birlikte, yargılamadaki tüm yazılı delillerin veya resmi belgelerin yazılı tercümesinin yapılması gerekmez (*Kamasinski v. Avusturya*, § 74). Örneğin, bir kararın yazılı tercümesinin olmaması tek başına 6 § 3 (e) maddesinin ihlal edildiği anlamına gelmez (*ibid.*, § 85). 6 § 3 (e) maddesinde belirtilen bir "çevirmen" değil, bir "tercüman"dır, yani madde sözlü dilden çeviri yapan bir kişinin yardımından faydalanma hakkından bahseder. Bu da sözlü dil yardımının Sözleşme'nin gerekliliklerini karşılayabileceğini göstermektedir (*Hermi v. İtalya* [BD], § 70; *Husain v. İtalya* (k.k.)).

548. Özetle, sağlanan tercüme yardımı, davalının aleyhindeki dava hakkında bilgi sahibi olmasını ve özellikle davaya ilişkin kendi yorumunu mahkemeye sunabilmek suretiyle kendisini savunmasını sağlayabilecek şekilde olmalıdır (*Hermi v. İtalya* [BD]; *Kamasinski v. Avusturya*, § 74; *Güngör v. Almanya* (k.k.); *Protopapa v. Türkiye*, § 80; *Vizgirda v. Slovenia*, § 79).

c. "Ücretsiz" yardım

549. "Ücretsiz" yardım sağlama yükümlülüğü sanığın maddi durumundan bağımsızdır. Sanıklar için tercüman hizmeti, ceza adaleti sistemini düzenleyen bir devletten talep edilen kolaylıkların bir parçasıdır. Ancak bir sanık, tercümanın getirildiği bir duruşmaya katılmaması halinde bundan ötürü suçlanabilir. (*Fedele v. Almanya* (k.k.)).

550. Tercüme masrafları daha sonra sanıktan talep edilemez (*Belkacem ve Koç v.*

Almanya, § 46). 6 § 3 (e) maddesinin, yerel mahkemelerin hüküm giymiş bir kişiden bu masrafları talep etmesine müsaade ettiğini söylemek, Madde'nin sağladığı yararı sınırlamak anlamına gelecektir (*ibid.*, § 42; *Işyar v. Bulgaristan*, § 45; *Öztürk v. Almanya*, § 58).

d. Tercümenin durumu

551. Yetkili makamların yükümlülüğü, tercüman atanmasıyla sınırlı değildir. Özel koşullarda bildirimde bulunulması halinde, tercümenin yeterliliğinin denetlenmesi de yükümlülükleri kapsamına girer. Dolayısıyla, yerel mahkemelerin bir tercümanın yetersiz hizmetine ilişkin iddiaları incelememesi, Sözleşme'nin 6 § 3 (e) maddesinin ihlal edilmesine yol açabilir (*Knox v. İtalya*, §§ 182-187).

552. Bununla birlikte Madde 6 § 3 (e) kapsamında, sanıklara yardım etmek üzere sağlanan tercümanların hangi yöntemlerle sağlanabileceği ile ilgili ayrıntılı koşulları ortaya koymak uygun değildir. Bir tercüman, 6 § 1 maddesindeki anlamıyla mahkemenin bir parçası değildir ve dolayısıyla tercümanın bağımsız veya tarafsız olması için resmi bir zorunluluk yoktur. Tercümanın sunduğu hizmet, sanığa savunmasını yaparken etkili bir yardım sağlamalı ve tercümanın davranışı, yargılamanın adilliğine zarar verecek nitelikte olmamalıdır ((*Ucak v. Birleşik Krallık* (k.k.)).

e. Tercüme ihtiyacını tespit etme yükümlülüğü

553. Başvuranın tercümana olan ihtiyacının doğrulanması, özellikle avukatın başvurana iletişim kurmakta yaşadığı zorluklar kendisine bildirilmişse, hakimin başvurana istişare ederek karar vermesi gereken bir konudur. Hâkim, başvuranın tercüman yardımı almamasının kendisi için çok önemli olan davaya tam katılımına zarar vermeyeceğinden emin olmalıdır (*Cuscani v. Birleşik Krallık*, § 38).

554. Savunmanın yürütülmesi esasen davalı ile avukatı arasında bir mesele olmakla birlikte (*Kamasinski v. Avusturya*, § 65; *Stanford v. Birleşik Krallık*, § 28), adil yargılamanın nihai koruyucuları - diğer hususların yanı sıra, vatandaş olmayan bir davalı için tercüme veya tercüman eksikliği ihtimali de dahil - yerel mahkemelerdir (*Cuscani v. Birleşik Krallık*, § 39; *Hermi v. İtalya* [BD], § 72; *Katritsch v. Fransa*, § 44).

555. Sanığın dile dair bilgisi hayati bir öneme sahiptir. Yerel mahkeme ayrıca, sanığa isnat edilen suçun mahiyetini ve yerel makamlarca sanığa hitaben yapılan her türlü yazışmayı incelemeli ve yargılamada kullanılan dil hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmayı gerektirecek kadar karmaşık olup olmadıklarını değerlendirmelidir (*Hermi v. İtalya* [BD], § 71; *Katritsch v. Fransa*, § 41; *Şaman v. Türkiye*, § 30; *Güngör v. Almanya* (k.k.)).

556. Savunmaya yardımcı olmak üzere bir tercüman atanmasının yargılamanın mevcut aşamasında, veya daha önceki aşamalarında gerekli olup olmadığını tespit etmek, yargılamaya dahil olan tüm makamların, bilhassa da yerel mahkemelerin görevidir. Bu görev, yabancı davalının açık bir şekilde tercüme talebinde bulunduğu durumlarla sınırlı değildir. Mahkeme, adil yargılanma hakkının demokratik bir toplumda için önemini göz önünde bulundurarak, sanığın yargılama diline yeterince hâkim olmadığından şüphelenmek için nedenler mevcutsa bu yükümlülüğün doğduğuna karar vermiştir. Örneğin, yargılanan

kişi yargılamanın yapıldığı ülkenin vatandaşı ve mukimi değilse tercüman atanması ile ilgili bir değerlendirme yapılmalıdır. Ayrıca, tercüme için üçüncü bir dilin kullanılması planlandığında yine bu yükümlülük ortaya çıkar. Bu tür bir durumda, üçüncü dilin tercüme amacıyla kullanılmasına karar verilmeden önce davalının o dildeki yetkinliği tespit edilmelidir (*Vizgirda v. Slovenya*, § 81).

557. Yargılama diline yeterince hakim olmayan bir davalının dil bilgisini doğrulamak amacıyla yerel makamlar tarafından alınması gereken kesin önlemleri ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak, Mahkeme'nin görevi değildir. Suçun ve yerel makamlar tarafından davalıya hitaben yapılan yazışmaların özelliklerine göre, sanığın tercüman ihtiyacını belirlemek için bir dizi açık uçlu soru sormak yeterli olabilir. Ancak Mahkeme, bu konuda daha sonra ortaya çıkabilecek herhangi bir şüpheyi önlemek için; tercüman tarafından sağlanan yardım ile ilgili olarak yapılan her işlemin, tercüman ihtiyacının doğrulanmasına ilişkin alınan kararın, tercüman hakkının sanığa bildirildiğinin, tercüman tarafından sağlanan sözlü çeviri veya belgelerin sözlü olarak özetlenmesi gibi tüm yardımların tutanakla kayıt altına alınmasına önem vermektedir. (*ibid.*, § 85).

558. 6 § 3(e) maddesiyle güvence altına alınan hakkın uygulanabilir ve etkili olması için, yetkili makamların yalnızca tercüman ataması yeterli değildir. Bazı durumlarda kendilerine bildirim yapılması halinde yetkili makamlar, tercümenin yeterliliğini kontrol etmekle de yükümlü olabilirler (*Kamasinski v. Avusturya*, § 74; *Hermi v. İtalya* [BD], § 70; *Protopapa v. Türkiye*, § 80).

VII. Madde 6'nın ülke dışı etkisi

559. Sözleşme, Taraf Devletlerden, kendi standartlarını üçüncü Devletlere ya da bölgelere empoze etmesi ödevini yüklemeyiz (*Drozd ve Janousek v. Fransa ve İspanya*, §110). Kural olarak Taraf Devletler, suçlunun iadesi sonrası yapılacak yargılamayı, örneğin bu yargılamanın Madde 6'nın gerekleriyle uyumlu olup olmayacağını, araştırmakla yükümlü değildir.

A. Ağır hukuksuzluk

560. Ancak Mahkemenin içtihatlarına göre, kişinin iade ya da sınır dışı kararından sonra isteyen ülke tarafından adil yargılanma hakkından (yani adaletten) ağır bir şekilde yoksun bırakılacağı bir durumda Madde 6 bağlamında istisnai meseleler ortaya çıkabilir. Bu ilke ilk olarak *Soering v. Birleşik Krallık* (§ 113) davasında ortaya konmuş ve sonrasında da birçok davada teyit edilmiştir (*Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye* [BD], §§ 90-91; *Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, § 149; *Ahorugeze v. İsveç*, § 115; *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, § 258).

561. "Ağır hukuksuzluk" terimi, Madde 6'daki hükümlere ya da bu maddenin içerdiği ilkelere açık bir şekilde aykırı yargılamalar anlamında kullanılmaktadır (*Sejdovic v. İtalya* [BD], § 84; *Stoichkov v. Bulgaristan*, § 56; *Drozd ve Janousek v. Fransa ve İspanya*, § 110). Terim henüz net bir şekilde tanımlanmamış olsa da Mahkeme, bunlar gibi birtakım adaletsizliklerin ağır hukuksuzluk oluşturduğuna işaret etmiştir:

- yoklukta mahkumiyet hükmü kurulması ve sonrasında suçlamanın esası hakkında karar verilecek bir yeniden yargılama süreci ihtimalinin bulunmaması (*Einhorn v. Fransa (k.k.)*, § 33; *Sejdovic v. İtalya* [BD], § 84; *Stoichkov v. Bulgaristan*, § 56);

- çok kısa süren bir yargılama ve savunma haklarının tamamen yok sayılması (*Bader ve Kanbor v. İsveç*, § 47);
- tutukluluğun hukuka uygunluğunu denetleyecek bağımsız ve tarafsız bir mercie erişim olmaksızın tutukluluk (*Al-Moayad v. Almanya* (k.k.), § 101);
- kasti ve sistematik bir şekilde, özellikle de yurt dışında yargılanan bir insan için avukata erişimin reddedilmesi (*ibid.*);
- şüphelinin ya da bir başkasının Madde 3'ü ihlal edecek şekilde muamele yapılarak alınmış ifadelerinin ceza yargılamasında delil olarak kullanılması ((*Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, § 267; *El Haski v. Belçika*, § 85);
- hükümetten bağımsızlık ya da tarafsızlık güvenceleri sunamayan askeri bir komisyon önünde yargılama, ulusal ve uluslararası hukuk nezdinde bir meşruiyeti yok ve komisyon önündeki yargılamalarda yüksek derecede işkence yoluyla delil toplama şüphesi var (*Al Nashiri v. Polonya*, §§ 565-569; *Husayn (Abu Zubaydah) v. Polonya*, §§ 555-561; *Al Nashiri v. Romanya*, §§ 719-722).

562. *Soering v. Birleşik Krallık* davasından sonra Mahkeme'nin tekrar sınır dışı ya da iade kararının Madde 6'nın ihlali anlamına gelebileceğine karar vermesi – 2012'deki *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık* kararına kadar – yirmi yıl almıştır. Bu durum ve önceki paragrafta sayılan örnekler de göstermektedir ki “ağır hukuksuzluk” eşiği, geçilmesi kolay bir sınır değildir. Ağır hukuksuzluk, bir Sözleşmecî Devlette gerçekleşseydi Madde 6'nın ihlaline yol açabilecek birtakım düzensizliklerin ya da yargılama sürecinde bazı güvencelerin olmayışının ötesinde bir yeri ifade eder. Bu eşiğin geçilmesi için gereken şey, Maddenin özünü yok sayacak ya da onu ortadan kaldıracak kadar temel ilkelerin ihlal edilmesidir (*Ahorugeze v. İsveç*, § 115; *Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*, § 260).

B. “Gerçek bir risk”: standart ve ispat yükü

563. Mahkeme, sınır dışı ya da iade kararının bir ağır hukuksuzluğa yol açıp açmayacağı değerlendirilirken sınır dışı ve iade kararlarına Madde 3 bağlamında uygulanan standartların ve ispat yükünün uygulanması gerektiği kanaatindedir. Buna göre başvuru, bir Taraf Devletten çıkarıldığı zaman ağır hukuksuzluğa uğrayacağına dair gerçek bir riskle karşı karşıya geleceğine inanılmasını sağlayacak delilleri göstermelidir. Böyle bir delil gösterildiğindeyse artık onunla ilgili şüpheleri ortadan kaldırma yükü Hükümetin üzerindedir (*Saadi v. İtalya* [BD], § 129; *J.K. ve diğerleri v. İsveç* [BD], § 91; *Ahorugeze v. İsveç*, § 116; *Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık*, §§ 272-280; *El Haski v. Belçika*, § 86).

564. Ağır bir hukuksuzluk riski olup olmadığını incelerken Mahkeme, gönderilecek ülkedeki genel durumu ve başvuru kişinin kişisel durumunu göz önünde bulundurarak kişinin gönderilmesinin öngörülebilir sonuçlarını değerlendirir (*Saadi v. İtalya* [BD], § 130; *Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, § 125). Riskin mevcudiyeti, öncelikle, sınır dışı etme sırasında Taraf Devlet tarafından bilinen veya bilinmesi gereken olaylara atıfta bulunularak değerlendirilmelidir (*Saadi v. İtalya* [BD], § 133; *Al-Saadoon ve Mufdhi v. the United Kingdom*, § 125). Mahkeme'nin davaya baktığı tarihte sınır dışı ya da iade işlemi zaten gerçekleştiyse de Mahkeme, sonradan ortaya çıkan bilgileri göz önüne almaktan geri durmamaktadır

(*Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye* [BD], § 69; *J.K. ve diğerleri v. İsveç* [BD], § 83; *Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, § 149).

565. Son olarak AB üyesi ülkeler arasındaki Avrupa Gözaltı Belgesi (European Arrest Warrant) bağlamında, Ülkenin AB hukukunu uygulamakta herhangi bir takdir yetkisinin olmadığı hallerde Mahkeme, içtihatlarıyla ortaya koyduğu “eşdeğer koruma” ilkesinin (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda* [BD], §§ 149-158; *Avotiņš v. Latvia* [BD], §§ 115-116) uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Burada durum, karşılıklı tanıma mekanizmalarının, bir ülke mahkemesinin, bir başka ülkedeki temel hakları gözetme standardının yeterli olduğunu varsaymasının gerekmesidir. Ancak böylesi bir varsayım bir olayın özel koşulları gereği çürütülebilir. Karşılıklı tanıma mekanizmalarının çalışma usulü ve takip ettikleri etkililik ilkesi göz önünde bulundurulsa bile Mahkeme, karşılıklı tanıma ilkesinin otomatik ve mekanik bir şekilde temel haklar aleyhine çalışmadığından emin olmalıdır (*Pirozzi v. Belçika*, § 62).

566. Bu bağlamda hem Sözleşme’ye taraf hem de Avrupa Birliği üyesi olan bir Devletin mahkemeleri, AB hukuku tarafından tanınan, Avrupa Gözaltı Belgesi gibi, bir karşılıklı tanıma mekanizmasını kullanmaya davet edildikleri zaman bu mekanizmalara, Sözleşme’deki hakların açık bir şekilde ihlal edilmeyeceği durumlarda başvurmalıdırlar. Ancak Sözleşme’deki hakların korunmasının açık bir şekilde yetersiz olduğu ve AB hukukunun bunu telafi edemediği biçiminde ciddi ve temellendirilmiş bir iddia önlerine geldiği zaman mahkemeler, yalnızca AB hukukunu uyguladıkları gerekçesiyle bu şikâyeti incelemekten imtina edemezler. Böyle hallerde mahkemeler, AB hukukunu Sözleşme’nin gerekleriyle uyumlu olarak uygulamalıdırlar (*ibid.*, § 63-64).

Atıf yapılan davaların listesi

Bu Kılavuzda atıfta bulunulan içtihat, Mahkeme tarafından verilen kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun ("Komisyon") kararlarına veya raporlarına atıfta bulunur.

Aksi belirtilmedikçe, tüm referanslar, Mahkeme'nin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara yöneliktir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının Mahkeme kararına ait olduğunu ve "[BD]" davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü belirtir.

Bu güncelleme tamamlandığında Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında henüz sonuçlanmamış daire kararları aşağıdaki listede bir yıldız (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi şöyledir: "Bir Daire'nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse". Sevk talebinin Büyük Daire heyeti tarafından kabul edilmesi halinde Daire kararı kesinleşmez ve dolayısıyla hukuki bir etkisi yoktur, kesinleşen, sonraki Büyük Daire kararıdır.

Kılavuzun elektronik versiyonunda belirtilen davalara ilişkin köprüler, Mahkeme içtihatlarına (Büyük Daire, Daire ve Komite kararları, tebliğ edilen davalar, tavsiye niteliğindeki görüşler ve İchtihat Bilgi Notundan hukuki özetler), Komisyonun içtihatlarına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar komitesinin kararlarına erişim sağlayan HUDOC veritabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) ulaşım sağlar.

Mahkeme, kararlarını iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca olarak verir. HUDOC ayrıca birçok önemli davanın otuzdan fazla resmi olmayan dile tercümelerini ve üçüncü şahıslar tarafından üretilen yaklaşık yüz çevrimiçi içtihat koleksiyonunun bağlantılarını içerir. Atıf yapılan davalar için mevcut tüm dil sürümlerine, dava köprüsüne tıkladıktan sonra bulabileceğiniz bir sekme olan HUDOC veritabanındaki "Dil sürümleri" sekmesinden erişilebilir.

—A—

- A. v. Avusturya*, no. 16266/90, Komisyon kararı - 7 Mayıs 1990, Kararlar ve Raporlar 65
- A. v. Norveç* (k.k.), no. 65170/14, 29 Mayıs 2018
- Menarini Diagnostics S.R.L. v. İtalya*, no. 43509/08, 27 Eylül 2011
- A.K. v. Lihtenştayn*, no. 38191/12, 9 Temmuz 2015
- A.L. v. Finlandiya*, no. 23220/04, 27 Ocak 2009
- A.L. v. Almanya*, no. 72758/01, 28 Nisan 2005
- Abdoella v. Hollanda*, 25 Kasım 1992, Seri A no. 248-A
- Abdulla Ali v. Birleşik Krallık*, no. 30971/12, 30 Haziran 2015
- Abdullayev v. Azerbaycan*, no. 6005/08, 7 Mart 2019
- Accardi ve diğerleri v. İtalya* (k.k.), no. 30598/02, ECHR 2005-II
- Adamčo v. Slovakia*, no. 45084/14, 12 Kasım 2019
- Adiletta ve diğerleri v. İtalya*, 19 Şubat 1991, Seri A no. 197-E
- Adolf v. Avusturya*, 26 Mart 1982, Seri A no. 49
- AGOSI v. Birleşik Krallık*, 24 Ekim 1986, Seri A no. 108
- Ahorugeze v. İsveç*, no. 37075/09, 27 Ekim 2011
- Aigner v. Avusturya*, no. 28328/03, 10 Mayıs 2012
- Air Canada v. Birleşik Krallık*, 5 Mayıs 1995, Seri A no. 316-A
- Ajdarić v. Hırvatistan*, no. 20883/09, 13 Aralık 2011
- Akay v. Türkiye* (k.k.), no. 34501/97, 19 Şubat 2002
- Akbay ve diğerleri v. Almanya*, nos. 40495/15 ve 2 diğer, 15 Ekim 2020
- Akdağ v. Türkiye*, no. 75460/10, 17 Eylül 2019
- Al-Khawaja ve Tahery v. Birleşik Krallık* [BD], nos. 26766/05 ve 22228/06, ECHR 2011
- Al-Moayad v. Almanya* (k.k.), no. 35865/03, 20 Şubat 2007
- Al Nashiri v. Polonya*, no. 28761/11, 24 Temmuz 2014
- Al Nashiri v. Romanya*, no. 33234/12, 31 Mayıs 2018
- Al-Saadoon ve Mufdhi v. Birleşik Krallık*, no. 61498/08, ECHR 2010
- Albert ve Le Compte v. Belçika*, 10 Şubat 1983, Seri A no. 58
- Aleksandr Zaichenko v. Rusya*, no. 39660/02, 18 Şubat 2010
- Alexandru Marian Iancu v. Romanya*, no. 60858/15, 4 Şubat 2020
- Ali v. Romanya*, no. 20307/02, 9 Kasım 2010
- Ali Rıza ve diğerleri v. Türkiye*, nos. 30226/10 ve 4 diğer, 28 Ocak 2020

Alimena v. İtalya, 19 Şubat 1991, Seri A no. 195-D
Allan v. Birleşik Krallık, no. 48539/99, ECHR 2002-IX
Allen v. Birleşik Krallık [BD], no. 25424/09, ECHR 2013
Alenet de Ribemont v. Fransa, 10 Şubat 1995, Seri A no. 308
Almenara Alvarez v. İspanya, no. 16096/08, 25 Ekim 2011
Ananyev v. Rusya, no. 20292/04, 30 Temmuz 2009
Andreescu v. Romanya, no. 19452/02, 8 Haziran 2010
Anguelov v. Bulgaristan (k.k.), no. 45963/99, 14 Aralık 2004 *Antoine v. Birleşik Krallık* (k.k.), no. 62960/00, ECHR 2003
Arewa v. Litvanya,* no. 16031/18, 9 Mart 2021
Arlewin v. İsveç, no. 22302/10, 1 Mart 2016
Arps v. Hırvatistan, no. 23444/12, 25 Ekim 2016
Arrigo ve Vella v. Malta (k.k.), no. 6569/04, 10 Mayıs 2005
Artemov v. Rusya, no. 14945/03, 3 Nisan 2014
Artico v. İtalya, 13 Mayıs 1980, Seri A no. 37
Artur Parkhomenko v. Ukrayna, no. 40464/05, 16 Şubat 2017
Asani v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti, no. 27962/10, 1 Şubat 2018
Asciutto v. İtalya, no. 35795/02, 27 Kasım 2007 *Assanidze v. Gürcistan* [BD], no. 71503/01, ECHR 2004-II
Avagyan v. Ermenistan, no. 1837/10, 22 Kasım 2018
Avaz Zeynalov v. Azerbaycan,* nos. 37816/12 ve 25260/14, 22 Nisan 2021
Avotiņš v. Letonya [BD], no. 17502/07, 23 Mayıs 2016
Axel Springer SE ve RTL Television GmbH v. Almanya, no. 51405/12, 21 Eylül 2017
Ayetullah Ay v. Türkiye, nos. 29084/07 ve 1191/08, 27 Ekim 2020

—B—

B v. Avusturya, 28 Mart 1990, Seri A no. 175
B. ve P. v. Birleşik Krallık, nos. 36337/97 ve 35974/97, ECHR 2001-III
Băcanu ve SC « R » S.A. v. Romanya, no. 4411/04, 3 Mart 2009
Bäckström ve Andersson v. İsveç (k.k.), no. 67930/01, 5 Eylül 2006
Bader ve Kanbor v. İsveç, no. 13284/04, ECHR 2005-XI
Baggetta v. İtalya, 25 Haziran 1987, Seri A no. 119
Bahaettin Uzan v. Türkiye, no. 30836/07, 24 Kasım 2020

- Balsyte-Lideikiene v. Litvanya*, no. 72596/01, 4 Kasım 2008
- Balta ve Demir v. Türkiye*, no. 48628/12, 23 Haziran 2015
- Bandaletov v. Ukrayna*, no. 23180/06, 31 Ekim 2013
- Bannikova v. Rusya*, no. 18757/06, 4 Kasım 2010
- Barberà, Messegué ve Jabardo v. İspanya*, 6 Aralık 1988, Seri A no. 146
- Bátěk ve diğerleri v. Çek Cumhuriyeti*, no. 54146/09, 12 Ocak 2017
- Batiashvili v. Gürcistan*, no. 8284/07, 10 Ekim 2019
- Batmaz v. Türkiye*, no. 714/08, 18 Şubat 2014
- Baucher v. Fransa*, no. 53640/00, 24 Temmuz 2007
- Bauras v. Litvanya*, no. 56795/13, 31 Ekim 2017
- Baydar v. Hollanda*, no. 55385/14, 24 Nisan 2018
- Bayer v. Almanya*, no. 8453/04, 16 Temmuz 2009
- Baytar v. Türkiye*, no. 45440/04, 14 Ekim 2014
- Bazo González v. İspanya*, no. 30643/04, 16 Aralık 2008
- Bédat v. İsviçre* [BD], no. 56925/08, 29 Mart 2016
- Beggs v. Birleşik Krallık* (k.k.), no. 15499/10, 16 Ekim 2012
- Beghal v. Birleşik Krallık*, no. 4755/16, 28 Şubat 2019
- Belashev v. Rusya*, no. 28617/03, 4 Aralık 2008
- Belilos v. İsviçre*, 29 Nisan 1988, Seri A no. 132
- Bellerín Lagares v. İspanya* (k.k.), no. 31548/02, 4 Kasım 2003
- Belugin v. Rusya*, no. 2991/06, 26 Kasım 2019
- Bendenoun v. Fransa*, 24 Şubat 1994, Seri A no. 284
- Benham v. Birleşik Krallık*, 10 Haziran 1996, Karar Raporları 1996-III
- Beraru v. Romanya*, no. 40107/04, 18 Mart 2014
- Béres ve diğerleri v. Macaristan*, nos. 59588/12 ve 2 diğer, 17 Ocak 2017
- Berliński v. Polonya*, nos. 27715/95 ve 30209/96, 20 Haziran 2002
- Beuze v. Belçika* [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018
- Bideault v. Fransa*, no. 11261/84, Komisyon kararı - 9 Aralık 1987, Kararlar ve Raporlar 48
- Bikas v. Almanya*, no. 76607/13, 25 Ocak 2018
- Bivolaru v. Romanya (no. 2)*, no. 66580/12, 2 Ekim 2018
- Blaj v. Romanya*, no. 36259/04, 8 Nisan 2014
- Block v. Macaristan*, no. 56282/09, 25 Ocak 2011
- Blokhin v. Rusya* [BD], no. 47152/06, 23 Mart 2016

- Bobeş v. Romanya*, no. 29752/05, 9 Temmuz 2013
- Bocos-Cuesta v. Hollanda*, no. 54789/00, 10 Kasım 2005
- Boddaert v. Belçika*, 12 Ekim 1992, Seri A no. 235-D
- Bodet v. Belçika* (k.k.), no. 78480/13, 5 Ocak 2017
- Böhmer v. Almanya*, no. 37568/97, 3 Ekim 2002
- Bokhonko v. Gürcistan*, no. 6739/11, 22 Ekim 2020
- Boldea v. Romanya*, no. 19997/02, 15 Şubat 2007
- Bonder v. Ukrayna*, no. 18895/08, 16 Nisan 2019
- Bonev v. Bulgaristan*, no. 60018/00, 8 Haziran 2006
- Bonisch v. Avusturya*, 6 Mayıs 1985, Seri A no. 92
- Bonzi v. İsviçre*, no. 7854/77, Komisyon kararı - 12 Temmuz 1978, Kararlar ve Raporlar 12
- Borzonov v. Rusya*, no. 18274/04, 22 Ocak 2009
- Boulois v. Lüksemburg* [BD], no. 37575/04, ECHR 2012
- Borisova v. Bulgaristan*, no. 56891/00, 21 Aralık 2006
- Borg v. Malta*, no. 37537/13, 12 Ocak 2016
- Borgers v. Belçika*, 30 Ekim 1991, Seri A no. 214-B
- Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. İrlanda* [BD], no. 45036/98, ECHR 2005-VI
- Botten v. Norveç*, 19 Şubat 1996, Karar Raporları 1996-I
- Boyan Gospodinov v. Bulgaristan*, no. 28417/07, 5 Nisan 2018
- Bozkaya v. Türkiye*, no. 46661/09, 5 Eylül 2017
- Brandstetter v. Avusturya*, 28 Ağustos 1991, Seri A no. 211
- Bratyakin v. Rusya* (k.k.), no. 72776/01, 9 Mart 2006
- Breijer v. Hollanda* (k.k.), no. 41596/13, 3 Temmuz 2018
- Brennan v. Birleşik Krallık*, no. 39846/98, ECHR 2001-X
- Bricmont v. Belçika*, 7 Temmuz 1989, Seri A no. 158
- Brozicek v. İtalya*, 19 Aralık 1989, Seri A no. 167
- Brusco v. Fransa*, no. 1466/07, 14 Ekim 2010
- Budak v. Türkiye*,* no. 69762/12, 16 Şubat 2021
- Buijen v. Almanya*, no. 27804/05, 1 Nisan 2010
- Buliga v. Romanya*,* no. 22003/12, 16 Şubat 2021
- Bulut v. Avusturya*, 22 Şubat 1996, Karar Raporları 1996-II
- Burak Hun v. Türkiye*, no. 17570/04, 15 Aralık 2009
- Buscemi v. İtalya*, no. 29569/95, ECHR 1999-VI *Butkevich v. Rusya*, no. 5865/07, 13 Şubat 2018

Butkevičius v. Litvanya, no. 48297/99, ECHR 2002-II (alıntılar)

Bykov v. Rusya [BD], no. 4378/02, 10 Mart 2009

—C—

C. v. İtalya, no. 10889/84, Komisyon kararı - 11 Mayıs 1988, Kararlar ve Raporlar 56

C.G.P. v. Hollanda, no. 29835/96, Komisyon kararı - 15 Ocak 1997

C.P. ve diğerleri v. Fransa, no. 36009/97, 1 Ağustos 2000

Cabral v. Hollanda, no. 37617/10, 28 Ağustos 2018

Cafagna v. İtalya, no. 26073/13, 12 Ekim 2017

Campbell ve Fell v. Birleşik Krallık, 28 Haziran 1984, Seri A no. 80

Calabrò v. İtalya ve Almanya (k.k.), no. 59895/00, ECHR 2002-V

Caldas Ramírez de Arrellano v. İspanya (k.k.), no. 68874/01, ECHR 2003-I (alıntılar)

Can v. Avusturya, no. 9300/81, Komisyon Raporu - 12 Temmuz 1984

Capeau v. Belçika, no. 42914/98, ECHR 2005-I

Caraian v. Romanya, no. 34456/07, 23 Haziran 2015

Caresana v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 31541/96, 29 Ağustos 2000

Carmel Saliba v. Malta, no. 24221/13, 29 Kasım 2016

Carrefour Fransa v. Fransa (k.k.), no. 37858/14, 1 Ekim 2019

Casse v. Lüksemburg, no. 40327/02, 27 Nisan 2006

Castillo Algar v. İspanya, 28 Ekim 1998, Karar Raporları 1998-VIII

Cătăniciu v. Romanya (k.k.), no. 22717/17, 6 Aralık 2018

Célice v. Fransa, no. 14166/09, 8 Mart 2012

Cerovšek ve Božičnik v. Slovenya, nos. 68939/12 ve 68949/12, 7 Mart 2017

Cēsnieks v. Letonya, no. 9278/06, 11 Şubat 2014

Chap Ltd v. Ermenistan, no. 15485/09, 4 Mayıs 2017

Chaushev ve diğerleri v. Rusya, nos. 37037/03 ve 2 diğer, 25 Ekim 2016

Cheema v. Belçika, no. 60056/08, 9 Şubat 2016

Chernika v. Ukrayna, no. 53791/11, 12 Mart 2020

Chiarello v. Almanya, no. 497/17, 20 Haziran 2019

Chichlian ve Ekindjian v. Fransa, no. 10959/84, Komisyon Kararı - 16 Mart 1989

Chim ve Przywieczerski v. Polonya, nos. 36661/07 ve 38433/07, 12 Nisan 2018

Chong Coronado v. Andora, no. 37368/15, 23 Temmuz 2020

Čivinskaitė v. Litvanya, no. 21218/12, 15 Eylül 2020

Clarke v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 23695/02, 25 Ağustos 2005
Cleve v. Almanya, no. 48144/09, 15 Ocak 2015
Clinique Mozart SARL v. Fransa, no. 46098/99, 8 Haziran 2004
Coëme ve diğerleri v. Belçika, nos. 32492/96 ve 4 diğer, ECHR 2000-VII
Collozza ve Rubinat v. İtalya, no. 9024/80, Komisyon Raporu - 5 Mayıs 1983, Seri A no. 89
Colozza v. İtalya, 12 Şubat 1985, Seri A no. 89
Constantin ve Stoian v. Romanya, nos. 23782/06 ve 46629/06, 29 Eylül 2009
Constantinides v. Yunanistan, no. 76438/12, 6 Ekim 2016
Cooper v. Birleşik Krallık [BD], no. 48843/99, 16 Aralık 2003
Cornelis v. Hollanda (k.k.), no. 994/03, ECHR 2004-V (alıntılar)
Correia de Matos v. Portekiz (k.k.), no. 48188/99, ECHR 2001-XII
Correia de Matos v. Portekiz [BD], no. 56402/12, 4 Nisan 2018
Craxi v. İtalya (no. 1), no. 34896/97, 5 Aralık 2002
Croissant v. Almanya, 25 Eylül 1992, Seri A no. 237-B
Cuscani v. Birleşik Krallık, no. 32771/96, 24 Eylül 2002
Cutean v. Romanya, no. 53150/12, 2 Aralık 2014
Ćwik v. Polonya, no. 31454/10, 5 Kasım 2020
Czajkowski v. Polonya (k.k.), no. 6809/03, 16 Ekim 2007
Czekalla v. Portekiz, no. 38830/97, ECHR 2002-VIII

—D—

D. v. Finlandiya, no. 30542/04, 7 Temmuz 2009
Daktaras v. Litvanya (k.k.), no. 42095/98, 11 Ocak 2000
Daktaras v. Litvanya, no. 42095/98, ECHR 2000-X
Dallos v. Macaristan, no. 29082/95, ECHR 2001-II
Damir Sibgatullin v. Rusya, no. 1413/05, 24 Nisan 2012
Dan v. Moldova Cumhuriyeti (no. 2)*, no. 57575/14, 10 Kasım 2020
Dănilă v. Romanya, no. 53897/00, 8 Mart 2007
Danilov v. Rusya, no. 88/05, 1 Aralık 2020
Daştan v. Türkiye, no. 37272/08, 10 Ekim 2017
Daud v. Portekiz, 21 Nisan 1998, Karar Raporları 1998-II
Dāvidsons ve Savins v. Letonya, nos. 17574/07 ve 25235/07, 7 Ocak 2016
Davran v. Türkiye, no. 18342/03, 3 Kasım 2009

- De Cubber v. Belçika*, 26 Ekim 1984, Seri A no. 86
- De Salvador Torres v. İspanya*, 24 Ekim 1996, Karar Raporları 1996-V
- De Tommaso v. İtalya* [BD], no. 43395/09, 23 Şubat 2017
- Delcourt v. Belçika*, 17 Ocak 1970, Seri A no. 11
- Deli v. Moldova Cumhuriyeti*, no. 42010/06, 22 Ekim 2019
- Demicoli v. Malta*, 27 Ağustos 1991, Seri A no. 210
- Deweer v. Belçika*, 27 Şubat 1980, Seri A no. 35
- Dhahbi v. İtalya*, no. 17120/09, 8 Nisan 2014
- Di Martino ve Molinari v. İtalya*,* nos. 15931/15 ve 16459/15, 25 Mart 2021
- Diamantides v. Yunanistan (no. 2)*, no. 71563/01, 19 Mayıs 2005
- Dicle ve Sadak v. Türkiye*, no. 48621/07, 16 Haziran 2015
- Didu v. Romanya*, no. 34814/02, 14 Nisan 2009
- Dimitar Mitev v. Bulgaristan*, no. 34779/09, 8 Mart 2018
- Dimović v. Sırbistan*, no. 24463/11, 28 Haziran 2016
- Diriöz v. Türkiye*, no. 38560/04, 31 Mayıs 2012
- Dobbertin v. Fransa*, 25 Şubat 1993, Seri A no. 256-D
- Dominka v. Slovakya* (k.k.), no. 14630/12, 3 Nisan 2018
- Dondarini v. San Marino*, no. 50545/99, 6 Temmuz 2004
- Donohoe v. İrlanda*, no. 19165/08, 12 Aralık 2013
- Doorson v. Hollanda*, 26 Mart 1996, Karar Raporları 1996-II
- Dorado Baúlde v. İspanya* (k.k.), no. 23486/12, 1 Eylül 2015
- Dorokhov v. Rusya*, no. 66802/01, 14 Şubat 2008
- Dorozhko ve Pozharskiy v. Estonya*, nos. 14659/04 ve 16855/04, 24 Nisan 2008
- Döry v. İsveç*, no. 28394/95, 12 Kasım 2002
- Dowsett v. Birleşik Krallık*, no. 39482/98, ECHR 2003-VII
- Doyle v. İrlanda*, no. 51979/17, 23 Mayıs 2019
- Dragojević v. Hırvatistan*, no. 68955/11, 15 Ocak 2015
- Dragoş Ioan Rusu v. Romanya*, no. 22767/08, 31 Ekim 2017
- Drassich v. İtalya*, no. 25575/04, 11 Aralık 2007
- Drozd ve Janousek v. Fransa ve İspanya*, 26 Haziran 1992, Seri A no. 240
- Dubus S.A. v. Fransa*, no. 5242/04, 11 Haziran 2009
- Dvorski v. Hırvatistan* [BD], no. 25703/11, ECHR 2015
- Dzelili v. Almanya* (k.k.), no. 15065/05, 29 Eylül 2009

—E—

- Eckle v. Almanya*, 15 Temmuz 1982, Seri A no. 51
- Edwards ve Lewis v. Birleşik Krallık* [BD], nos. 39647/98 ve 40461/98, ECHR 2004-X
- Eftimov v. Eski Yugoslayva Makedonya Cumhuriyeti*, no. 59974/08, 2 Temmuz 2015
- Sigurður Einarsson ve diğerleri v. İzlanda*, no. 39757/15, 4 Haziran 2019
- Einhorn v. Fransa* (k.k.), no. 71555/01, ECHR 2001-XI
- El Haski v. Belçika*, no. 649/08, 25 Eylül 2012
- El Kaada v. Almanya*, no. 2130/10, 12 Kasım 2015
- Enea v. İtalya* [BD], no. 74912/01, ECHR 2009
- Engel ve diğerleri v. Hollanda*, 8 Haziran 1976, Seri A no. 22
- Erdogan v. Türkiye*, no. 14723/89, Komisyon kararı - 9 Temmuz 1992, Kararlar ve Raporlar 73
- Erduran ve Em Export Dış Tic A.Ş. v. Türkiye*, nos. 25707/05 ve 28614/06, 20 Kasım 2018
- Ergin v. Türkiye (no. 6)*, no. 47533/99, ECHR 2006-VI (alıntılar)
- Erkapić v. Hırvatistan*, no. 51198/08, 25 Nisan 2013
- Eshonkulov v. Rusya*, no. 68900/13, 15 Ocak 2015
- Eurofinacom v. Fransa* (k.k.), no. 58753/00, ECHR 2004-VII
- Evaggelou v. Yunanistan*, no. 44078/07, 13 Ocak 2011
- Ezeh ve Connors v. Birleşik Krallık* [BD], nos. 39665/98 ve 40086/98, 9 Ekim 2003, ECHR2003-X

—F—

- F ve M v. Finlandiya*, no. 22508/02, 17 Temmuz 2007
- Faig Mammadov v. Azerbaycan*, no. 60802/09, 26 Ocak 2017
- Fakailo (Safoka) ve diğerleri v. Fransa*, no. 2871/11, 2 Ekim 2014
- Falk v. Hollanda* (k.k.), no. 66273/01, ECHR 2004-XI
- Famulyak v. Ukrayna* (k.k.), no. 30180/11, 26 Mart 2019
- Fariz Ahmadov v. Azerbaycan*, no. 40321/07, 14 Ocak 2021
- Farzaliyev v. Azerbaycan*, no. 29620/07, 28 Mayıs 2020
- Fatullayev v. Azerbaycan*, no. 40984/07, 22 Nisan 2010
- Fazliyski v. Bulgaristan*, no. 40908/05, 16 Nisan 2013
- Fedele v. Almanya* (k.k.), no. 11311/84, 9 Aralık 1987
- Fejde v. İsveç*, 29 Ekim 1991, Seri A no. 212-C
- Felix Guțu v. Moldova Cumhuriyeti*, no. 13112/07, 20 October 2020

Ferrantelli ve Santangelo v. İtalya, 7 Ağustos 1996, Karar Raporları 1996-III
Ferrazzini v. İtalya [BD], no. 44759/98, ECHR 2001-VII
Fey v. Avusturya, 24 Şubat 1993, Seri A no. 255-A
Filippini v. San Marino (k.k.), no. 10526/02, 28 Ağustos 2003
Findlay v. Birleşik Krallık, 25 Şubat 1997, Karar Raporları 1997-I
Fischer v. Avusturya (k.k.), no. 27569/02, ECHR 2003-VI
Fleischner v. Almanya, no. 61985/12, 3 Ekim 2019
Flisar v. Slovenya, no. 3127/09, 29 Eylül 2011
Foucher v. Fransa, 18 Mart 1997, Karar Raporları 1997-II
Frâncu v. Romanya, no. 69356/13, 13 Ekim 2020
Frumkin v. Rusya, no. 74568/12, 5 Ocak 2016
Fruni v. Slovakya, no. 8014/07, 21 Haziran 2011
Funke v. Fransa, 25 Şubat 1993, Seri A no. 256-A

—G—

G.B. v. Fransa, no. 44069/98, ECHR 2001-X
G.C.P. v. Romanya, no. 20899/03, 20 Aralık 2011
G.I.E.M. S.R.L. ve diğerleri v. İtalya (merits) [BD], nos. 1828/06 ve 2 diğer, 28 Haziran 2018
Gabrielyan v. Ermenistan, no. 8088/05, 10 Nisan 2012
Gäfgen v. Almanya [BD], no. 22978/05, ECHR 2010
Gafgaz Mammadov v. Azerbaycan, no. 60259/11, 15 Ekim 2015
Galstyan v. Ermenistan, no. 26986/03, 15 Kasım 2007
Gani v. İspanya, no. 61800/08, 19 Şubat 2013
Garbuz v. Ukrayna, no. 72681/10, 19 Şubat 2019
García Hernández v. İspanya, no. 15256/07, 16 Kasım 2010
García Ruiz v. İspanya [BD], no. 30544/96, ECHR 1999-I
Garycki v. Polonya, no. 14348/02, 6 Şubat 2007
Gast ve Popp v. Almanya, no. 29357/95, ECHR 2000-II
Geerings v. Hollanda, no. 30810/03, ECHR 2007-III
Gelenidze v. Gürcistan, no. 72916/10, 7 Kasım 2019
George-Laviniu Ghiurău v. Romanya, no. 15549/16, 16 Haziran 2020
Gestur Jónsson ve Ragnar Halldór Hall v. İzlanda [BD], nos. 68273/14 ve 68271/14, 22 Aralık 2020
Giosakis v. Yunanistan (no. 3), no. 5689/08, 3 Mayıs 2011

- Goddi v. İtalya*, 9 Nisan 1984, Seri A no. 76
- Gogitidze ve diğerleri v. Gürcistan*, no. 36862/05, 12 Mayıs 2015
- Goktepe v. Belçika*, no. 50372/99, 2 Haziran 2005
- Gorbunov ve Gorbachev v. Rusya*, nos. 43183/06 ve 27412/07, 1 Mart 2016
- Gorgievski v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 18002/02, 16 Temmuz 2009
- Gorgiladze v. Gürcistan*, no. 4313/04, 20 Ekim 2009
- Gossa v. Polonya*, no. 47986/99, 9 Ocak 2007
- Gómez de Liaño y Botella v. İspanya*, no. 21369/04, 22 Temmuz 2008
- Gómez Olmeda v. İspanya*, no. 61112/12, 29 Mart 2016
- Grădinar v. Moldova*, no. 7170/02, 8 Nisan 2008
- Gradinger v. Avusturya*, 23 Ekim 1995, Seri A no. 328-C
- Grande Stevens ve diğerleri v. İtalya*, nos. 18640/10 ve 4 diğer, 4 Mart 2014
- Granger v. Birleşik Krallık*, 28 Mart 1990, Seri A no. 174
- Graviano v. İtalya*, no. 10075/02, 10 Şubat 2005
- Grayson ve Barnham v. Birleşik Krallık*, nos. 19955/05 ve 15085/06, 23 Eylül 2008
- Grba v. Hırvatistan*, no. 47074/12, 23 Kasım 2017
- Gregačević v. Hırvatistan*, no. 58331/09, 10 Temmuz 2012
- Grievess v. Birleşik Krallık* [BD], no. 57067/00, ECHR 2003-XII (alıntılar)
- Gröning v. Almanya* (k.k.), no. 71591/17, 20 Ekim 2020
- Guðmundur Andri Ástráðsson v. İzlanda* [BD], no. 26374/18, 1 Aralık 2020
- Guérin v. Fransa*, 29 Temmuz 1998, Karar Raporları 1998-V
- Guisset v. Fransa*, no. 33933/96, ECHR 2000-IX
- Güngör v. Almanya* (k.k.), no. 31540/96, 24 Ocak 2002
- Gurguchiani v. İspanya*, no. 16012/06, 15 Aralık 2009 *Gürkan v. Türkiye*, no. 10987/10, 3 Temmuz 2012
- Gutsanovi v. Bulgaristan*, no. 34529/10, ECHR 2013 (alıntılar)
- Güveç v. Türkiye*, no. 70337/01, ECHR 2009 (alıntılar)

—H—

- H. ve J. v. Hollanda* (k.k.), nos. 978/09 ve 992/09, 13 Kasım 2014
- Haarde v. İzlanda*, no. 66847/12, 23 Kasım 2017
- Haas v. Almanya* (k.k.), no. 73047/01, 17 Kasım 2005
- Habran ve Dalem v. Belçika*, nos. 43000/11 ve 49380/11, 17 Ocak 2017
- Hadjianastassiou v. Yunanistan*, 16 Aralık 1992, Seri A no. 252

Hamer v. Belçika, no. 21861/03, ECHR 2007-V (alıntılar)
Hanif ve Khan v. Birleşik Krallık, nos. 52999/08 ve 61779/08, 20 Aralık 2011
Hanu v. Romanya, no. 10890/04, 4 Haziran 2013
Harabin v. Slovakya, no. 58688/11, 20 Kasım 2012
Harutyunyan v. Ermenistan, no. 36549/03, ECHR 2007-III
Hauschildt v. Danimarka, 24 Mayıs 1989, Seri A no. 154
Haxhia v. Arnavutluk, no. 29861/03, 8 Ekim 2013
Heaney ve McGuinness v. İrlanda, no. 34720/97, ECHR 2000-XII
Heglas v. Çek Cumhuriyeti, no. 5935/02, 1 Mart 2007
Henri Rivière ve diğerleri v. Fransa, no. 46460/10, 25 Temmuz 2013
Henryk Urban ve Ryszard Urban v. Polonya, no. 23614/08, 30 Kasım 2010
Hermi v. İtalya [BD], no. 18114/02, ECHR 2006-XII
Hernández Royo v. İspanya, no. 16033/12, 20 Eylül 2016
Hokkeling v. Hollanda, no. 30749/12, 14 Şubat 2017
Holm v. İsveç, 25 Kasım 1993, Seri A no. 279-A
Horvatić v. Hırvatistan, no. 36044/09, 17 Ekim 2013
Hümmer v. Almanya, no. 26171/07, 19 Temmuz 2012
Husain v. İtalya (k.k.), no. 18913/03, ECHR 2005-III
Husayn (Abu Zubaydah) v. Polonya, no. 7511/13, 24 Temmuz 2014
Hüseyin Turan v. Türkiye, no. 11529/02, 4 Mart 2008
Huseyn ve diğerleri v. Azerbaycan, nos. 35485/05 ve 3 diğer, 26 Temmuz 2011

I.A. v. Fransa, 23 Eylül 1998, Karar Raporları 1998-VII
I.H. ve diğerleri v. Avusturya, no. 42780/98, 20 Nisan 2006
İasir v. Belçika, no. 21614/12, 26 Ocak 2016
Iancu v. Romanya,* no. 62915/17, 23 Şubat 2021
İbrahim ve diğerleri v. Birleşik Krallık [BD], nos. 50541/08 ve 3 diğer, 13 Eylül 2016
İbrahim Öztürk v. Türkiye, no. 16500/04, 17 Şubat 2009
İdalov v. Rusya [BD], no. 5826/03, 22 Mayıs 2012
Iglin v. Ukrayna, no. 39908/05, 12 Ocak 2012
Igual Coll v. İspanya, no. 37496/04, 10 Mart 2008
Igor Pascari v. Moldova Cumhuriyeti, no. 25555/10, 30 Ağustos 2016
İlgar Mammadov v. Azerbaycan (no. 2), no. 919/15, 16 Kasım 2017
İmbrioscia v. İsviçre, 24 Kasım 1993, Seri A no. 275

Incal v. Türkiye, 9 Haziran 1998, Karar Raporları 1998-IV

International Bank for Commerce ve Development AD ve diğerleri v. Bulgaristan, no. 7031/05, 2 Haziran 2016

İbrahim Ülger v. Türkiye, no. 57250/00, 29 Temmuz 2004 *İsmoilov ve diğerleri v. Rusya*, no. 2947/06, 24 Nisan 2008 *İstrate v. Romanya*,* no. 44546/13, 13 Nisan 2021

İşyar v. Bulgaristan, no. 391/03, 20 Kasım 2008

—J—

J.K. ve diğerleri v. İsveç [BD], no. 59166/12, 23 Ağustos 2016

J.M. ve diğerleri v. Avusturya, nos. 61503/14 ve 2 diğer, 1 Haziran 2017

Jalloh v. Almanya [BD], no. 54810/00, ECHR 2006-IX

Janatuinen v. Finlandiya, no. 28552/05, 8 Aralık 2009

Janosevic v. İsveç, no. 34619/97, ECHR 2002-VII

Jasiński v. Polonya, no. 30865/96, 20 Aralık 2005

Jasper v. Birleşik Krallık [BD], no. 27052/95, 16 Şubat 2000

Jhangiryan v. Ermenistan, nos. 44841/08 ve 63701/09, 8 Ekim 2020

Johansen v. Almanya, no. 17914/10, 15 Eylül 2016

John Murray v. Birleşik Krallık [BD], 8 Şubat 1996, Karar Raporları 1996-I

Jorgic v. Almanya, no. 74613/01, ECHR 2007-III

Jossemaume v. Fransa, no. 39243/10, 8 Mart 2012

Judge v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 35863/10, 8 Şubat 2011

Juha Nuutinen v. Finlandiya, no. 45830/99, 24 Nisan 2007

Julius Kloiber Schlachthof GmbH ve diğerleri v. Avusturya, nos. 21565/07 ve 3 diğer, 4 Nisan 2013

Júlíus Þór Sigurþórsson v. İzlanda, no. 38797/17, 16 Temmuz 2019

Jussila v. Finlandiya [BD], no. 73053/01, ECHR 2006-XIV

—K—

K. v. Fransa, no. 10210/82, Komisyon kararı - 7 Aralık 1983, Kararlar ve Raporlar 35

Kaçiu ve Kotorri v. Arnavutluk, nos. 33192/07 ve 33194/07, 25 Haziran 2013

Kadagishvili v. Gürcistan, no. 12391/06, 14 Mayıs 2020

Kalēja v. Letonya, no. 22059/08, 5 Ekim 2017

Kamasinski v. Avusturya, 19 Aralık 1989, Seri A no. 168

Kamenos v. Kıbrıs, no. 147/07, 31 Ekim 2017

Kangers v. Letonya, no. 35726/10, 14 Mart 2019

Kapetanios ve diğerleri v. Yunanistan, nos. 3453/12 ve 2 diğer, 30 Nisan 2015

Kapustyak v. Ukrayna, no. 26230/11, 3 Mart 2016

Fikret Karahan v. Türkiye,* no. 53848/07, 16 Mart 2021

Karaman v. Almanya, no. 17103/10, 27 Şubat 2014

Karelin v. Rusya, no. 926/08, 20 Eylül 2016

Karpenko v. Rusya, no. 5605/04, 13 Mart 2012

Kashlev v. Estonya, no. 22574/08, 26 Nisan 2016

Kasparov ve diğerleri v. Rusya, no. 21613/07, 3 Ekim 2013

Kaste ve Mathisen v. Norveç, nos. 18885/04 ve 21166/04, ECHR 2006-XIII

Kart v. Türkiye [BD], no. 8917/05, ECHR 2009 (alıntılar)

Katritsch v. Fransa, no. 22575/08, 4 Kasım 2010

Kemal Coşkun v. Türkiye, no. 45028/07, 28 Mart 2017

Kereselidze v. Gürcistan, no. 39718/09, 28 Mart 2019

Kerman v. Türkiye, no. 35132/05, 22 Kasım 2016

Kerr v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 63356/00, 23 Eylül 2003

Keskin v. Hollanda, no. 2205/16, 19 Ocak 2021

Khalfaoui v. Fransa, no. 34791/97, ECHR 1999-IX

Khan v. Birleşik Krallık, no. 35394/97, ECHR 2000-V

Khlyustov v. Rusya, no. 28975/05, 11 Temmuz 2013

Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya, nos. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013

Khodorkovskiy ve Lebedev v. Rusya (no.2), nos. 42757/07 ve 51111/07, 14 Ocak 2020

Khudobin v. Rusya, no. 59696/00, ECHR 2006-XII (alıntılar)

Khuzhin ve diğerleri v. Rusya, no. 13470/02, 23 Ekim 2008

Klimentyev v. Rusya, no. 46503/99, 16 Kasım 2006

Klouvi v. Fransa, no. 30754/03, 30 Haziran 2011

Knox v. İtalya, no. 76577/13, 24 Ocak 2019

Kobiashvili v. Gürcistan, no. 36416/06, 14 Mart 2019

Kok v. Hollanda (k.k.), no. 43149/98, 4 Temmuz 2000

Kolesnikova v. Rusya,* no. 45202/14, 2 Mart 2021

König v. Almanya, 28 Haziran 1978, Seri A no. 27

Konstas v. Yunanistan, no. 53466/07, 24 Mayıs 2011

Kontalexis v. Yunanistan, no. 59000/08, 31 Mayıs 2011

Kormev v. Bulgaristan, nos. 39014/12, 5 Ekim 2017

Krasniki v. Çek Cumhuriyeti, no. 51277/99, 28 Şubat 2006
Kremzow v. Avusturya, 21 Eylül 1993, Seri A no. 268-B
Krestovskiy v. Rusya, no. 14040/03, 28 Ekim 2010
Kriegisch v. Almanya (k.k.), no. 21698/06, 23 Kasım 2010
Kristiansen v. Norveç, no. 1176/10, 17 Aralık 2015
Kröcher ve Möller v. İsviçre, no. 8463/78, Komisyon kararı - 9 Temmuz 1981, Kararlar ve Raporlar 26
Krombach v. Fransa, no. 29731/96, ECHR 2001-II
Kulikowski v. Polonya, no. 18353/03, 19 Mayıs 2009
Kuopila v. Finlandiya, no. 27752/95, 27 Nisan 2000
Kuzmina ve diğerleri v. Rusya,* nos. 66152/14 ve 8 diğer, 20 Nisan 2021
Kyprianou v. Kıbrıs [BD], no. 73797/01, ECHR 2005-XIII

Labergere v. Fransa, no. 16846/02, 26 Eylül 2006
Lacadena Calero v. İspanya, no. 23002/07, 22 Kasım 2011
Lagerblom v. İsveç, no. 26891/95, 14 Ocak 2003
Lagutin ve diğerleri v. Rusya, nos. 6228/09 ve 4 diğer, 24 Nisan 2014
Lähteenmäki v. Estonya, no. 53172/10, 21 Haziran 2016
Lala v. Hollanda, 22 Eylül 1994, Seri A no. 297-A
Lamatic v. Romanya, no. 55859/15, 1 Aralık 2020
Lambin v. Rusya, no. 12668/08, 21 Kasım 2017
Larrañaga Arando ve diğerleri v. İspanya (k.k.), no. 73911/16 ve 2 diğer, 25 Haziran 2019
Lazu v. Moldova Cumhuriyeti, no. 46182/08, 5 Temmuz 2016
Lanz v. Avusturya, no. 24430/94, 31 Ocak 2002
Laska ve Lika v. Arnavutluk, nos. 12315/04 ve 17605/04, 20 Nisan 2010
Lauko v. Slovakya, 2 Eylül 1998, Karar Raporları 1998-VI
Lavents v. Letonya, no. 58442/00, 28 Kasım 2002
Layijov v. Azerbaycan, no. 22062/07, 10 Nisan 2014
Leas v. Estonya, no. 59577/08, 6 Mart 2012
Legillon v. Fransa, no. 53406/10, 10 Ocak 2013
Lena Atanasova v. Bulgaristan, no. 52009/07, 26 Ocak 2017
Lhermitte v. Belçika [BD], no. 34238/09, 29 Kasım 2016
Liblik ve diğerleri v. Estonya, nos. 173/15 ve 5 diğer, 28 Mayıs 2019

Lilly v. Fransa (k.k.), no. 53892/00, 3 Aralık 2002
Lobarev ve diğerleri v. Rusya, nos. 10355/09 ve 5 diğer, 28 Ocak 2020
Lobzhanidze ve Peradze v. Gürcistan, nos. 21447/11 ve 35839/11, 27 Şubat 2020
Löffler v. Avusturya, no. 30546/96, 3 Ekim 2000
Lucà v. İtalya, no. 33354/96, ECHR 2001-II
Lučić v. Hırvatistan, no. 5699/11, 27 Şubat 2014
Luedicke, Belkacem ve Koç v. Almanya, 28 Kasım 1978, Seri A no. 29
Lundkvist v. İsveç (k.k.), no. 48518/99, ECHR 2003-XI
Lutz v. Almanya, 25 Ağustos 1987, Seri A no. 123

—M—

M v. Hollanda, no. 2156/10, 25 Temmuz 2017
M.T.B. v. Türkiye, no. 147081/06, 12 Haziran 2018
Maaouia v. Fransa [BD], no. 39652/98, ECHR 2000-X
Maciszewski ve diğerleri v. Polonya (k.k.), nos. 65313/13 et al., 23 Haziran 2020
Magee v. Birleşik Krallık, no. 28135/95, ECHR 2000-VI
Magnitskiy ve diğerleri v. Rusya, nos. 32631/09 ve 53799/12, 27 Ağustos 2019
Makeyan ve diğerleri v. Ermenistan, no. 46435/09, 5 Aralık 2019
Makhfi v. Fransa, no. 59335/00, 19 Ekim 2004
Maktouf ve Damjanović v. Bosna Hersek [BD], nos. 2312/08 ve 34179/08, ECHR 2013
Malige v. Fransa, 23 Eylül 1998, Karar Raporları 1998-VII
Malininas v. Litvanya, no. 10071/04, 1 Temmuz 2008
Malofeyeva v. Rusya, no. 36673/04, 30 Mayıs 2013
Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye [BD], nos. 46827/99 ve 46951/99, ECHR 2005-I
Mamič v. Slovenya (no. 2), no. 75778/01, ECHR 2006-X (alıntılar)
Marčan v. Hırvatistan, no. 40820/12, 10 Temmuz 2014
Marcello Viola v. İtalya, no. 45106/04, ECHR 2006-XI (alıntılar)
Marcos Barrios v. İspanya, no. 17122/07, 21 Eylül 2010
Maresti v. Hırvatistan, no. 55759/07, 25 Haziran 2009
Marguš v. Hırvatistan [BD], no. 4455/10, ECHR 2014
Marilena-Carmen Popa v. Romanya, no. 1814/11, 18 Şubat 2020
Marpa Zeeland B.V. ve Metal Welding B.V. v. Hollanda, no. 46300/99, ECHR 2004-X(alıntılar)
Martin v. Estonya, no. 35985/09, 30 Mayıs 2013

- Martin v. Birleşik Krallık*, no. 40426/98, 24 Ekim 2006
- Martínez Agirre ve diğerleri v. İspanya* (k.k.), nos. 75529/16 ve 79503/16, 25 Haziran 2019
- Martinie v. Fransa* [BD], no. 58675/00, ECHR 2006-VI
- Matanović v. Hırvatistan*, no. 2742/12, 4 Nisan 2017
- Matijašević v. Sırbistan*, no. 23037/04, 19 Eylül 2006
- Matis v. Fransa* (k.k.), no. 43699/13, 6 Ekim 2015
- Mattick v. Almanya* (k.k.), no. 62116/00, ECHR 2005-VII
- Mattoccia v. İtalya*, no. 23969/94, ECHR 2000-IX
- Matyjek v. Polonya*, no. 38184/03, 24 Nisan 2007
- Matytsina v. Rusya*, no. 58428/10, 27 Mart 2014
- Mariusz Lewandowski v. Polonya*, no. 66484/09, 3 Temmuz 2012
- Mayısızit v. Rusya*, no. 63378/00, 20 Ocak 2005
- McFarlane v. İrlanda* [BD], no. 31333/06, 10 Eylül 2010
- Medenica v. İsviçre*, no. 20491/92, ECHR 2001-VI
- Meftah ve diğerleri v. Fransa* [BD], nos. 32911/96 ve 2 diğer, ECHR 2002-VII
- Mehmet Ali Eser v. Türkiye*, no. 1399/07, 15 Ekim 2019
- Mehmet Duman v. Türkiye*, no. 38740/09, 23 Ekim 2018
- Mehmet Zeki Çelebi v. Türkiye*, no. 27582/07, 28 Ocak 2020
- Melich ve Beck v. Çek Cumhuriyeti*, no. 35450/04, 24 Temmuz 2008
- Melin v. Fransa*, 22 Haziran 1993, Seri A no. 261-A
- Meng v. Almanya*,* no. 1128/17, 16 Şubat 2021
- Mergen ve diğerleri v. Türkiye*, nos. 44062/09 ve 4 diğer, 31 Mayıs 2016
- Mežnarić v. Hırvatistan*, no. 71615/01, 15 Temmuz 2005
- Micallef v. Malta* [BD], no. 17056/06, ECHR 2009
- Mieg de Boofzheim v. Fransa* (k.k.), no. 52938/99, ECHR 2002-X
- Mika v. İsveç* (k.k.), no. 31243/06, 27 Ocak 2009
- Mikhail Mironov v. Rusya*, no. 58138/09, 6 Ekim 2020
- Mikhaylova v. Rusya*, no. 46998/08, 19 Kasım 2015
- Mikolajová v. Slovakya*, no. 4479/03, 18 Ocak 2011
- Milasi v. İtalya*, 25 Haziran 1987, Seri A no. 119
- Miliniéné v. Litvanya*, no. 74355/01, 24 Haziran 2008
- Miljević v. Hırvatistan*, no. 68317/13, 25 Haziran 2020
- Miller ve diğerleri v. Birleşik Krallık*, nos. 45825/99 ve 2 diğer, 26 Ekim 2004

- Miminoshvili v. Rusya*, no. 20197/03, 28 Haziran 2011
- Minelli v. İsviçre*, 25 Mart 1983, Seri A no. 62
- Mircea v. Romanya*, no. 41250/02, 29 Mart 2007
- Mirčetić v. Hırvatistan*,* no. 30669/15, 22 Nisan 2021
- Mirilashvili v. Rusya*, no. 6293/04, 11 Aralık 2008
- Mitrov v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 45959/09, 2 Haziran 2016
- Mityanin ve Leonov v. Rusya*, nos. 11436/06 ve 22912/06, 7 Mayıs 2019
- Monedero Angora v. İspanya* (k.k.), no. 41138/05, ECHR 2008
- Monnell ve Morris v. Birleşik Krallık*, 2 Mart 1987; Seri A no. 115
- Montcornet de Caumont v. Fransa* (k.k.), no. 59290/00, ECHR 2003-VII
- Montera v. İtalya* (k.k.), no. 64713/01, 9 Temmuz 2002
- Moiseyev v. Rusya*, no. 62936/00, 9 Ekim 2008
- Moreira Ferreira v. Portekiz (no. 2)* [BD], no. 19867/12, 11 Temmuz 2017
- Morice v. Fransa* [BD], no. 29369/10, ECHR 2015
- Moroz v. Ukrayna*, no. 5187/07, 2 Mart 2017
- Mouillet v. Fransa* (k.k.), no. 27521/04, 13 Eylül 2007
- Mtchedlishvili v. Gürcistan*,* no. 894/12, 25 Şubat 2021
- Müller v. Almanya*, no. 54963/08, 27 Mart 2014
- Müller-Hartburg v. Avusturya*, no. 47195/06, 19 Şubat 2013
- Mulosmani v. Arnavutluk*, no. 29864/03, 8 Ekim 2013
- Murtazaliyeva v. Rusya* [BD], no. 36658/05, 18 Aralık 2018
- Mustafa v. Bulgaristan*, no. 1230/17, 28 Kasım 2019
- Mustafa (Abu Hamza) v. Birleşik Krallık* (k.k.), no. 31411/07, 18 Ocak 2011
- Mustafa Tunç ve Fecire Tunç v. Türkiye* [BD], no. 24014/05, 14 Nisan 2015

—N—

- Nagmetov v. Rusya* [BD], no. 35589/08, 30 Mart 2017
- Nakhmanovich v. Rusya*, no. 55669/00, 2 Mart 2006
- Natsvlshvili ve Togonidze v. Gürcistan*, no. 9043/05, ECHR 2014 (alıntılar)
- Natunen v. Finlandiya*, no. 21022/04, 31 Mart 2009
- Navalnyy v. Rusya* [BD], nos. 29580/12 ve 4 diğer, 15 Kasım 2018
- Navalnyy ve Gunko v. Rusya*, no. 75186/12, 10 Kasım 2020
- Navalnyy ve Ofitserov v. Rusya*, nos. 46632/13 ve 28671/14, 23 Şubat 2016
- Navone ve diğerleri v. Monako*, nos. 62880/11 ve 2 diğer, 24 Ekim 2013

Nechiporuk ve Yonkalo v. Ukrayna, no. 42310/04, 21 Nisan 2011
Negulescu v. Romanya,* no. 11230/12, 16 Şubat 2021
Nejdet Şahin ve Perihan Şahin v. Türkiye [BD], no. 13279/05, 20 Ekim 2011
Nemtsov v. Rusya, no. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Nerattini v. Yunanistan, no. 43529/07, 18 Aralık 2008
Nešťák v. Slovakya, no. 65559/01, 27 Şubat 2007
Neumeister v. Avusturya, 27 Haziran 1968, Seri A no. 8
Nicholas v. Kıbrıs, no. 63246/10, 9 Ocak 2018
Nicoleta Gheorghe v. Romanya, no. 23470/05, 3 Nisan 2012
Niedermeier v. Almanya (k.k.), no. 37972/05, 3 Şubat 2009
Nikitin v. Rusya, no. 50178/99, ECHR 2004-VIII
Ninn-Hansen v. Danimarka (k.k.), no. 28972/75, ECHR 1999-V
Nițulescu v. Romanya, no. 16184/06, 22 Eylül 2015
Nortier v. Hollanda, 24 Ağustos 1993, Seri A no. 267
Nurmagomedov v. Rusya, no. 30138/02, 7 Haziran 2007

—O—

O. v. Norveç, no. 29327/95, ECHR 2003-
O'Donnell v. Birleşik Krallık, no. 16667/10, 7 Nisan 2015
O'Halloran ve Francis v. Birleşik Krallık [BD], nos. 15809/02 ve 25624/02, ECHR 2007-VIII
O'Neill v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 14541/15, 8 Ocak 2019
OAQ Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Rusya, no. 14902/04, 20 Eylül 2011
Oberschlick v. Avusturya (no. 1), 23 Mayıs 1991, Seri A no. 204
Öcalan v. Türkiye [BD], no. 46221/99, ECHR 2005-IV
Öcalan v. Türkiye (k.k.), no. 5980/07, 6 Temmuz 2010
Oddone ve Pecci v. San Marino, nos. 26581/17 ve 31024/17, 17 Ekim 2019
Oleksandr Volkov v. Ukrayna, no. 21722/11, ECHR 2013
Omar v. Fransa, 29 Temmuz 1998, Karar Raporları 1998-V
Otegi Mondragon ve diğerleri v. İspanya, nos. 4184/15 ve 4 diğer, 6 Kasım 2018
Otegi Mondragon ve diğerleri v. İspanya (k.k.), no. 4184/15, 3 Kasım 2015
Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık, no. 8139/09, ECHR 2012
Özmurat İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. v. Türkiye, no. 48657/06, 28 Kasım 2017
Öztürk v. Almanya, 21 Şubat 1984, Seri A no. 73

—P—

- P.G. ve J.H. v. Birleşik Krallık*, no. 44787/98, ECHR 2001-IX
- P.K. v. Finlandiya* (k.k.), no. 37442/97, 9 Temmuz 2002
- P.S. v. Almanya*, no. 33900/96, 20 Aralık 2001
- Paci v. Belçika*, no. 45597/09, § 85, 17 Nisan 2018
- Padin Gestoso v. İspanya* (k.k.), no. 39519/98, ECHR 1999-II (alıntılar)
- Padovani v. İtalya*, 26 Şubat 1993, Seri A no. 257-B
- Paić v. Hırvatistan*, no. 47082/12, 29 Mart 2016
- Paixão Moreira Sá Fernandes v. Portekiz*, no. 78108/14, 25 Şubat 2020
- Pakelli v. Almanya*, 25 Nisan 1983, Seri A no. 64
- Paksas v. Litvanya* [BD], no. 34932/04, ECHR 2011 (alıntılar)
- Palchik v. Ukrayna*, no. 16980/06, 2 Mart 2017
- Pandjikidze ve diğerleri v. Gürcistan*, no. 30323/02, 27 Ekim 2009
- Pandy v. Belçika*, no. 13583/02, 21 Eylül 2006
- Papadakis v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 50254/07, 26 Şubat 2013
- Papon v. Fransa* (k.k.), no. 54210/00, ECHR 2001-XII
- Papon v. Fransa (no. 2)*, no. 54210/00, ECHR 2002-VII
- Paraponiaris v. Yunanistan*, no. 42132/06, 25 Eylül 2008
- Parlov-Tkalčić v. Hırvatistan*, no. 24810/06, 22 Aralık 2009
- Pasquini v. San Marino (no. 2)*, no. 23349/17, 20 Ekim 2020
- Pastörs v. Almanya*, no. 55225/14, 3 Ekim 2019
- Paulikas v. Litvanya*, no. 57435/09, 24 Ocak 2017
- Paunović v. Sırbistan*, no. 54574/07, 3 Aralık 2019
- Pedersen ve Baadsgaard v. Danimarka* [BD], no. 49017/99, ECHR 2004-XI
- Pélissier ve Sassi v. Fransa* [BD], no. 25444/94, ECHR 1999-II
- Pelladoah v. Hollanda*, 22 Eylül 1994, Seri A no. 297-B
- Pello v. Estonya*, no. 11423/03, 12 Nisan 2007
- Penev v. Bulgaristan*, 20494/04, 7 Ocak 2010
- Peñafiel Salgado v. İspanya* (k.k.), no. 65964/01, 16 Nisan 2002
- Pereira Cruz ve diğerleri v. Portekiz*, nos. 56396/12 ve 3 diğer, 26 Haziran 2018
- Perez v. Fransa* [BD], no. 47287/99, ECHR 2004-I
- Perna v. İtalya* [BD], no. 48898/99, ECHR 2003-V
- Peša v. Hırvatistan*, no. 40523/08, 8 Nisan 2010

- Pescador Valero v. İspanya*, no. 62435/00, ECHR 2003-VII
- Peter Armstrong v. Birleşik Krallık*, no. 65282/09, 9 Aralık 2014
- Petyo Petkov v. Bulgaristan*, no. 32130/03, 7 Ocak 2010
- Pfeifer ve Plankl v. Avusturya*, 25 Şubat 1992, Seri A no. 227
- Pham Hoang v. Fransa*, 25 Eylül 1992, Seri A no. 243
- Phillips v. Birleşik Krallık*, no. 41087/98, ECHR 2001-VII
- Pierre-Bloch v. Fransa*, 21 Ekim 1997, Karar Raporları 1997-VI
- Piersack v. Belçika*, 1 Ekim 1982, Seri A no. 53
- Pirozzi v. Belçika*, no. 21055/11, 17 Nisan 2018
- Pishchalnikov v. Rusya*, no. 7025/04, 24 Eylül 2009
- Pişkin v. Türkiye*, no. 33399/18, 15 Aralık 2020
- Planka v. Avusturya*, no. 25852/94, Komisyon kararı - 15 Mayıs 1996
- Poitrimol v. Fransa*, 23 Kasım 1993, Seri A no. 277-A
- Poletan ve Azirovik v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 26711/07 ve 2 diğer, 12 Mayıs 2016
- Polufakin ve Chernyshev v. Rusya*, no. 30997/02, 25 Eylül 2008
- Polyakh ve diğerleri v. Ukrayna*, nos. 58812/15 ve 4 diğer, 17 Ekim 2019
- Polyakov v. Rusya*, no. 77018/01, 29 Ocak 2009
- Poncelet v. Belçika*, no. 44418/07, 30 Mart 2010
- Popov v. Rusya*, no. 26853/04, 13 Temmuz 2006
- Popovici v. Moldova*, nos. 289/04 ve 41194/04, 27 Kasım 2007
- Poppe v. Hollanda*, no. 32271/04, 24 Mart 2009
- Posokhov v. Rusya*, no. 63486/00, ECHR 2003-IV
- Prade v. Almanya*, no. 7215/10, 3 Mart 2016
- Prájiná v. Romanya*, no. 5592/05, 7 Ocak 2014
- Previti v. İtalya* (k.k.), no. 45291/06, 8 Aralık 2009
- Priebke v. İtalya* (k.k.), no. 48799/99, 5 Nisan 2001
- Prina v. Romanya* (k.k.), no. 37697/13, 8 Eylül 2020
- Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. v. Slovenya*, no. 47072/15, 23 Ekim 2018
- Protopapa v. Türkiye*, no. 16084/90, 24 Şubat 2009
- Przydział v. Polonya*, no. 15487/08, 24 Mayıs 2016
- Pugžlys v. Polonya*, no. 446/10, 14 Haziran 2016
- Pullar v. Birleşik Krallık*, 10 Haziran 1996, Karar Raporları 1996-III

Pullicino v. Malta (k.k.), no 45441/99, 15 Haziran 2000

Putz v. Avusturya, 22 Şubat 1996, Karar Raporları 1996-I

—Q—

Quaranta v. İsviçre, 24 Mayıs 1991, Seri A no. 205

—R—

R. v. Belçika, no. 15957/90, Komisyon kararı - 30 Mart 1992, Kararlar ve Raporlar 72

R. v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 33506/05, 4 Ocak 2007

R.D. v. Polonya, nos. 29692/96 ve 34612/97, 18 Aralık 2001

R.S. v. Almanya (k.k.), no. 19600/15, 28 Mart 2017

Radio Fransa ve diğerleri v. Fransa, no. 53984/00, ECHR 2004-II

Raimondo v. İtalya, 22 Şubat 1994, Seri A no. 281-A

Ramanauskas v. Litvanya [BD], no. 74420/01, ECHR 2008

Ramanauskas v. Litvanya (no. 2), no. 55146/14, 20 Şubat 2018

Ramda v. Fransa, no. 78477/11, 19 Aralık 2017

Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portekiz [BD], nos. 55391/13 ve 2 diğer, 6 Kasım 2018

Rasmussen v. Polonya, no. 38886/05, 28 Nisan 2009

Ravnsborg v. İsveç, 23 Mart 1994, Seri A no. 283-B

Raza v. Bulgaristan, no. 31465/08, 11 Şubat 2010

Razvozhayev v. Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov v. Rusya, nos. 75734/12 ve 2 diğer, 19 Kasım 2019

Refah Partisi (the Welfare Party) ve diğerleri v. Türkiye (k.k.), nos. 41340/98 ve 3 diğer, 3 Ekim 2000

Reichman v. Fransa, no. 50147/11, 12 Temmuz 2016

Reinhardt ve Slimane-Kaïd v. Fransa, 31 Mart 1998, Karar Raporları 1998-II

Remli v. Fransa, 23 Nisan 1996, Karar Raporları 1996-II

Richert v. Polonya, no. 54809/07, 25 Ekim 2011

Riepan v. Avusturya, no. 35115/97, ECHR 2000-XII

Ringeisen v. Avusturya, 16 Temmuz 1971, Seri A no. 13

Ringvold v. Norveç, no. 34964/97, ECHR 2003-II

Rodionov v. Rusya, no. 9106/09, 11 Aralık 2018

Romenskiy v. Rusya, no. 22875/02, 13 Haziran 2013

Rook v. Almanya, no. 1586/15, 25 Temmuz 2019

Rostomashvili v. Gürcistan, no. 13185/07, 8 Kasım 2018

Rouille v. Fransa, no. 50268/99, 6 Ocak 2004

Rowe ve Davis v. Birleşik Krallık [BD], no. 28901/95, ECHR 2000-II

Rudnichenko v. Ukrayna, no. 2775/07, 11 Temmuz 2013

Ruiz Torija v. İspanya, 9 Aralık 1994, Seri A no. 303-A

Rupa v. Romanya (no. 1), no. 58478/00, 16 Aralık 2008 *Rushiti v. Avusturya*, no. 28389/95, 21 Mart 2000

Rutkowski ve diğerleri v. Polonya, nos. 72287/10 ve 2 diğer, 7 Temmuz 2015

Rybacki v. Polonya, no. 52479/99, 13 Ocak 2009

Rywin v. Polonya, nos. 6091/06 ve 2 diğer, 18 Şubat 2016

—S—

S. v. İsviçre, 28 Kasım 1991, Seri A no. 220

S.C. IMH Suceava S.R.L. v. Romanya, no. 24935/04, 29 Ekim 2013

S.N. v. İsveç, no. 34209/96, ECHR 2002-V

Saadi v. İtalya [BD], no. 37201/06, ECHR 2008

Saccoccia v Avusturya (k.k.), no. 69917/01, 5 Temmuz 2007

Sadak ve diğerleri v. Türkiye (no. 1), nos. 29900/96 ve 3 diğer, ECHR 2001-VIII

Şahiner v. Türkiye, no. 29279/95, 25 Eylül 2001

Sainte-Marie v. Fransa, 16 Aralık 1992, Seri A no. 253-A

Sakhnovskiy v. Rusya [BD], no. 21272/03, 2 Kasım 2010

Sakit Zahidov v. Azerbaycan, no. 51164/07, 12 Kasım 2015

Salabiaku v. Fransa, 7 Ekim 1988, Seri A no. 141-A

Salduz v. Türkiye [BD], no. 36391/02, ECHR 2008

Şaman v. Türkiye, no. 35292/05, 5 Nisan 2011

Sampech v. İtalya (k.k.), no. 55546/09, 19 Mayıs 2015

Sanader v. Hırvatistan, no. 66408/12, 12 Şubat 2015

Sancaklı v. Türkiye, no. 1385/07, 15 Mayıs 2018

Sandu v. Moldova Cumhuriyeti, no. 16463/08, 11 Şubat 2014

Sapunarescu v. Almanya (k.k.), no. 22007/03, 11 Eylül 2006

Saric v. Danimarka (k.k.), no. 31913/96, 2 Şubat 1999

Šarkienė v. Litvanya (k.k.), no. 51760/10, 27 Haziran 2017

Saunders v. Birleşik Krallık [BD], 17 Aralık 1996, Karar Raporları 1996-VI

Sawoniuk v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 63716/00, ECHR 2001-VI

Schatschaschwili v. Almanya [BD], no. 9154/10, ECHR 2015
Schenk v. İsviçre, 12 Temmuz 1988, Seri A no. 140
Schmautzer v. Avusturya, 23 Ekim 1995, Seri A no. 328-A
Schmid-Laffer v. İsviçre, no. 41269/08, 16 Haziran 2015
Schneider v. Fransa (k.k.), no. 49852/06, 30 Haziran 2009
Scholer v. Almanya, no. 14212/10, 18 Aralık 2014
Schwarzenberger v. Almanya, no. 75737/01, 10 Ağustos 2006
Sejdovic v. İtalya [BD], no. 56581/00, ECHR 2006-II
Sekanina v. Avusturya, 25 Ağustos 1993, Seri A no. 266-A
Seleznev v. Rusya, no. 15591/03, 26 Haziran 2008
Seliwiak v. Polonya, no. 3818/04, 21 Temmuz 2009
Sepil v. Türkiye, no. 17711/07, 12 Kasım 2013
Sequeira v. Portekiz (k.k.), no. 73557/01, ECHR 2003-VI
Sergey Afanasyev v. Ukrayna, no. 48057/06, 15 Kasım 2012
Seton v. Birleşik Krallık, no. 55287/10, 31 Mart 2016
Shabelnik v. Ukrayna (no. 2), no. 15685/11, 1 Haziran 2017
Shannon v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 67537/01, ECHR 2004-IV
Shekhov v. Rusya, no. 12440/04, 19 Haziran 2014
Shulepova v. Rusya, no. 34449/03, 11 Aralık 2008
Shumeyev ve diğerleri v. Rusya (k.k.), nos. 29474/07 ve 2 diğer, 22 Eylül 2015
Sibgatullin v. Rusya, no. 32165/02, 23 Nisan 2009
Sidabras ve Diautas v. Litvanya (k.k.), nos. 55480/00 ve 59330/00, 1 Temmuz 2003
Sievert v. Almanya, no. 29881/07, 19 Temmuz 2012
Sigríður Elín Sigfúsdóttir v. İzlanda, no. 41382/17, 25 Şubat 2020
Silickienė v. Litvanya, no. 20496/02, 10 Nisan 2012
Simeonovi v. Bulgaristan [BD], no. 21980/04, 12 Mayıs 2017
Simon Price v. Birleşik Krallık, no. 15602/07, 15 Eylül 2016
Şimşek, Andiç ve Boğatekin v. Türkiye (k.k.), nos. 75845/12 et al., 17 Mart 2020
Sipavičius v. Litvanya, no. 49093/99, 21 Şubat 2002
Sîrghi v. Romanya, no. 19181/09, 24 Mayıs 2016
Sitnevskiy ve Chaykovskiy v. Ukrayna, nos. 48016/06 ve 7817/07, 10 Kasım 2016
Škaro v. Hırvatistan, no. 6962/13, 6 Aralık 2016
Sklyar v. Rusya, no. 45498/11, 18 Temmuz 2017

- Škrlj v. Hırvatistan*, no. 21835/06, 11 Temmuz 2019
- Stomka v. Polonya*, no. 68924/12, 6 Aralık 2018
- Šmajgl v. Slovenya*, no. 29187/10, 4 Ekim 2016
- Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda., ve diğerleri v. Portekiz*, nos. 56637/10 ve 5diğer, 30 Ekim 2014
- Soering v. Birleşik Krallık*, 7 Temmuz 1989, Seri A no. 161
- Solakov v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 47023/99, ECHR 2001-X
- Sofri ve diğerleri v. İtalya* (k.k.), no. 37235/97, ECHR 2003-VIII
- Soytemiz v. Türkiye*, no. 57837/09, 27 Kasım 2018
- Spînu v. Romanya*, no. 32030/02, 29 Nisan 2008
- Sršen v. Hırvatistan* (k.k.), no. 30305/13, 22 Ocak 2019
- Stanford v. Birleşik Krallık*, 23 Şubat 1994, Seri A no. 282-A
- Starokadomskiy v. Rusya (no. 2)*, no. 27455/06, 13 Mart 2014
- Štefančič v. Slovenya*, no. 18027/05, 25 Ekim 2012
- Steininger v. Avusturya*, no. 21539/07, 17 Nisan 2012
- Stepanyan v. Ermenistan*, no. 45081/04, 27 Ekim 2009
- Stephens v. Malta (no. 3)*, no. 35989/14, 14 Ocak 2020
- Stevan Petrović v. Sırbistan*,* nos. 6097/16 ve 28999/19, 20 Nisan 2021
- Stirmanov v. Rusya*, no. 31816/08, 29 Ocak 2019
- Stoichkov v. Bulgaristan*, no. 9808/02, 24 Mart 2005
- Stojkovic v. Fransa ve Belçika*, no. 25303/08, 27 Ekim 2011
- Stoimenov v. Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti*, no. 17995/02, 5 Nisan 2007
- Stow ve Gai v. Portekiz* (k.k.), no. 18306/04, 4 Ekim 2005
- Šubinski v. Slovenya*, no. 19611/04, 18 Ocak 2007
- Suhadolc v. Slovenya* (k.k.), no. 57655/08, 17 Mayıs 2011
- Suküt v. Türkiye* (k.k.), no. 59773/00, 11 Eylül 2007
- Süleyman v. Türkiye*, no. 59453/10, 17 Kasım 2020
- Sutter v. İsviçre*, 22 Şubat 1984, Seri A no. 74
- Suuripää v. Finlandiya*, no. 43151/02, 12 Ocak 2010
- Svanidze v. Gürcistan*, no. 37809/08, 25 Temmuz 2019
- Svinarenko ve Slyadnev v. Rusya* [BD], nos. 32541/08 ve 43441/08, ECHR 2014 (alıntılar)
- Szabó v. İsveç* (k.k.), no. 28578/03, 27 Haziran 2006

T.K. v. Litvanya, no. 114000/12, 12 Haziran 2018
Tabaï v. Fransa (k.k.), no. 73805/01, 17 Şubat 2004
Talmane v. Letonya, no. 47938/07, 13 Ekim 2016
Tarău v. Romanya, no. 3584/02, 24 Şubat 2009
Tatishvili v. Rusya, no. 1509/02, ECHR 2007-I
Taxquet v. Belçika [BD], no. 926/05, ECHR 2010
Tchokhonelidze v. Gürcistan, no. 31536/07, 28 Haziran 2018
Teixeira de Castro v. Portekiz, 9 Haziran 1998, Karar Raporları 1998-IV
Telfner v. Avusturya, no. 33501/96, 20 Mart 2001
Tempel v. Çek Cumhuriyeti, no. 44151/12, 25 Haziran 2020
Teodor v. Romanya, no. 46878/06, 4 Haziran 2013
Teslya v. Ukrayna, no. 52095/11, 8 Ekim 2020
Thiam v. Fransa, no. 80018/12, 18 Ekim 2018
Thomann v. İsviçre, 10 Haziran 1996, Karar Raporları 1996-III
Thomas v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 19354/02, 10 Mayıs 2005
Tierce ve diğerleri v. San Marino, nos. 24954/94 ve 2 diğer, ECHR 2000-IX
Tikhonov ve Khasis v. Rusya,* nos. 12074/12 ve 16442/12, 16 Şubat 2021
Tirado Ortiz ve Lozano Martin v. İspanya (k.k.), no. 43486/98, ECHR 1999-V
Toeva v. Bulgaristan (k.k.), no. 53329/99, 9 Eylül 2004
Tolmachev v. Estonya, no. 73748/13, 9 Temmuz 2015
Topić v. Hırvatistan, no. 51355/10, 10 Ekim 2013
Tortladze v. Gürcistan,* no. 42371/08, 18 Mart 2021
Trepashkin v. Rusya (no. 2), no. 14248/05, 16 Aralık 2010
Trofimov v. Rusya, no. 1111/02, 4 Aralık 2008
Trubić v. Hırvatistan (k.k.), no. 44887/10, 2 Ekim 2012
Truten v. Ukrayna, no. 18041/08, 23 Haziran 2016
Tsalkitzis v. Yunanistan (no. 2), no. 72624/10, 19 Ekim 2017
Tseber v. Çek Cumhuriyeti, no. 46203/08, 22 Kasım 2012
Tsonyo Tsonev v. Bulgaristan (no. 2), no. 2376/03, 14 Ocak 2010
Turbylev v. Rusya, no. 4722/09, 6 Ekim 2015
Türk v. Türkiye, no. 22744/07, 5 Eylül 2017
Turyev v. Rusya, no. 20758/04, 11 Ekim 2016
Twalib v. Yunanistan, 9 Haziran 1998, Karar Raporları 1998-IV

Twomey, Cameron ve Guthrie v. Birleşik Krallık (k.k.), nos. 67318/09 ve 22226/12, 28 Mayıs 2013
Tychko v. Rusya, no. 56097/07, 11 Haziran 2015

—U—

Ubach Mortes v. Andora (k.k.), no. 46253/99, ECHR 2000-V
Ucak v. Birleşik Krallık (k.k.), no. 44234/98, 24 Ocak 2002
Urazbayev v. Rusya, no. 13128/06, 8 Ekim 2019
Ürek ve Ürek v. Türkiye, no. 74845/12, 30 Temmuz 2019

—V—

V. v. Finlandiya, no. 40412/98, 24 Nisan 2007
V. v. Birleşik Krallık [BD], no. 24888/94, ECHR 1999-IX
Vacher v. Fransa, 17 Aralık 1996, Karar Raporları 1996-VI
Valeriy Lopata v. Rusya, no. 19936/04, 30 Ekim 2012
Vamvakas v. Yunanistan (no. 2), no. 2870/11, 9 Nisan 2015
Van de Hurk v. Hollanda, 19 Nisan 1994, Seri A no. 288
Van Geyseghem v. Belçika [BD], no. 26103/95, ECHR 1999-I
Van Mechelen ve diğerleri v. Hollanda, 23 Nisan 1997, Karar Raporları 1997-III
Van Wesenbeeck v. Belçika, nos. 67496/10 ve 52936/12, 23 Mayıs 2017
Vanfuli v. Rusya, no. 24885/05, 3 Kasım 2011
Vanyan v. Rusya, no. 53203/99, 15 Aralık 2005
Varela Geis v. İspanya, no. 61005/09, 5 Mart 2013
Vasenin v. Rusya, no. 48023/06, 21 Haziran 2016
Västberga Taxi Aktiebolag ve Vulic v. İsveç, no. 36985/97, 23 Temmuz 2002
Vaudelle v. Fransa, no. 35683/97, ECHR 2001-I
Vayıç v. Türkiye, no. 18078/02, ECHR 2006-VIII (alıntılar)
V.C.L. ve A.N. v. Birleşik Krallık,* nos. 77587/12 ve 74603/12, 16 Şubat 2021
Vera Fernández-Huidobro v. İspanya, no. 74181/01, 6 Ocak 2010
Verhoek v. Hollanda (k.k.), no. 54445/00, 27 Ocak 2004
Veselov ve diğerleri v. Rusya, nos. 23200/10 ve 2 diğer, 11 Eylül 2012
Vidal v. Belçika, 22 Nisan 1992, Seri A no. 235-B
Vidgen v. Hollanda, no. 29353/06, 10 Temmuz 2012
Vidgen v. Hollanda (k.k.), no. 68328/17, 8 Ocak 2019
Vioel Burzo v. Romanya, nos. 75109/01 ve 12639/02, 30 Haziran 2009

Virgil Dan Vasile v. Romanya, no. 35517/11, 15 Mayıs 2018
Visser v. Hollanda, no. 26668/95, 14 Şubat 2002
Vizgirda v. Slovenya, no. 59868/08, 28 Ağustos 2018
Vladimir Romanov v. Rusya, no. 41461/02, 24 Temmuz 2008
Volkov ve Adamskiy v. Rusya, nos. 7614/09 ve 30863/10, 26 Mart 2015
Vronchenko v. Estonya, no. 59632/09, 18 Temmuz 2013
Vyacheslav Korchagin v. Rusya, no. 12307/16, 28 Ağustos 2018
Vyerentsov v. Ukrayna, no. 20372/11, 11 Nisan 2013

—W—

W.S. v. Polonya, no. 21508/02, 19 Haziran 2007
Walchli v. Fransa, no. 35787/03, 26 Temmuz 2007
Weh v. Avusturya, no. 38544/97, 8 Nisan 2004
Welke ve Białek v. Polonya, no. 15924/05, 1 Mart 2011
Wemhoff v. Almanya, 27 Haziran 1968, Seri A no. 7
Włoch v. Polonya (k.k.), no. 27785/95, 30 Mart 2000

—X—

X. v. Avusturya, no. 6185/73, Komisyon kararı - 29 Mayıs 1975, Kararlar ve Raporlar 2
X. v. Belçika, no. 7628/73, Komisyon kararı - 9 Mayıs 1977, Kararlar ve Raporlar 9
Xhoxhaj v. Arnavutluk,* no. 15227/19, 9 Şubat 2021

—Y—

Y v. Norveç, no. 56568/00, ECHR 2003-II (alıntılar)
Y. v. Slovenya, no. 41107/10, ECHR 2015 (alıntılar)
Y.B. ve diğerleri v. Türkiye, nos. 48173/99 ve 48319/99, 28 Ekim 2004
Yaikov v. Rusya, no. 39317/05, 18 Haziran 2015
Yakuba v. Ukrayna, no. 1452/09, 12 Şubat 2019
Yam v. Birleşik Krallık, no. 31295/11, 16 Ocak 2020
Yankov ve diğerleri v. Bulgaristan, no. 4570/05, 23 Eylül 2010
Yaroslav Belousov v. Rusya, nos. 2653/13 ve 60980/14, 4 Ekim 2016

—Z—

Zagaria v. İtalya, no. 58295/00, 27 Kasım 2007

- Zahirović v. Hırvatistan*, no. 58590/11, 25 Nisan 2013
- Zana v. Türkiye*, 25 Kasım 1997, Karar Raporları 1997-VII
- Zarouali v. Belçika*, no. 20664/92, Komisyon kararı - 29 Haziran 1994, Kararlar ve Raporlar 78
- Zdravko Stanev v. Bulgaristan*, no. 32238/04, 6 Kasım 2012
- Zhang v. Ukrayna*, no. 6970/15, 13 Kasım 2018
- Zhuk v. Ukrayna*, no. 45783/05, 21 Ekim 2010
- Zhupnik v. Ukrayna*, no. 20792/05, 9 Aralık 2010
- Zličić v. Sırbistan*,* nos. 73313/17 ve 20143/19, 26 Ocak 2021
- Zirnīte v. Letonya*, no. 69019/11, 11 Haziran 2020
- Zollmann v. Birleşik Krallık* (k.k.), no. 62902/00, ECHR 2003-XII
- Zoon v. Hollanda*, no. 29202/95, ECHR 2000-XII
- Zschüschen v. Belçika* (k.k.), no. 23572/07, 2 Mayıs 2017